

**Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника**

FOLIUM

№ 5

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

УДК 80(082)

Засновник – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Реєстрація в Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення:
Рішення № 1534 від 23.11.2023 року. Ідентифікатор медіа R030-02048

Друкується за рішенням Вченої ради
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Протокол № 11 від 25 листопада 2024 року).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Яків Бистров, доктор філологічних наук, професор (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника)

Заступник головного редактора:

Наталія Яцків, кандидат філологічних наук, професор (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника)

Відповідальний секретар:

Ірина Малишівська, кандидат філологічних наук, доцент (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника)

Члени редакційної колегії:

Ольга Бігун, доктор філологічних наук, професор (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника)

Андрій Білас, кандидат філологічних наук, доцент (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника)

Ольга Білик, кандидат філологічних наук, доцент (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника)

Яна Бойко, доктор філологічних наук, доцент (Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»)

Анна Домбровська, доктор філософії, професор (Університет Марії Кюрі-Скłodовської, Люблін, Польща)

Рамуне Каспере, доктор філософії, професор (Каунаський технологічний університет, Каунас, Литва)

Джастін Квінн, доктор філософії, професор (Карловий університет, Прага, Чехія)

Дженіс Кулик-Кіфер, доктор філософії, почесний професор (Гвельфський університет, Канада)

Данкен Ладж, доктор філософії, професор (Університет Східної Англії, Норвіч, Великобританія)

Наталія Лазебна, доктор філологічних наук, доцент (Вюрцбурзький університет ім. Юліуса-Максиміліана, Вюрцбург, Німеччина)

Девід Лівінгстоун, доктор філософії, професор (Університет Палацького в Оломоуці, Чехія)

Віра Ніконова, доктор філологічних наук, професор (Національна академія Служби безпеки України)

Наталія Пилячик, кандидат філологічних наук, доцент (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника)

Людмила Славова, доктор філологічних наук, професор (Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

Лена Стевекер, доктор філософії, професор (Люксембурзький університет, Люксембург)

Марія Ткачівська, доктор філологічних наук, професор (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника)

Алла Цапів, доктор філологічних наук, доцент (Херсонський державний університет)

Адреса редакційної колегії: 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57.

E-mail: folium@pnu.if.ua. Вебсайт збірника: journals.pnu.if.ua/index.php/folium

Folium. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2024. № 5. 148 с.

DOI: <https://doi.org/10.32782/foium/2024.5>

Науковий журнал містить статті, які досліджують актуальні питання сучасної філології (дискурсознавства, лексичної семантики, лінгвокультурології, літературознавства, термінознавства, лінгвістики тексту, лексикології, когнітивної, комунікативної та прикладної лінгвістики).

Метою видання є висвітлення та популяризація сучасних наукових студій у галузі філологічних наук. Журнал призначений для широкого кола фахівців-філологів: науковців, викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів старших курсів. Виходить двічі на рік.

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН України № 768 від 20 червня 2023 року (додаток 3)

Журнал індексовано в наукометричній базі даних Index Copernicus International.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2786-8001 (Print)

ISSN 2786-801X (Online)

© Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2024

ЗМІСТ

Яків Бистров, Наталія Гонтаренко

*КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОРЕЛЯТИВ СУБСТАНТИВНОЇ МЕТАФОРИ
З АНГЛІЙСЬКИМИ ДІЄСЛОВАМИ ПЕРЕМІЩЕННЯ* 7

Людмила Білоконенко

*ТЕМАТИЧНА ГРУПА «НАЗВИ ПРОФЕСІЙ МАЙБУТНЬОГО»
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ*..... 15

Марина Богданова

*«НАД ГАЛИЧЕМ ГРИМИТЬ» СВЯТОМИРА-МИХАЙЛА ФОСТУНА:
НАРАТИВ УКРАЇНСЬКОЇ ПРИСУТНОСТІ В СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ІСТОРІЇ* 22

Оксана Гавадзин, Ольга Іваночко

*ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ КОМПЛІМЕНТІВ
(НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ)*..... 28

Andriana Ivanova, Dominika Rusinka

*SPECIFICS OF RENDERING JONATHAN SAFRAN FOER'S IDIOSTYLE
IN UKRAINIAN TRANSLATION (BASED ON THE NOVELS "EXTREMELY LOUD
AND INCREDIBLY CLOSE" AND "EVERYTHING IS ILLUMINATED")*..... 35

Наталія Іванотчак, Божена Івасюк

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ФІЛЬМІ ГРЕТИ ГЕРВІГ «БАРБІ»..... 41

Мар'яна Ковбанюк, Наталія Кіселюк

*СТРАТЕГІЇ ДОМЕСТИКАЦІЇ ТА ФОРЕНІЗАЦІЇ НА МАТЕРІАЛІ
РОМАНУ-ПЕРЕКЛАДУ СОФІЇ ЯБЛОНСЬКОЇ
«MON ENFANCE EN UKRAINE: SOUVENIRS SUR MON PÈRE»*..... 47

Анна Кричун, Наталія Мельничук

*ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ COSY В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ
ТА ЇХ ПРИОРИТЕТ У ДИСКУРСІ*..... 54

Olga Kulchytska, Iryna Malyshivska, Nataliia Mandiuk

*THE NARRATOR AND THE AUTHOR IN FICTIONAL HOMODIEGETIC NARRATIVES
IN MICHAEL SWAN'S POETRY*..... 62

Валентина Малик

ОНТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ..... 69

Оксана Микитюк

*ПЕРИФРАЗИ ЯК ВИЯВ ОЦІННОСТІ
В ПОЛІТИКО-ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ДМИТРА ДОНЦОВА*..... 78

Елла Мінцис, Наталія Яцків

*ПОШУКИ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПРОСТОРАХ ПАМ'ЯТІ
(НА ОСНОВІ РОМАНІВ МАРІ-ФРАНС КЛЕР ТА ВІКТОРІЇ БЕЛІМ)* 84

Тетяна Монолатій	
<i>БІБЛІЙНИЙ ГЛОКАЛІЗМ У ПОВІСТІ ЮЗЕФА ВІТТЛІНА «СІЛЬ ЗЕМЛІ»</i>	91
Роксолана Назарчук, Софія Лисяк	
<i>ТОНАЛЬНОСТІ «КАЗОК БАРДА БІДЛА» ЯК ВИЯВ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПЕРЕКЛАДУ</i>	97
Тетяна Пастернак	
<i>ЛЕКСИЧНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КЛІКБЕЙТИНГУ (НА МАТЕРІАЛІ ЗАГОЛОВКІВ З ІНДУСТРІЇ КРАСИ)</i>	103
Наталія Пилячик, Ольга Артиш, Тетяна Меленюк	
<i>АНГЛОМОВНІ ІНТЕРНЕТ-МЕМИ ПРО COVID-19: КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ</i>	108
Наталія Пилячик, Любов Михайлюк, Марта Костишин	
<i>ВИКОРИСТАННЯ АНГЛОМОВНИХ ВЛОГІВ ПРО ЇЖУ У ВИКЛАДАННІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ</i>	116
Анатолій Приходько	
<i>КОНТЕНТ-МАТРИЦЯ ТЕКСТІВ АНГЛО- ТА НІМЕЦЬКОМОВНИХ ДЕРЖАВНИХ ГІМНІВ</i>	122
Роксолана Тюшко, Данило Рега	
<i>ЗНИЩЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДУМКИ: КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ СТРАТЕГІЇ ПАРТІЇ В РОМАНІ ДЖОРДЖА ОРВЕЛЛА «1984»</i>	129
Марія Шимянова	
<i>‘КАРТИНА СВІТУ’: ПОНЯТІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНА ПОЛІФОНІЯ</i>	135
Віра Якимчук	
<i>КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОМОВ TED TALKS З ПИТАНЬ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ’Я</i>	141

CONTENTS

Yakiv Bystrov, Nataliya Gontarenko

*A CONCEPTUAL ANALYSIS OF THE SOURCE DOMAIN
IN NOMINAL METAPHORS WITH ENGLISH VERBS OF LOCOMOTION*.....7

Liudmyla Bilokonienko

*THE THEMATIC GROUP «NAMES OF FUTURE PROFESSIONS»
IN THE MODERN UKRAINIAN LANGUAGE*.....15

Maryna Bohdanova

*‘THUNDERING OVER HALYCH’ BY SVIATOMYR-MYKHAILO FOSTUN:
A NARRATIVE OF THE UKRAINIAN PRESENCE IN MEDIEVAL HISTORY*22

Oksana Gevadzyn, Olha Ivanochko

LINGUO-PRAGMATIC PECULIARITIES OF TRANSLATION COMPLIMENTS28

Andriana Ivanova, Dominika Rusinka

*SPECIFICS OF RENDERING JONATHAN SAFRAN FOER’S IDIOSTYLE
IN UKRAINIAN TRANSLATION (BASED ON THE NOVELS “EXTREMELY LOUD
AND INCREDIBLY CLOSE” AND “EVERYTHING IS ILLUMINATED”)*.....35

Nataliia Ivanotchak, Bozhena Ivasiuk

*VERBALIZATION OF GENDER IDENTITY
IN GRETA GERWIG’S MOVIE “BARBIE”*41

Mariana Kovbaniuk, Nataliia Kiseliuk

*STRATEGIES OF DOMESTICATION AND FORENIZATION
BASED ON THE NOVEL-TRANSLATION BY SOFIA YABLONSKA
“MON ENFANCE EN UKRAINE: SOUVENIRS SUR MON PÈRE”*.....47

Anna Krychun, Natalia Melnychuk

*MEANS OF VERBALIZATION OF THE CONCEPT COSY IN CONTEMPORARY
ENGLISH AND THEIR PRIORITY IN DISCOURSE*.....54

Olga Kulchytska, Iryna Malyshevskaya, Nataliia Mandiuk

*THE NARRATOR AND THE AUTHOR IN FICTIONAL HOMODIEGETIC NARRATIVES
IN MICHAEL SWAN’S POETRY*.....62

Valentyna Malyk

ONTOLOGICAL ANALYSIS OF THE AGRARIAN INDUSTRY.....69

Oksana Mykytyuk

*PERIPHRASES AS A MANIFESTATION OF EVALUATION IN THE POLITICAL
AND JOURNALISTIC DISCOURSE OF DMYTRO DONTSOV*.....78

Ella Mintsyts, Nataliia Yatskiv

*SEARCHING FOR IDENTITY IN THE DOMAIN OF MEMORY
(BASED ON THE NOVELS OF MARIE-FRANCE CLERC AND VICTORIA BELIM)*.....84

Tetiana Monolatii

BIBLICAL GLOCKALISM IN JOSEPH WITTLIN'S NOVEL "THE SALT OF EARTH"91

Roksolana Nazarchuk, Sofia Lysiak

THE TONES OF 'THE TALES OF THE BARD OF BEADLE'
AS A MANIFESTATION OF TRANSLATION PECULIARITIES.....97

Tetiana Pasternak

LEXICAL AND STYLISTIC FEATURES OF CLICKBAITING
(BASED ON HEADLINES FROM THE BEAUTY INDUSTRY).....103

Nataliia Pyliachyk, Olha Artys, Tetiana Meleniuk

ENGLISH-LANGUAGE INTERNET MEMES ABOUT COVID-19: A COMMUNICATIVE
AND PRAGMATIC ASPECT.....108

Nataliia Pyliachyk, Liubov Mykhailiuk, Marta Kostyshyn

THE USE OF ENGLISH-LANGUAGE FOOD VLOGS
IN TEACHING MODERN ENGLISH.....116

Anatoliy Prykhodko

CONTENT-MATRIX OF TEXTS OF ENGLISH AND GERMAN
NATIONAL ANTHEMS.....122

Roksolana Tyushko, Danylo Rega

THE DESTRUCTION OF INDEPENDENT THOUGHT: A CRITICAL ANALYSIS
OF THE PARTY'S STRATEGY IN ORWELL'S 1984.....129

Mariia Shymianova

'WORLDVIEW': CONCEPTUAL AND TERMINOLOGICAL POLYPHONY135

Vira Yakymchuk

COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC FEATURES OF TED TALKS SPEECHES
ON MENTAL HEALTH.....141

УДК 811.111:81'37
DOI <https://doi.org/10.32782/folium/2024.5.1>

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОРЕЛЯТИВ СУБСТАНТИВНОЇ МЕТАФОРИ З АНГЛІЙСЬКИМИ ДІЄСЛОВАМИ ПЕРЕМІЩЕННЯ

Яків Бистров

*доктор філологічних наук, професор,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
Єнський університет імені Фрідріха Шіллера
ORCID ID 0000-0002-6549-8474
Scopus Author ID 56268636100
yakiv.bystrov@pnu.edu.ua*

Наталія Гонтаренко

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID ID 0000-0003-2519-8212
nataliya.gontarenko@pnu.edu.ua*

Ключові слова: дієслівна метафора, дієслово переміщення людини, корелятивний домен, субстантивна метафора, семантична роль.

У статті досліджуються механізми метафоризації англійських дієслів просторового переміщення людини. Основою дослідження є когнітивно-семантичний підхід до аналізу значення мовних одиниць, який враховує співвідношення між досвідом, концептуальною системою та семантичною структурою, яка об'єктивується в мові. Такий підхід відкриває нові евристичні можливості, оскільки він уможливорює зсув фокусу уваги з інвентаризації та класифікації наявних значень до вивчення механізмів та моделей утворення значень. Реконструкція та аналіз метафоричних моделей характеризується застосуванням інструментарію теорій концептуальної метафори та семантики лінгвальних мереж. Імплицитна субстантивна метафора виступає підґрунтям дієслівної метафори, де експліцитно виражені семантичні ролі, пов'язані з референтом метафори, переосмислюються через асоціації з ознаками імплікованих семантичних ролей, співвідносних з корелятом метафори. Для демонстрації ролі субстантивної метафори в утворенні дієслівної метафори проаналізовано текстові фрагменти з часописів «The Economist» і «The New York Times». У результаті аналізу були виявлені ключові корелятивні домени, що демонструють, як субстантивні метафори взаємодіють з дієслівними структурами, формуючи цілісні метафоричні моделі. Виявлено, що під час утворення метафори частини імплікованих значень дієслів узагальнюються, а потім адаптуються до нових концептуальних контекстів, зберігаючи сутнісні характеристики. Це перетворення формує основи метафоричного значення дієслів, збагачуючи їх зміст і відкриваючи нові шляхи для інтерпретації. Аналіз засвідчує, що у сучасному медійному дискурсі широко представлено метафори, навантажені негативно-оцінними асоціаціями з психофізіологічними та біомеханічними характеристиками людини, яка переміщується у просторі. Найбільш рекурентними є метафоричні моделі з концептуальними векторами відхилення від природнього стану речей, занепокоєння, агресивності, непрофесіоналізму, безвідповідальності політиків.

A CONCEPTUAL ANALYSIS OF THE SOURCE DOMAIN IN NOMINAL METAPHORS WITH ENGLISH VERBS OF LOCOMOTION

Yakiv Bystrov

*Doctor of Philology, Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
Friedrich Schiller University Jena*

Nataliya Gontarenko

*PhD in Linguistics, Associate Professor at the Department of English Philology,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Key words: *semantic role, source domain, nominal metaphor, verb metaphor, verb of human locomotion.*

The article discusses the metaphorization of English verbs denoting human locomotion. The study is based on the cognitive semantics approach to analyzing the meanings of linguistic units, which considers the relationships between experience, the conceptual system, and the semantic structure embodied in language. This approach opens up new heuristic possibilities, as it allows shifting the focus from the classification of meanings to the study of the mechanisms and models of meaning formation. The reconstruction and analysis of metaphorical models involve the application of tools from the conceptual metaphor theory and the semantics of lingual networks. It is argued that implicit nominal metaphor serves as the basis for verbal metaphor, where explicitly expressed semantic roles associated with the target domain are reinterpreted through associations with the features of implied semantic roles correlated with the source domain. In order to demonstrate the role of nominal metaphor in the formation of verbal metaphor, the authors analyze excerpts containing human locomotion verbs obtained from “The Economist” and “The New York Times”. The analysis identifies key source domains that demonstrate how nominal metaphors interact with verb structures to form comprehensive metaphorical models. It is shown that in the process of metaphor formation, parts of the implied meanings of verbs are generalized and then adapted to new conceptual contexts while retaining essential characteristics. This transformation forms the foundations of the metaphorical meaning of verbs, enriching their content and opening new pathways for interpretation. The analysis reveals that contemporary media discourse widely employs metaphors loaded with negative evaluative associations related to the psychophysiological and biomechanical characteristics of a person moving through space. The most recurrent metaphorical models include deviations from the natural order, anxiety, aggressiveness, unprofessionalism, and irresponsibility of politicians.

Вступ. Аналіз метафор із англійськими дієсловами переміщення охоплював різноманітні аспекти їхньої семантики та функціонального навантаження. Зокрема, інтерес науковців викликали дослідження функціонального потенціалу метафоричних моделей переміщення як засобів характеристики певних поняттєвих сфер: архітектурного дизайну (Caballero, 2009), смакових якостей вина (Caballero, 2007), фіктивного переміщення (Fauconnier, 1997; Talmy, 2000; Waliński, 2018), емоцій і краси (Bystrov, Tatsakovych, 2023; Ponterotto, 2004; Sandström, 2006), інформаційного простору (Maglio, 1999; Matlock, 2004), руху в ринковій економіці (Vaghi, 2003). Низку праць присвячено

дослідженню метафор з дієсловами *come* і *go* (Clark, 1974; Lakoff, 1980; Radden, 1996; Woźny, 2013), а також зроблені спроби застосування методики побудови поведінкових профілів дієслів англійської мови на основі корпусних даних (Ділай, 2023). В окремих монографічних працях викладено типологію метафоричних вживань дієслів просторового переміщення (Kovalik, 2004; Özçalışkan, 2002), а застосування системного підходу до закономірностей метафоризації дієслів переміщення людини як окремого класу висвітлено у дисертації Н. Гонтаренко (Гонтаренко, 2019).

Механізм метафоризації дієслова зумовлений особливостями його семантики: дієслово слугує

засобом позначення певної узагальненої типової ситуації, поняття про основні елементи якої (учасників, супутні обставини) відображено у його рольовій структурі, тому утворення прямих і метафоризованих значень дієслова передбачає поповнення його семантики субстантивними компонентами, що співвідносяться з його семантичними ролями. Таким чином, у складі дієслівної метафори міститься субстантивна метафора, яка співвідносить поняття, представлені семантичними ролями дієслова у вихідному і метафоризованому значеннях. Субстантивна метафора є концептуальною, оскільки для її утворення поняттєва система однієї сфери слугує основою для моделювання іншої. У моделі субстантивної метафори зв'язок між поняттєвими сферами (референтом і корелятом) структурується пропозиційними схемами компаративного фрейму: [CV–компаратив *є ніби* person–корелят] та [CV–компаратив *є ніби* source/path/ goal/place/direction–корелят] (Жаботинська, 2011: 5). Метафоричні моделі, співвідносні зі значеннями дієслів переміщення людини, реалізуються реченнями, у яких поверхнева акціональна схема [ag–агєнс (person) діє-(change in location) там-локатив (place) туди-директив (direction) від-аблатив (source) шляхом-транзитив (path) до-фінітив (goal)] корелює із глибинними компаративними схемами метафори [CV–компаратив *є нібито* person–корелят] і [CV–компаратив *є нібито* source/path / goal / place / direction–корелят].

Субстантивна метафора акцентує ознаки корелята, які переносяться у сферу референта та переосмислюються на основі контексту, в результаті чого виводиться нова ознака, що слугує основою утворення метафоричного значення дієслова. Наприклад, у підґрунті метафоризованих значень дієслів *limp* та *sprint* міститься субстантивна метафора *a country is a person*, у якій зона Євро-союзу концептуалізується як людина, яка кульгає, а Німеччина – як спортсмен у хорошій фізичній формі, який займається бігом на короткі дистанції: *The euro zone may be limping, but its largest member is sprinting. Germany grew at its fastest pace for two decades in 2010.* (The Economist, 2 February 2011)

Мета дослідження полягає у виявленні корелятив субстантивних метафор у структурі дієслівних метафор переміщення людини. Цей аналіз є частиною більш комплексного дослідження, метою якого є побудова метафоричних моделей, співвідносних з дієсловами переміщення людини, для того щоб з'ясувати, які фрагменти концептуальної моделі потрапляють у фокус уваги під час метафоризації досліджуваних дієслів і запропонувати певні висновки щодо спільних принципів структурування мовної та когнітивної систем.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом дослідження слугують текстові фрагменти, що

включають дієслова переміщення людини у метафоризованому значенні у складі конструкцій, відібраних з часописів «The Economist» і «The New York Times» за 2010–2015 роки. Ілюстративний матеріал обмежується суспільно-політичною тематикою, що висвітлюється в інформаційних та аналітичних статтях, а також коментарях читачів, опублікованих у блогах.

Вибір джерел ілюстративного матеріалу здійснювався за такими критеріями: **1) Репрезентативність політичної тематики.** Вибір сфери політики зумовлений тим, що життя значної частини сучасного суспільства сповнене політичних подій, які здатні суттєво вплинути на осмислення політики та використання мовних ресурсів для репрезентації політичної реальності. Діяльність політиків значною мірою впливає на якість життя, соціальну захищеність та фізичну безпеку кожного члена суспільства, незалежно від професійної діяльності, соціального статусу, етнічної приналежності та ідеології, тому біомеханічні та психофізіологічні характеристики людини (швидкість переміщення, моторика рухів, постава, фізичний та емоційний стан, вік тощо) легко переносяться у сферу суспільно-політичних явищ, слугуючи багатим джерелом метафоричних асоціацій. **2) Глобальна орієнтованість видання.** Охоплення читацької аудиторії у глобальному вимірі свідчить про необмеженість політичних тем, що висвітлюються у виданні. Ілюстративний матеріал, відібраний з таких видань, міститиме багатоманітний спектр метафор, утворених на основі асоціацій із суспільно-політичним життям в усіх його виявах. **3) Стильове розмаїття текстів.** Урахування не лише літературного, а й розмовно-побутового стилів англійської мови забезпечить адекватну репрезентацію мовних засобів у реальних ситуаціях спілкування.

Використання британського журналу «The Economist» та американської газети «The New York Times» у якості джерел ілюстративного матеріалу пояснюється їхньою відповідністю розробленим критеріям. Ці часописи є незалежними, авторитетними інформативно-аналітичними виданнями, що орієнтуються на запити світової аудиторії. Так, незважаючи на назву, журнал «The Economist» не обмежується економічною тематикою – увага в ньому приділяється світовим новинам, політиці та бізнесу. Стилістична особливість цих часописів полягає в одночасній орієнтації на мовний стандарт та експресію, що виявляється у точності формулювань та стриманій іронії.

Алгоритм аналізу метафор з дієсловами переміщення людини складається з кількох кроків. Змістом *першого кроку* є ідентифікація та систематизація поняттєвих сфер корелятив субстантивної метафори у складі дієслівної метафори.

Відповідні корелятивні поняттєві сфери впорядковуються тематично за допомогою пропозиційних схем базисних фреймів (Жаботинська, 2011: 5). Наприклад, концептуальний корелят *person*, що співвідноситься з агенсом метафоризованих дієслів, виокремлено на основі таких текстових фрагментів:

Bonus: without Brazil as a puppet, maybe there's finally some hope that Argentina will tiptoe out of its own dark and isolated shadow world ... (The Economist, 11 August 2013)

We really are going to sleepwalk into serfdom and slavery at the hands of those who now control the levers of power. (The Economist, 18 July 2013)

Polls show the New Democrats leaping over the Liberals, which could dash the hopes of the Conservative prime minister to gain a majority... (The New York Times, 1 May 2011)

На другому кроці експліцитно виражені семантичні ролі, співвідносні з референтом метафори, переосмислюються на основі асоціацій з ознаками імплікованих семантичних ролей, співвідносних з корелятом метафори. У результаті утворюється субстантивна метафора, яка імплікує прототипового носія ознаки, вираженої дієсловом переміщення людини у його вихідному значенні. Ця ознака є спільним семантичним компонентом, що об'єднує вихідне і метафоризоване значення. Третім кроком є виведення імпліцитних ознак, що асоціюються з власне переміщенням, його результатом чи носієм. Сукупність цих ознак складає основу метафоричного значення дієслова переміщення людини.

Цей етап дослідження відзначається використанням синтезу методів з метою виведення імпліцитного смислу метафоризованих дієслів переміщення людини. Методологічною основою слугує когнітивно-прагматичний напрямок дослідження, який синтезує методи лінгвокогнітології та прагмалінгвістики. Такий підхід дає можливість визначити характер взаємодії інтенцій автора, мови і мислення. Зокрема, використовується метод контекстуально-ситуативного аналізу, методи конверсаційного та прагматичного аналізу. У якості загальної стратегії залучається індуктивний метод аналізу текстового матеріалу: з корпусу текстових фрагментів вибиралися метафоричні номінації з дієсловами переміщення людини, що репрезентують політичні події; у результаті ідентифікації концептуальних корелятів і референтів виводимо та систематизуємо концептуальні метафори. Як допоміжні дослідницькі процедури використовуємо кількісні підрахунки з метою виявлення метафоричного потенціалу доменів, який визначається за кількістю метафоричних виразів, співвіднесених з окремим конституентом домена.

Результати та обговорення. За природою концептуальних корелятів субстантивні метафори є онтологічними. У дискурсивних контекстах базові онтологічні кореляти ускладнюють структуру внаслідок когнітивних операцій специфікації, розширення й ускладненого розширення, а також взаємодії з орієнтаційними корелятами (Сальтєвська, 2011: 17). У результаті при проєктуванні на референтний простір виникає множинність взаємопов'язаних корелятивних понять, що дозволяє кваліфікувати утворювані конкретизації базових метафор як структурні. Так, базовий онтологічний корелят *person*, співвідносний з агенсом метафоризованих предикатів переміщення людини, ускладнює свою структуру унаслідок розширення і набуває таких характеристик:

Корелят a person unsteady on their feet. У наведеному нижче фрагменті дискурсу дієслово *stagger* актуалізує метафору *a country is a person unsteady on their feet*, у якій країна концептуалізується як людина, яка не може тримати рівновагу:

Yemen has staggered from crisis to crisis since early last year; when a popular uprising against Mr. Saleh spread to cities across the country. Many Yemenis hoped that Mr. Saleh's resignation in February as part of a foreign-brokered power-transfer deal might open a path out of a crippling impasse. But Mr. Hadi's first weeks in office have served as a reminder of Yemen's persistent divisions and vulnerabilities, complicated by a year of political revolt against a generation of Mr. Saleh's autocratic rule. (The New York Times, 23 April 2012)

Ознака “неспроможність тримати рівновагу” імплікує наявність у людини хвороби або іншої слабкості. Переходячи в іншу предметну сферу, ці імплікації переосмислюються як “наявність у країні численних нездоланих проблем”. Мотиваційним контекстом для переосмислення ознак слугує інформація про наявність у країні численних кризових ситуацій (*from crisis to crisis*) – народного повстання (*a popular uprising, political revolt*) проти авторитарного правління (*autocratic rule*), нескінченного розбрату і незахищеності (*persistent divisions and vulnerabilities*), безнадійної ситуації, що калічить країну (*a crippling impasse*). Субстанційна ознака “наявність у країні численних нездоланих проблем” каузує інференцію про ймовірність повного краху. Таким чином у дієслова *stagger* розвивається метафоризоване значення “перебувати на межі повного краху”.

Корелят a person with a limp. Метонімічне відношення *place for people* є підґрунтям метафтонімічних асоціацій:

Togo is still limping along, throwing up a shambling and comical impression of democracy every few years while the real government is one of clan-based fiefdoms. (The Economist, 7 March 2010)

У наведеному прикладі країна з клановим правлінням концептуалізується як людина, яка має серйозну, часто невиліковну, фізичну ваду. Ознака корелята “кульгавість” імплікує наявність болю, який заважає нормальній ходьбі. Переходячи в іншу предметну сферу, ця фізична вада переосмислюється як перешкода, яку важко або неможливо усунути подібно до того, як рідко людині вдається позбутися кульгавості. Субстантивна метафора *a country is a person with a limp* акцентує неспроможність країни стати демократичною через уряд, який обстоює кланові інтереси, що мотивується таким контекстом: *the real government is one of clan-based fiefdoms*.

Корелят *a corpulent person*. У наведеному нижче фрагменті дискурсу актуалізується субстантивна метафора *reconciliation is a corpulent person*, яка імплікує прототипного носія ознаки, вираженої дієсловом *waddle* – огрядну людину, яка йде важкими кроками, перевалюючись з боку на бік:

This is fortunate, no big panic, no massive clamoring for inquiries, no lingering headlines; Polish-Russian reconciliation is allowed to waddle along for a while yet. (The Economist, 7 June 2010)

У процесі метафоризації дієслова *waddle* ознака “огрядний” переноситься на нову субстантивну базу (політичне примирення), переосмислюючись у відповідності до її природи як “ускладнений, обтяжений”.

Корелят *an unruly pedestrian*. Звернімося до прикладу, який ілюструє метафоричне вживання дієслова *jaywalk*. Критикуючи обструкціоністську позицію Республіканської партії та пасивність Демократичної партії США, автор зазначає:

Both parties are jaywalking and don't feel responsible to work and restore the economy to health except blaming the President. (The Economist, 4 June 2012)

Субстантивна метафора *a party is an unruly pedestrian* імплікує поширені соціальні уявлення про те, що політики часто вдаються до порушення правил політичної гри. Прототипним носієм ознаки, вираженої дієсловом *jaywalk* є необережний пішохід. Переходячи в іншу предметну сферу (діяльність партій), необережність переосмислюється як безвідповідальність; мотиваційним контекстом слугує “*don't feel responsible to work*”. Таким чином у дієслові *jaywalk* розвивається метафоризоване значення “унікати відповідальності”.

Корелят *a somnambulist*. У наступному прикладі дієслово *sleepwalk* актуалізує метафору *policy makers are somnambulists*, у якій відображено пасивність, безініціативність політиків:

After sleepwalking for so long, Europe's policy makers appear to have finally woken up to the need for tax reform. As we reported in this week's print

edition, tax rates are being cut all over the continent... Such reforms are set to reverse the upwards drift in Europe's tax-to-GDP ratios seen since austerity began. Politicians, such as Italy's new prime minister, Matteo Renzi, have realised that taxpayers are fed up with paying ever higher rates. Many politicians also want to use tax cuts to kick-start growth, in order to push Europe off its anaemic growth path. (The Economist, 31 March 2014)

Підсумуємо механізм актуалізації метафоричного значення у дієслові *sleepwalk*. Прототипним носієм ознаки, вираженої дієсловом *sleepwalk* є людина, яка ходить уві сні. Ознака “сомнамбулізм” імплікує “несвідомість”. Переходячи в іншу предметну сферу (політичних лідерів держав), ця імплікація переосмислюється як “пасивність” на основі контекстуальної інформації про те, що впродовж тривалого часу відбувалося неконтрольоване зростання податків (*upwards drift*); асоціатом ознаки “безініціативність” виступає лексема *anaemic*, яка імплікує відсутність енергії та зусиль. Таким чином, метафора *policy makers are somnambulists* містить ознаки, на основі яких виводиться значення метафоризованого дієслова *sleepwalk* – бути пасивним, апатичним, безініціативним.

Розгляньмо субстантивні метафори, у яких корелятами виступають поняттєві сфери, співвідносні з локативними семантичними ролями предикатів переміщення людини. Так, корелят *destination*, співвідносний з фінитивом (*goal*), концептуалізує політичні ситуації (дії, стани) як кінцевий пункт переміщення:

Ostensibly protesting against a gay-pride parade in the city, an estimated 6,000 well-organised thugs, some of them bused in by far-right groups, rampaged through town, attacking police, shops, cars and buses, and setting fire to the headquarters of the ruling Democratic Party ...The authorities should not have allowed the event to go ahead, against the wishes of most Serbs, just to score brownie points with the European Union, which Serbia wants to join.... outsiders are still needed to push Serbs, Bosnians and Kosovo Albanians into sorting out their many problems. Cajoling agreements out of Balkan leaders is necessary, says one diplomatic source, to avoid sleepwalking into new wars in a few years' time. (The Economist, 14 October 2010)

У наведеному текстовому фрагменті актуалізується субстантивна метафора *war is a destination*, яка слугує основою розвитку переносного значення у дієслові *sleepwalk*: Значення метафоризованого дієслова *sleepwalk*, що актуалізується у цьому текстовому фрагменті, дещо відрізняється від наведеного у попередньому прикладі. Так, “несвідомість” – ознака прототипного носія переміщення, яка імплікується дієсловом

sleepwalk – переосмислюється цього разу не як “пасивність”, а як “неусвідомлення можливих наслідків”. Мотиваційним контекстом слугує інформація про те, що уряд Сербії, намагаючись “заробити бали” у Євросоюзу (*to score brownie points*), дав дозвіл на гей-парад, який призвів до громадських заворушень. Автор вважає, що сербів потрібно скеровувати до правильних кроків (“*outsiders are still needed to push Serbs...into sorting out their many problems*”), інакше через кілька років вони потраплять у нові війни, перш ніж усвідомлять це (*sleepwalking into new wars*). Отже, асоціатом “можливих наслідків” виступає фінитив *sleepwalk* “into new wars”. Результатом цих асоціацій є метафоричне значення дієслова *sleepwalk* – *робити щось непомітно для себе, не усвідомлюючи наслідків*. Таким чином, дієслівні метафори є амбівалентними, оскільки притаманні їм імплікації залежать від контексту.

Корелят *location*, співвідносний з локативом (*place*), концептуалізує політичні ситуації (дії, стани) як середовище переміщення. Звернімося до прикладу, у якому метафоричне вживання дієслова *nose-dive* імплікує субстантивну метафору *the polls are a body of water*, що концептуалізує вибори як водойму, куди можливо пірнати:

His likeness appears on a prominently displayed billboard here promoting infidelity, a reference to his affairs during his first marriage. Headlines nearly every day report on corruption allegations around former ranking officials of his party. His opponents' television commercials warn that he will make deals with criminals to quell the bloodshed from Mexico's drug war. University students have taken to the streets to march against him. Such publicity may be enough to send any candidate nose-diving in the polls. Not here. Despite the bombardment, Enrique Peña Nieto, the target of the attacks, remains the odds-on favorite to win Mexico's presidential election... (The NY Times, 11 June 2012)

Пірнання вниз головою імплікує такі ознаки – висока швидкість, різке занурення на дно, ризик отримати важку травму. Серед цих ознак виділяється “різке занурення на дно” під впливом контексту. Численні компрометуючі матеріали на кандидата у президенти – подружнє зрада (*infidelity*), звинувачення колишніх лідерів його партії у корупції (*corruption allegations*), готовність укласти угоду з криміналітетом задля легшого вирішення проблем у країні (*will make deals with criminals*) – можуть відправити його на дно виборчих списків подібно до того, як відбувається пірнання вниз головою у стрімкому піке (*nose-diving*).

Корелят *the starting point of motion*, співвідносний з аблативом (*source*), концептуалізує політичні суб'єкти, події, явища як початковий пункт

переміщення. Наступний приклад ілюструє метафоричне вживання дієслова *march*, яке імплікує субстантивну метафору *government is the starting point of motion*:

This will not be easy: one Sunni party, the Iraqi Islamic party, has already marched out of the interim government in protest. (The Economist, 10 November 2004)

Корелят *direction of motion*, співвідносний з директивом (*direction*), концептуалізує зміну як переміщення у певному напрямку, при цьому переміщення назад асоціюється з негативними змінами, а вперед – з позитивними.

Субстантивна метафора *moving backwards is changing for worse* імплікується метафоричним вживанням дієслова *march*:

Honduras continues to march backwards. Gang violence, catalysed by drug trafficking, and weak law enforcement have given Honduras the highest murder rate in the world. (The Economist, 8 March 2013)

Корелят *path*, співвідносний з транзитивом (*path*), концептуалізує дії людини відносно певної ситуації, явища. Звернімося до прикладу, який ілюструє метафоричне вживання дієслова *tiptoe*:

But if Mr Aquino seems ready to confront the church on this issue, he has tiptoed around a disaster that took place in August after a disgraced former police officer hijacked a tourist bus in Manila. In a bungled rescue attempt, the hijacker killed eight tourists from Hong Kong before he, too, was killed. An official inquiry into the tragedy identified many blunders in the government's handling of the incident, and recommended that criminal or disciplinary action be taken against culpable officials. They allegedly included Manila's mayor, an Aquino loyalist, and the city's police chief – they went out for dinner together just before the gunman went berserk. They also ignored a presidential order to use an elite police commando unit to storm the bus; a local SWAT team was given the job and made a hash of it. (The Economist, 14 October 2010)

Субстантивні ознаки, що асоціюються з дієсловом *tiptoe*, становитимуть основу метафоричного переносу: переміщення навшпиньках імплікує бажання не привертати до себе увагу, а переміщення навколо певного об'єкта – небажання наблизитися до нього. Переходячи в інші предметні сфери, ці імплікативні ознаки переосмислюються під впливом контексту. Отже, президент Філіппін уникає розмов про трагедію, яка забрала життя вісьмох осіб, оскільки виявлено численні помилки у роботі уряду під час рятувальної операції (*many blunders in the government's handling of the incident*). Серед звинувачуваних – прибічник режиму президента (*an Aquino loyalist*), мер Маніли, який проігнорував наказ (*ignored a presidential order*) залучити елітний підрозділ

Таблиця 1

Метафоричний потенціал корелятивних доменів, співвідносних із семантичними ролями предикатів переміщення людини

Семантична роль	Кількість метафоричних вживань	
	абсолютний показник	відносний показник
Area	204	8,4%
Direction	44	1,8%
Goal	466	19,3%
Path	248	10,3%
Person	1296	53,6%
Place	73	3,1%
Source	87	3,6%
Загальна кількість	2418	100%

поліції до визволення заручників. У результаті цих асоціацій виводиться значення дієслівної метафори *tiptoe around a disaster* – намагатися уникати розмов про трагічну ситуацію унаслідок небажання привернути до себе увагу.

Отже, у результаті осмислення фрагментів референтного домена *political activity* у термінах корелятивних доменів, співвідносних з семантичними ролями предикатів переміщення людини, утворюються численні субстантивні метафори, ознаки яких слугують основою формування дієслівних метафор. У таблиці 1 представлено їхній метафоричний потенціал.

Корелят *person*, співвідносний з агенсом, має найвищий метафоричний потенціал. Концептуальні метафори з цим корелятом налічують 1296 одиниць (53,6% від загальної кількості метафоризованих одиниць). Базова метафора *a political subject is a person* утворена шляхом профілювання окремих конститuentів корелята *person*, співвідносного з агенсом метафоризованих предикатів переміщення людини, який ускладнює свою структуру шляхом розширення і набуває таких характеристик: *an unruly pedestrian, a person unsteady on their feet, a person with a limp, a corpulent person, a sick person, a bored person, a somnambulist, a light-minded person, a child, a teenager, a showy person, a soldier*. Корелят *goal* характеризується середнім потенціалом, налічуючи 466 одиниць (19,3%). Найнижчий метафоричний потенціал виявлено у корелята *direction* (44 одиниці або 1,8%), що пояснюється невеликою кількістю синтаксичних конструкцій зі значенням напрямку просторового переміщення.

Висновки. У сучасному медійному дискурсі широко представлено метафори, навантажені негативно-оцінними асоціаціями з психофізіологічними та біомеханічними характеристиками людини, яка переміщується у просторі. Найбільш рекурентними є метафоричні моделі з концептуальними векторами відхилення від природнього стану речей, занепокоєння, агресивності,

непрофесіоналізму, безвідповідальності політиків. Аналіз засвідчує, що у медійних текстах на політичну тематику найвищий метафоричний потенціал виявляють дієслова переміщення людини, значення яких профілюються на фоні субдоменів *emotional state, physical state i leg movements*. Саме ці фрагменти поняттєвої сфери *human locomotion* активують поняття, які найчастіше слугують джерелом метафоричних асоціацій з поняттями, що є релевантними для сфери політики – ефективністю заходів політичного суб'єкта, його поглядами, критичною оцінкою його поведінки, досягненням мети, вибором способів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у можливості екстраполяції запропонованого нами підходу до вивчення дієслів переміщення людини на інші групи дієслів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гонтаренко Н. М. Лінгвокогнітивне моделювання семантики дієслів просторового переміщення людини в сучасній англійській мові. Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук, 10.02.04 «Германські мови». Івано-Франківськ-Львів, 2019. 219 с.
2. Ділай І. Корпусне вивчення потенціалу значення англійських дієслів. *Folium*. Спецвипуск. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 48–53.
3. Жаботинська С.А. Лексичні поля й нелінійна динаміка когнітивних структур. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2011. 52. С. 1–11.
4. Сальтевська М. Ю. Метафоричне втілення концепту КРИЗА у сучасному англomовному газетному дискурсі: автореф. дис ... канд. філол. наук. Харків, 2011.
5. Bystrov Y., Tatsakovych U. Metaphorical conceptualization of beauty in Donna Tartt's *The Secret History*: translation perspectives. *Neohelicon*. 2023. 50. P. 687–703.

6. Clark E. V., Garnica O. K. Is he coming or going? On the acquisition of deictic verbs. *Journal of Verbal Learning & Verbal Behavior*. 1974. Vol. 13. P. 559–572.
7. Caballero R. FORM IS MOTION: Dynamic predicates in English architectural discourse. In *Metonymy and Metaphor in Grammar*. 2009. P. 277–290.
8. Caballero R. Manner-of-motion verbs in wine description. *Journal of Pragmatics*. 2007. 39(12). P. 2095–2114.
9. Fauconnier G. *Mappings in Thought and Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
10. Kovalik D. *Verbal Metaphor: The Crossroads of Cognition, Culture and Form*. Oklahoma State University, 2004.
11. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago University Press, 1980.
12. Maglio P.P., Matlock T. The conceptual structure of information space. *Social navigation of information space* / ed. by Munro A. et al. New York, NY: Springer Verlag, 1999. P. 155–173.
13. Matlock T. The conceptual motivation of fictive motion. *Studies in linguistic motivation* / ed. by Radden G., Dirven R. Berlin: Mouton de Gruyter, 2004. P. 221–248.
14. Özçalışkan S. *Metaphors we move by: A crosslinguistic-developmental analysis of metaphorical motion events in English and Turkish*. University of California, Berkeley, 2002.
15. Ponterotto D. Happiness is moving up: conceptualizing emotions through motion verbs. In *Selected Papers from the 4th UK Cognitive Linguistics Conference*. 2004. P. 265–283.
16. Radden G. Motion metaphorized: the case of coming and going. *Cognitive Linguistics in the Redwoods: The Expansion of a New Paradigm*. / ed. by E.H. Casad. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 1996. P. 423–458.
17. Sandström K. *When Motion Becomes Emotion. A Study of Emotion Metaphors Derived from Motion Verbs*. Lulea: Lulea University of Technology, 2006.
18. Talmy L. *Toward a Cognitive Semantics*. Vol. II. Cambridge, MA: The MIT Press, 2000.
19. Vaghi F., Venuti M. The Economist and The Financial Times. A study of movement metaphors. *Proceedings of the Corpus Linguistics 2003 Conference*. Lancaster: Lancaster University, 2003. P. 828–834.
20. Waliński J. T. *Verbs in Fictive Motion*. Lodz University Press, 2018.
21. Woźny J. Force-motion schemas in metaphors of motion. *Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis*. 2013. 130. P. 351–368.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. The Economist. URL: <http://www.economist.com/> (Last accessed 15.10.2024)
2. The New York Times. URL: <http://www.nytimes.com/> (Last accessed 15.10.2024)

УДК 811.161.2'373.237:811.161.2'276.6
DOI <https://doi.org/10.32782/folium/2024.5.2>

ТЕМАТИЧНА ГРУПА «НАЗВИ ПРОФЕСІЙ МАЙБУТНЬОГО» В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Людмила Білоконенко

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови,*

Криворізький державний педагогічний університет

ORCID ID 0000-0001-9329-1852

Web of Science Researcher ID AEV-0683-2022

bk.ludmila1020@gmail.com

Ключові слова: *лексика, термінологія, семантична мотивація, запозичення, граматичне значення, синтаксичні моделі, назви професій майбутнього.*

У статті автор аналізує назви професій майбутнього в сучасній українській мові (160 одиниць), розглядає їх як пласт лексики, що потенційно може бути залучений до офіційно-ділової терміносистеми України. Наголошено: тематична група має семантичну спільність, але неоднорідний склад з огляду на походження та синтаксичні структури. З'ясовано: на семантичному рівні є обов'язкові семи, що вказують на вид діяльності людини. Ці терміни можуть бути наявні в чинному класифікаторі професій (дизайнер, експерт, інженер) або відсутні в ньому (регулятор, творець, урбаніст); останні – новотвори, термінологізація яких має характер переосмислення значень, які не зафіксовані у словниках. Можливі інваріантні семи (управління, виробництво), акцент на галузі, сфері професії чи допоміжні семи, що уточнюють значення опорного слова щодо специфіки професії. Група має у складі запозичення з західноєвропейських мов, продуктивно долучена англо-американська лексика. Акцентовано: цю іншомовну лексику головно фіксують словники та національний класифікатор професій, однак у назвах професій майбутнього їх застосовують для називання видів робіт, що орієнтовані на новітні сфери діяльності людей. За граматичним значенням прості назви та ключові слова словосполучень – загальні іменники чоловічого роду, фемінітиви є нерегулярними утвореннями. Для назв професій майбутнього використовують одне слово або просте чи складне словосполучення. Описані синтаксичні моделі словосполучень, а саме: прості – субстантивні словосполучення з підрядним зв'язком узгодження чи відмінкового прилягання (схеми A+S, S+S1). Складні словосполучення-назви утворені з трьох і більше повнозначних слів. Трислівні побудовані за схемами: S+(A+S1), S+(S1+S2), A1+(A2+S). Багатослівні містять від чотирьох до семи слів, більшість – з чотирьох (схеми S+(A+S1)+S2, S+(A1+(A2+S1), (S+S1)+(A+S2)). У багатослівних словосполученнях головне слово називає професію майбутнього, залежні слова (іменники, прикметники) конкретизують сферу діяльності людини (схеми (A+S)+(S1+S2+S3), S+(A1+(A2+S1)+(S2+S3+S4) та ін.). Загалом новотвори відповідають системі української мови, елементи групи демонструють тенденцію до ускладнення семантичної й синтаксичної структур. Автор висновує, що реальне поповнення цими термінами української мови залежить від того, чи дійсно в наступні десятиліття ці професії стануть актуальними для України.

THE THEMATIC GROUP «NAMES OF FUTURE PROFESSIONS» IN THE MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

Liudmyla Bilokonenko

*Doctor of Philology, Professor,
Professor at the Department of Ukrainian Language,
Kryvyi Rih State Pedagogical University*

Key words: *vocabulary, terminology, semantic motivation, borrowing, grammatical meaning, syntactic models, names of future professions.*

In the article, the author analyses the names of future professions in the modern Ukrainian language (160 units) and considers them as a layer of vocabulary that can potentially be included in Ukraine's official business terminology system. It has been emphasised: that the thematic group has a semantic community, but a heterogeneous composition in terms of origin and syntactic structures. It has been clarified: at the semantic level, there are mandatory semes that indicate the type of human activity. These terms may be present in the current classification of professions (designer, expert, engineer) or absent from it (regulator, creator, urbanist); the latter are novelties, the terminology of which has the character of reinterpretation of meanings that are not recorded in dictionaries. Possible invariant semes (management, production), emphasise the industry, the field of profession or auxiliary semes that specify the meaning of the reference word in relation to the specifics of the profession. The group includes borrowings from Western European languages, and productively added English American vocabulary. It has been accentuated: this foreign language vocabulary is mainly fixed by dictionaries and the national classifier of professions, however, in the names of professions of the future, they are used to name types of work oriented to the newest spheres of human activity. According to the grammatical meaning, simple names and keywords of phrases are common masculine nouns, and feminitives are irregular formations. One word or a simple or complex word combination is used for the names of future professions. The syntactic models of word combinations are described, namely: simple – substantive word combinations with a subordinating conjunction of agreement or case agreement (schemes A+S, S+S1). Complex word combinations names are formed from three or more full words. Three words are built according to the schemes: S+(A+S1), S+(S1+S2), A1+(A2+S). Multi-words contain from four to seven words, most of them contain four (schemes S+(A+S1)+S2, S+(A1+(A2+S1), (S+S1)+(A+S2)). In multi-word phrases the main word names the profession of the future, dependent words (nouns, adjectives) specify the sphere of human activity (schemes (A+S)+(S1+S2+S3), S+(A1+(A2+S1)+(S2+S3+ S4) etc.). In general, the novelties correspond to the system of the Ukrainian language, the elements of the group demonstrate a tendency to complicate semantic and syntactic structures. The author concludes that the actual replenishment of the Ukrainian language with these terms depends on whether these professions will become relevant to Ukraine in the coming decades.

Вступ. Система мови постійно модифікується під впливом внутрішніх механізмів і зовнішніх факторів. Перші зумовлені еволюцією мови, другі – змінами в суспільстві та культурі, технологічними новаціями, що дають початок новим словам і трансформують уклад мови. Серед новотворів – номінації за професійною діяльністю осіб, які в контексті змін сфери зайнятості й розвитку ринку праці забезпечують соціально-економічну систему України. Цей корпус лексики неоднорідний, він передбачає як орієнтацію на професійні назви робіт за Міжнародною стандартною

класифікацією занять (International Standard Classification of Occupations), так і осучаснення найменувань у національному класифікаторі професій відповідно до вимог часу і потреб нашого ринку праці. Саме тому тільки в останні роки в національний класифікатор професій включили десятки нових номінацій осіб за професійною приналежністю у сфері ІТ, охорони здоров'я, соціальної і фінансової (Національний, 2010).

Найменування осіб за соціально-професійними функціями – особливий пласт лексики. Слова, що його утворюють, є одиницями офіційно-ділової та

юридичної терміносистем, тому мають задовольняти певні вимоги: бути вільно відтворюваними, із прозорою й диференційованою семантикою, адаптуватися до різних стилістичних сфер мови, без ускладнень функціонувати не тільки в офіційно-діловому, а й у науковому, публіцистичному й розмовному стилях. Тому у процесі номінації осіб важливою є контекстна ясність, однозначність найменування задля розуміння й носіями мови, і працівниками кадрових служб. Склад цієї групи піддається кількісним та якісним змінам, реагуючи на реформації в різних сферах вітчизняного суспільства, потребує комплексного розгляду, що ускладнений поєднанням соціальних і лінгвістичних завдань.

У роботі піддаємо семантичному та граматичному аналізу одну з тематичних груп, що сьогодні має значення для подальшого формування національної мовної картини – назви професій майбутнього. Питання про прогнозування розвитку ринку праці першорядно перебуває в колі уваги економістів (Краус, Краус & Манжура, 2019), адже саме інноваційно-цифрова економіка, з її екологічними, демографічними та соціальними складниками, повинна стимулювати молодь до здобуття професій, які визначатимуть місце України на міжнародній арені. Науковці акцентують аспекти, які супроводжують сучасну світову економіку та виникнення нових професій на світовому ринку праці (Водянка, Кирик & Філіпчук, 2021), аналізують особливості професійної діяльності у певній сфері (Санковська, 2023). У царині лінгвістики (ономасіології, семасіології, мотивології, словотвору, лексикографії) дослідники приділяють увагу питанням мовної номінації, з'ясовують принципи, методи, способи й засоби процесу найменування, встановлюють зв'язки між мовними одиницями та явищами, подіями, фактами, предметами дійсності. Поміж цих праць є й наукові доробки, у яких інтерпретують засоби мови, що вможливають назви осіб за професійною діяльністю. Зокрема, Л. Підкамінна розглядає механізми функціонування номенів сучасних професій, їх структуру, етимологію (Підкамінна, 2022); І. Ходарева з'ясовує особливості семантичної адаптації запозичених професійних імен у сучасній економічній термінології (Ходарева, 2021); Т. Нестеренко окреслює основні аспекти проблеми дефінування, творення й уживання фемінітивів у цій системі (Нестеренко, 2021); О. Стишов комплексно аналізує словотвірні особливості суфіксальних неологізмів на позначення осіб в українській мові початку ХХІ ст. (Стишов, 2020) тощо. Однак попри істотні здобутки в царині сучасної теорії номінації, процес формування тематичної групи «назви професій майбутнього» ще потребує свого студіювання. Отже,

актуальним видається вивчення змін у лексичній системі української мови, що зумовлені подальшими технологічними новаціями українського суспільства.

Мета нашої праці – схарактеризувати тематичну групу «назви професій майбутнього» в сучасній українській мові. Задля досягнення мети розв'язували *завдання*: 1) уточнити склад тематичної групи «назви професій майбутнього»; 2) встановити характер семантики, граматичного значення та синтаксичної структури цих номінацій у сучасній українській мові.

Матеріал і методи дослідження. *Матеріалом для дослідження* слугували назви (160 одиниць), добрані з атласу «Професії майбутнього для України» (укладений за підтримки Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України згідно з вимогами Програми діяльності Кабінету Міністрів України, Плану пріоритетних дій Уряду) (Капченко, Савченко, Літвінчук & Грамма, 2017); з аналітичних матеріалів Українського інституту майбутнього (Амелін, 2020) та українського онлайн-журналу BIZMAG (Професії, 2023). Задля уточнення назв професійних робіт зверталися до національного класифікатора професій (Національний, 2010). Науковий аналіз й упорядкування матеріалу вможливило звернення до певних лексикографічних джерел (Бирик & Сюта, 2006; Великий, 2005; Етимологічний, 1982–2012; Нелюба & Редько, 2015; Словник іншомовних, 2000; Словник, 1970–1980; Словник, 2010–2023; Шевченко & Сизонов, 2022).

Методи дослідження зумовлені специфікою студійованого корпусу. Аналіз ґрунтований на загальнонаукових методах – *аналізі, синтезі, індукції, дедукції*. Використана низка лінгвістичних методів: *описовий* для зовнішньої та внутрішньої інтерпретації номінацій новітніх професій; *компонентний* дав змогу встановити лексико-семантичні відношення між елементами групи; *дефініційний* (на основі словників) уможливив семантичний, етимологічний аналіз новотворів; *теоретичного аналізу*, який сприяв обґрунтуванню наукових положень й узагальнених висновків, а також метод *кількісних підрахунків*.

Результати та обговорення. Лексична система мови, як найбільш рухлива, нерозривно пов'язана з реальністю. Такий стан справ «відповідає динаміці ринку праці ХХІ ст. з викликами різного роду» (Краус, Краус & Манжура, 2019: 133), коли відбуваються зміни у всіх сферах життя суспільства, особливо економічній, ринковій, технічній, через це виникає потреба в іншій ідентифікації особи за функціями, що породжує найменування, які відбивають сутність майбутніх напрямків її діяльності. Джерельна база демонструє формування таких термінів, і цей процес зумовлює

прагматичний аспект: є прогнозований розвиток ринку праці у світі та Україні й певна трудова діяльність, яка повинна його забезпечувати, тобто потрібні назви професій (кваліфікацій, спеціальностей, посад), що вказують на майбутній статус діяльності людини.

Семантична мотивація. На підставі аналізу значення компонентів були встановлені особливості групи «назви професій майбутнього». З'ясовано, що в цих номінаціях є обов'язкові семи, що вказують: назви стосуються осіб, які займаються певним видом трудової діяльності, і ці найменування можуть бути:

1) присутні в чинному класифікаторі професій (аналітик, архітектор, будівельник, водій, вихователь, консультант, дизайнер, експерт, інженер, маркетолог, оператор, педагог, програміст, спеціаліст тощо);

2) відсутні в чинному класифікаторі професій, і таких незначна кількість (агрокосмонавт, кіберетик, оптимізатор, регулятор, творець, урбаніст).

Лексеми першої підгрупи мають чітку семантику, указують: діяльність може здійснювати особа, яка має певні професійні знання, уміння, навички (напр.: *інженер* – фахівець у якій-небудь галузі техніки з вищою технічною освітою (Словник, 1973, 4: 29), професія майбутнього – *інженер генетичних модифікацій*; або *програміст* – фахівець із програмування (Словник, 1977, 8: 158), професія майбутнього – *програміст бот-вчителів*; або *спеціаліст* – особа, яка професійно володіє певною спеціальністю (Словник, 1978, 9: 151), професія майбутнього – *спеціаліст із тераформування планет*).

У другій підгрупі термінологізація номенів має характер переосмислення значень лексем, що у словниках не зафіксовано, чи розширення їх змісту (напр.: *оптимізатор* – обчислювальна машина, яка може забезпечити оптимальний режим якогось процесу; препарат, що оптимізує функціонування організму (Словник, 1974, 5: 732), *оптимізатор* – 1. Апаратний або програмний засіб, здатний знаходити й підтримувати оптимальний, найбільш вигідний режим керованого процесу. 2. Препарат, призначений для оптимізації функціонування організму. 3. Те, що дозволяє оптимізувати якийсь процес (Великий, 2005: 851), професія майбутнього – *оптимізатор навчання*; або *творець* – 1. Той, хто створює матеріальні або духовні цінності. 2. За релігійними уявленнями надприродна істота, що нібито створила світ; бог (Словник, 1979, 10: 152; Великий, 2005: 1435), професія майбутнього – *творець частин тіла й органів*; або *урбаніст* – послідовник урбанізму (Словник, 1979, 10: 474; Великий, 2005: 1512), професія майбутнього – *урбаніст-кліматолог*;

або *мінімізатор* – 1. Дія за знач. *мінімізувати*, тобто доводити до мінімуму. 2. Математичний термін (Великий, 2005: 677), використовують у словосполученнях *мінімізатор потужності*, *мінімізатор енергії*, професія майбутнього – *мінімізатор космічного впливу*). Термінотворення може відбуватися і внаслідок актуалізації застарілого значення слова (напр., *майнер* – *заст.* те саме, що *шахтар* (Великий, 2005: 637), професія майбутнього – *майнер астероїдів*).

Були зафіксовані приклади, коли в назві професій присутні інваріантні семи, застосовані як ключові слова чи залежні компоненти словосполучень, як-от: *професіонал, спеціаліст, фахівець, обслуговування, управління, виробництво*, напр.: *професіонал* – особа, яка зробила якесь заняття своєю професією (Словник, 1977, 8: 332), професія майбутнього – *професіонал із домашньої автоматизації*; *спеціаліст* – особа, яка професійно володіє певною спеціальністю (Словник, 1978, 9: 501), професія майбутнього – *спеціаліст з розробки розумних і композитних матеріалів*; *фахівець* – особа, яка зробила якесь заняття своєю професією (Словник, 1979, 10: 570), професія майбутнього – *фахівець із навчання ШІ*; *обслуговування* – дія за знач. *обслуговувати*, забезпечувати роботу машин, механізмів тощо (Словник, 1974, 5: 581), професія майбутнього – *інженер з технічного обслуговування робота-вчителя з розширенням ШІ*; *управління* – дія за знач. *управляти*, виконувати певну роботу (Словник, 1979, 10: 469), професія майбутнього – *інженер з управління погодою*.

Продуктивним є використання допоміжних сем, які акцентують галузь, сферу професії (*інженер у галузі синтетичної біології, гід у сфері космічного туризму, юрист у сфері безпілотного транспорту*), уточнюють значення опорного слова щодо специфіки діяльності особи, а саме: вказівка на засіб, об'єкт, матеріал (*аналітик даних мозку, архітектор віртуальної реальності, будівельник підводних міст, дизайнер космічного досвіду, експерт космічної команди, заправник альтернативними видами палива, менеджер з відстроченої старості, прибиральник космічного сміття*).

Запозичення. Консервативність офіційно-ділового стилю відбивається, з одного боку, у позитивній тенденції до стандартизації нових назв, а з іншого, – у запобіганні надмірності цієї тенденції. У складі групи «назви професій майбутнього» реєструємо іншомовні лексеми, що є елементами міжнародної системи та реалізують адаптаційне тяжіння термінів до умов сучасної світової економіки. Поміж простих назв і головних слів словосполучень є незначні запозичення з латинськими коренями (*архітектор, лінгвіст,*

дієтолог, педагог, спеціаліст) та численні з західноєвропейських мов. Ці іншомовні форми не є інноваційними, їх фіксують лексикографічні джерела й національний класифікатор професій. Однак їх пропонують для називання видів робіт, що орієнтовані на прогресивні сфери діяльності людей, технічні нововведення, виробництво нових матеріалів, продуктів чи пристроїв, упровадження нових процесів і послуг, спеціалізації, поєднання різних видів діяльності тощо (напр.: **гід у сфері космічного туризму** (гід із фр. за посередництва італ., *guide* – супровідник туристів (Етимологічний, 1982, 1: 512)); **дизайнер розумного одягу та взуття** (дизайнер від англ. *design* – конструювати) (Словник іншомовних, 2000: 167)); **менеджер з аватарів** (менеджер з англ., *manager* – управитель, завідувач (Словник іншомовних, 2000: 350)); **експерт із розвитку талантів** (експерт із фр., від лат. *expertus* – досвідчений (Етимологічний, 1985, 2: 160; Словник іншомовних, 2000: 191)); **інженер із 3D-друку харчових продуктів, інженер з оцифрування і зберігання пам'яті, інженер-бот із розширенням ШІ** (інженер із фр. за посередництва нім., від лат. *ingenium* – здібність, винахідливість (Етимологічний, 1985, 2: 304)).

Серед іншомовних назв є німецькі, французькі, італійські, але активно використовують слова англо-американського походження, що засвідчує глобальний вплив англійської мови та зв'язки України з англomовними країнами. Л. Підкамінна, аналізуючи сучасні професії, які вже затребувані на нашому ринку праці, зазначає, що більшість із них походить саме з англійської мови (Підкамінна, 2022: 8). Такі запозичення вільно функціонують у лексико-семантичній системі української мови, завдяки їм і поповнюється термінологічний блок мови. Загалом запозичені терміни вказують на інтелектуалізацію професійної діяльності особи. Думаємо, що такі назви сприятливі для офіційно-ділової сфери, відбивають її інтеграційне спрямування.

Граматичне значення. Майже всі прості назви та ключові слова складних є загальними іменниками чоловічого роду (фемінітиви фіксуємо лише в назвах **вихователька** екодитсадка, **вчителька** екошколи, **викладачка** еко ЗВО, **екобібліотекарка**). Ця тенденція ілюструє доволі традиційний підхід до назв осіб за професією: відповідні слова в чоловічому роді мають загальний характер. У законодавстві України, класифікаторі професій фемінітивами не послуговуються. Граматичний рід назв осіб за професією в цих документах (на відміну від розпорядчих) не співвідносять зі статтю. У наказі Міністерства України «Про затвердження Зміни № 9 до національного класифікатора ДК 003:2010» (Про затвердження, 2020) визначена можливість професійні назви

робіт адаптувати для означення осіб жіночої статі. Але, як ми зафіксували у джерельній базі, фемінітиви все ще є нерегулярними утвореннями попри те, що одним зі значущих аспектів самоідентифікації жінок у сучасному світі є відбиття жіночої професійної діяльності в мові за допомогою відповідних назв. Думаємо, що обов'язкові вимоги до номінації жінок за фахом повинні прискорити процес виникнення нових назв і критичного перегляду тих, що вже функціонують.

Синтаксичні моделі. Для назв професій майбутнього використовують слово або просте чи складне словосполучення. Застосовувши метод кількісних підрахунків, ми з'ясували, що однослівних назв лише 4,5% (*агрокібернетик, герокінезіолог, екокриміналіст, ігропедагог, косметик, наномедик*). Домінують у цій тематичній групі словосполучення, а саме: прості – 8,5% і складні 87%.

Прості – це субстантивні словосполучення з підрядним зв'язком узгодження, керування чи відмінкового прилягання. Схема назв з узгодженням: **A+S**, де **A** – прикметник, **S** – головний компонент-іменник (*квантовий інженер, квантовий криптолог, молекулярний дієтолог, цифровий мемуарист*).

Зі зв'язком керування чи відмінкового прилягання конструкції представлені продуктивніше. Це головний компонент-іменник і залежний іменник (**S1**) у певній відмінковій чи прийменниково-відмінковій формі, схема **S+S1** (*дизайнер емоцій, експерт зі спрощення, майнер астероїдів, менеджер спільноти, екокриміналіст у промисловості, розробник екоігор*).

Складні словосполучення-назви утворені з трьох (45,5%) і більше (41,5%) повнозначних слів. Трислівні побудовані за схемами:

1) **S+(A+S1)**: *дизайнер (космічного досвіду), знищувач (цифрових слідів), інженер (нейронних інтерфейсів), організатор (проектного навчання)*;

2) **S+(S1+S2)**: *інженер (з управління погодою), експерт (із захисту від кіберзагроз), спеціаліст (із відновлення екосистем)*;

3) **A1+(A2+S)**: *генетичний (екологічний консультант), внутрішній (торговий представник)*.

Багатослівні містять від чотирьох до семи слів, поміж яких більшість – з чотирьох, напр.: **S+(A+S1)+S2**: *спеціаліст (із кліматичних катастроф) і міграцій*; **S+(A1+(A2+S1))**: *розробник (розумних композитних матеріалів); аналітик (квантового (машинного) навчання); професіонал (із позаземної (альтернативної енергетики))*; **(S+S1)+(A+S2)**: *(спеціаліст зі створення) (вертикальних ферм); (психолог з адаптації) (до нової реальності); (менеджер з етики) (штучного інтелекту)*.

У багатослівних структурах головні слова називають особу за характером професійної

діяльності, залежні (іменники S1, S2, S3, S4; прикметники A1, A2) уточнюють ці умови, напр.: (A+S)+(S1+S2+S3): *(персональний розробник) (навичок з розширенням III); (персональний аналітик) (життя з розширенням III); S+(A1+(A2+S1)+(S2+S3+S4): творець (навчального програмного забезпечення) (для робота-вчителя з розширенням III)*. Попри значну кількість лексем, у назвах є семантико-граматична єдність і принципи підпорядкування компонентів головно спираються на структурні схеми простих словосполучень.

Мета створення складних словосполучень-назв – докладно пояснити, до якої сфери та як саме буде долучена особа (*інженер-симулятор викидів CO₂ будівлями*) або в назві присутні інваріантні семи, і такі потребують поширення задля деталізації характеру новітньої діяльності особи (*професіонал домашньої та промислової автоматизації, спеціаліст із біохакінгу і програмованого здоров'я, фахівець з відродження вимерлих видів тварин і рослин, творець мікроорганізмів із заданими функціями*). Часто кількість слів збільшується саме завдяки структурно ускладненому словосполученню, яке є частиною назви атрибута діяльності (*розробник розумного одягу IoT* (Internet of Things)).

Загалом внутрішньомовні чинники не перешкоджають входженню цих найменувань до системи мови, адже їх формування не порушує наявні в мові типи й моделі. Але великою мірою поповнення цими новотворами терміносистеми української мови залежить від того, чи дійсно в наступні десятиліття ці професії стануть актуальними для України, наскільки ринок праці перебуватиме у процесі трансформації та економічних змін.

Висновки. Тематична група «назви професій майбутнього» в сучасній українській мові має семантичну спільність, але її склад неоднорідний, що, з одного боку, вказує на різноманіття мовних можливостей для вираження подібних понять, з іншого, – спричиняє труднощі розуміння значень слів, відтворюваності термінологічних найменувань, тож потребує точної систематизації й нормування. Ми не можемо бути впевнені, що коли ці професії набудуть поширення та їх не сприйматимуть як щось екзотичне на ринку праці, назви не трансформуються, однак сьогодні їхнє лексичне значення містить обов'язкові семи із вказівкою на особу, яка виконуватиме певну трудову діяльність, а залежні елементи акцентують новітні галузі, сфери діяльності людини. Формування кількісного складу групи відбувається різними шляхами, поміж якими – запозичення з інших мов та утворення складних номінацій за активними синтаксичними моделями. Загалом пропонувані найменування демонструють

тенденцію до ускладнення семантичної й синтаксичної структури та зумовлені насамперед екстралінгвістичними факторами. Безперечно, наша праця не претендує на вичерпний опис назв професій майбутнього. Зокрема, подальшого наукового висвітлення потребує аналіз перспектив функціонування новотворів в офіційно-діловій терміносистемі української мови, оскільки ця сфера потребує суворого дотримання норм номінації професій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амелін А. 100 професій майбутнього. Київ, Український інститут майбутнього. 2020. URL: <http://surl.li/muvgly> (дата звернення: 05.09.2024).
2. Бибик С. П., Сютя Г. М. Словник іншомовних слів. Тлумачення, словотворення та слововживання : близько 35000 слів і словосполучень / за ред. С. Я. Єрмоленко. Харків : Фоліо, 2006. 623 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1736 с.
4. Водянка Л., Кифяк В., Філіпчук Н. Поява нових професій на ринку праці в умовах цифровізації економіки. *Інфраструктура ринку*. 2021. Вип. 52. С. 146–151. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastuct52-26>.
5. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. Київ : Наукова думка, 1982–2012.
6. Капченко Л. М., Савченко Н. В., Літвінчук Л. Й., Грамма О. В. Професії майбутнього для України : наук.-практ. розробка. Київ : ППК ДСЗУ, 2017. 47 с. URL: <https://is.gd/5Mnwa2> (дата звернення: 10.09.2024).
7. Краус Н., Краус К., Манжура О. Професії майбутнього у віртуальній реальності інноваційно-цифрового простору. *Бізнес Інформ*. 2019. № 1. С. 132–138.
8. Національний класифікатор професій. Наказ Держспоживстандарту України від 28.07.2010 р. № 327. Київ, 2010. URL: <https://is.gd/gYgUCA> (дата звернення: 05.09.2024).
9. Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації : словник / заг. ред. А. Нелюби. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2015. 220 с.
10. Нестеренко Т. До проблеми творення й уживання фемінітивів у сучасному українському дискурсі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 36, т. 2. С. 159–165. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/36-2-25>.
11. Підкамінна Л. Неологізми в назвах професій у сучасній українській мові. *Закарпат-*

- ські філологічні студії. 2022. Т. 2, Вип. 24. С. 7–11. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.24.2.1>.
12. Про затвердження Зміни № 9 до національного класифікатора ДК 003:2010. Наказ Міністерства економіки України № 1574 від 18.08.2020. URL: <https://tinyurl.com/yeh2r9sx> (дата звернення: 05.09.2024).
 13. Професії майбутнього: 30 найбільш перспективних спеціальностей. *BIZMAG*. 2023. URL: <https://is.gd/KfpMf3> (дата звернення: 05.09.2024).
 14. Санковська І. М. Путівник світом кліматичних професій : посібник з професійного інформування. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 70 с.
 15. Словник іншомовних слів / уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.
 16. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
 17. Словник української мови : у 20 т. / гол. наук. ред. В. Русанівський. Київ : Наукова думка, 2010–2023. Т. 1–13. URL: <https://sum20ua.com> (дата звернення: 11.09.2024).
 18. Стишов О. Особливості суфіксального словотворення неологізмів на позначення осіб у сучасній українській мові. *Лінгвістичні дослідження*. 2020. № 53. С. 127–140.
 19. Ходарєва І. М. Семантична адаптація запозичених професійних імен у сучасній українській економічній термінології. *Priority directions of science and technology development. Proceedings of the 9th International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua"*. Kyiv, Ukraine. 2021. С. 946–952.
 20. Шевченко Л. І., Сизонов Д. Ю. Нові слова та фразеологізми в українських масмедіа : словник / відп. ред. Л. І. Шевченко. Київ : ВПЦ "Київський університет", 2022. Ч. 5. 359 с.

«НАД ГАЛИЧЕМ ГРИМИТЬ» СВЯТОМИРА-МИХАЙЛА ФОСТУНА: НАРАТИВ УКРАЇНСЬКОЇ ПРИСУТНОСТІ В СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ІСТОРІЇ

Марина Богданова

кандидатка філологічних наук,

доцентка кафедри української літератури та порівняльного літературознавства,

Бердянський державний педагогічний університет

ORCID ID 0000-0003-2485-4425

mishukmarina36@gmail.com

Ключові слова: ідентичність, постколоніалізм, імперія, наратив, ідентифікатори самототожності, пам'яттєві смисли, ландшафт, історична повість.

У статті проаналізовано історичну повість Святомира-Михайла Фостуна «Над Галичем гримить» з точки зору постколоніального дискурсу, використовуючи можливості міждисциплінарних методів аналізу. Залучені в ході дослідження розвідки Ю. Бадзьо, І. Лесяка-Рудницького, Е.Д. Сміта дали можливість проаналізувати наратив присутності українства як слов'янського народу в ранньому середньовіччі. Синтез методів філологічного та культурологічного аналізу тексту сприяв виокремленню ідентифікаторів самототожності українства, що постає в зображенні організації суспільних відносин на основі «Руської правди», верховенства княжої влади, прав віча, відсутності ієрархії аристократичних титулів, духовно-культурних цінностей, географічною прив'язаністю мешканців, української кухні тощо. Аналіз сюжету твору, що побудований на реальних історичних подіях, дав можливість дослідити модуси полярності західної і східної цивілізацій, їхній вплив на формування ціннісних орієнтацій князів Київської Русі. Так, незважаючи на тісні зв'язки Київської Русі з Царгородом, письменник обґрунтовує західний первень у формуванні суспільних і політичних відносин, заперечує будь-який імперіалізм.

Нами досліджено не тільки топонімічні й антропологічні характеристики міста до боярського заколоту, а і його зорові, звукові, нюхові образи, які посилюють емоційний вплив на читача, відображають руйнівну силу натовпу. Реалістичний тип нарації, створений за допомогою історизму, архітектоніки сюжету, впливу літописної традиції, забезпечує медіацію між художнім світом твору й читачем. На сюжетному рівні історичної повісті нами простежено формування української ідентичності; територіальну, етнічну ментальну різницю з росією як центром метрополії.

‘THUNDERING OVER HALYCH’ BY SVIATOMYR-MYKHAILO FOSTUN: A NARRATIVE OF THE UKRAINIAN PRESENCE IN MEDIEVAL HISTORY

Maryna Bohdanova

Candidate of Philological Sciences,

*Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature and Comparative Literature Studies,
Berdiansk State Pedagogical University*

Key words: *identity, postcolonialism, empire, narrative, identity identifiers, memorial meanings, landscape, historical story.*

The article deals with the historical novel by Svyatomyr-Mykhailo Fostun "It Thundered Over Halych" from the perspective of postcolonial discourse, using the possibilities of interdisciplinary methods of analysis. The studies of Yu. Badzio, I. Lesiak-Rudnytsky, and E.D. Smith, which were used in the course of the research, made it possible to analyse the narrative of the presence of Ukrainians as a Slavic people in the early Middle Ages, which refutes the ideas of a metropolis. The synthesis of the methods of philological textual analysis and identity theory contributed to the identification of identifiers of Ukrainian identity, which appears in the depiction of the organisation of social relations on the basis of the Rus' Truth, the supremacy of princely power, the rights of the assembly, the absence of a hierarchy of aristocratic titles, cultural and religious traditions, geographical attachment of the inhabitants, Ukrainian cuisine, etc. The analysis of the plot of the work, which is based on real historical events, made it possible to study the modes of polarity of Western and Eastern civilisations, their influence on the formation of value orientations of the princes of Kievan Rus. Thus, despite the close ties between Kievan Rus and Tsargrad, the writer justifies the Western primacy in the formation of social and political relations, and denies any imperialism.

We have studied not only the toponymic and anthropological characteristics of the city before the boyar rebellion, but also its visual, sound, and olfactory images, which enhance the emotional impact on the reader and reflect the destructive power of the crowd. The realistic type of narrative, created with the help of historicism, plot architecture, and the influence of the chronicle tradition, provides mediation between the artistic world of the work and the reader. At the plot level of the historical story, we traced the formation of Ukrainian identity; territorial and ethnic mental difference with Russia as the centre of the metropolis.

Вступ. На тлі екзистенційної боротьби української нації виникають дискусії щодо осмислення значення літератури діаспори часів Другої світової війни. Митці не сприйняли радянський чи інший імперські режими, тому емігрували й творили українську літературу, позбавлену будь-яких ідеологічних штампів.

Аналізу літератури діаспори присвячені праці О. Астаф'єва, М. Васків, М. Жулинського, Ю. Коваліва, С. Луцій, Ю. Мариненка, Р. Мовчан, Л. Тарнашинської та ін. Передовсім увагу науковців у різні часи привертала проблема еволюції великого прозового жанру – роману, зокрема твори І. Багряного, В. Барки, Ю. Косача, Ю. Липи, У. Самчука та ін. Цілком зрозумілою видається дослідницька увага, адже «... роман давав можливості українським митцям глибоко осмислити власну ідентичність, історію та культуру в умовах еміграції» (Луцій, 2017: 6).

Оскільки в літературі діаспори потужним є антиімперське спрямування, то доцільним є вивчення інтерпретації української минувшини через призму національного як органічного. Цікавою видається історична проза письменників діаспори ще й тим, що вони не брали участі у творенні імперської культури.

Докія Гуменна, Юрій Косач, Олександр Луговий, Ольга Мак, Святомир-Михайло Фостун переосмислювали минуле через категорію «свого» – власного погляду на історію. Відомо, що митці-емігранти не припиняли своєї боротьби з політикою імперської диктатури. Наразі виникла необхідність дослідити антиімперські наративи, глибше зрозуміти українську літературу як невід'ємний складник національної культури, залучаючи до аналізу розробки постколоніальних студій. Дослідники Г. Бгабга, Т. Гундорова, П. Іванишин, Е. Саїд, М. Павлишин, Я. Поліщук,

О. Пухонська, Х. Рута, Г. Сивоконь, О. Сінченко, Ф. Фанон аналізували вплив метрополії на змаргіналізовані народи, що не мали можливості творити власну культуру.

Цікавою з цього погляду в українській літературі є творчість Святомира-Михайла Фостуна, вивчення якої нараховує не велику кількість літературознавчих розвідок. Переважно дослідження стосувалися біографії митця (О. Лупій, Ф. Погребенник, Ю. Покальчук, Л. Скорина, П. Сорока, М. Федунь), історичних творів про Козаччину (М. Богданова) (Богданова, 2023).

Матеріали та методи дослідження. Святомир-Михайло Фостун пройшов шлях від українського самостійника в лавах ОУН-УПА, дивізії «Галичина» до юриста, доктора права в Англії. Його політична та громадська діяльність присвячена боротьбі за незалежність України, хоча і не мав можливості тут жити. Письменник писав твори на основі визначних націотворчих періодів. Так, темі Козаччини присвячені історичні повісті «Нас розсудить Бог», «Звідуни степових когорт», Київської Русі – «Над Галичем гримить». У них прозаїк, оприявнюючи українство у власній і світовій історії, створює сенсоформувальні наративи про українську націю.

Мета статті – виокремити ідентифікатори самототожності української нації, проаналізувати пам'яттєві смисли культурного уявного простору, створеного Святомиром-Михайлом Фостуном в українській історичній повісті «Над Галичем гримить».

В історичній повісті «Над Галичем гримить» (Лондон, 1973) Святомир-Михайло Фостун розвінчує створений російськими, а згодом і радянськими історіографами концепцію «давньоруської народності». Звертаючись до ранньофеодального періоду, зокрема часу правління Ярослава Осмомисла, князя Галицького (1153–1187), автор обґрунтовує історичний розвиток українства як слов'янського народу раннього середньовіччя. Галич постає високорозвиненим християнським князівством з урегульованою політикою суспільних відносин на основі «Руської правди», з дипломатичними, торговельними та громадським зносинами з угорцями, поляками, греками. Коли Святомир-Михайло Фостун опрацьовував матеріали про українську присутність у ранньофеодальному періоді, ідентифікував риси відмінності, інший літературознавець, громадський діяч, дисидент Юрій Бадзьо в радянській Україні підготував працю «Право жити» (1972–1979 рр.) про колоніальне становище України. Рукопис під час обшуку було викрадено. Згодом, у 1980 р. у Нью-Йорку опубліковано відкритий лист автора, у якому зроблено зріз фальсифікування історії, вилучення ранньофеодального

періоду з історії України. З боєм дослідник констатував, що «до XIV – XV ст. читач не знайде в радянській літературі нічого українського: ні території, ні мови, ні культури, ні етносу взагалі» (Бадзьо, 1980). Ідею про те, що «східні слов'яни в IX–XIII ст. становили один народ, один етнос, звичайно, «русский», і що українці та білоруси з'явилися тільки в XIV–XV ст.», називає абсурдною (Бадзьо, 1980). Спростовуючи концепцію «возз'єднання», теорії «єдиної давньоруської народності», «єдиного руського народу киевских времен», Юрій Бадзьо зазначає: «Так виникає історіографічний контекст, у якому український та білоруський народи перетворюються на етнографічну масу, етнографічну частину «єдиного руського народу от Карпат до Тихого океана» (Бадзьо, 1980). Наведена цитата автора, по суті, констатує колоніальну політику метрополії щодо інших народів, їхніх культур.

Письменник і мислитель Мілан Кундера в славнозвісному есе «Трагедія Центральної Європи» (1984), стурбований занепадом та вмиранням своєї нації, говорить про дії росії, спрямовані на перетворення всіх народів імперії (українців, білорусів, вірмен, латишів, литовців тощо) в єдиний російський народ (Кундера, 1983). Ідентичність народу і цивілізації Мілан Кундера безпосередньо пов'язав з культурою – з тим, що створено розумом. Проаналізувавши розквіт чеської культури після 1945 року, висновковує: в умовах загрози відмирання ідентичності культурне життя навпаки стає інтенсивнішим (Кундера, 1983). Розквіт творчості літератури діаспори можна пояснити цією ж небезпекою – відмиранням нації, її культури. Окрім того, звернення Святомира-Михайла Фостуна в художньому тексті до замовчаного періоду в радянській історіографії виконує функцію повернення історичної пам'яті.

Результати та обговорення. Виокремлення ідентифікаторів самототожності мешканців Галицького князівства в історичній повісті спонукає до розгляду рис національної ідентичності. Так, Ентоні Д. Сміт виокремлює такі спільні риси: територія або край; міфи та історична пам'ять; масова, громадянська культура; єдині юридичні права та обов'язки для всіх членів; економіка з можливістю пересуватись у межах національної території (Сміт, 1994: 11). Виходячи з цього, цікавим видається дослідження рис етнічної, національної ідентифікації галицького суспільства, створеного авторською уявою, урахувуючи історичні та культурні впливи, особисту мотивацію митця.

З історії відомо, що Галицьке князівство найбільшого розвитку досягло за часів Ярослава Осмомисла. Після об'єднання Галицького і Волинського князівств (1199) Романом Мстиславовичем воно стало Галицько-Волинським.

У історіографічних дослідженнях І. Лисяка-Рудницького українська нація, яка з народного (етнічного) колективу формується в Київській Русі, викристалізовується в Галицько-Волинському князівстві (Лисяк-Рудницький, 1994: 18).

Складником самототожності мешканців Галицького князівства є організація суспільних відносин на основі «Руської правди» і підзаконних документів, відомі боярській раді. Верховенство влади здійснював князь Ярослав Осмомисл, але стосунки з Святополком, князем-ізгоем, мали скоріше партнерський характер. Про це свідчить святкування Різдва в князівському палаці, коли Ярослав Осмомисл, покидаючи гостей, оголошує старшим Святополка. Оскільки всі князі належали до династії Рюриковичів, *то «ієрархія аристократичних титулів»* була відсутня (Лисяк-Рудницький, 1994: 49).

Права віча має значення для впорядкування відносин між представниками різних верств суспільства. Копне віче є владою в громаді, про що свідчить старійшина, наголошуючи, що «... воно збирається, щоб обміркувати різні справи нашої копи та їх вирішити. Голос народу – голос Божий. Навіть княжа власть прислухається до такого голосу...» (Фостун, 1973: 124). Організація суспільних відносин на цих засадах ніколи не була характерною для московських князівств. Так, громада викликає на «*копне віче*» боярина, який привласнив пасовища, що «*було громадське і не належало до княжих земель*» (Фостун, 1973: 117). Просте населення – смерди обурилися і погрожували князю. Здатність до опору населення є в описі протистояння: «*Зібралися смерди із громад, пішли на пасовище, потурбували ратників та пастухів і вигнали геть боярську худобу*» (Фостун, 1973: 118). У віче своя ієрархія, у центрі якої були старійшини громади. У Галицькому князівстві зображено вільне населення, оскільки під час будівництва князівського палацу обговорювалися умови участі смердів, що ґрунтувалися на послабленні податку («уроків») на основі грошової оплати праці.

Бояри і міщани мали свої представництва. Борсук був старійшиною міщанства. Опис діяльності Борсука дає можливість уявити рівень торговельно-економічних відносин у князівстві: «*Мав свої склади з хутрами в Галичі, Тербовлі та Перемишлі й торгував широко з уграми і ляхами. Його судна ходили до Свіонії, Константинополя, Венеції, Риму та інших середземноморських городів*» (Фостун, 1973: 197). Опис речей з різного хутра, оздоблених золотом і перлами, свідчить про розвинену ремісну справу. У творі боярське представництво мали великі привілеї, що призвело до втручання в особисте життя князя та його спадкоємців. Автор інтерпретує відомий факт боярської

крамоли – спалення князевої любки боярині Настасі Чагрівнивої. Повстання проти володаря та звірське знищення молодої жінки символізує травму, пов'язану з середньовічною жорстокістю з мотивів боротьби за становище привілеї та збагачення. Зачинателем крамоли проти князя і носієм варварських середньовічних традицій був суздальський боярин Костянтин Сірославич. Бояр, які не погоджувалися на повстання проти князя, криваві баламути теж карали.

Жорстокістю та кровожерністю у творі славляться імператори Візантії. Автор простежує успадкування цієї злочинної політики руськими князями зі Сходу з прийняттям християнства. Антиімперська ідея твору розкрита Святомиром-Михайлом Фостуном у зображенні перебування Святополка з делегацією в Константинополі. Хворий Мануїл I розглядає портрети імператорів Візантії. За кожним «*божественним імператором східної імперії*» серія вбивств і злочинів: «*Вони вбивали, отруювали, осліплювали, гноїли в підземеллях не лише своїх ворогів, але й невинних людей*» (Фостун, 1973: 152). Постають паралелі міжусобних убивств візантійських імператорів, які «*винищували себе взаємно*», із жорстокими війнами суздальського боярина Костянтина Сірославича та князя Андрія й Юрія Боголюбських. Автор зображує як Візантію, так і Київську Русь в часи занепаду; зосереджує увагу на міжусобицях руських князів.

Одним із чинників, які об'єднують суспільства в націю, була наявність духовно-культурних цінностей. Християнські традиції, повага до батьків, піклування про спільноту, дотримання справедливості, допомога бідним, увага до освіти – носієм таких цінностей був сам Ярослав Осмомисл.

Традиційне святкування Різдва в Галичі зображено під впливом західних традицій, що складалося з релігійних і світських ритуалів. Різдво у творі символізує родинне свято. На велику гостину до князя збирається знать. Увесь процес підготовки й святкування відбувався у веселощах та гаморі. Детальні описи ритуалів в церкві та в палаці свідчать про високорозвинену духовну культуру, храмову архітектуру та палацове мистецтво; рівень побуту та традиції українського куховарства.

Незважаючи на постійні війни, які вів князь, його війську характерний певний гуманізм. У творі носієм цих цінностей був боярин Радославич. Під час перебування в німецького князя Зігфріда боярин відчував стурбованість і обурення, що спричинило жорстокість німецького князя по відношенню до іновірців – «жмудинів». «Жмудь» – регіон на північному заході Литви, на березі Балтійського моря, жителі якого мали свою жмудську мову (один із литовських діалектів)

(Словник UA). Повість містить деталі опису злочинів, здійснених на релігійному ґрунті. Автор висуває позицію княжого воїна, висловлену боярином Радославичем в суперечці з Зіґфрідом: не варто *«прикриватися хрестом, коли руки закаляні кров'ю невинних людей»* (Фостун, 1973: 98). Жмудське населення безстрашно захищало свою язичницьку віру, вражало своєю хоробрістю. Галицькі князі вважали себе справжніми варязькими воїнами, але і їх вражала така жорстокість. Винищення німецькими воїнами жмудського населення було альянсом на загарбницькій імперській політиці по відношенню до колоній. Перегуки прочитуються в роздумах варяга Утана: *«Ніяк не можу зрозуміти, чому це німці так вигублюють жмудинів. Адже ці німці прийшли у жмудську землю, поставили свої городи і замки. Вважають себе властителями цієї землі, голосять, що наворачтають жмудинів на християнську віру, а насправді винищують їх жорстоко та безсердечно»* (Фостун, 1973: 66). Відповідь на запитання криється в політиці польського короля, який погукав Зіґфріда допомогти втримати владу і мати доступ до Варязького моря. Геополітичні проблеми стоять в центрі імперських політик, що розкрито в діалозі Утана зі священником Іпоклоном щодо далеких і кривавих замислів, якими твориться імперія по відношенню до маленьких народів (Фостун, 1973: 68). Звертаючись до середньовічної історії, автор вибудовує антиімперський наратив, моделюючи ідентичність народу Галицької землі. Слушною є думка О. Гнатюк про ідентичність в історичному аспекті: *"По-перше, колективна тожсамість формується завдяки дискурсові у конкретній історичній ситуації, а за певних обставин зазнає ґрунтовної трансформації. По-друге, пишучи історію, ми пояснюємо минуле, щоб ліпше зрозуміти теперішнє. Тож спостереження за змінами ідентичності дає змогу краще збагнути не так те, «звідки ми походимо» і «куди прямуємо», за формулою Джонатана Фрідмана, як те, «ким ми стаємо»"* (Гнатюк, 2005: 51). Отже, незважаючи на тісні зв'язки Київської Русі з Царгородом, Святомир-Михайло Фостун обґрунтовує західний первень у формуванні суспільних і політичних відносин, заперечує імперіалізм.

На психотип мешканців Галицького князівства впливає природа місцевості. У творі Святомир-Михайло Фостун велику увагу приділяє описам природного і культурного ландшафтів, наприклад: перебування князя на луках і в лісах; розбудова саду, оформлення доріжок, завезення екзотичних птахів. Однією із рецепцій ландшафту були антропологічні характеристики. Аналізуючи ландшафт і його теоретичні інтерпретації Л. Мартіненайте слушно наводить судження

Барбари Бендер, що *«ландшафт ніколи не буває пасивним. Люди змінюють його, привласнюють, борються за нього. На ньому створюються культурні ідентичності, постають питання стосовно них, незалежно від того, чи це індивід, чи група або держава»* (Мартіненайте, 2011: 1). У творі ландшафти характеризують взаємодію природи та людини. Багато описів, пейзажних замальовок безпосередньо пов'язані із зображенням заможності та потужності мешканців Галицького князівства. Так, за *«розквітом пишних квітів і проходженням повагом гордовитих павичів»* (Фостун, 1973: 5) слідує опис суден, що *«пливуть з далеких дунайських гирл, навантажені всяким добром»*; економічна характеристика князівства – *«Галич багатів з кожним роком, а з ним багатшала вся Галицька Волость»* (Фостун, 1973: 6). Протягом розгортання сюжету змінюються ландшафти Галича. Підготовка боярина Сірославича до змови проти князя супроводжувалися гнітючими пейзажами. Восени розлився Дністер, на полях, дорогах і вулицях утворилися величезні калюжі. За допомогою персоніфікації автор олюднює Дністер, наділяє його велетенською силою: *«Дністр бурлив брудними жовто-бурым водяним масивом, гоготів, гримів, уривався в береги, руйнував і троцив нещадно все, що потрапляло в його обійми, розливався справжніми озерами по низинах та затоплював всі прибережні дворища»* (Фостун, 1973: 5).

Образ міста постає завдяки впливу зорових, звукових, нюхових образів: *«Гупали молоти в кузнях», «золотники кували золоті та срібні прикраси, ковші, кубки, чаші, сережки, колти й хрести; сидельники мозолилися над сидлами; чинбарі чинили шкури, а з їхніх погребів заносило таким відразливим смородом, що Сірославич аж затуляв носа та лаяв бісових чинбарів за опоганення повітря»* (Фостун, 1973: 196). Весняні природні пейзажі протиставляються картинах руйнувань та вбивств, пов'язаних з основною подією – заколотом проти князя. Вбивство Настасі та розправа з галицькими боярськими родинами Підгорецьких та Чагрових є кульмінацією у творі. Весняні мальовничі пейзажі змінюють криваві описи знищення княжої раті, печатника Боровського, переслідування скарбника боярина Люборадича та інших. У хаосі важливе місце відведено натовпу й масі, які були рушійною силою безладу. Одним із епітетів на позначення стану міста було слово «тривожно»: *«розкинувся тривожний вид», «тривожно голосили дзвони»* тощо (Фостун, 1973: 225). Для більшого емоційного впливу на читача в зображенні хаосу, що спричинив заколот, Святомир-Михайло Фостун вдається до звукової архітекτονіки тексту: тріск згарищ, гуп сокир, звук дзвонів, гул натовпу, з якої *«раз-у-раз виривалися*

дикі вигуки, зойкі, голосіння, грімка лайка та прокльони» (Фостун, 1973: 225).

Уважаючи те, що розповідь у творі ведеться від третьої особи, то оповідач (наратор) виступає своєрідним посередником, медіумом між створеним автором художнім світом твору і реципієнтом. Про «чистого медіума подій» говорила К. Фрідеман, визначаючи його як того, хто «оцінює, відчуває і спостерігає; це абстракція, яка узагальнює багато конкретних форм, у яких виступає, презентується оповідач (наратор) у певній окресленій ролі» (Teoria form narracyjnych w niemieckim kregu językowym, 1980: 23). Своєрідністю реалістичного типу оповіді у творі є те, що в центрі його зображена реальна історична подія – спалення князевої любки. Важливим у розгортанні сюжету було те, що після зустрічі князя з дівчиною оповідь подається через призму злочинної крамоли. Така манера характерна для літописної традиції, де оповідач ототожнюється з автором. Специфікою організації оповіді є включення цитат з літопису про діяння князя Ярослава Осмомисла наприкінці твору. Тим самим автор нібито підсвічує «ідею продовження державницьких традицій та зображення вольового патріотичного лідера», яким був Ярослав Осмомисл. На цій спільній рисі західноукраїнської прози 20–30-х років і романістики Мурівського періоду наголошувала С. Луцій (Луцій, 1917: 56).

Виходячи з авторського замислу розгортання сюжету, типу нарації, логічним є фінал твору, де книжнику Іпоколону доручено вести літопис Галицької Волости. Історичній повісті притаманні риси життійної літератури, оскільки фіналом твору була смерть князя Ярослава Осмомисла й уславлення його справ. Любовна лінія князя до боярині Настасі проходить через усі складники сюжету твору, робить його захопливим. На місці спалення молодої дівчини за наказом князя встановлено Хрест, що символізує пам'ять про молоду і кохану дівчину. На новий щабель піднято силу кохання в розв'язці твору, коли за допомогою сну кохана Настя приходить до князя Ярослава Осмомисла, простягає до нього руку і тим самим забирає його зі світу живих.

Висновки. Українська еміграційна література часів Другої світової війни має історичну та культурну цінність, оскільки містить досвід людей, що пережили війну, окупацію та репресії. Твори митців, що не брали участі у творенні імперської культури становлять сьогодні безсумнівний інтерес з точки зору вивчення ідей становлення

української політичної нації. Міждисциплінарні дослідження на перетині історії, філології, соціології, соціальної психології дають можливість прослідкувати антиімперське спрямування творів митців діаспори, дослідити інтерпретацію української минувшини через призму національного як органічного, виокремити сенсоформувальні наративи про українську націю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бадзьо Ю. Відкритий лист до Президії Верховної Ради Союзу РСР та Центрального комітету КППС. Видання Закордонного представництва Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод. Нью-Йорк. 1980. 22 с.
2. Богданова М. Повість Святомира-Михайла Фостуна «Звідуни степових когорт»: літературна версія української історичної пам'яті. *Мова. Література. Фольклор*. 2023. № 1. С. 74–81. URL: <http://journalsofznu.zp.ua/index.php/philology/issue/view/187/168>.
3. Гнатюк О. Прощання з імперією. Українські дискусії про ідентичність. авторизований переклад з польської. Київ : 2005. 529 с.
4. Кундера М. Трагедія Центральної Європи. 1983. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Milan_Kundera/Trahedii_Tsentralnoi_Yevropy/.
5. Лесяк-Рудницький І. Історичні есе. Київ : «Основи», 1994. Т.1. 556 с.
6. Луцій С. Романістика української діаспори 1960–1980 років: проблематика жанрово-стильові парадигми. Київ : Джура, 2017. 412 с.
7. Мартіненайте Л. Ландшафт і його теоретичні інтерпретації. Переклад з литовської Беатріче Белявців. *Народна творчість та етнологія*. 2011. № 3. 5 с. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/43370/16-Martynenaite.pdf?sequence=1>
8. Словник УА. Портал української мови та культури. Жмудь. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B6%D0%BC%D1%83%D0%B4%D1%8C>
9. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність [перекл. з англ. П. Тарашука]. Київ : Основи, 1994. 224 с.
10. Фостун Святомир. М. Над Галичем гримить. Історична повість з княжих часів. Союз українців у Великій Британії. Лондон : 1973. 286 с.
11. Teoria form narracyjnych w niemieckim kregu językowym. Prace powstałe w latach 1910-1964. Kraków: Wyd-wo literackie, 1980. 372 s.

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ КОМПЛІМЕНТІВ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ)

Оксана Гавадзин

*кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української мови,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID ID 0000-0002-7697-4800
oksana.gavadzyn@pnu.edu.ua*

Ольга Іваночко

*магістр кафедри англійської філології,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID ID 0009-0005-8015-1208
olha.ivanochko.23@pnu.edu.ua*

Ключові слова: *мовленнєвий
комплімент акт,
переклад, трансформації,
лінгвопрагматичний аспект,
стилістичні, лексико-
синтаксичні засоби.*

Стаття присвячена відтворенню у перекладах лінгвопрагматичного потенціалу компліментів. Мета роботи – виявити мовні засоби вираження компліментів англійською мовою та особливості їх репрезентації в перекладах українською мовою. Дослідження перекладацького аспекту мовленнєвого акту комплімент здійснено в межах лінгвопрагматичного підходу, методом суцільної вибірки було виокремлено 210 текстових фрагментів, що містять компліментарні акти. Матеріалом аналізу слугувала класична англомовна література для дітей британських письменників та її переклад. У науковій розвідці прослідковано специфіку вживання компліменту в дитячій літературі та основні перекладацькі трансформації лексичних і синтаксичних засобів репрезентації компліменту в українському перекладі. Визначено основні способи перекладу компліментів в англійській дитячій літературі, а також виокремлено засоби відтворення та перекладу цього мовленнєвого акту на лексичному та синтаксичному рівнях мови. Позитивно-оцінна лексика, що входить до складу компліменту з нашої вибірки, представлена іменниками, дієсловами та прислівниками, провідне місце серед засобів вираження компліментів займають прикметники. Дослідження способів відтворення позитивно-оцінної лексики дало змогу зробити висновок, що перекладачі віддають перевагу перекладу на рівні еквівалентних та словникових відповідників, модуляції, конкретизації та контекстуальній заміні, в меншій кількості у мові перекладу застосовується додавання, вилучення слів, описовий та антонімічний переклад. Вибір адекватного засобу відтворення залежить від типу компліменту, який ми класифікували на прямий (експліцитний), що зустрічається частіше, та непрямий (імпліцитний). Встановлено, що на синтаксичному рівні переклад компліменту зазнає таких трансформацій: синтаксичне уподібнення, граматична заміна, транспозиція, описовий переклад, членування та об'єднання речень.

Проаналізовано труднощі перекладу пов'язані з особливостями відтворення лінгвопрагматичного аспекту компліменту шляхом застосування перекладачами всієї палітри перекладацьких трансформацій (лексико-граматичними, граматичними та лексичними). Наведений комплексний аналіз відтворення лексичних, синтаксичних та прагматичних засобів, що функціонують у компліментах, доводить необхідність збереження інтенційної спрямованість та культурної релевантності компліменту в мові перекладу, таким чином адаптуючи перекладене висловлювання до дитячої аудиторії.

LINGUO-PRAGMATIC PECULIARITIES OF TRANSLATION COMPLIMENTS

Oksana Gevadzyn

*PhD in Philology, Assistant Professor at the Department of Ukrainian Language,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Olha Ivanochko

*Master's student at the Department of English Philology,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Key words: *speech act of compliment, translation, transformations, linguistic and pragmatic aspects, stylistic, lexical and syntactic means.*

Basic ways of translation the compliment in English children's literature have been defined, means of creating and translation compliment at both the lexical and syntactic levels of language in literature have been also emphasized. The positive evaluative vocabulary related to compliments is represented by nouns, adverbs, verbs, and adjectives being predominance and holding a distinctive role among the linguistic means used to express compliments. The investigation of the ways of conveying the positive evaluative vocabulary reveals that translators primarily translation at the level of equivalents and variant correspondences, modulation, concretization and contextual substitutions, followed by a significantly lower frequency of addition, omission, descriptive translation, and antonymous translation. The selection of an appropriate method for rendering depends on the type of compliment. Regarding compliment frequency in children's literature, direct (explicit) compliments appear far more often than and indirect (implicit) compliments. Syntactic transformations are introduced by syntactic assimilation, transposition, replacement, descriptive translation, partitioning, integration.

It is proved that in the process to conveying of the linguo-pragmatic aspect of compliments of the original language into the language of translation, translators mostly focus on the use of various types of translation transformations (lexical grammatical, grammatical and lexical transformations). The translation of compliments in English children's literature can be complicated. The intention of complex reproduction lexical and syntactic levels of language and pragmatic means functioning in compliments is essential for preserve the intended meaning, and cultural relevance of the compliment in the target language, ensuring that the translated utterance resonates with the children.

Вступ. У світлі прагматики перекладу одним із найскладніших та найменш досліджених аспектів є переклад дитячої літератури. Твори для дітей є важливим засобом вираження суспільних ідей, фактором формування світогляду та культурної ідентифікації нації і кожного окремого члена суспільства. Експресивні емоційно забарвлені мовленнєві акти виступають ефективним засобом впливу на читача-дитину. Здійснений аналіз літератури для дітей підтвердив, що особливе місце в ряді експресивів належить компліменту. Крім того, компліменти необхідні висловлювання у мовній картині казок, що регулюють успішну міжособистісну комунікацію та гармонізують стосунки між комунікантами. Підтвердженням цього є загальновідомий вираз американського літератора Марка Твена: «Добрим словом я можу жити два місяці».

Огляд праць мовознавців, присвячених дослідженню компліменту показав, що раніше

предметом його вивчення були такі аспекти: комплімент як мовленнєвий акт (далі – МАК) (Дж. Серль, Ф. Бацевич, Л. Кокойло), прагматичний аналіз компліменту (Дж. Холмс, Ю. Микитюк); типологічні дослідження компліменту (Н. Кузенна); перекладознавчий аспект (В. Карабан, І. Шахновська); тактики реалізації комунікативної стратегії компліменту (Н. Бігунова); прагматична багатозначність компліментів в маніпулятивній стратегії позитиву (І. Шкіцька).

Зауважимо, що комплімент є значущою частиною мовленнєвої поведінки представників багатьох культур, зокрема, української (Колодько, 2012). Послугуючись визначенням Дж. Холмса, під компліментом розуміємо мовленнєвий акт (далі – МА), що експліцитно або імпліцитно відноситься до адресата і містить позитивну оцінку, спрямовану як на мовця, так і на слухача, з метою викликати приємні почуття (Холмс, 1988: 446).

Здійснений аналіз матеріалу дослідження дає підстави стверджувати, що одне із ключових положень для прагматики перекладу полягає у досягненні адекватного перекладу, шляхом відтворення мовних засобів вираження компліменту, що максимально точно передають його прагматичну спрямованість. Таким чином, відтворення змісту та прагматичної спрямованості компліменту в перекладі українською мовою вимагає від перекладача застосування арсеналу перекладацьких засобів ефективної передачі мовних особливостей оригіналу в цільовій інтерпретативній версії.

Актуальність обраної теми зумовлена відсутністю у лінгвістиці чіткого уявлення про відтворення англійських компліментів у перекладах дитячої літератури з точки зору не лише передачі змісту оригінального повідомлення, а й прагматичної адаптації англомовного компліменту в українських перекладах, що є обов'язковим акцентом сучасного мовознавства. Компліментарні акти в дитячій літературі репрезентовані за допомогою широкої палітри лексичних засобів та синтаксичних структур, переклад яких потребує детального аналізу. Відтак, на сьогодні виникла значна потреба в дослідженні специфіки перекладу лексичних та синтаксичних засобів репрезентації КМА українських казок, що зумовлює необхідність здійснення комплексного дослідження з вказаної теми та обумовлює його актуальність.

Метою роботи – встановити функціональні особливості КМА у літературі для дітей, з'ясувати та систематизувати способи перекладу мовних засобів вираження лінгвопрагматичного потенціалу компліменту.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: здійснити вибірку компліментів з текстів англомовних казок; ідентифікувати їх функціональну спрямованість; систематизувати способи перекладу компліментів; з'ясувати специфіку відтворення в українському перекладі мовних засобів вираження компліменту; виявити способи відтворення прагматичної специфіки компліменту; провести кількісний аналіз використаних трансформацій перекладу компліменту.

Матеріал і методи дослідження. Практична частина цього наукового дослідження охоплює аналіз способів перекладу компліментів на лексичному та синтаксичному рівнях з англійської на українську мову на прикладі дитячої літератури. Оскільки казку зараховують до найпопулярнішого виду літератури для дітей, основою для дослідження специфіки перекладу компліменту в англійській дитячій літературі слугували казки британських письменників Д. Вінс Джонс “Мандрівний замок Хаула”, М. Бонда

“Пригоди Падінгтона” і Р. Дала “Чарлі та шоколадна фабрика” та їх українські переклади. Матеріал дослідження – 210 англомовних МАК та їх переклади. Аналіз компліментів у перекладі вимагав врахування специфічних характеристик твору, виявлених за допомогою контекстуально-інтерпретаційного підходу, методу діалогічної інтерпретації тексту, а також стилістичного аналізу. Використання методу суцільної вибірки англійських компліментів з тексту дозволило сформувати дослідницьку базу даних. Перекладознавчий аналіз обґрунтував доцільність застосування різних способів та трансформацій перекладу. Метод кількісних підрахунків дозволив визначити частоту використання перекладацьких прийомів.

Результати та обговорення. Немає сумніву, що дитяча література стрімко розвивається та займає особливе місце у літературному процесі. Оскільки, дитяча книга є феноменом та повинна відповідати всім вимогам, що висуваються до дорослої літератури, відтворення компліменту в перекладі має враховувати дитяче сприйняття світу, що часто є викликом для перекладачів.

На основі ґрунтовного аналізу наукових праць, встановлено, що основним завданням перекладача є віднайдення та відтворення основного комунікативного повідомлення компліменту, закладеного автором вихідного тексту, не тільки на лінгвістичному, а й прагматичному рівні. Згідно нашої вибірки дитячих казок, визначено п'ять головних цілей мовця з якими він висловлює комплімент. Найбільшу частину (82 МАК) складає комплімент, в якому комунікативний намір передбачає вираження власних, спонтанних, позитивних емоцій, підкреслюючи його функціонування в комунікації як експресивного МА, наприклад: “*Well, I think it's super.*” (Bond, 2013: 34) – “*Як на мене, чудова штука!*” (Бонд, 2015: 49). У цьому прикладі перекладач зберіг прагматичну спрямованість оригінального компліменту, направлену на вираження позитивного враження від покупки головного героя.

Компліменти, які мовець виражає з наміром встановлення солідарності чи позитивного соціального зв'язку з адресатом становлять, другу за чисельністю групу (41 МАК). Прикладом є розмова між двома сестрами, в якій використовується комплімент *too clever and nice*, відтворений у перекладі аналогом, що підкреслює позитивні риси однієї із сестер: “*You're far too clever and nice to be stuck in that shop for the rest of your life.*” (Jones, 2008: 43) – “*Ти занадто розумна і вродлива, щоби змарнувати все своє життя в капелюшній майстерні.*” (Джонс, 2021: 35).

Важливе місце займають компліменти інтенційно спрямовані на здійснення впливу на адресата (34 МАК). Наприклад, у казці М. Бонда, один

з гостей свята схвально відгукується про здібності до магії Падінгтона, що слугує заохоченням: “*But very good though, for a bear. Very good indeed.*” (Bond, 2013: 34) – “Але для ведмедя дуже непогано. Я би навіть сказав, чудово.” (Бонд, 2015: 59). У наведеному прикладі спостерігається зниження позитивної оцінки, через контекстуальну заміну словосполучення *very good* на *непогано* у першому реченні, але в другому – словникове значення лексичної одиниці передається словом *чудово*, таким чином врівноважуючи іллокутивну силу оригінально та вихідного повідомлення в цілому.

Встановлення комунікативної рівноваги є однією з важливих функцій компліменту (31 МАК), наприклад: “*You’re obviously a very valuable young bear. But do other people?*” (Bond, 2013: 76) – “Ви містере Браун, варті таких грошей. Але чи знають про це інші?” (Бонд, 2015: 104). Автор застосовує вираз *very valuable young bear*, щоб підкреслити високий ступінь похвали, що вдало відтворено метафорою *варті таких грошей*, а питання, що йде після компліменту, хоча і містить критику, проте завуальоване під дружню розмову.

Застосування компліменту часто обумовлене ввічливим ставленням до адресата, тобто є виявами конвенційної ввічливості (22 МАК). У казці Р. Дала мати вживає комплімент *sweetheart* як звертання до сина: “*Augustus, sweetheart, I don’t think you had better do that.*” (Dahl, 2004: 89) – “Августусе, золотко, не треба такого робити.” (Дал, 2005: 96). Заміна на пестливе звертання *золотко* слугує прикладом адаптації до українських мовних традицій та норм.

Необхідним для досягнення цілей нашої роботи є дослідження особливостей відтворення прагматичного потенціалу компліменту через переклад позитивно-оцінної лексики. Згідно проведеного аналізу, найбільший позитивно-оцінний потенціал належить прикметникам, а суттєво меншу частотність вживання у складі компліментів мають прислівники, іменники та дієслова.

Встановлено, що основна частина усіх компліментів з нашої вибірки включають один з п’яти прикметників: *nice*, *beautiful*, *wonderful* та *great*. Українською мовою ці лексичні одиниці найчастіше передаються прагматично еквівалентними висловлюваннями. Відтак, зафіксовано такі способи відтворення прикметника *nice* у складі МАК: 1) словниковим відповідником *чудовий* (*nice presents* – чудові подарунки), *симпатичний* (*a nice house* – симпатичний будиночок), *приємний* (*a nice chat* – приємна розмова, *a nice lady* – приємна жінка), *хороший* (*a nice boy* – хороший хлопчина); *тактовна* (*too nice* – занадто тактовна); 2) граматична заміна прислівниками *мило*

(*very nice* – дуже мило), *чудово* (*How nice!* – Як чудово!), *смачно* (*very nice* – дуже смачно).

Комплімент, до складу якого входить лексема *wonderful*, передано у перекладі: 1) словниковим відповідником *симпатичний* (*a wonderful snowman* – симпатичний сніговик), *чудовий* (*a wonderful taste* – чудовий смак), *шикарний* (*look wonderful* – шикарно виглядає), *надзвичайний* (*a wonderful cake* – надзвичайний торт); 2) граматична заміна на іменник *прегарний* (*Aren’t they wonderful* – Хіба ж не прегарно), *чудо* (*it wonderful* – це чудо).

Прикметник *beautiful* у перекладі репрезентований словниковими відповідниками *гарний* (*a very beautiful thing* – надзвичайно гарний), *добрий* (*It’s beautiful!* – Як добре!) та *прекрасний* (*the most beautiful girl* – найпрекрасніша дівчина). Переклад компліменту *great* здійснено шляхом пошуку словникових відповідників, наприклад, *a great actor* – чудовий актор, що відображає високу оцінку акторському таланту; майстерність Віллі Вонки підкреслює комплімент *the greatest invention* – найвидатнішого винаходу, відтак, лексема *great* зазнала модуляції, адже словникові відповідники *великий* чи *сильний* не здійснювали б необхідного прагматичного впливу на читача.

Прослідковане вживання у складі компліменту прикметників у вищому і найвищому ступенях порівняння, що у результаті перекладу здебільшого зберігають свою граматичну форму. Наприклад, талант співрозмовника описано через вжитий у найвищому ступені порівняння прикметник *good*: “*Howell was my last pupil and by far my best.*” (Jones, 2008: 302) у перекладі також спостерігаємо збереження його граматичної форми “*Останній – і безумовно найкращий.*” (Джонс, 2021: 287).

МАК у казковій комунікації часто відбиває іллокуцію перебільшення, для передачі якої вживаються такі афективно-оцінні прикметники: *sweet*, *fabulous*, *brilliant* та *cute*. Розглянемо приклад *He’s brilliant!* в ході перекладу цього компліменту застосовано трансформацію конкретизації значень на звичне для українського читача висловлювання *Блискучий розум!*. Зафіксовано вживання у складі компліменту прислівників-інтенсифікаторів: *very*, *so*, *absolutely*, *quite*, *too*. Інтенсифікатор *very* використано для підкреслення враження від побаченого, в компліменті *very effective*, а український переклад має чіткіше виражену оцінку, завдяки еквівалентному вигуку *Яка краса!*. У компліменті *wonderfully rich* застосовано контекстуальну заміну на український відповідник *шикарно*.

Меншу частотність вживання в досліджуваних МА комплімент займають прислівники, проілюструємо особливості їх перекладу: 1) *super* (*It’s a super one too!* – Та цей який!) перекладу словосполучення *super one* замість словникового

відповідника *відмінно, чудово*, перекладено як вигук *Щей який*, що додає експресивності в українському варіанті; 2) *perfect*, зафіксовано в перекладі як *дуже добре* (*Perfect – Дуже добре*), що є прикладом модуляції, а також як *смакота* (*Oh my, it's perfect! – О, яка смакота!*), що свідчить про контекстуальну заміну.

У вибірці казок нами встановлено використання у складі компліменту оцінних дієслів, розглянемо особливості їх перекладу на прикладі лексеми *charmed*: *charmed them – умів заморочити жінкам голову*, вислів перекладено способом контекстуальної заміни метафорою *заморочити жінкам голову*, крім того, додано вказівку *жінкам*; в прикладі *smile which had no doubt charmed – обдарував посмішкою, яка явно зачарувала*, обрано еквівалент *зачарувати*.

Розглянемо репрезентацію у перекладі іменників, вжитих в компліментах: *cleverness* – здібність, обдарованість, у нашому прикладі *Mr Willy Wonka's clevernesses – приклад розуму й умілості містера Віллі Вонки*, передається словниковим відповідником *розум* та додано лексему *умілості*; *magician* відтворюється словниковим відповідником *чарівник*: *He's a magician! – Просто чарівник!*; *genius* у перекладі трансформується на *геній* та доповнюється прислівником *просто*: *You're a genius – Та ти просто геній*.

У дитячій літературі важливе місце займають лексико-стилістичним засобам вираження компліменту, переклад яких найчастіше здійснюється способом контекстуальної заміни, заміни аналогом або еквівалентом, рідше опущення та описовий переклад. Домінуючим стилістичним засобом є епітет, у ході перекладу якого найчастіше вдаються до пошуку еквівалентів, наприклад епітети *clever mind* та *a very suitable choice* відтворено як *світла голова* та *мудрий вибір*. Метафоричні компліменти *glib tongue* та *be worth your weight in gold* також передано їх еквівалентними відповідниками *добре підвішений язик* та *на вагу золота*.

Широкі експресивні можливості компліменту проявляються у синтаксичній сполучуваності слів, словосполучень та будові речень (Торосян, 2018: 95). Більша частина компліментів з нашої вибірки представлені сталими формулами, що підтверджує стереотипність та ритуалізованість цього МА. Синтаксична специфіка компліменту прямо залежать від його класифікації за способом вираження інтенцій на прямі та непрямі.

Прямий комплімент безпосередньо спрямований на адресата, висловлений без обгортки чи підтексту та прямо виражає ілюкутивну силу. Відтак, у казковій комунікації переважають прямі компліменти (122 МАК), для яких характерний простий синтаксис, що викликано передусім орієнтацією на дитячу аудиторію.

Найпоширенішою синтаксичною моделлю є просте речення, з такою структурою: підмет+присудок+позитивно-оцінна лексема. Наприклад: *"You are young as a spring leaf <...>"* (Jones, 2008: 31), під час перекладу цього компліменту застосовано синтаксичне уподібнення – *"Ви виглядаєте юною, немов весняний листочок <...>"* (Джонс, 2021: 27) та зафіксовано конкретизацію підмета *are* на *виглядаєте*, що точніше передає зміст компліменту, а позитивно-оцінний стилістичний засіб порівняння *as a spring leaf* відтворено еквівалентом *немов весняний листочок*, що точно передає м'якість та емоційність вислову оригіналу в перекладі.

Для наведення фокусу на компліменті, що подається в другій частині речення, авторами казок використовуються інтенсифікатори експресивності *what* і *how*. Розглянемо приклад: *"How pretty you look in that lovely pink coat!"* (Dahl, 204: 21) – *"Яка ти гарна в цій чудовій норковій шубці!"* (Дал, 2005: 29), спостерігаємо модуляцію фрази *How pretty you look* на звичний для українського читача вислів *Яка ти гарна*, що точно передає комунікативну ціль оригіналу.

Поширеним засобом вираження компліменту є *односкладні окличні речення*, переклад яких потребує звернення особливої уваги на збереження емоційного забарвлення. Відтак, приклади: *Excellent!* та *Terrific!*, що транслюють спонтанні позитивні емоції мовця, у процесі перекладу зберігають окличний характер речення та відтворені прагматично еквівалентними вигуками *Чудово!* та *Грандіозно*.

В непрямому компліменті, що становить у нашій вибірці 88 МАК, вплив на адресата здійснюється загально чи опосередковано. Компліменти цього типу, легко диференціювати в контексті казки, однак часто їх важко відтворити у перекладі. Наприклад: *"And it's shaped like a bear – how lovely!"* (Bond, 2013: 183) в перекладі *"Брошка у вигляді ведмедя! Яке диво!"* (Бонд: 2015, 165) застосовано трансформацію членування речення, конкретизацію (додає слово *брошка*, якої немає у оригіналі), еквівалентний відповідник (фразу *how lovely* передає вираз *яке диво*), які транслюють емоції подиву та захоплення казкової стилістики тексту оригіналу в перекладі.

В структурі непрямих компліментів зустрічаємо розділові питальні речення, що реалізують функцію підтримки контакту та спонукають адресата погодитися з думкою мовця, наприклад: *"You made that green hat that makes the Mayor's wife look like a stunning schoolgirl, didn't you?"* (Jones, 2008: 34) – *"Це ж ти зробила той зелений капелюшок, у якому дружина мера виглядає немов красуня-школярка?"* (Джонс, 2021: 27). Зміст цього компліменту прагматично точно передається

в перекладі, зазнаючи трансформацій, так при перекладі вислову *didn't you* застосовується український аналог *Це ж ти*, в перекладі лексеми *stunning* застосовано конкретизацію *красуня*, таким чином зміщуючи акцент на зовнішність.

Переклад заперечних синтаксичних конструкцій з часткою *not* та негативним прислівником *never* потребує гнучкого підходу для збереження позитивного емоційного ефекту від отриманого компліменту. Так, вислів *It couldn't be better* – це типовий англomовний комплімент, що використовує заперечення *couldn't* для вираження позитивної оцінки, в ході перекладу якого перекладач застосував аналог *краще й не придумати*.

Серед найпоширеніших синтаксичних-стилістичних засобів виокремлених із складу компліментів виділяємо еліпсис, порівняння, анафора та епіфора, асиндетон та полісиндетон. До складу компліменту *"How quick and sharp and full of life!"* (Dahl, 204: 46) входить еліпсис як підмета так і присудка, які легко диференціюємо з попереднього контексту, в перекладі *Яким кмітливим, проникливим і енергійним!* (Дал, 2005: 54) еліпсис збережено, залишаючи діалогічне мовлення наближене до оригіналу. Застосовано ряд трансформацій, зокрема опущення сполучника *and*, з метою пожвавлення мови перекладу та уникнення полісиндетону.

Висновки. Сутність вищевикладеного зумовлює необхідність особливо дбайливого ставлення до перекладу дитячих творів, звертаючи особливу увагу на переклад позитивно-оцінного компліментарного акту. Орієнтація на дитячу аудиторію накладає відбиток на синтаксичну будову, специфіку використання лексико-стилістичних та синтаксичних засобів вираження компліменту. Відтак, під час перекладу позитивно-оцінних лексем, що входять до складу МАК перекладачі використовують весь інструментарій перекладацьких засобів. Ретельно проведений аналіз дозволив встановити, що в перекладі оцінної лексики, що входить до складу компліменту найчастіше застосовуються словникові та еквівалентні відповідники, модуляція, контекстуальна заміна, в меншій кількості у мові перекладу застосовується додавання і вилучення слів, описовий та антонімічний переклад.

Встановлено, що вибір адекватного засобу відтворення залежить від типу компліменту. У ході перекладу синтаксичних конструкцій серед найпоширеніших способі перекладу виділяємо синтаксичне уподібнення, контекстуальну та граматичну заміну, додавання, вилучення та транспозицію. Наведені способи перекладу дозволяють уникнути дослівності та адаптувати культурно специфічні, метафоричні компліменти до українського читача, передаючи закладену

автором прагматичну спрямованість. Незважаючи на те, що дослідження перекладу дитячої казки неодноразово ставало центром уваги мовознавців, способи відтворення компліменту часто залишаються поза увагою, що зумовлює наші подальші наукові розвідки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики. Київ : Академія, 2011. 304 с.
2. Бігунова Н. О. Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання : монографія / Н.О. Бігунова. Одеса : КП ОМД, 2017. 580 с.
3. Бонд Майкл. Ведмежа на ім'я Падінгтона. Пер. з англ. І. Є. Бондаря-Терещенка. Харків : Ранок, 2015. 328с.
4. Вінн Джонс Діана. Мандрівний замок Хаула. Пер. з англ. А. Поритко. Львів : Видавництво Старого Лева, 2021. 352 с.
5. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2004. 574 с.
6. Кокойло Л. О. *Компліментарні висловлювання в сучасній англійській мові (структура, семантика, вживання)* : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 1996. 24 с.
7. Кузенна Н. М. Мовний акт «комплімент» в сучасній комунікації. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. Володимира Вінниченка*. Серія : «Філологічна». Кіровоград, 2010. № 89 (2). С. 21–26.
8. Микитюк Ю. В. *Комплімент як мовленнєвий акт (на матеріалі німецькомовних драматичних творів XVIII-XX ст.)* : дис. ... канд. філологічних наук : 10.02.04. Львів, 2016. 231 с.
9. Міщенко В. Я. Комплімент в мовленнєвій поведінці представників англomовних (британської та американської) культур : монографія. Харків : Майдан, 2008. 144 с.
10. Роальд Дал. Чарлі і шоколадна фабрика. Пер. з англ. В. Морозова / за заг. ред. О. Негребецького та І. Малковича. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2005. 240 с.
11. Торосян О. М. *Прагматичний потенціал експресивного синтаксису*. Science Review. 2018. Vol. 6. № 2(9), р. 94–99.
12. Шахновська І. І. Комунікативна тактика компліменту в художньому дискурсі: перекладацький аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Філологія. 2017. № 26(2). С. 122–124.
13. Шкіцька І. Ю. Маніпулятивні тактики позитиву: лінгвістичний аспект : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 440 с.

14. Bond Michael. Paddington Novels 1-3. HarperCollinsChildren'sBooks, 2013. 245 p.
15. Brown P., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language usage. Cambridge : Cambridge University press, 2008. 347 p.
16. Dahl Roald. Charlie and the Chocolate Factory. Puffin Books, 2004. 206 p.
17. Holmes J. Paying compliments: A sex-preferential politeness strategy. *Journal of Pragmatics*. 1988. Vol.12. № 4. p. 445–465.
18. Jones Diana Wynne. Howl's moving castle. Greenwillow Books, 2008. 448 p.
19. Searle J. R. Foundations of illocutionary logic. Cambridge University Press, 1985. 227 p.

UDC 811

DOI <https://doi.org/10.32782/folium/2024.5.5>

SPECIFICS OF RENDERING JONATHAN SAFRAN FOER'S IDIOSTYLE IN UKRAINIAN TRANSLATION (BASED ON THE NOVELS “EXTREMELY LOUD AND INCREDIBLY CLOSE” AND “EVERYTHING IS ILLUMINATED”)

Andriana Ivanova

*PhD in Translation Studies, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Philology,
State University "Uzhhorod National University"
ORCID ID 0000-0002-1733-4416
andriana.ivanova@uzhnu.edu.ua*

Dominika Rusinka

*Master's student at the Department of English Philology,
State University "Uzhhorod National University"
ORCID ID 0009-0004-2127-4657
rusinka.dominika@student.uzhnu.edu.ua*

Key words: *literary translation, idiostyle, language specificity, emotional impact, stylistic features, translation analysis, translation transformations.*

The article deals with the idiostyle of the contemporary American writer Jonathan Safran Foer and analyses the peculiarities of rendering his style in Ukrainian translations. Idiostyle is defined as an author's individual style that reflects his/her linguistic and stylistic techniques through which the author expresses his/her thoughts, views and emotions. The main attention is focused on identifying lexical, stylistic and syntactic features in the works of Jonathan Safran Foer. The emphasis is placed on the analysis of such elements as metaphors, idioms, the author's neologisms, wordplay, slang, which are actively used in the author's works and make his texts original and unique. Translating such elements is a rather difficult task for translators, as it requires preserving not only the content, but also the style and emotional impact on the reader.

The article analyses the methods of translation transformations used to convey and preserve the style of Jonathan Safran Foer in Ukrainian translations. In particular, contextual substitution, adaptation of culturally specific elements, equivalent translation, and calquing are considered. These methods not only ensure the accurate transmission of the meaning, but also allow preserving the cultural context and emotional tone of the original.

Based on the comparative translation analysis, it was found that the most successful translation transformations allow preserving not only the accuracy of the meaning, but also the cultural and emotional impact and specific features of the original. As a result, the Ukrainian translations of Jonathan Safran Foer's works are characterised by high quality and accuracy, they well convey the author's intention of the original and preserve the author's individual style.

The research has determined that one of the most effective ways to convey the author's style is contextual substitution, adaptation of culturally specific elements, equivalent translation and transformation of metaphorical constructions often used in his texts. The authors conclude that the greatest difficulties in translation are caused by the author's neologisms and wordplay, which requires a deep understanding of the cultural context and psychological profundity of the characters.

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ІДІОСТИЛЮ ДЖОНАТАНА САФРАНА ФОЄРА В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ «СТРАШЕННО ГОЛОСНО І НЕЙМОВІРНО БЛИЗЬКО» І «ВСЕ ЯСНО»)

Андріана Іванова

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»*

Домініка Русінка

*магістр кафедри англійської філології,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»*

Ключові слова: літературний переклад, ідіостиль, мовна специфіка, емоційний вплив, стилістичні особливості, перекладацький аналіз, перекладацькі трансформації.

У статті розглянуто ідіостиль сучасного американського письменника Джонатана Сафрана Фоєра та проаналізовано особливості відтворення його стилю в українських перекладах. Ідіостиль визначається як індивідуальний стиль автора, що відображає його мовні та стилістичні прийоми, за допомогою яких автор виражає свої думки, погляди та емоції. Основна увага зосереджена на виявленні лексичних, стилістичних та синтаксичних особливостей у творах Джонатана Сафрана Фоєра. Акцент зроблено на аналізі таких елементів, як метафори, ідіоми, авторські неологізми, гра слів, сленг, які активно використовуються в творах письменника та надають його текстам оригінальності та унікальності. Переклад таких елементів є досить складним завданням для перекладачів, оскільки це вимагає збереження не тільки змісту, а й стилю та емоційного впливу на читача.

У статті проаналізовано методи перекладацьких трансформацій, що використовуються для передачі та збереження мовної специфіки Джонатана Сафрана Фоєра в українських перекладах. Зокрема, розглянуто контекстуальну заміну, адаптацію культурно-специфічних елементів, еквівалентний переклад, калькування. Ці методи не тільки гарантують точну передачу змісту, але й дозволяють зберегти культурний контекст та емоційну окрасу оригіналу.

На основі проведеного порівняльно-перекладацького аналізу було виявлено, що найбільш успішні перекладацькі трансформації дають змогу зберегти не лише точність передачі змісту, але й емоційне забарвлення та культурно-специфічні особливості оригіналу. В результаті цього, українські переклади творів Джонатана Сафрана Фоєра характеризуються високою якістю та точністю, вони добре передають авторський задум оригіналу та зберігають індивідуальний стиль автора.

За результатами дослідження визначено, що одними з найбільш ефективних способів передачі ідіостилу письменника є контекстуальна заміна, адаптація культурно специфічних елементів, еквівалентний переклад та трансформація метафоричних конструкцій, що часто використовуються в його текстах. Зроблено висновок, що найбільші труднощі при перекладі викликають авторські неологізми та гра зі словами, що потребує від перекладача глибокого розуміння культурного контексту та психологічної глибини персонажів.

Introduction. Literary translation has always been one of the most challenging and, at the same time, interesting aspects of literary activity. It involves not just transferring content from one language to another but also preserving the style and individual “voice” of the author, which gives the work its unique character. This is especially important when translating works by contemporary authors, such as Jonathan Safran Foer, whose works form new literary trends and are distinguished by their stylistic originality. Therefore, the study of the specifics of his style in translations is of particular importance.

The relevance of this work lies in the fact that translators must preserve the uniqueness of the author’s style because Foer uses specific techniques that create his unique way of writing. It is equally important to understand how these stylistic features can be adapted for a foreign audience without losing the essence of the original. The aim of this study is to provide an in-depth study of the theoretical aspects of literary translation as well as a practical analysis of how Jonathan Safran Foer’s individual style is conveyed in translations of his works.

The purpose of this work is to provide comprehensive research on the theoretical foundations of literary translation and to analyse the key aspects of Jonathan Safran Foer’s individual style, in particular his unique linguistic and stylistic techniques, as well as to analyse how these techniques are conveyed in translation while preserving the stylistic and semantic features of the original.

Methodology. The material of the research is novels by Jonathan Safran Foer “Extremely Loud and Incredibly Close” and “Everything Is Illuminated” and their Ukrainian translations by O. Postranska (“Страшенно голосно і неймовірно близько”, 2015 p.) and R. Semkiv (“Всьо ясно”, 2017 p.).

The methodological foundations of any empirical research are identified by the objectives and purpose of the research. Our research is devoted to the analysis of the peculiarities of Jonathan Safran Foer’s individual style on the basis of translations of his novels. To do this, we used various methods: comparative translation analysis, contrastive analysis, semantic and contextual analysis, linguistic and stylistic analysis, discourse analysis, and quantitative analysis.

The main method of our research is a comparative translation analysis, which allows us to compare texts in terms of translation transformations. Semantic and contextual analysis helped to determine the meaning of lexical items in context, taking into account extralinguistic factors such as culture and social context. The linguistic stylistic analysis helped to identify the expressive means that convey the emotional load of the texts.

The discourse analysis of Foer’s novels revealed the author’s deeper meanings and artistic techniques.

Quantitative analysis helped to estimate the number of translation changes used to convey linguistic and stylistic features.

Overall, our research is based on methodological principles aimed at studying the translation of literary texts and ensuring that the original features are accurately conveyed.

Results and Discussion. The concept of idio-style is still at the stage of research and development. Today, there is no generally accepted, clear definition that all linguists would agree on, and that could be considered the only correct one. However, all existing definitions have certain common features.

The term “idiostyle” originates from the Greek word “idios”, which means “own”, “special” or “peculiar” (Merriam-Webster Dictionary). In the linguistic and stylistic literature, the concepts of “idio-style” and “individual style” (Merriam-Webster Dictionary) are often considered interchangeable and can be used in the same way.

Based on the statement of Kh. Didukh, “style” (Дідух) can relate to the way of expressing a thought in written or spoken form, and it can be used to describe any work of language, not just literary works. Each linguistic phrase also has its own style: “a simple style is also a style” (Дідух).

Many linguists emphasise various features of the author’s “style” (Brundage), which is due to different points of view. In particular, in linguistic stylistics, idio-style is usually considered a communicative and cognitive space of a linguistic personality who creates an artistic discourse.

In communicative stylistics research, idio-style is considered a complex, multi-dimensional, and multi-layered form of the author’s individuality (Сухорольська & Федоренко, 2009), as well as a set of conceptually significant principles of the text structure.

According to cognitive linguistics, idio-style is interpreted as a linguistic and psychological portrait of a writer, which is reflected in his or her literary work. It is formed under the influence of the author’s personal values and his/her vision of reality.

An individual style is important because it demonstrates an author’s personal creativity on the path of search and innovation. The uniqueness and creativity of the statement form the basis for effective interaction within the literary discourse (Сухорольська & Федоренко, 2009). The writer neglects the observance of genre rules and uses certain techniques to make his/her work more exciting for the reader.

National and historical backgrounds play a significant role in shaping the author’s style, contributing to the overall thematic integrity of his or her works. The interaction between linguistic elements and historical context forms a complex system that emphasises the writer’s originality and cultural background.

An author's individual style is a complex and multifaceted phenomenon that should be viewed through the prism of dialectics. This approach allows us to better understand how different linguistic means and stylistic devices function in the work of a particular author. In particular, structural and stylistic analysis proves to be one of the most effective research methods, as it allows us to identify and explain the choice of stylistic devices in different works by the same author.

The maintenance of Jonathan Safran Foer's individual style in his novels "Extremely Loud and Incredibly Close" and "Everything Is Illuminated" is ensured by several key factors that reflect his unique writing style. One of the most important factors is the use of a complex, multi-layered narrative structure. In, "Extremely Loud and Incredibly Close" Foer creates a complex narrative by combining the points of view of several characters, including a young boy, Oscar Schell, and his grandfather. This allows the reader to feel the depth of emotions associated with personal and historical trauma. Similarly, in "Everything Is Illuminated" the author shifts the focus between the naive perspective of the American traveler Jonathan and the Ukrainian guide Oleksandr, creating the effect of contrasting cultural and linguistic worldviews.

The use of metaphors and stylistic devices is another important factor. Jonathan Safran Foer is noted for his special technique of using non-standard metaphors, which is an important aspect of his writing style. Metaphors in Foer's works serve to visualise and concretise deep emotions and abstract concepts, turning them into visual and vivid images. Such metaphors create memorable and exciting images in the texts, allowing readers to dive deeper into the inner world of the characters.

Such metaphors as *'heavy, heavy boots'* (Foer, 2006) and *'my bones straining under the weight'* (Foer, 2006) are vivid examples of how Foer creates multi-layered images that resonate with the reader, allowing them to dive deeper into the psychological state of the characters.

In the context of translation, preserving these metaphors is an important task for translators. For example, the metaphor *'heavy boots'* (Foer, 2006: 159) in the original symbolises a feeling of emotional burden and heaviness. In this case, the translator chose a contextual substitution, *«тягар на моєму серці»* (Фоер, 2015: 177), which effectively conveys the emotional meaning of the original, adapting it to Ukrainian linguistic practice. Although this substitution is not literal, it retains the key semantic component of the metaphor.

Another example illustrates the process of adapting metaphors in translation: the phrase *'in harmony with design'* (Foer, 2002: 115) was translated as *"в шоколаді"* (Фоер, 2017: 134). The original

phrase has a formal style and emphasises harmony, while the Ukrainian expression *"в шоколаді"* (Фоер, 2017: 134) is idiomatic and colloquial, which affects the style of the statement. The translator used this expression to convey a positive meaning, but this led to a change in style from formal to colloquial.

A special place in Foer's work is occupied by occasionalisms (authorial neologisms) that he uses to express the individuality and originality of his characters. The neologisms created by the author are often used to experiment with language, allowing him to form unique and rich images that enhance the emotional and intellectual perception of the text. It is through these linguistic innovations that the reader better understands the emotional states of the characters and their perception of the world.

When translating such occasionalisms, it becomes evident that translators must take into account not only the literal meaning but also the aesthetic and stylistic features of the original. For example, in the translation of a passage from Foer's novel, where the author uses the phrase *"flaccid-to-utter"* (Foer, 2002: 1) to refer to the simplified pronunciation of a name, the translator uses the contextual substitution *"тупо легше вимовити"* (Фоер, 2017: 1). This decision preserves the colloquial character of the original while adapting it for the Ukrainian audience. Although the translation is not completely literal, it accurately conveys the semantic and stylistic meaning of the original.

One of the main characteristics of Jonathan Safran Foer's style is the active use of idioms, which contributes to the authenticity of the characters' speech and a deeper understanding of their emotional states. The idiomatic expressions that appear in dialogues and internal monologues not only reflect the cultural context but also help to convey the unique traits of the characters, emphasising their experiences.

It is important to note that in Foer's literary works, idioms add depth and ambiguity to the dialogues, making them interesting for the reader. For example, the phrase *'I am eating humble pie'* (Foer, 2002: 58), which indicates a sense of humiliation, was adapted into Ukrainian as *'пекти раків на обличчі'* (Фоер, 2017: 69), which corresponds to the emotional colouring of the original. Similarly, the phrase *'it was a piece of cake'* (Foer, 2002: 123), which in English-speaking culture means the ease of doing something, was replaced by the Ukrainian phrase *'це було як два пальці об асфальт'* (Фоер, 2017: 145), which retains the idiomatic richness and semantic accuracy.

Thus, the use of idioms in Foer's work performs an important stylistic and semantic function, and their cultural adaptation in translations ensures comprehensibility for foreign readers without losing the emotional and semantic load of the original.

Phonetic puns are an effective stylistic device in Jonathan Safran Foer's works, especially in his novels "Extremely Loud and Incredibly Close" and "Everything Is Illuminated". Through wordplay based on phonetic similarity, the author creates a unique combination of humour and emotional colouring that adds depth to the perception of the text. Foer skilfully uses multiplicity and phonetic similarity to deepen the communication between characters and readers, involving them in a complex wordplay and multiple contexts. These puns have been preserved in the Ukrainian translations, which demonstrates the proficiency of Ukrainian translators in conveying complex linguistic nuances.

One example of phonetic puns in the novel "Extremely Loud and Incredibly Close" illustrates the interaction of characters through wordplay. In the dialogue: *'Actually, I'm diabetic and I need some sugar asap.'* Lie #35. *'Do you mean A.S.A.P.?' 'Anyway.'* (Foer, 2002: 91), Foer uses the word *'asap'* (Foer, 2006: 91), (short for 'as soon as possible'), which sounds similar to the Ukrainian words *«хумчій»* (Фоер, 2015: 99). In the Ukrainian translation, this wordplay is preserved by changing the form: *"Власне, я діабетик, і мені потрібен цукор прудчій! Брехня номер тридцять п'ять. Ти хотів сказати, тобі потрібен цукор хумчій?"* (Фоер, 2015: 99). The translator has successfully adapted the pun by rendering the abbreviation *"ASAP"* (Foer, 2006: 91) through the corresponding Ukrainian word *«хумчій»* (Фоер, 2015: 99) while retaining the humour and the main meaning of the original.

Another example of a pun can be found in the novel "Extremely Loud and Incredibly Close", where Foer plays with words that have similar sounds, as in the phrase: *"Not if you say 'shitake'/'Succotash my Balzac, dipshiitake"* (Foer, 2006: 5).

The play on words here is based on similar sounds of the words. The Ukrainian translation uses made-up words to preserve the comic effect: *"Ні якщо сказати його навпаки – кюмнаг." / "«!кюмнаг, унуд в енем йуліцоП"* (Фоер, 2015: 12). This is an example of how a translator preserves the rhythm and phonetic similarity of the original by creating similar invented words that evoke similar emotions and humour in the reader.

The use of slang expressions is a particular feature of Jonathan Foer's work, which shapes the individuality of the characters and ensures the authenticity of their speech. Slang, as an element of stylistic expressiveness, not only reproduces real language models but also contributes to the construction of a certain social identity of the characters. This technique is especially noticeable in dialogues, where it emphasises the emotional state and specificity of the characters' relationships. The use of slang creates the effect of immersing the reader in a context that is as close to real life as possible.

For example, the phrase *'I dig American movies'* (Foer, 2002: 2) is typical of spoken English and reflects a preference for American films through the use of the slang verb *'dig'* (Foer, 2002: 2), which is common in youth slang and means 'like' or 'enjoy'.

In R. Semkov's translation, the expression *'I dig American movies'* (Foer, 2002: 2) is adapted as *"Мене вставляють американські фільми"* (Фоер, 2017: 8). The slang expression used here is equivalent in meaning and style in Ukrainian, conveying the informality and emotional intensity of the original. This technique allows us to preserve the authenticity of the characters' speech and creates a similar effect on the reader as in the original. At the same time, the translator managed to avoid the literal translation by adapting the expression to the cultural and linguistic peculiarities of the Ukrainian audience.

Conclusions. The analysis of Jonathan Foer's work demonstrates the versatility of literary techniques that make his style unique. These include metaphors, occasionalisms, idioms, wordplay, slang expressions, and various symbols, each of which plays an important role in the structure of the text. Metaphors, for example, add imagery to a piece of writing, allowing the reader to perceive abstract ideas through visual or emotional similarities. Occasionalisms, or author's neologisms, add novelty and originality to works, emphasising the author's unique vision.

Idioms contribute to the authenticity of the characters' speech and reveal cultural contexts, helping to better understand their social environment. Slang expressions, as already mentioned, convey informality and bring the language closer to everyday communication, forming an emotional connection with the reader.

Wordplay, on the other hand, creates ambiguity, adds humorous elements, or causes the effect of unpredictability, which enhances the intrigue and deepens the meaning of the text.

All these techniques together contribute to the formation of Jonathan Foer's complex and multidimensional style, where each element performs a specific function in creating a holistic artistic world.

According to the analysis of translations of Jonathan Safran Foer's works, the most common transformation involved contextual substitution (26%), which indicates that translators strive to adapt the text to the cultural context of the target audience. The frequent use of semantic adaptation (21%) indicates the importance of preserving meaning and emotional depth. Equivalent translation (16%) reflects the search for equivalents that accurately convey the meaning and style of the original.

Translation analysis has demonstrated that the translators have managed to effectively convey

Jonathan Safran Foer's individual style. They were able to preserve the author's emotional intensity, tonality, and unique expressive means, providing the Ukrainian audience with accurate and understandable translations. In general, the quality of the translations of Jonathan Safran Foer's works is high, which allows us to preserve his distinctive style and the emotional depth of his work.

BIBLIOGRAPHY

1. Brundage D. Elements of Writing Style. URL: <https://www.athabasca.ca/writesite/documents/elements-of-style.pdf>.
2. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/style>
3. Foer J.S. «Extremely loud and Incredibly Close»: A Novel. New York: Mariner Book, 2006. 326 p.
4. Foer J.S. «Everything is Illuminated»: A Novel. London: Penguin Books, 2002. 288p.
5. Дідух Х. Ідіостиль як відображення авторської картини світу. Філологічні науки. Риторика і стилістика. URL: http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Philologia/2_111114.doc.htm.
6. Сухорольська С.М., Федоренко О.І. Методи лінгвістичних досліджень: Навч. посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Англ та укр. мови. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. 344 с.
7. Фоер Дж. С. «Всьо ясно»/ перекл. Р. Семківа. Харків: Видавництво Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 320 с
8. Фоер Дж. С. «Страшенно голосно і неймовірно близько»/ перекл. О. Постранська. Харків: Видавництво Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 384 с.

УДК 81'42[159.923.2:305]791
DOI <https://doi.org/10.32782/folium/2024.5.6>

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ФІЛЬМІ ГРЕТИ ГЕРВІГ «БАРБІ»

Наталія Іванотчак

кандидат філологічних наук, доцент,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID 0000-0001-8430-7752

Scopus Author ID 57834244600

natalie.ivanotchak@pnu.edu.ua

Божена Івасюк

магістр філології,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID 0009-0004-1214-0227

bozenaivasuk@gmail.com

Ключові слова: *концепт ІДЕНТИЧНІСТЬ, гендерна ідентичність, фемінність, маскуліність, кінодискурс, соціальні ролі.*

У статті проаналізовано гендерні особливості концепту ІДЕНТИЧНІСТЬ у фільмі Грети Гервіг «Барбі» (2023), який став яскравим культурним феноменом і викликав жваві дискусії щодо питань жіночої та чоловічої ідентичностей та пошуку особистісної ідентичності. Мета дослідження полягала в аналізі лексико-граматичних засобів, за допомогою яких гендерні ролі та стереотипи представлені у фільмі. Ці елементи репрезентують гендерні ролі та формують сучасні уявлення про гендерну ідентичність та її трансформацію. Важливим аспектом цієї роботи є дослідження того, як образ Барбі, що сприймається як символ традиційних гендерних стереотипів, змінюється під впливом нових соціальних реалій. Проаналізовано відображення уявлень про чоловічу ідентичність на прикладі Кена та інших персонажів фільму «Барбі». Досліджується, як фільм через образи Кенів і Аллана демонструє узагальнені уявлення про маскуліність та проблеми, пов'язані зі стереотипізацією гендерних ролей. У фільмі Барбі закликає Кена до самовизначення, підкреслюючи важливість індивідуальної ідентичності, незалежної від зовнішніх атрибутів та суспільних очікувань. Особливу увагу приділено дослідженню того, як через образ Кена відтворюються традиційні уявлення про чоловічу ідентичність і як вони трансформуються в контексті сучасного суспільства. Мовні засоби використовуються для вербалізації уявлень про чоловічу гендерну ідентичність. У фільмі Кен постає не лише як символ традиційних чоловічих ролей, а й як персонаж, що шукає своє місце в соціальній ієрархії, часто перебуваючи в тіні Барбі. Це дозволяє фільму дослідити питання чоловічої незалежності та самореалізації у світі, де традиційні гендерні ролі переосмислюються. Подальшою перспективою дослідження є аналіз гендерних аспектів у сучасному кінематографі з урахуванням різних соціокультурних контекстів. Особливого значення набуває порівняльний аналіз репрезентації гендерних стереотипів у фільмах різних культур та їхнього впливу на формування загальних уявлень про гендер у різних вікових групах глядачів.

VERBALIZATION OF GENDER IDENTITY IN GRETA GERWIG'S MOVIE "BARBIE"

Nataliia Ivanotchak

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Bozhena Ivasiuk

*Master of Philology,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Key words: *IDENTITY concept, gender identity, femininity, masculinity, cinematic discourse, social roles.*

The article analyzes the gender features of the concept IDENTITY in the movie «Barbie» (2023), which became a bright cultural phenomenon that caused lively discussions on the issues of femininity, masculinity and the search for personal identity. The purpose of the study was to analyze the linguistic means by which gender roles and stereotypes are presented in the film. These elements not only represent gender roles, but also reflect sociocultural changes that shape contemporary ideas about gender identity and its transformation. An important aspect of this work is the study of how the image of Barbie, perceived as a symbol of traditional gender stereotypes, changes under the influence of new social realities. The representation of ideas about masculine identity is also analyzed using the example of Ken and other characters in the movie «Barbie». The study explores how the film presents generalized notions of masculinity and the issues associated with the stereotyping of gender roles through the portrayal of the Kens and the unique character of Allan. The film's narrative encourages Ken to embark on a journey of self-discovery, emphasizing the importance of individual identity beyond societal expectations and material attributes. Special attention is paid to the study of how traditional ideas about masculinity are reproduced through the image of Ken and how they are transformed in the context of modern society. Language devices are used to represent the concept of male gender identity. In the film, Ken appears not only as a symbol of traditional male roles, but also as a character looking for his place in the social hierarchy, often being in the shadow of Barbie. This allows the film to explore issues of male independence and self-realization in a world where traditional gender roles are being reinterpreted. A further perspective of the research is a more in-depth analysis of gender aspects in modern cinema, taking into account different socio-cultural contexts. A comparative analysis of the representation of gender stereotypes in films of different cultures and their influence on the formation of general ideas about gender in different age groups of viewers becomes especially important.

Вступ. У сучасному світі гендерна ідентичність є однією з найбільш обговорюваних тем у соціальному, культурному та політичному контекстах. Вона набуває особливого значення в умовах глобалізації та зростаючого занепокоєння щодо прав людини. Кіно, як потужний засіб масової комунікації, відіграє важливу роль у формуванні та трансформації уявлень людей про гендерну ідентичність. Одним із найяскравіших прикладів цього є фільм Грети Гервіг «Барбі» (2023). «Барбі» не лише відображає сучасні уявлення про жіночу та чоловічу ідентичності, але й піднімає питання пошуку та вираження особистої ідентичності.

Фільм «Барбі» став справжнім культурним феноменом, викликавши жваві дискусії як серед глядачів, так і серед критиків. Сюжетна лінія, зосереджена навколо ляльки Барбі, традиційного символу жіночої краси та уособлення стереотипів щодо ролі жінки в суспільстві, стала платформою для дослідження широкого кола гендерних питань. Зокрема, у фільмі досліджується, як образ ляльки Барбі змінюється з часом під впливом соціальних і культурних змін, і як це впливає на сприйняття гендерної ідентичності в сучасному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження концепту ІДЕНТИЧНІСТЬ у сучасному кінематографі є важливим напрямом як

у лінгвістичних, так і в культурологічних науках. Наукові публікації з цієї тематики зосереджені на вивченні різних аспектів об'єктивації ідентичності, зокрема гендерної ідентичності, її трансформації та репрезентації в художньому дискурсі.

Гендерна ідентичність – це важлива складова базової структури особистості, яка визначає індивіда з погляду його самокатегоризації, приналежності до чоловічої або жіночої групи та опанування соціальних ролей (Helgeson, 2012).

Поняття ідентичності активно вивчається в рамках когнітивної лінгвістики та культурології. Науковці зосереджують увагу на семантичній структурі концепту, його метафоричній репрезентації та зв'язку з іншими концептами, такими як ЖАНР, ГЕНДЕР та САМОСТІЙНІСТЬ. Наприклад, у роботах Кузнецової І. С. (2019) та Поліщук М. В. (2020) концепт ІДЕНТИЧНІСТЬ розглядається як багатопланове утворення, що охоплює особистісні, соціальні та культурні аспекти ідентифікації.

Питання гендерної ідентичності в контексті кінематографа перебуває в центрі уваги багатьох дослідників. Зокрема, у працях Бойчук І. М. (2018) та Сергєєвої А. М. (2021) проаналізовано, як гендерні стереотипи та поведінкові моделі відтворюються та трансформуються у сучасному кіно. Ці дослідження наголошують на важливості врахування соціокультурних чинників, які впливають на формування гендерної ідентичності та її репрезентацію на екрані.

Що стосується фільму «Барбі», то досліджень, безпосередньо пов'язаних із фільмом, небагато. Однак у низці публікацій (Сидоренко, 2023; Коваль, 2023) розглядається роль фільму в переосмисленні традиційних уявлень про жіночу та чоловічу ідентичності та вплив нових моделей гендерної поведінки на глядацьке сприйняття. Дослідники зазначають, що фільм «Барбі» є важливою віхою в розвитку сучасного кінематографа, даючи нове бачення поняття «ідентичність» крізь призму гендерної ідентичності та соціальних змін.

Загалом аналіз попередніх досліджень свідчить про високий рівень наукового інтересу до теми гендерної ідентичності та її відображення в кіно.

Матеріал і методи дослідження. Метою статті є аналіз концепту IDENTITY у фільмі Грети Гервіг «Барбі» (2023) крізь призму гендерної ідентичності, зокрема виявлення лексико-граматичних засобів, що вербалізують зазначений концепт, за допомогою *лінгвістичного опису та контекстуального аналізу*. Зважаючи на стрімкий розвиток кіноіндустрії та її тісну взаємодію з сучасним соціокультурним контекстом, дослідження того,

як концепт гендерної ідентичності відтворюється в новітніх фільмах, допомагає зрозуміти сучасні тенденції їхнього відображення в мові. Аналіз гендерних аспектів концепту «ідентичність» у фільмі «Барбі» показує, як змінюються уявлення про гендерні ролі та стереотипи і як кінодискурс впливає на формування нових моделей гендерної поведінки та самоідентифікації.

Результати та обговорення. У фільмі «Барбі» гендерна ідентичність вербалізується лексико-граматичними засобами у діалогах персонажів та відображає протиставлення жіночого гендеру, який репрезентує Барбі, та чоловічого, представленого персонажем Кена. Розглянемо мовні засоби вираження жіночої ідентичності у фільмі:

- Використання займенників (*she, her, we*)

(1) *She has her own ambitions, her own style, her own voice, and her own choices. Because Barbie inspires everyone to follow their dreams.* (Gerwig, Baumbach, 2023: 2)

Використання займенника *she* у Прикладах 1–3 не лише вказує на біологічну стать, а й підкреслює соціальну роль жінки та її спроможність самостійно обирати життєвий шлях:

(2) *She might have started out as just a lady in a bathing suit, but she became so much more.* (Gerwig, Baumbach, 2023: 2)

(3) *She has her own money, her own house, her own car, her own career. Because Barbie can be anything, women can be anything.* (Gerwig, Baumbach, 2023: 2)

Повторне використання займенника *her* акцентує увагу на особистісних досягненнях і незалежності жінки. Це підсилює образ жінки як самодостатньої особистості, яка реалізується у різних сферах життя, таких як кар'єра, стиль, самовираження. Такий підхід сприяє формуванню позитивного уявлення про гендерну ідентичність жінки, показуючи її як сильну, впевнену та успішну особистість.

- Використання іменників, що вказують гендерну ідентифікацію

о Іменники жіночого роду (*female*) (*woman, girl, lady* та ін.)

(4) ... *“Barbie” is a EVERY different kind of woman – every profession, every ethnicity, every bodyshape, every differentability and every gift.* (Gerwig, Baumbach, 2023: 2)

(5) *Girls can grow into women who can achieve everything and anything they set their mind to.* (Gerwig, Baumbach, 2023: 2)

Приклади 4–5 демонструють багатогранність жіночої ідентичності. Використання іменника *woman* підкреслює загальну приналежність до жіночої статі, в той час як слово *kind* відсилає до соціальних ролей, які можуть виконувати жінки у суспільстві.

(6) IT IS LITERALLY IMPOSSIBLE TO BE A **WOMAN**! You are so beautiful and so smart and it kills me that you don't think you're good enough. Like **we** have to always be extraordinary and somehow we're always doing it wrong... I'm just so damn tired of watching myself and every single other **women** tie ourselves in knots so that people will like us. (Gerwig, Baumbach, 2023: 86)

У прикладі 6 емоційний вигук «*IT IS LITERALLY IMPOSSIBLE TO BE A WOMAN!*» вказує на пригнічення через неймовірно високі стандарти, які суспільство нав'язує жінкам, як у зовнішності (*You are so beautiful*), так і в інтелекті (*so smart*). Незважаючи на ці якості, жінкам часто доводиться відчувати, що вони «not good enough». Фраза «*we have to always be extraordinary and somehow we're always doing it wrong*» підкреслює подвійні стандарти, з якими стикаються жінки. Від них вимагають досягати успіху в багатьох сферах життя, проте, незалежно від їхніх зусиль, вони все одно критикуються чи недооцінюються. Фраза «*I'm just so damn tired*» передає втому мовця від постійних спроб відповідати суспільним очікуванням, а вираз «*tie ourselves in knots*» символізує те, як жінки йдуть на крайнощі, щоб бути прийнятими чи сподобатися, часто жертвуючи своєю автентичністю.

о іменники жіночого роду на позначення родинних відносин (*mother, daughter*):

(7) *The girls who played with them could only ever play at being **mothers**.* (Gerwig, Baumbach, 2023: 1)

У прикладі 7 використано іменники *girls* та *mothers* для підкреслення жіночої ідентичності. Слово *girls* акцентує на молодості та невинності, а *mothers* – на традиційній ролі жінки в суспільстві як матері. Таке вживання іменників може обмежувати уявлення про роль жінки, акцентуючи лише на традиційних соціальних функціях.

Звертання на позначення членів родини часто використовуються для створення емоційної близькості між персонажами. Наприклад:

(8) *The Girl opening the door saying “**Mom**, I had a bad dream.”* (Gerwig, Baumbach, 2023: 34)

Такі звертання допомагають передати сімейні зв'язки та почуття взаємної прив'язаності.

о зменшувально-пестливі іменники (*baby, sweetheart, sweetie*)

(9) – *Don't question it. Just roll with it **tiny baby**. – Don't call me **baby**.* (Gerwig, Baumbach, 2023: 69)

(10) *Oh **sweetheart** you are just so cute when you're confused.* (Gerwig, Baumbach, 2023: 91)

У прикладах 9–10 використовуються зменшувально-пестливі іменники, які іноді можуть сприйматися як зверхні. Пестливе звертання часто використовується для вираження ніжності, теплоти або близькості до людини, з якою

розмовляєш. Проте, у цьому прикладі 9 персонаж негативно реагує, а звертання «крихітка» сприймається ним як образливе.

Отже, використання лексико-граматичних засобів для позначення гендерної ідентичності жінки відіграє важливу роль у формуванні суспільного сприйняття гендерних ролей та соціальних функцій. Мовні засоби, такі як займенники та іменники тощо, можуть підкреслювати або, навпаки, приглушувати певні аспекти жіночої ідентичності. Наприклад, використання зменшувальних форм, стереотипних виразів чи гендерно-забарвлених характеристик може сприяти закріпленню традиційних уявлень про те, які ролі та обов'язки мають виконувати жінки в суспільстві.

Лексико-граматичні засоби вираження чоловічої ідентичності у фільмі:

- Використання звертань (*dude, bro, man, sir*)

(11) *And with all due respect, that was Skipper, **sir**.* (Gerwig, Baumbach, 2023: 40)

У прикладі 11 іменник «сер» використовується як ввічлива і формальна форма звертання до чоловіка. Це звертання часто вживається в офіційних або професійних ситуаціях.

(12) *Because, my **dudes**, we attack at 10 o'clock, to take advantage of the morning waves.* (Gerwig, Baumbach, 2023: 99)

Іменник *dude* використовується для звернення до чоловіка у неформальному спілкуванні. Він має невимушений характер і часто застосовується серед молоді або друзів. Хоча *dude* історично був терміном для звернення до чоловіків, його значення та використання розширювалися, іноді його використовують і для жінок у певних контекстах, хоча це менш поширено.

(13) *Look, I'm just hanging down with my **bro-homies** having a brewski beer in my Mojo Dojo Casa House.* (Gerwig, Baumbach, 2023: 99)

У прикладі 13 іменник *bro* використовується для позначення приналежності до «чоловічої компанії». Лексема *homie* вказує на приналежність до одної з мовцем спільноти, в цьому випадку району.

(14) *Hey, **man**.* (Gerwig, Baumbach, 2023: 80)

У прикладі 14 використовується неформальне звертання до чоловіка, зазвичай у дружніх ситуаціях.

• Використання іменників на позначення приналежності до чоловічої статі (*man, guy, patriarchy, boy*)

(15) – *But since I came all the way here could I meet the woman in charge? Your CEO? (The male Mattel CEO raises his hand:) – Um, that would be me. – Well what about the CFO? – But it's another **man**.* (Gerwig, Baumbach, 2023: 53)

(16) *Um, I'm a **man** with no power, does that make me a woman?* (Gerwig, Baumbach 2023:54)

У прикладах 15–16 відображаються традиційні гендерні ролі або стереотипи, зокрема пов'язуванням влади чи авторитету з маскулінністю, а відсутність влади – з фемінністю. У прикладі 16 персонаж озвучує суспільний погляд, за яким чоловіки повинні мати владу, а якщо вони її не мають, їх можуть сприймати як менш чоловічих або ближчих до жінок на основі цих стереотипів. Він відчуває внутрішній конфлікт із власним почуттям ідентичності або суспільними очікуваннями, що відображає зовнішній тиск щодо того, що означає бути «чоловіком». Цей приклад демонструє соціальну конструкцію гендеру і влади, ставлячи під сумнів або кидаючи виклик суспільним нормам щодо маскулінності та фемінності.

(17) *Men rule the world!* (Gerwig, Baumbach, 2023: 36)

(18) *Out there I was a SOMEBODY! I walked down the street and people respected me just for WHO I AM.* (Gerwig, Baumbach, 2023: 73)

(19) *But here I don't need any of those things. Here I'm just a DUDE! AND THAT IS ENOUGH!* (Gerwig, Baumbach, 2023: 73)

(20) *Why didn't Barbie tell me about Patriarchy? Which, according to my understanding, is where men and horses run everything!* (Gerwig, Baumbach, 2023: 47)

Приклади 17–20 відображають домінування чоловіків у суспільних структурах, де, щоб досягти успіху і «правити світом», достатньо просто «бути чуваком», та розкривають традиційний погляд на чоловічу ідентичність як на менш обтяжену суспільними гендерними очікуваннями (*people respected me just for WHO I AM*).

Коли Кен дізнається про владу чоловіків у реальному світі, він усвідомлює свою другорядну роль в світі Барбі, що в цьому аспекті розкривається як протиставлення традиційній патріархальній моделі, та намагається пристосувати під себе світ Барбі, забираючи собі її будинок, викидаючи її одяг та влаштовуючи парубочькі вечірки:

(21) *Every night is boy's night.* (Gerwig, Baumbach, 2023: 75)

(22) *You can't do this. This is Barbie Land. The Barbies worked hard and dreamed hard to make it everything it is. You can't just UNDO it in a day!* (Gerwig, Baumbach, 2023: 75)

(23) ... – *Now, if you'll excuse me. This is MY Mojo Dojo Casa House. Not Barbie's Mojo Dojo Casa House.* (Gerwig, Baumbach, 2023: 75)

- Використання займенників, що вказують на чоловічий рід (*he, him*)

(24) *He took your house. He brainwashed your friends. He wants to control the government... – It's like I'm a woman already...* (Gerwig, Baumbach, 2023: 94)

У прикладі 24 саркастична відповідь Барбі вказує на те, що після перевороту Кенів вона відчуває себе як жінка в реальному світі, де всю владу захопили чоловіки. Врешті-решт, завдяки хитромудрому плану Барбі, де вони грають на почутті суперництва серед чоловіків та відновлюють звичний порядок речей у світі Барбі, Кен повертається до залежності від її думки та тої другорядної ролі, яку ми спостерігали і на початку фільму:

(25) *I don't know who I am without you!* (Gerwig, Baumbach, 2023: 104)

(26) *There is no just Ken. That's why I was created – I only exist with in the warmth of your gaze. Without you I'm just some blonde guy who can't do flips.* (Gerwig, Baumbach, 2023: 105)

- Використання метафоричних антропонімів (*Ken, Allan*)

Антропоніми *Ken, Allan* та ін. у фільмі використовуються на позначення чоловіків із притаманними їм загальними маскулініними характеристиками. Аллан – єдиний персонаж з іншим іменем, який не отримав популярності, як Кени. Це уособлює тих чоловіків, які не вписуються у загальноприйняті шаблони маскулінності чи не відповідають очікуванням суспільства:

(27) *There are no multiples of Allan. He's just Allan.* (Gerwig, Baumbach, 2023: 8)

Аллан демонструє, що навіть у світі, де домінує ідеалізоване бачення гендерних ролей, є місце для тих, хто виходить за рамки цього шаблону, хоча вони часто залишаються непоміченими або не до кінця зрозумілими. Таким чином, Аллан виступає своєрідним віддзеркаленням людей, які не вписуються у встановлені стандарти, і на його прикладі можна побачити, як суспільство ставиться до тих, хто не відповідає його очікуванням щодо гендеру, ролей або вигляду:

(28) *Barbie Margot has a big block party with all her Barbie friends, plus Allan and Midge (whom we stay away from!)* (Gerwig, Baumbach, 2023: 11)

Майже всі інші чоловіки у світі Барбі мають ім'я Кен, що підкреслює їхню стереотипізацію. Ці персонажі, хоча й відрізняються зовнішньо, фактично виконують схожі функції, уособлюючи узагальнене уявлення про чоловічу постать у цьому світі. Тому наприкінці фільму Барбі спонукає Кена віднайти власну ідентичність і вказує на те, що кожен чоловік і жінка є унікальними, а не просто набором гендерних стереотипів:

(29) *May be it's time for you to discover who Ken is... Ken, you have to figure out who you are without me. You're not your girlfriend, you're not your house, you're not your mink.* (Gerwig, Baumbach, 2023: 105)

Поступово до усвідомлення необхідності самоідентифікації приходять усі Кени:

(30) *We were only fighting because we didn't know who we were.* (Gerwig, Baumbach, 2023: 106)

Отже, у фільмі підкреслюється думка про те, що кожна людина є унікальною незалежно від гендеру і має право на власне самовизначення, а не лише на відповідність усталеним гендерним ролям. У фіналі фільму Кені приходять до розуміння, що їхні конфлікти були спричинені невизначеністю у власній ідентичності, що відкриває шлях до індивідуальної самореалізації.

Висновки. Таким чином, лексико-граматичні засоби вираження гендерної ідентичності у фільмі включають використання займенників, іменників та звертань. Вони допомагають ідентифікувати стать персонажів та відображають соціальні і культурні норми щодо гендеру. Результати показують, що фільм є потужним інструментом трансформації уявлень про гендерні ролі та впливу на сприйняття жіночої та чоловічої ідентичностей за допомогою різноманітних мовних засобів. Мова не просто відображає реальність, вона її формує. Тому те, як ми говоримо про жінок та чоловіків і як мова описує їхню роль, може мати потужний вплив на суспільні очікування та поведінкові моделі. Наприклад, висловлення, що підкреслюють жіночність лише в контексті краси, емоційності чи турботи, можуть обмежувати розуміння жінок як багатограних особистостей, здатних виконувати різні соціальні функції, включно з лідерством, професійним розвитком і незалежністю. Також важливо враховувати вплив мови на гендерну соціалізацію. Діти з раннього віку засвоюють уявлення про те, що означає бути чоловіком чи жінкою, значною мірою через мову, якучують навколо себе. Якщо у фільмах постійно підкреслюються стереотипні ролі, це впливає на їхню уяву про власне місце в суспільстві та майбутню поведінку. Отже, лексико-граматичні засоби не просто відображають гендерні ідентичності, вони активно впливають на формування суспільного розуміння

та ставлення до жінок та чоловіків, їхніх ролей і функцій у різних соціальних контекстах.

Перспективи подальших досліджень полягають у розширенні рамок вивчення гендерної проблематики в інших фільмах, що торкаються теми самоідентифікації. Особливу увагу варто приділити порівняльному аналізу різних культурних контекстів, що дозволить простежити особливості репрезентації гендерних стереотипів та їх трансформацію у світовому кіно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойчук І. М. Відображення гендерних стереотипів у сучасному кінематографі. *Наукові записки факультету культурології*. 2018. Т. 3, № 2. С. 87–99.
2. Коваль О. В. Роль фільму «Барбі» у переосмисленні традиційних гендерних уявлень. *Вісник кінознавства і культурології*. 2023. Т. 5, № 2. С. 45–58.
3. Кузнєцова І. С. Концепт «identity» у когнітивній лінгвістиці: семантична структура та культурні аспекти. *Мовознавчі дослідження*. 2019. Т. 11, № 1. С. 78–92.
4. Поліщук М. В. Метафоричне представлення концепту «identity» в англomовному художньому дискурсі. *Науковий вісник лінгвістики*. 2020. Т. 4, № 3. С. 102–115.
5. Сергєєва А. М. Гендерна ідентичність у сучасному кіно: трансформація стереотипів. *Культура і сучасність*. 2021. Т. 9, № 4. С. 33–47.
6. Сидоренко Л. П. Фільм «Барбі» як віддзеркалення соціальних змін: гендерна перспектива. *Гендерні студії в кінематографі*. 2023. Т. 2, № 1. С. 21–34.
7. Gerwig G., Baumbach N. «Barbie» script. 2023. 115 p. URL: <https://deadline.com/wp-content/uploads/2024/02/Barbie-Read-The-Screenplay.pdf> (дата звернення: 20.09.2024).
8. Helgeson V.S. The psychology of gender. Boston: Pearson, 2012. 148 p.

УДК 811.133.1: 305-055.2
DOI <https://doi.org/10.32782/folium/2024.5.7>

СТРАТЕГІЇ ДОМЕСТИКАЦІЇ ТА ФОРЕНІЗАЦІЇ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ-ПЕРЕКЛАДУ СОФІЇ ЯБЛОНСЬКОЇ «MON ENFANCE EN UKRAINE: SOUVENIRS SUR MON PÈRE»

Мар'яна Ковбанюк

кандидат філологічних наук, доцент,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID 0000-0002-0300-8791

Scopus Author ID 57954040600

mariana.kovbaniuk@pnu.edu.ua

Наталія Кіселюк

магістрантка II року навчання кафедри французької філології,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID 0009-0008-4218-6727

kiseliuknataliia@gmail.com

Ключові слова: *переклад,
доместикація, форенізація,
спрощення, редукція, усічення.*

Статтю присвячено процесам доместикації та форенізації, які виникають на перетині передачі та збереження у тексті перекладу безеквівалентних лексичних одиниць. Удаємося до класичного розуміння стратегій доместикації, де домінантою залишається мова перекладу, а «автор наближається до читача». Усупереч, форенізація дає змогу зберегти оригінальність першотвору. Результати дослідження представлено на основі зіставно-порівняльного аналізу роману оригіналу з його французьким перекладом. Матеріалом дослідження слугує роман Софії Яблонської «Книга про батька з мого дитинства», та його французький переклад Марти Калитовської «Mon enfance en Ukraine: souvenirs sur mon père».

Переклад адаптований для французькомовної аудиторії, а також вичерпно зберігає проблематику оригіналу, зберігаючи екзистенційні теми та глибокі роздуми про спадковість ідей. Хоча комунікативний ефект переважно збережено, переклад подекуди надає твердішого тону замість рефлексивної природи оригіналу, що може дещо змінити відчуття читача. Компаративний аналіз засвідчив, що найскладнішими для перекладача виявилися передача та збереження семантичного навантаження у відображенні побуту українців, обрядів та традицій, які у оригіналі закріплені за спеціально маркованою лексикою, емоційними відтінками, символізмом стану речей та подій. Лексеми з культурно-специфічним значенням у перекладі здебільшого були адаптованими або замінені, що зробило їх доступнішими для франкомовного читача, проте іноді це призвело до втрати глибоких сенсів. Стилистично переклад зберіг ключові елементи авторської манери, але в спробі зробити текст зрозумілішим спростив певні образи й конструкції. Переклад уважно враховує контекст і дотримується принципу збереження змісту й історичних реалій, адаптуючи деякі терміни до французької мови. Однак процеси доместикації переважають над прийомами форенізації. До продуктивних засобів доместикації та форенізації зараховано: транслітерацію, тлумачення, адаптацію еквівалентів, спрощення змісту лексичної одиниці, часткове або абсолютне усічення, а також редукцію лексичних одиниць.

STRATEGIES OF DOMESTICATION AND FORENIZATION BASED ON THE NOVEL-TRANSLATION BY SOFIA YABLONSKA “MON ENFANCE EN UKRAINE: SOUVENIRS SUR MON PÈRE”

Mariana Kovbaniuk

*PhD in Philology, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Nataliia Kiseliuk

*Master's student at the Department of French Philology,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Key words: *translation, domestication, foreignization, simplification, reduction, truncation.*

The article deals with processes of domestication and foreignization that arise at the intersection of transmission and preservation in the text of translation of non-equivalent lexical units. The paper takes into consideration the classical understanding of the home-encounter strategies according to which the language of translation and «the author approaches the reader» play a predominant role. Contrary to the fact that the foreignization allows to preserve the originality of the original work. The results of the study are presented on the basis of a comparative analysis of the original novel and its French translation. The material of the study is Sofia Yablonska's novel «The Book about the Father: from my childhood», and its French translation by Marta Kalytovska «Mon enfance en Ukraine: souvenirs sur mon père». The translation is adapted for the French-speaking audience, and also comprehensively preserves the problems of the original, preserving existential themes and deep reflections on the heredity of ideas. Although the communicative effect is largely preserved, translation in some places gives a more solid tone than the reflexive nature of the original, which may slightly change the reader's sense. The comparative analysis shows that the most difficult for the translator were the transmission and preservation of the semantic load in the reflection of the everyday life of Ukrainians, rituals and traditions, which in the original are fixed on the specially marked vocabulary, emotional shades, symbolism of the state of things and events. In most cases, the lexemes with cultural and specific meaning in translation are adapted or replaced, which makes them more accessible to the French-speaking reader, but sometimes this causes the loss of deep meaning. Stylistically, the translation retains the key elements of the author's manner, but sometimes it simplifies certain images and designs. Consequently, the translator preserved the context and the content of the historical realities, adapting them to the norms of the French language. Nevertheless, the processes of domestication prevail over the methods of foreignization. The productive means of domestication and foreignization include transliteration, interpretation, adaptation of equivalents, simplification of the content of the lexical unit, partial or absolute truncation, as well as the reduction of lexical units.

Вступ. Перехрестя культур здавна приваблює лінгвістів, формує виклики перекладачам щодо пошуку методів задля збереження автентичності та адаптації тексту під читача. Однак, особливість зберігати актуальність впродовж тривалого часу, та подекуди набувати інших акцентів, відображати нові спектри описаної проблематики на тлі перетину минулого і сучасного – залишається незвіданою властивістю культурно-історичного циклу розвитку та існування поколінь у межах

уніфікованої мовної картини світу. Мета розвідки полягає у спробі інтерпретувати стратегії доместики та форенизації у художньому дискурсі, встановити причинно-наслідковий зв'язок у виборі застосованих перекладацьких технік на матеріалі підбору перекладачем лексичних одиниць щодо їхньої еквівалентності / безеквівалентності.

Літературний твір – репрезентант лінгвального та національного світогляду як окремого автора,

так і народу, який говорить цією мовою. Ефективний переклад художнього тексту зараховано до складного і багатогранного процесу, котрий враховує поєднання культур та епох, вербалізацію мислення й традицій, зберігає передачу поглядів та мовних особливостей. Художній переклад є одним із найяскравіших прикладів міжкультурної взаємодії, особливо коли оригінальний твір насичений національно-культурним змістом (Шемуда, 2013: 164–168).

Ключовим критерієм якісного художнього перекладу є забезпечення того, щоб переклад сприймався читачем іншої культури на рівні, аналогічному сприйняттю оригіналу читачем культури автора. Перекладач має знайти баланс і межі, у яких можна застосовувати функціональні заміни та вносити зміни в смислове наповнення тексту оригіналу (Коптілов, 2003: 5). Окрім того, художній переклад, на відміну від інших видів перекладу, також передає систему образів і художніх засобів. (Ревуцька, 2018: 116). Перекладач подекуди мусить відтворити національний колорит, культурні особливості або індивідуальні авторські особливості оригінального тексту. (Шемуда, 2013: 164–168).

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом дослідження слугує українськомовний роман Софії Яблонської та його переклад французькою мовою Марти Калитовської *«Mon enfance en Ukraine: souvenirs sur mon père»* (1981), *«Книга про батька з мого дитинства»* (2015). Твір уперше опубліковано французькою мовою у 1981 р. видавництвом «Nouvelles Editions Latines» і одразу ж стає «справжнім бестселером, який відкривав для них українців і Галичину» (Яблонська, 2015: 262). Базовим методом дослідження обрано зіставно-порівняльний аналіз, який забезпечив глибинний аналіз лексичних одиниць, окреслив межі одомашнення та відчуження у межах адекватності перекладу, а також сформував перспективи подальшого дослідження. Варто зауважити, що доместикація і форенізація у розвідці не розглядаються по окремістості, а радше як сукупні категорії, які подекуди домінують одна над одною.

Результати та обговорення. Перекладачу слід дотримуватись правил перекладацької адекватності й еквівалентності (Зарицький, 2004: 56). У теорії перекладу еквівалентність розглядається як збереження відносної рівності змісту, семантики, стилю та функціонально-комунікативної інформації між оригіналом і перекладом. Такі параметри повинні зберігатися в перекладі, проте їх реалізація може змінюватися у залежності від тексту, умов і методів перекладу (Корунець, 2003: 69). Адекватний переклад підсумовано як відтворення єдності змісту і форми оригіналу засобами іншої мови, іноді завдяки порушенню точності,

але із збереженням стилістичних та експресивних відтінків оригіналу (Балахтар, 2011). Досягненню еквівалентного та адекватного перекладу допомагають одиниці, які не мають еквівалентів: безеквівалентна лексика (екзотизми, лакуни, варваризми, етнокультурна лексика, алієнізми та ін.) (Лісна, 2014). У перекладі безеквівалентних одиниць художнього тексту перекладач може обрати стратегію «доместикації» («одомашнення», заміна іноземних елементів на елементи культури країни перекладу) або стратегію «форенізації» («відчуження», збереження національних особливостей та колориту, навіть якщо такий процес порушує норми приймаючої культури). Форенізація здебільшого досягається через транскодування, такі як транслітерація або транскрипція оригінального слова (Shuttleworth, 1997: 22). Зазвичай будь-який переклад вважають процесом доместикації до культури мови перекладу, у якій він реалізується (Venuti, 1998: 240–244).

У межах зіставно-порівняльного аналізу лексичних одиниць вдаємося до класичного розуміння стратегій доместикації, де домінантою залишається мова перекладу, а «автор наближається до читача». Усупереч, форенізація дає змогу зберегти оригінальність першотвору (Venuti, 1999). Таким чином, універсальність стратегії очуження та одомашнення закладено у прагнення перекладача «зберегти лінгвістичні і культурні відмінності оригінального тексту або ж зробити його доступним і зрозумілим у приймаючій культурі» (Рябчук, 2021: 221).

Перекладацький доробок М. Калитовської тяжіє до стратегії одомашнення, що легко аргументовано тезою про те, що «будь-яка перекладацька практика – це неминуча доместикація, а перекладений твір стає феноменом приймаючої культури» (Рябчук, 2021: 223). Типовим видається факт, що високий ступінь форенізації репрезентовано щодо збереження культурно-релігійного та історичного дейксису, зокрема через транслітерування, яке у свою чергу зберігає оригінальну назву. Теоретичним підґрунтям такого спостереження слугує логіка конвенційної імплікатури: *Після вечері мама сяде за фортепіан, і ми всі заколяємо разом «Бог предвічний», а я заховуюсь біля маминих ніг та буду дивитись, як вони натискають педаль* (Яблонська, 2015: 63) // *Après le dîner, elle s'assiera au piano, et les grands vont chanter en chœur «Boh predvitchnyj» et moi je me cacherai sous le piano tout auprès des pieds de maman, qui vont se poser l'un après l'autre sur les pédales* (Jablonska, 1981: 75). Конвекційну імплікатуру «Бог предвічний» // «Boh predvitchnyj» у функції непрямого висловлення легко простежити у контексті логіко-змістовного зв'язку лексичних одиниць, які перекладач «одомашнив»

частковими еквівалентами, тобто такими лексичними одиницями, які максимально зберігають семантику першослова: *Тільки вона появиться, коли з'являться під вікном перші колядники з кольоровими зіздами, освітленими всередині, і почнуть першу колядку, щоб сповістити народження Христа* (Яблонська, 2015: 62–63) // *Puis l'on s'assoit essoufflé et l'on attend que la première étoile paraisse et avec elle les premiers chanteurs de Noël. Ils porteront des étoiles colorées, illuminées en dedans, et nous chanteront de belles chansons pour nous annoncer la naissance de Jésus* (Jablonska, 1981: 74–75); ... *didux* ... // ... *le bonhomme de paille* ... Припускаємо, що назву колядки перекладач транскрибує з метою збереження автентичності важливості релігійної складової життя українського народу, так як інші елементи українських різдвяних традицій адаптовано під загальноєвропейський контекст: *Стіл святково накритий і під столом теж дідух, стільки ж сіна, як у кухні. Тепер ціла родина засядає спільно до Святвечері, а я чекатиму нетерпеливо, аж прийде кутя... Всі їдять мовчки, трохи втомлені і голодні, але всі теж ніби інші, сповнені радістю, так наче справді над хатою пролетів ангел, як каже Юстина* (Яблонська, 2015: 62–63) // *La table va être mise pour le souper et l'on répandra aussi du foin sous la table, car tatan m'a promis que cette année on en mettra autant pour nous que pour notre domesticité* (Jablonska, 1981: 74–75). Здебільшого перекладач доместикує поняття через його тлумачення: *У кухні все покладано і вимито. Юстина готує кутю, щоб мала час прохолонути* (Jablonska, 1981: 75) // *La cuisine est propre et rangée. Youstyna prépare déjà de la «koutia» (Plat à base de blé cuit qui ne se confectionne qu'à Noël) pour qu'elle ait le temps de refroidir* (Jablonska, 1981: 75).

Істотний приклад форенізації простежено у перекладі оригінальної фрази – *А ще скажіть мені, Прокіпе, хто ми: Хто ми: русини чи українці?* (Яблонська, 2015: 39) як *Ce que nous sommes, Prokip? Dites-moi: des Rousyny, des Ukrainiens?* (Jablonska, 1981: 53). Французький переклад передає зміст точно, зберігаючи етнічну назву *Rousyny*, використовуючи транслітерацію, яка дає змогу залишити оригінальну історичну назву без зміни, що важливо для збереження контексту тогочасної ідентичності українців у Галичині та Закарпатті.

Значним викликом для перекладача стає передача народних обрядових святкувань – і якщо з підбором лексики труднощів менше, то емоційно-асоціативна складова картини світу українця, звернення до культурної спадщини, до історії досвіду поколінь серед французькомовного читача усичується до описової форми з певними спрощеннями: – *Буде гучне весілля!* сказала Юстина

(Яблонська, 2015: 68) // *Ce sera un beau mariage, assura Youstyna* (Jablonska, 1981: 79) – емоційно-забарвлений вираз *Буде гучне весілля!* перекладено розповідним реченням на кшталт *Ce sera un beau mariage*, що передає зміст, але не відображає емоційного підсилення слова «гучне», яке у українців асоціюється з веселістю і масштабом традиційного українського весілля на Галичині. Подібні приклади підтверджують гіпотезу, що у першотворі завжди є елементи, які не абсолютно підлягають під стратегії одомашнення чи очуження.

Традиційні українські елементи, як-от *весільний рушник, хліб, сіль* передані в перекладі, але деякі культурні реалії спрощені або описані. Наприклад, *рушник* стає *serviette brodée*, що передає тільки загальний сенс, але не враховує специфіки українських весільних традицій. *Le sel, le pain* // *хліб, сіль* мають глибоке символічне значення в українській культурі, що не завжди можливо передати в іншій мові без втрати частини сенсу. Перекладач намагається передати інтертекстуальні зв'язки, пов'язані з релігійними і культурними аспектами. Однак, згадка про благословення хліба і солі в перекладі зредукована, яка у свою чергу є важливою частиною весільного ритуалу. *Правда, його вживають на вінок молодої, може, тому, що він цвіте цілий рік* (Яблонська, 2015: 23) // *On fait des couronnes de mariée peut-être parce que c'est une fleur des quatre saisons* (Jablonska, 1981: 37) – в оригіналі йдеться про *вінок молодої*, тоді як у перекладі *couronnes de mariée* (*вінок нареченої*). Французька фраза точніше пояснює ситуацію, адаптуючи її для своєї аудиторії.

Марта Калитовська, рідна мова якої українська, а французька стає засобом спілкування та творчості лише після втечі з гестапо до Бельгії, де вона стає студенткою археологічного факультету, а відтак переїжджає до Марселя у Франції (Яблонська, 2015: 262), досягає зразкової адекватності перекладу, одомашнюючи текст роману через призму еквівалентності як лексичної, так і синтаксичної: *Мій батько, що живе в мені, не може померти* (Яблонська, 2015: 176) (збережено ключову ідею внутрішньої присутності батька) // *Mon père ne peut pas mourir en moi* (Jablonska, 1981: 121); *Його ідеї, а вони і мої ж* (Яблонська, 2015: 176) // *Ses idées mes idées* (Jablonska, 1981: 121) (адекватно передано думку про спадковість ідей між поколіннями).

Перекладачка здебільшого описово зберігає загальну ідею та деталізацію образів твору оригіналу: – *З соняшниками? От ти хороша дівчинка, і добре, Зоїка, бо знаєш, соняшник то квіт нашого народу... Його знайдеш перед кожною нашою хатою так, як мальви чи барвінок, але він фаніший* (Яблонська, 2015: 23) // – *C'est très bien, Soïka, tu as raison. Le tournesol, c'est la fleur de notre*

peuple, il en pousse devant chacune de nos maisons un peu comme la rose trémière ou la pervenche, mais bien mieux qu'elles (Jablonska, 1981: 37). Покликання на квіти біля хати зрозумілі в обох версіях, але для французької аудиторії, яка не знайома з фольклором українського народу такі реалії втрачають глибину контексту. Зокрема, *Соняшник то квіт нашого народу* у перекладі передано як *Le tournesol, c'est la fleur de notre peuple* – обидва тексти використовують відповідні синоніми для поняття *квіт* і *народ*, зберігаючи головний зміст. Проте, українське *квіт* звучить урочисто й більш поетично, тоді як французький варіант *fleur* (квітка) є стандартним і нейтральним.

Водночас національний символізм такої флори закладено у зміст твору: *Не як барвінок, що росте на могилах. Правда, його вживають на вінок молодой, може, тому, що він цвіте цілий рік. Також його квіт нешкідливий, не як мальва, яку вживають необережні дівчата, але про те розповім тобі колись пізніше...* (Яблонська, 2015: 23) // *Plus gaie que la pervenche qui pousse volontiers sur les tombes mais dont, je ne sais pourquoi, on fait des couronnes de mariée peut-être parce que c'est une fleur des quatre saisons. Et aussi parce que la fleur de tournesol est inoffensive, elle n'est pas comme la rose trémière, dangereuse conseillère des jeunes filles imprudentes, mais ça, tu le sauras plus tard...* (Jablonska, 1981: 37). Лексеми *барвінок* і *la pervenche* є абсолютними еквівалентами, але символічне значення цієї квітки в обох культурах відрізняється: для українців *барвінок* символ «радісної життєвої сили, вічності усталеного буття, провісник весни, невмирущої пам'яті про покійних...» (Вільна енциклопедія, 2024), а у французькій культурі так «називали контрактників французької поліції, які носили барвінково-блакитну форму» (Larousse, 2024).

Видається доречним, якби перекладачка подекуди вдавалася до додаткового тлумачення лексем у примітках до тексту з метою збереження ваговитого надбання українського народу, зокрема фразу *підперезані червоними крайками* (крайка – вузький тканий пояс, зазвичай ручної роботи, який використовували в українському народному костюмі (Спадок, 2024) у перекладі передано як *ceintures rouges* (червоні пояси), що спрощує уявлення читача про елемент традиційного одягу українця.

До глибинного одомашнення перекладачка вдається, коли змальовує традиційний побут життя селян Галичини: *Будуть молотити пшеницю* (Яблонська, 2015: 26) // *Maintenant je vais voir l'arrivée des paysans. Youstyna m'a assuré qu'il y aura la moitié du village* (Jablonska, 1981: 40) 'За-раз я побачу прибуття селян, пів села щонайменше' – збережено важливість події, але акцент з молотби пшениці зміщено на кількість селян,

які приходять. Таким чином, імпліцитно збережено вагомість події.

Іван вивів коней зі стайні, щоби запрягти до кирата» перекладено як *Ivan ouvre l'étable et sort les chevaux pour les atteler à la cariole* (Jablonska, 1981: 40) 'Іван відкриває стайню і виводить коней, щоб запрягти їх до воза' (Яблонська, 2015: 26). У перекладі з'являється слово *cariole* (віз, карета), яке відсутнє в оригіналі, і опущено слово *кират* (традиційна українська сільськогосподарська машина, що використовувалася для молотби зерна за допомогою кінної тяги) (Горох, 2024), яке може змінити розуміння сцени. Таким чином, змінено акцент з історичного інструменту молотби на більш загальний транспортний засіб, який не пов'язаний зі специфікою молотби. Водночас оригінальний текст описує процес приготування їжі та участь жінок і дівчат у такій справі: *Готують вечерю для молотильників. Зі села прийшли дівчата і жінки допомогти* (Яблонська, 2015: 26). Фрагмент цілком зредуковано у французькому варіанті, що зменшує увагу до важливості колективної праці та підготовки до молотби у побуті українського селянина.

Показною стратегією доместикації є усічення сцени, де в оригіналі описано процеси приготування до молотби, передано атмосферу події, її діапазон: *Цілий день метушня немов в улику. Готують вечерю для молотильників. Зі села прийшли дівчата і жінки допомогти. Спершу будуть пекти в трьох печах хліб. Та вже тепер крають капусту і буряки на борщ, що його варитимуть у великому казані на триніжку* (Яблонська, 2015: 26) // *Tout est prêt (усе готово)* (Jablonska, 1981: 40) – утрачено притиск на щорічний символічний для селянина події, де обов'язковим для жінок є приготування їжі, накривання столу, а для чоловіків – виконання важкої фізичної праці. Французький переклад не пояснює кулінарних або сільськогосподарських деталей, що змінює автентичність сцени для іншої аудиторії.

Авторка оригіналу використовує прості побутові слова: *молотільня, ціпи, піч*, які позначають традиційні сільськогосподарські знаряддя, що використовувалися на території України для обмолоту зерна (Сіренко, 2018). Перекладачка адаптує їх для французької аудиторії, подекуди опускаючи специфічні терміни: *молотильня* і *ціпи* замінено узагальненою фразою *Les batteuses attendent* (*молотарки чекають*), перекладачка використовує загальний термін для обмолотних машин (*батувальні машини*), який відповідає французькій сільськогосподарській практиці, проте втрачає оригінальну конкретність.

Українськомовний оригінал містить алюзії на традиції спільної праці та святкові збори під час молотби, що може бути незрозумілим для

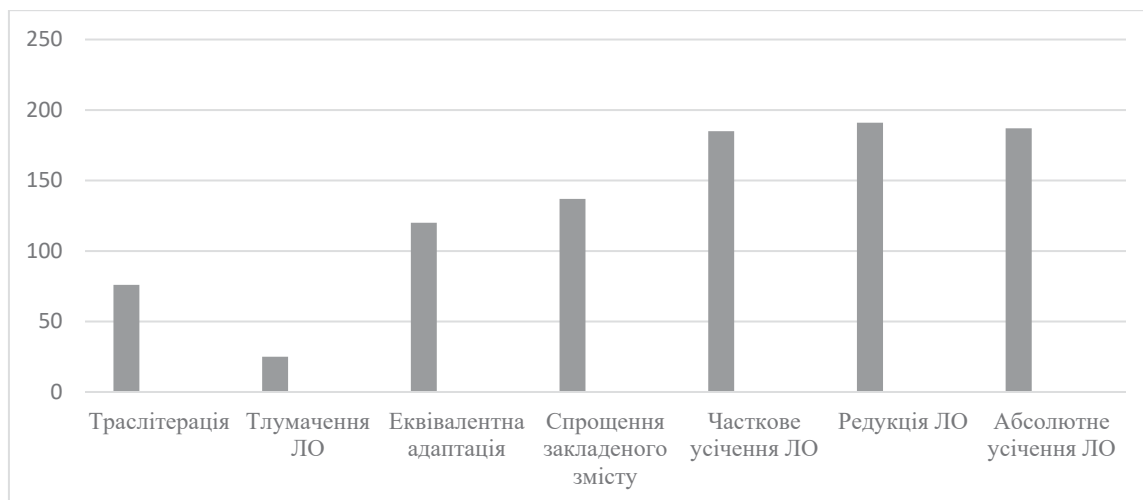

Рис. 1. Продуктивність засобів доместикації та форенізації у французькому перекладі роману Софії Яблонської «Книга про батька з мого дитинства»

французької аудиторії без додаткових пояснень. Перекладачка здебільшого опускає або узагальнює такі деталі: *колективна праця*: *Зі села прийшли дівчата і жінки допомогти* (Яблонська, 2015: 26) – алюзія на традицію, коли вся громада об'єдналася для виконання великих сільсько-господарських робіт, передано: *il y aura la moitié du village, il y aura la moitié du village, les vieux de la veillée viendront pour la journée et le repas* (Jablonska, 1981: 40) (буде півсела, старі з вечора прийдуть на день і трапезу). *Святкові елементи*: *Надходять молоді парубки у вишиваних сорочках, підперезані червоними крайкам* (Яблонська, 2015: 26), що засвідчує не буденну подію, а святковий момент, алюзію щодо обрядової святковості, яка супроводжувала жнива чи інші сільські свята, передано: *Voici que les jeunes gens arrivent, chemises brodées et ceintures rouges* (Jablonska, 1981: 40) (Ось приходить молодь, вишиванки, червоні пояси). *Вечірня трапеза*: *Потім усі засядуть спільно за столом* (Яблонська, 2015: 26) – референція до традиційного завершення робіт спільною вечерею, яка є важливим елементом сільської культури і солідарності, у перекладі опущена.

Отже, попри те що перекладачка адаптує та зберігає специфіку основних ідей та проблематики оригіналу, подекуди закріплює історичну глибину термінів, символізм явищ та предметів, етнокультурних фактів та ін., домінантними у перекладі увиразнюються прийоми усічення, редукції, спрощення лексичних одиниць (ЛО) (рис. 1). Зауважимо, що кількісні підрахунки враховують похибку та можуть підлягати уточненню. Проте, покликані продемонструвати, що лексеми здебільшого з культурно-специфічним значенням у перекладі були адаптованими або замінені, що зробило їх доступнішими для франкомовного

читача, проте засвідчено й втрату етнокультурних, історичних та ін. елементів. Стилістично переклад зберіг ключові маркери авторської манери, але в спробі зробити текст зрозумілішим спростив певні образи й конструкції.

Висновки. Таким чином, переклад варто розглядати як вдало адаптований для французької аудиторії, яка не обізнана з українськими реаліями. Водночас французький переклад спрощує деякі аспекти, роблячи текст більш структурованим та менш деталізованим. Емоційний ефект і жвавість, притаманні оригіналу, частково втрачені через спрощення і формалізацію у французькому тексті (див. рис. 1). Зіставно-порівняльний аналіз роману оригіналу з його перекладом засвідчив домінування стратегій доместикації над стратегіями форенізації. Варто зауважити, що перекладачу слід вдаватися до функціоналу приміток з метою занурення читача у приховані сенси культурного надбання, історичного досвіду тексту оригіналу. Зберігаючи комунікативний ефект, подекуди переклад втрачає емоційну насиченість і глибину почуттів через спрощення стилю і неможливість передати й зберегти емоційно-атмосферну виразність засобами французької мови, що мотивує послугування процесами одомашнення, які забезпечують адекватність перекладу для французькомовного читача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балахтар В.В., Балахтар К.С. Адекватність та еквівалентність перекладу. URL: <http://www.confcontact.com/20110531/fk-balahtar.htm> (дата звернення: 08.09.2024).
2. Барвінок : вільна енциклопедія. URL: [uk.wikipedia.org/wiki/Барвінок_\(рід\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Барвінок_(рід)) (дата звернення 09.09.2024).

3. Вступ до перекладознавства : конспект лекцій за ред. О.В. Ребрія. Харків, 2016. 116 с.
4. Галич О. А., Назарець В. М., Васильєв Є. М. Теорія літератури. Київ : Либідь, 2005. 486 с.
5. Горох. Кират. URL: goroh.pp.ua/Тлумачення/кират (дата звернення 12.09.2024).
6. Зарицький М. С. Переклад: створення та редагування: посібник. Київ: Парламентське видавництво, 2004. 120 с.
7. Кіселюк Н. Роль літературних творів у збереженні національної ідентичності на матеріалі Софії Яблонської «Mon enfance en Ukraine – souvenirs sur mon père». *Еврика. Збірник студентських наукових праць*. 2024. № XXV. С. 305–307. URL: nauka.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/122/2024/07/evryka-25.pdf
8. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. Київ : Юніверс, 2003. 280 с.
9. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник. Вінниця: «Нова Книга», 2003. 448 с.
10. Коцур В.П., Потапенко О.І., Куйбіда В.В. Енциклопедичний словник символів України. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гаврищенко В.М., 2015. 912 с.
11. Лісна М.І. Безеквівалентність як об'єкт теорії перекладу та двомовної лексикографії. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series «Philology»*. Харків, 2014. 71(1127). С. 59–63. URL: https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/1812.
12. Ревуцька С. Особливості художнього перекладу: граматичний аспект : монографія. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2018. 116 с.
13. Руденко Т. П. Синонімічні та кореферентні заміни в українському перекладі повісті Артура Конан Дойла «The hound of the Baskervilles». *Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2020»* : збірник матер. XXII Всеукр. наук. конф. молодих учених, 23–24 квітня 2020 р. С. 671–672.
14. Рябчук О.В., Разумна К.А., Сіваєва О.С. Перекладацькі стратегії як засоби маніпуляції свідомістю. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 18. С. 220–224. DOI: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.18.40
15. Сіренко С.В. Енциклопедія історії України. Київ : Наукова думка, 2018. 608 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=tradysijna_kultura_gospodarski_zanjattja (Дата звернення: 10.09.2024).
16. Спадок. Інформаційно-аналітичний, культурно-просвітницький портал. URL: https://spadok.org.ua/ (дата звернення 12.09.2024)
17. Шемуда М. Г. Художній переклад як важливий чинник міжкультурної комунікації. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія: Філологічні науки*. 2013. Кн. 1. С. 164–168.
18. Яблонська С. *Книга про батька: з його дитинства*. Київ : Богуславкнига, 2015. 272 с.
19. Jablonska-Oudin S. *Mon enfance en Ukraine: souvenirs sur mon père*. Paris: Nouvelles Editions Latines, 1981. P. 150.
20. Larousse. Pervenche. URL: https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/pervenche/59851 (дата звернення 09.09.2024).
21. Shuttleworth M., Cowie M. Dictionary of translation studies. Manchester: St Jerome, 1997. 112 p.
22. Venuti L. The Translation Studies Reader. London and New York : Routledge, 2000. 524 p.
23. Venuti L. Strategies of translation. Routledge encyclopedia of translation studies. London: Routledge, 1998. P. 240–244.
24. Venuti L. The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference. London : Routledge, 1999. 210 p.

ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ COSY В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ТА ЇХ ПРІОРИТЕТ У ДИСКУРСІ

Анна Кричун

*магістр філології, здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
зі спеціальності 035 Філологія,*

*асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID ID 0009-0002-1564-5963*

a.krychun@chnu.edu.ua

Наталія Мельничук

*кандидат філологічних наук, доцент,
асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID ID 0000-0002-8742-1670*

n.melnychuk@chnu.edu.ua

Ключові слова: *концепт
COSY, номінативне поле,
ключова лексема, синонімія,
синонімічний ряд.*

У цій статті досліджено засоби, якими концепт COSY вербалізується в сучасній англійській мові. Концепт, як ментальний конструкт, відображає сприйняття світу індивідом та суспільством і реалізується за допомогою ряду лексичних одиниць. За допомогою зіставного, статистичного та діахронічного аналізу були проаналізовані синонімічні ряди лексеми cosy, представлені в чотирьох тезаурусах.

Досліджувані лексикографічні джерела домінантами синонімічних рядів визначають лексеми: comfortable та snug. У нашій статті розглянуто лексичні одиниці різних типів, представлені в лексикографічних джерелах. Вони мають різне стилістичне забарвлення, функціонують у різних сферах (загальновживані: comfortable, snug; розмовні: comfy тощо), можуть бути представлені як окремими лексемами, так і словосполученнями, є питомо англійськими і можуть бути визначені як синоніми, що реалізують концепт COSY в сучасному англомовному дискурсі.

На підставі аналізу вживання синонімів лексеми cosy у 2022 році згідно Google Books Ngram Viewer нами було створено узагальнений синонімічний ряд досліджуваних 29 лексем з пріоритетністю вживання. Ця розвідка демонструє, що мова динамічно змінюється. Паралельне збільшення вживання лексеми easy “зручний, приємний, затишний” та safe “безпечний” як вербалізаторів концепту COSY може бути пов’язане з ростом інтересу до фізичної безпеки, та інших аспектів, де безпека є ключовою.

Діахронічний метод аналізу синонімічних лексичних одиниць, як вербалізаторів концепту COSY, за допомогою онлайн-пошукової системи Google Books Ngram Viewer, дозволив дослідити зміни в їх вживанні та трансформацію цих синонімічних рядів протягом 1800–2022 рр. З’ясовано, що в сучасному англомовному дискурсі найуживанішими та найпріоритетнішими синонімами до лексеми cosy є easy та safe, що свідчить про те, що для британців найважливішими характеристиками затишку є приємність та безпека.

MEANS OF VERBALIZATION OF THE CONCEPT COSY IN CONTEMPORARY ENGLISH AND THEIR PRIORITY IN DISCOURSE

Anna Krychun

*Master of Philology, PhD student in the specialty 035 Philology,
Assistant at the Department of Foreign Languages for Natural Sciences,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University*

Natalia Melnychuk

*PhD in Philology, Associate Professor,
Assistant at the Department of Foreign Languages for Natural Sciences,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University*

Key words: *concept COSY, nominative field, key lexeme, synonymy, synonymous series.*

This article investigates the means by which the concept COSY is verbalized in contemporary English. As a mental construct, the concept reflects the perception of the world by individuals and society and is realized through a range of lexical units. Through comparative, statistical and diachronic analysis, the synonymous series of the lexeme “cosy,” presented in four thesauri, were analyzed.

The lexicographic sources under study identify the dominant synonyms in these series as “comfortable” and “snug.” Our article examines lexical units of various types presented in lexicographic sources. These units have different stylistic connotations, function in different spheres (common: “comfortable,” “snug”; colloquial: “comfy,” etc.), and can be represented as individual lexemes or phrases. They are inherently English and can be identified as synonyms that realize the concept of COSY in contemporary English discourse.

Based on the analysis of the usage of synonyms for the lexeme “cosy” in 2022 according to Google Books Ngram Viewer, we created a generalized synonymous series of the 29 studied lexemes with prioritized usage. This study demonstrates that language is dynamically changing. The parallel increase in the usage of the lexemes “easy” (convenient, pleasant, cozy) and “safe” (secure) as verbalizers of the concept of COSY may be related to the growing interest in physical safety and other aspects where safety is key.

The diachronic method of analyzing synonymous lexical units as verbalizers of the concept of COSY, using the online search system Google Books Ngram Viewer, allowed us to investigate changes in their usage and the transformation of these synonymous series from 1800 to 2022. It was found that in contemporary English discourse, the most commonly used and prioritized synonyms for the lexeme “cosy” are “easy” and “safe,” indicating that for the British, the most important characteristics of coziness are pleasantness and safety.

Вступ. Концепт, як ментальний конструкт, відображає сприйняття світу індивідом та суспільством і реалізується за допомогою ряду лексичних одиниць. Зазвичай один із двох різних способів вираження одного й того ж концепту відкидається, оскільки це створює додаткове навантаження на пам'ять користувачів мови без додаткової цінності (Adamska-Salaciak, 2013: 330). Водночас вчені (Halliday, Hasan, 1985: 44) обговорювали способи гнучкого та відповідного використання словникового запасу з метою уникнення лінгвістичної ригідності. Лінгвісти (Jackson, Amvela, 2000: 92) підкреслювали відповідність синонімів в різних контекстах.

Актуальність цього дослідження викликана відсутністю спеціальних наукових досліджень, що описують вербалізатори концепту COSY. Мета статті полягає у вивченні засобів вербалізації концепту COSY в сучасній англійській мові та їх пріоритетності у дискурсі. Досягнення вказаної мети вимагає вирішення наступних завдань: 1) відібрати синонімічні ряди, наведені в тезаурусах; 2) за допомогою онлайн пошукової системи Google Books Ngram Viewer порівняти синонімічні ряди номінативної лексеми *cosy*; 3) виявити ключові семи кожного синонімічного ряду і діахронію їх використання в мові; 4) систематизувати отримані дані та виявити пріоритетність

використання певних синонімів; 5) підготувати аналіз вживання вербалізаторів лексеми *cosy* для подальшого дослідження номінативного поля концепту COSY.

Матеріал та методи дослідження. Опираємось на визначення Мартинюк А.П., де “концепт – мінімальна структурна одиниця знання” (Мартинюк, 2011: 38). В окремій розвідці ми дослідили номінативне поле концепту COSY і з'ясували, що його ключові лексеми: *comfortable* та *warm*. Зважаючи на те, що базові семантичні ознаки вербалізатора концепту зокрема виводяться через аналіз дефініцій, синонімічного та антонімічного рядів (Мартинюк, 2011: 52), ми зосередились на синонімах концепту COSY. Синонім – це слово чи вираз, що має те саме або майже те саме значення, що й інше слово в тій самій мові (OALD, 2005: 1557).

Синонімія – це відношення між окремими значеннями слів, при якому одне слово зазвичай має різні набори синонімів для кожного зі своїх значень (Murphy, 2018). Перші роздуми про синоніми були опубліковані Габріелем Жираром – французьким граматиком. Його робота “*La Justesse de la langue française, ou les différentes significations des mots qui passent pour synonymes*” (1718) здобула значну увагу як на європейському континенті, так і в Англії. Однак підхід Жирара був донинішнім та не мав систематичної організації і більше ґрунтувався на практичних спостереженнях та контекстуальних врахуваннях. Після Габріеля Жирара з'явився значний перелік англійських словників синонімів. Вільям Перрі (1805), який пояснює значення слів, просто розташовуючи їх у контексті синонімів, послідовно

приводить нас до порога Тезаурусу Роджера – іконічної праці Пітера Марка Роджера – *Roget's Thesaurus* (1852). Звісно, всі словники попередників відрізняються від Тезаурусу Роджера, оскільки вони впорядковані за алфавітом (Murphy, 2018).

На основі чотирьох англійських словників-тезаурусів (*Merriam-Webster Online Dictionary and Thesaurus, Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus, Thesaurus, The Chambers Thesaurus*) було визначено синонімічні лексеми і словосполучення, що представляють концепт COSY і складають його номінативне поле і виділено серед двадцяти дев'яти дві спільні для зазначених джерел лексеми-вербалізатори концепту COSY: *comfortable/comfy* та *snug* (табл. 1). Досліджувані лексикографічні джерела організовують синоніми на основі їх релевантності, частоти використання і вказують *comfortable* та *snug* домінантами синонімічних рядів.

У нашій статті розглянуто лексичні одиниці різних типів, представлені в лексикографічних джерелах. Вони мають різне стилістичне забарвлення, функціонують у різних сферах (загальноживані: *comfortable, snug*; розмовні: *comfy* тощо), можуть бути представлені як окремими лексемами, так і словосполученнями, є питомо англійськими і можуть бути визначені як синоніми, що реалізують концепт COSY в сучасному англійському дискурсі.

Google Books Ngram Viewer – це інструмент, який відображає графік частоти вживання фраз у корпусі книг, відповідно до загального числа слів у корпусі, протягом вибраних років. Він має різні корпуси, що охоплюють різні жанри та мови

Таблиця 1

Дефініційний аналіз синонімів лексеми *cosy*

CALD	TCT	MWOD	T
comfortable	snug	comfortable	comfortable
snug	comfortable	snug	comfy
homely UK	warm	relaxed	cushy
homey US	sheltered	soft	intimate
luxurious	secure	resting	snug
	safe	easy	safe
	homely	at ease	cuddled up
	congenial	comfy	easeful
	intimate	warm	in clover
comfy INF	comfy <i>colloq.</i>	cushy	in velvet
		spacious	on bed of roses
		relaxing	restful
		pleasant	secure
			sheltered
			snug as bug in rug
			snuggled down
			tucked up

серед яких ми обрали “English” (GBNV, 2024). За допомогою цієї онлайн пошукової системи була отримана діахронія використання чотирьох синонімічних рядів (рис. 1, 2, 3, 4) і в двох з них

(ТСТ, Т), які включали лексему *safe*, виявився значний ріст її вживання (рис. 1, 2). В одному синонімічному ряді (MWOD) лексема *easy* є найуживанішою станом на 2022 рік (рис. 3).

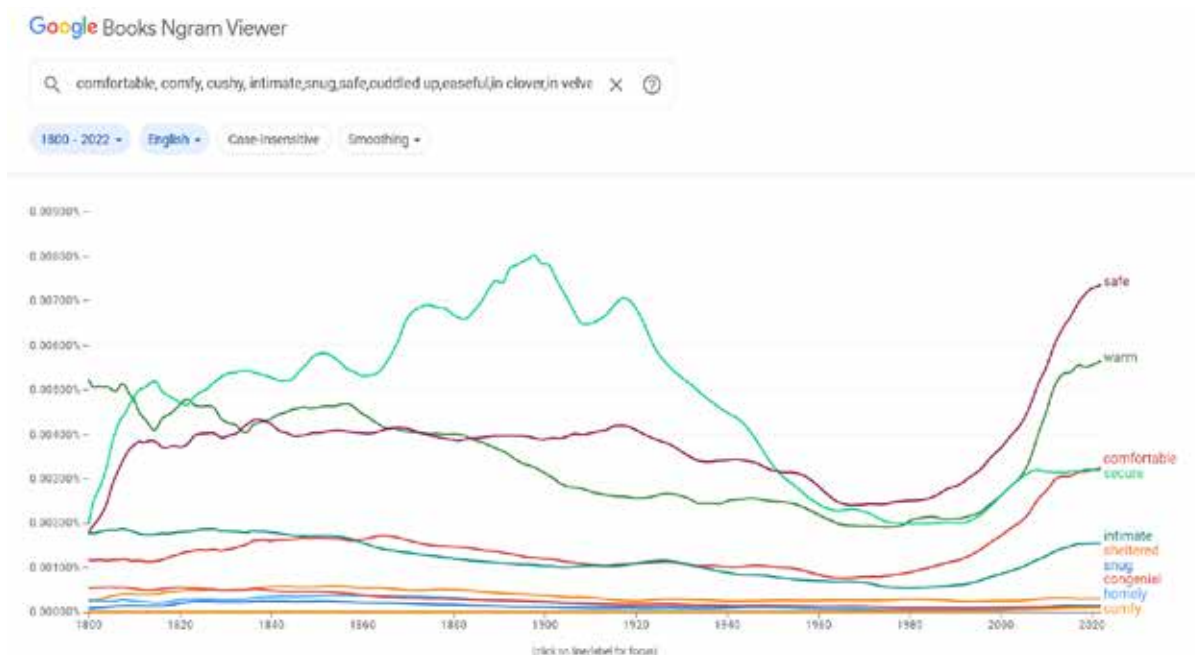

Рис. 1. Діаграма частоти лем: *snug, comfortable, warm, sheltered, secure, safe, homely, congenial, intimate, comfy colloq.*, відповідно до Google Books Ngram Viewer; англійська мова, 1800–2022; згладжування 3 (GBNV, 2024)

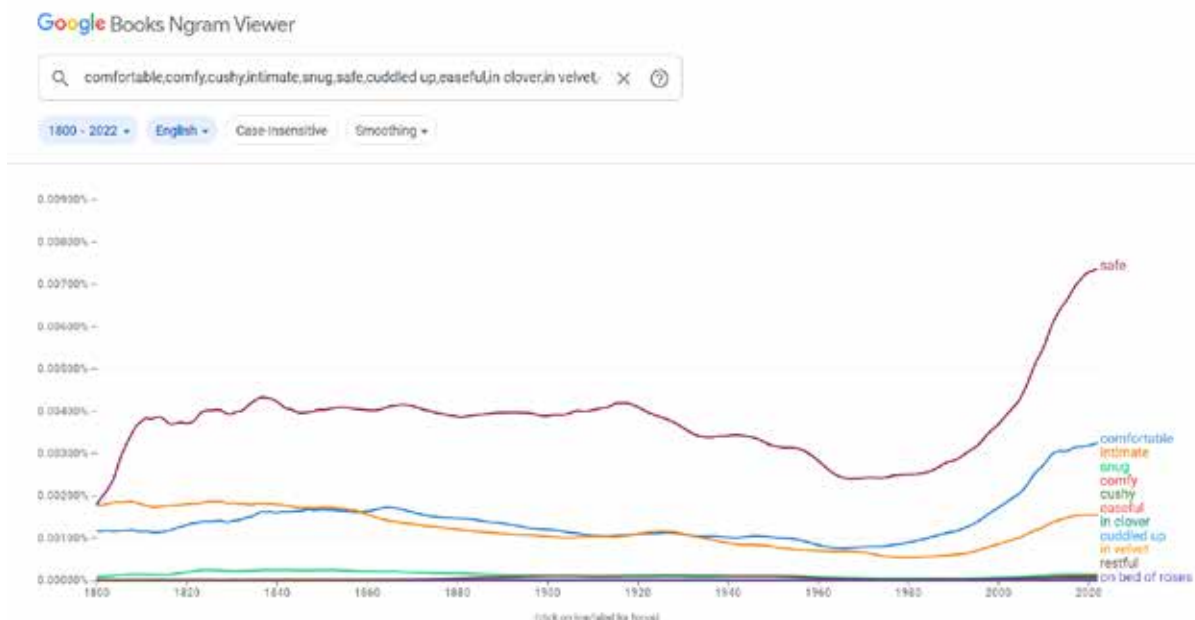

Рис. 2. Діаграма частоти лем: *comfortable, comfy, cushy, intimate, snug, safe, cuddled up, easeful, in clover, in velvet, on bed of roses, restful, secure, sheltered, snug as bug in rug, snuggled down, tucked up*, відповідно до Google Books Ngram Viewer; англійська мова, 1800–2022; згладжування 3 (GBNV, 2024)

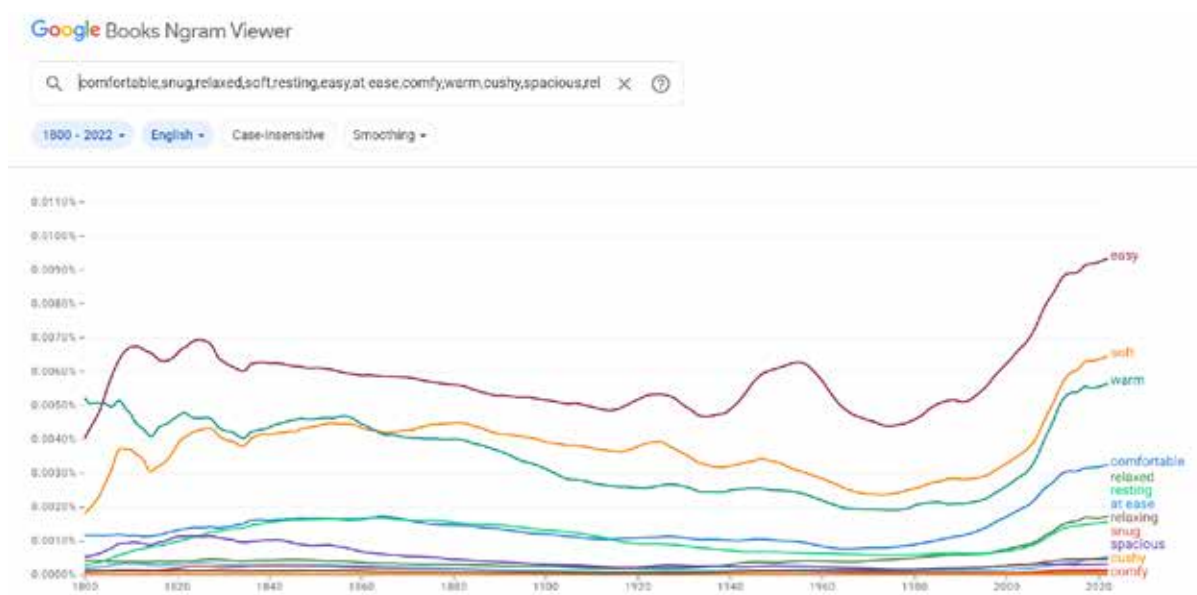

Рис. 3. Діаграма частоти лем: comfortable, snug, relaxed, soft, resting, easy, at ease, comfy, warm, cushy, spacious, relaxing, pleasant, відповідно до Google Books Ngram Viewer; англійська мова, 1800–2022; згладжування 3 (GBNV, 2024)

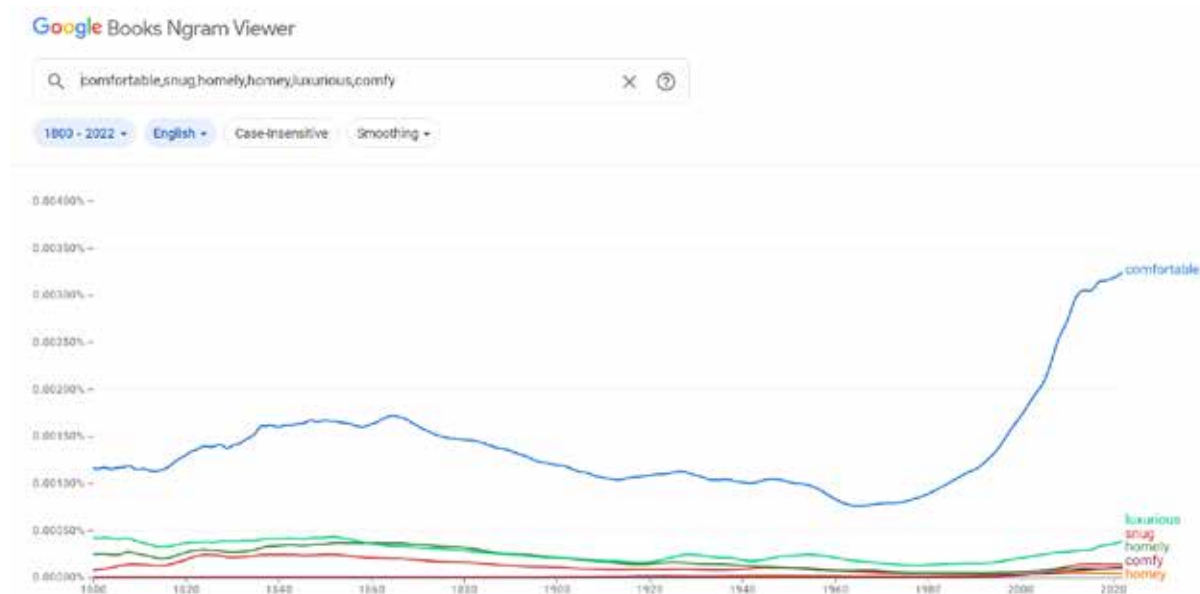

Рис. 4. Діаграма частоти лем: comfortable, snug, homely UK, homey US, luxurious, comfy INF, відповідно до Google Books Ngram Viewer; англійська мова, 1800–2022; згладжування 3 (GBNV, 2024)

Наступним був проведений семантичний аналіз синонімів і наведені приклади їх вживання, отримані з лексикографічних джерел.

Провівши зіставний статистичний та діахронічний аналіз діаграм (рис. 1, 2, 3, 4), що відображають частоту вживання синонімів лексеми *cosy*,

які відносяться до поняття комфорту, затишку та безпеки, протягом історичного періоду з 1800 по 2022 рік ми виявили, що лексема:

- зручний, приємний, затишний (*easy*): з 1980-х років має помітне збільшення використання (0,009%);

o *They both retired and went off to lead an easy life in the Bahamas.* (2)

o *She had a nice easy day at home.* (4)

• **безпечний (safe)**: отримала значний ріст вживання, є найбільш пріоритетною (0,007%);

o *The children are quite safe here.* (5)

o *She didn't feel safe on her own.* (5)

o *A safe play-area for children.* (2)

• **м'який (soft)**: демонструє значне збільшення (0,006%);

o *The softest sofa and pillows.* (4)

• **теплій (warm)**: значно зросла у вживанні з XIX ст. (0,006%);

o *a warm house* (5)

o *It was so nice and warm in bed.* (2)

o *The house was lovely and warm.* (4)

• **комфортний (comfortable)**: є поширеною, відзначається помітним зростанням, починаючи з кінця XX ст. (0,003%);

o *Are you comfortable?* (5)

o *Are you comfortable or shall I turn the heat down?* (2)

o *Joyce has a comfortable apartment in Portland.* (4)

• **безпечний (secure)**: 1920-х роках досягла свого піку слововживання, після цього воно поступово зменшувалося до 2020 року (0,003%);

o *The future of the company looks secure.* (5)

o *Children need to feel secure to do well at school.* (2)

• **спокійний (relaxed)**: значне зростання слововживання (0,002%);

o *There's a very relaxed atmosphere in the school.* (4)

• **приємний (pleasant)**: пік приблизно в середині 1800-х років, але поступовий спад після цього вживання з незначними коливаннями (0,002%);

o *to live in pleasant surroundings* (5)

• **відпочиваючий, спокійний (resting)**: після 2000 року помітне збільшення частоти (0,002%);

o *birds in search of a resting place* (6)

• **близький (intimate)**: після спаду вживання в середині XX ст., кількість вживань знову зросла до 2020 року (0,002%);

o *The restaurant has a very intimate atmosphere.* (2)

• **невимушений (at ease)**: зростання протягом XXI ст. (0,0005%);

o *He immediately felt completely at ease.* (2)

o *She felt completely at ease with Bernard.* (4)

• **розслабляючий (relaxing)**: пік вживання близько 2022 року (0,0005%);

o *a relaxing evening with friends* (5)

• **розкішний (luxurious)**: після спаду вживання в середині XX ст., кількість вживань лексеми знову зросла до 2020 року (0,0004%);

o *a luxurious hotel* (5)

o *They live in a very luxurious house.* (2)

o *a luxurious 30-room villa* (4)

• **просторий (spacious), захищений (sheltered)**: з початку XX ст. вживання з незначними коливаннями (0,0003%);

o *a spacious living area* (4)

o *a sheltered accommodation/housing* (5)

o *We found a sheltered spot to have our picnic.* (2)

o *a sheltered valley* (4)

• **затишний (snug)**: поступово втрачала свою популярність, найуживаніша в XIX ст. (0,0001%);

o *I spent the afternoon snug and warm in bed.* (5)

o *I like the smaller room for the winter because it's nice and snug with the fire blazing.* (2)

• **приємний (congenial)**: спад використання (0,0001%);

o *a congenial working environment* (5)

o *congenial company/weather/surroundings* (2)

o *The summers out here are not congenial to the average North European.* (4)

• **домашній (homely BrE)**: вживання зменшилося (0,0001%);

o *The hotel was homely and comfortable.* (2)

o *a modern hotel with a homely atmosphere* (4)

• **зручний (comfy)**: має невелике збільшення, починаючи з кінця XX ст., але залишається менш часто вживаною, ніж лексема *comfortable* (0,00009%);

o *a comfy chair* (2), (4)

• **заспокійливий (restful)**: з 2000 року помітне збільшення (0,00007%);

• **домашній (homey AmE)**: зростання вживання з піком близько 2014 року (0,00004%);

o *The restaurant has a relaxed, homey atmosphere.* (4)

o *a hotel with a restful atmosphere* (5)

• **дбайливо укритий (tucked up)**: зростання з кінця XX ст. (0,00003%);

o *I ought to be tucked up in bed now.* (4)

• **приємний (cushy)**: частота низька, але з 1960-х рр. відбувається зростання (0,00002%);

o *I sank down on a cushy sofa.* (3)

• **такий, що притулювся (cuddled up)**: з 1980-х рр. відбувається зростання (0,00002%);

o *The children cuddled up to each other for warmth.* (4)

• **такий, що притиснувся (snuggled down)**: при діахронічному вивченні ця словосполучка стала помітно поширеною (0,000007%);

o *He snuggled down under the bedclothes.* (5)

• **в оксамиті (in velvet)**: пік в середині XIX ст. (0,000007%);

• **заспокійливий (easeful)**: менш поширена (0,000004%);

• розкошуючий (in clover (informal)), на тро-
яндовому ліжку (on bed of roses): словосполуки
менш поширені (0,000003%), (0,00000001%).

На підставі аналізу вживання синонімів лек-
семи *cosy* у 2022 році згідно Google Books Ngram
Viewer нами було створено узагальнений синоні-
мічний ряд з пріоритетністю вживання (табл. 2).

Результати та обговорення. Ця розвідка
демонструє, що мова динамічно змінюється. Парал-
ельне збільшення вживання лексики *easy* “зруч-
ний, приємний, затишний” та *safe* “безпечний” як
вербалізаторів концепту COSY (рис. 5) може бути
пов’язане з ростом інтересу до фізичної безпеки
та інших аспектів, де безпека є ключовою.

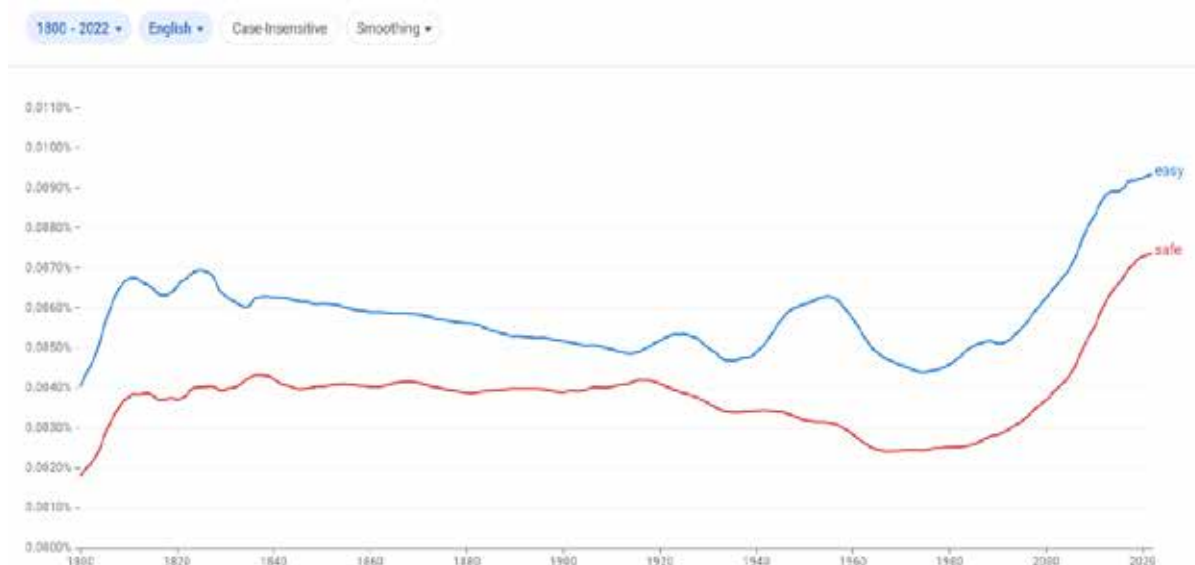
Висновки. Досліджувані лексикографічні
джерела домінантами синонімічних рядів визна-
чають лексики: *comfortable* та *snug*. Діахронічний
метод аналізу синонімічних лексичних одиниць,
як вербалізаторів концепту COSY, за допомогою
онлайн-пошукової системи Google Books Ngram
Viewer, дозволив дослідити зміни в їх вживанні та
трансформацію цих синонімічних рядів протягом
1800–2022 рр. У сучасній англійській мові кон-
цепт COSY в чотирьох тезаурусах представлений
за допомогою двадцяти дев’яти вербалізаторів,
що вказують на його додаткові ознаки. З’ясовано,
що в сучасному англійському дискурсі найужи-
ванішими та найпріоритетнішими синонімами до
лексеми *cosy* є *easy* та *safe*, що свідчить про те,
що для британців найважливішими характери-
стиками затишку є приємність та безпека.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо
у встановленні інтерпретаційного поля концепту
COSY, на підставі аналізу паремій, афоризмів,
фразеологізмів.

Таблиця 2

**Пріоритетність вживання синонімів
лексеми *cosy* у 2022 р.**

№	синонім	% вживання
1.	easy	0,009%
2.	safe	0,007%
3.	soft	0,006%
4.	warm	0,006%
5.	comfortable	0,003%
6.	secure	0,003%
7.	relaxed	0,002%
8.	pleasant	0,002%
9.	resting	0,002%
10.	intimate	0,002%
11.	at ease	0,0005%
12.	relaxing	0,0005%
13.	luxurious	0,0004%
14.	spacious	0,0003%
15.	sheltered	0,0003%
16.	snug	0,0001%
17.	congenial	0,0001%
18.	homely <i>BrE</i>	0,0001%
19.	comfy	0,00009%
20.	restful	0,00007%
21.	homey <i>AmE</i>	0,00004%
22.	tucked up	0,00003%
23.	cushy	0,00002%
24.	cuddled up	0,00002%
25.	snuggled down	0,000007%
26.	in velvet	0,000007%
27.	easeful	0,000004%
28.	in clover	0,000003%
29.	on bed of roses	0,00000001%

**Рис. 5. Діаграма частоти лем: *easy* та *safe* відповідно до Google Books Ngram Viewer;
англійська мова, 1800–2022; згладжування 3 (GBNV, 2024)**

ЛІТЕРАТУРА

1. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.
2. CALD – Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus Cambridge. University press and assessment: веб-сайт. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (дата звернення: 04.09.2024).
3. CIDE– Paul Procter. Cambridge International Dictionary of English. Cambridge University Press, 1995. 1773 p.
4. LAAD – Della Summers. Longman advanced American dictionary. Pearson education limited, 2000. 1746 p.
5. LED–DellaSummers.Longmanexamsdictionary. Pearson Education limited,2006.1833 p.
6. OALDOCE – Hornby, A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (7th ed.). Oxford University Press, 2005. 1780 p.
7. MEDFAL – Michael Rundell. Macmillan English Dictionary for advanced learners. Macmillan Publishers Limited, 2007. 1747 p.
8. MWOD – Merriam-Webster Online Dictionary: веб-сайт. URL: <https://www.merriam-webster.com> (дата звернення: 04.09.2024).
9. T – Thesaurus: веб-сайт. URL: <https://www.thesaurus.com/browse/cozy> (дата звернення: 04.09.2024).
10. TCT – The Chambers Thesaurus (2004) Editor: Martin H. Manser Edition: Reprint, revised Publisher: Chambers ISBN: 0550100679, 9780550100672 Length: 1127 p.
11. Adamska-Sałaciak A. Equivalence, synonymy, and sameness of meaning in a bilingual dictionary. *International Journal of Lexicography*, Vol. 26, № 3. 2013. P. 329–345.
12. Bolinger D. Meaning and Form. London: Longman, 1977. P. 212.
13. Cruse D. A. 'Paradigmatic Relation of Inclusion and Identity III: Synonymy'. In D. A. Cruse, F. Hundsnurscher, M. Job and P. R. Lutzeyer (eds.), *Lexikologie / Lexicology: An International Handbook on the Nature and Structure of Words and Vocabularies*. Berlin: Walter de Gruyter. Bolinger, D. Meaning and Form. London: Longman, 1977. P. 485–497.
14. Jackson H., Amvela E. Words, meaning and vocabulary: Meaning relations. Great Britain: Athenaum Press. 2000. P. 92–98.
15. Hüllen Werner. 'The Emergence of the English Synonym Dictionary', A History of Roget's Thesaurus: Origins, Development, and Design (Oxford, 2003; online edn, Oxford Academic, 1 Jan. 2010). <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199254729.003.0006>.
16. GBNV – Google Books Ngram Viewer : веб-сайт. URL: <https://books.google.com/ngrams> (дата звернення: 04.09.2024).
17. M. A. K. Halliday and Ruqaiya Hasan. Language, Context, and Text: Aspects of Language in a Social-Semiotic Perspective. Deakin University Press, 1985. 126 p.
18. Murphy M. Lynne. Synonymy. 2018: веб-сайт. URL: Synonymy – Linguistics – Oxford Bibliographies. <https://doi.org/10.1093/obo/9780199772810-0220>.
19. Nordquist R. Synonymy Definition and Examples. Thought Co, Jun. 25, 2024: веб-сайт. URL: <https://www.thoughtco.com/synonymy-definition-1692019> (дата звернення: 04.09.2024).
20. Pearson G. Meanings, Models, and Metaphors: A Study in Lexical Semantics in English. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1990. 205 p.
21. Storjohann P. Synonyms in Corpus Texts: Conceptualisation and Construction. In P. Storjohann (ed.), *Lexical-Semantic Relations: Theoretical and Practical Perspectives*. Amsterdam: Benjamins, 2010. P. 69–94.

THE NARRATOR AND THE AUTHOR IN FICTIONAL HOMODIEGETIC NARRATIVES IN MICHAEL SWAN'S POETRY

Olga Kulchytska

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
ORCID ID 0000-0002-9992-8591
Scopus Author ID 56268838000
olga.kulchytska@pnu.edu.ua*

Iryna Malyshivska

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
ORCID ID 0000-0002-5544-5889
Scopus Author ID 58081509900
iryna.malyshivska@pnu.edu.ua*

Nataliia Mandiuk

*Master's degree student
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
nataliia.mandiuk.19@pnu.edu.ua*

Key words: *Michael Swan, narrative poem, homodiegetic narrator, author, transtextuality/ intertextuality/precedent-related phenomena.*

In this article, we use basic conceptions of narratological and transtextual theories, as well as the theory of intertextuality to explore the agencies of the author and the narrator in the poems by Michael Swan. There is a general consensus about possibility of identity between the author and the narrator in factual and autobiographical narratives, and their distinction in heterodiegetic and homodiegetic fiction. The question whether the personality of the author can be revealed through his/her first-person fictional poetic narratives requires further discussion.

Six first-person poetic texts by Michael Swan were chosen for analysis, all featuring common narrative strategies. The author prioritizes his narrators' "first-hand experience", rather than exercising impersonal omniscience, to better immerse the reader into the poem's worlds. The homodiegetic narrators of the poems are mostly the "I-as-protagonist" and occasionally the "I-as-witness" types. Fixed internal focalization is used in five out of six poems; variable internal focalization, in one. The texts share another distinguishing feature: transtextual/intertextual connections and precedent-related phenomena. Both the stories on which Michael Swan bases his poems and the stories told by his narrators describe out-of-the-ordinary situations. The plots of the former are changed in the poems; occasionally, the focus of attention is shifted. It leads to the development of quite new, unexpected themes, which in two cases are in sharp contrast with the precedent ones.

While the narrators overtly declare their presence in the poems, the personality of the author is withdrawn. Nevertheless, the recurrent narrative strategies allow us to suggest that the author's personality is revealed through his texts. He creates text-worlds that are simultaneously based on and divergent from popular and well-studied literary/cultural phenomena, thus presenting himself as a proponent of an unorthodox approach to classic precedents.

ГОМОДІЄГЕТИЧНИЙ НАРАТОР І АВТОР У ХУДОЖНЬОМУ НАРАТИВІ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ МАЙКЛА СВОНА

Ольга Кульчицька

*кандидат філологічних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*

Ірина Малишівська

*кандидат філологічних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*

Наталія Мандюк

*магістрантка,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*

Ключові слова: Майкл Свон, наративна поезія, гомодієгетичний наратор, автор, транстекстуальність/інтертекстуальність/прецедентні феномени.

У статті на основі базових концепцій наратології, теорій транстекстуальності та інтертекстуальності досліджуються інстанції автора і наратора у поезіях Майкла Свона. Загальноприйнятою є думка про можливість ідентичності постатей автора і наратора в автобіографічних наративах та їх розмежування у гетеродієгетичних і гомодієгетичних наративах, у яких художня реальність створена уявою митця. Однак потребує розгляду питання можливості прояву особистості автора у художньому поетичному тексті, де розповідь ведеться від першої особи. У шести обраних для аналізу поезіях Майкла Свона використовуються спільні наративні прийоми, що мають на меті заглиблення читача у світ художньої реальності. Перевага віддається “особистому досвіду” гомодієгетичного наратора перед розповіддю безособового всезнаючого наратора. Гомодієгетичні наратори в основному належать до класу “Я-протагоніст”, іноді – до класу “Я-спостерігач”. П’ять із шести поезій характеризуються фіксованою, одна – змінною внутрішньою фокалізацією. Ще одною спільною рисою текстів Свона є транстекстуальні / інтертекстуальні зв’язки з відомими творами і використання прецедентних феноменів. Як твори, до яких автор непрямо відсилає читача, так і його вірші базуються на екстраординарних сюжетах. У віршах ці сюжети піддаються зміні і модифікаціям, унаслідок чого виникають і розвиваються нові, неочікувані теми, які у двох із шести поезій різко контрастують з темами попередніх творів.

Наратори явно присутні у поетичних текстах Свона – на відміну від автора, чия постать видається прихованою. Проте регулярне повторення означених наративних прийомів дозволяє припустити, що особистість автора проявляється через його текст. Майкл Свон створює текстові світи, які одночасно базуються на відомих літературних/культурних феноменах і суттєво відрізняються від них. Отже, автор постає як пропонент нетрадиційного підходу до класичної спадщини.

Introduction. This study is based on six narrative poems by Michael Swan, which share the same features: fictionality, homodiegetic narrator, interconnectedness with well-known literary/cultural phenomena, alteration to the plots of the preceding stories with the resulting change of the poems’ themes. The plots of *The Twelfth Labour*, *Not what I Meant*, *A Legend of the Flood*, *The Wolf-man*, *Journey of the Magi*, and *Marco Polo* (Michael Swan,

2011), as well as their narrators, are fictional. The author is not present as a character in any of the stories. Nevertheless, we suggest that the personality of the poet can be known through his world view and attitudes expressed in his narratives: Michael Swan takes an unorthodox look at familiar texts and situations, and invites his readers to do the same. Vernon Watkins’s (1969 [1964]: xiii) comment on one of the works by Dylan Thomas, “this unique fragment,

half-fictional though it is, carries the unmistakable stamp of [the author's] personality", is truly applicable to Michael Swan.

The **objective** of our article is to examine the representation of two distinct agencies, the first-person narrator and the author, in Michael Swan's narrative poetry. The **tasks** of the research are discussion of the following aspects of the texts: types of narrator/focalization; transtextuality/intertextuality and precedent-related phenomena; themes; narrative strategies that allow us to suggest how the personality of the author is revealed through his texts.

Literature review. A narrative, "the oral or written discourse that undertakes to tell of an event or a series of events" (Genette, 1980 [1972]: 25), presupposes the existence of the narrator, the narrative teller. A narrator within the story is homodiegetic, while a heterodiegetic narrator is not a present in the story as a character (Genette, 1980 [1972]: 248). The former type is subdivided into the experiencing-I and the narrating-I (Herman, 2007: 277, 279). A distinction is made between overt (personalized) and covert (neutral) narrators (Chatman, 1978: 196–261; Fludernik, 2009: 105). The narrative discourse is determined by the narrator's knowledge, perception, and point of view. This is what Gérard Genette called focalization: "a restriction of 'field' [...], a selection of narrative information with respect to what was traditionally called omniscience" (Genette, 1988 [1983]: 74). The three types of focalization are zero, internal (fixed, variable, multiple), and external (Genette, 1980 [1972]: 189–190).

According to Genette (1993), the author and the narrator should be kept apart in heterodiegetic and homodiegetic narration, but they can be identical in autobiographies and factual narratives. Dorothee Birke and Tilmann Köppe (2015 a: 5) contend that in fictional worlds, "authors and narrators belong to ontologically different categories". Claudia Hillebrandt (2015: 231) states that in a lyric poem, the narrator is distinct from the author if it is "a fictional poem with a narrative structure that authorises imaginings about a (figurative) narrator telling a story". Ella Mintsy (2024) and Hanna Kostenko (Костенко, 2011: 90) regard Joseph Conrad as the author, the narrator, and the analyst of his own experience.

Other notions employed in this study are transtextuality, intertextuality, and precedent-related phenomena. Transtextuality is "textual transcendence of the text", "all that sets a text in a relationship, whether obvious or concealed, with other texts" (Genette, 1997 [1982]: 1). Intertextuality (Kristeva, 1980) is viewed as "the manner in which texts of all sorts (oral, visual, literary, virtual) contain references to other texts that have, in some way, contributed to their production and signification" (Childs, Fowler, 2006: 121). Precedent-related phenomena are defined

as "different forms of precedent-related connections: names, citations, situations etc.", which are "easily and immediately recognised even by recipients with less background knowledge" (Doichyk, Yurchyshyn, Velykoroda, 2024: advance online publication).

We also rely on the concept of theme as "the 'point' of a literary work, its central idea, which we infer from our interpretation of the plot, imagery and symbolism, etc. and sometimes from the title of the work itself" (Wales, 2014: 423).

The problem of author–narrator relation was discussed in many researches (see, for example, *Author and Narrator: Transdisciplinary Contributions to a Narratological Debate* edited by D. Birke and T. Köppe (2015 b)), in particular, in papers based on Old English poetry (Parks, 1987), lyric poetry (Hillebrandt, 2015), autobiographical lyric poetry (Kjerkegaard, 2014). The **central concern of this article** is to explore how specific features of fictional narrative poems, including homodiegetic narrator, can give the readers an idea about the personality of the author, who is not present in the text.

Method of analysis. The agencies of the narrator and the author in the first-person narrative poems by Michael Swan is discussed along the following lines: (i) types of narrators and focalization; (ii) transtextuality, intertextuality, and precedent-related phenomena; (iii) themes; (iv) the personality of the author as indicated by his narrative strategies.

Results. Michael Swan writes lyric and narrative poetry (as well as poetry that is a composite of the two forms), featuring both homodiegetic and heterodiegetic types of narrators. This study focuses on six out of eight poems that can be classified as homodiegetic narratives based on transtextual/intertextual/precedent-related phenomena in the collection *The Shapes of Things* (Michael Swan, 2011). Basic information about their transtextual/intertextual/precedent-related connections is added in parenthesis; capitalization in all the titles are as in the original: *The Twelfth Labour* (Heracles and Cerberus, characters in Greek mythology (Mellenthin, Shapiro, n.d.)), *Not what I Meant* (*Robinson Crusoe* (Defoe, 1995)), *A Legend of the Flood* (the Bible's story of the flood (Genesis 7. King James Version, n.d.)), *The Wolf-man* (Mowgli, a character in *The Jungle Book* by Rudyard Kipling (2009 [1894])), *Journey of the Magi* (the Three Wise Men (Matthew 2. New King James Version, n.d.); also the poem by Thomas Stearns Eliot (2023 [1927])), *Marco Polo* (travels of the medieval explorer (Bressanin, 2024)), *Lance-Corporal Swan* (precedent-related phenomena: Boy's Brigade, All London Challenge Cup), *700* (precedent-related phenomena: literary readings and UK literary magazines; Leicester Square as a London cultural hub). *Lance-Corporal Swan* and *700* stand apart in that they display features of family biography

and autobiography metaphorized as fiction, hence it is comparatively easier to notice the presence of the author. In the first six poems, however, the narrator and the author are two distinct agencies, belonging to different ontological levels. The narrator's "I" is typically explicit. The question is whether the personality of the author is traceable in his fictional stories. We maintain that it is covertly expressed in the texts of the poems.

Discussion. *The Twelfth Labour* (Michael Swan, 2011: 33) is a clear example of a fixed homodiegetic narration:

*Cerberus stood there snarling, acting tough,
a real performance. When he tried to fight
I blew down all six ears to call his bluff,
brought him to heel, and headed for the light.
You should have seen his faces, at the sight
of sunshine, flowers and rabbits. He went mad,
charged round all day, slept on my bed all night.
I had a friend: the first I'd ever had.
He could not settle, though, with us above.
He pined for darkness. And I was afraid,
for when the fit comes, I kill those I love,
as the gods know. A twelfth time, then, I paid:
I took him to the trail that leads below,
kissed his three muzzles, wept, and let him go.*

The story is the author's free interpretation of the famous Greek myth (Mellenthin, Shapiro, n.d.), the precedent-related phenomena being the title of the poem, the dog's name, the description of his appearance ("six ears", "his three muzzles"). The poem can be classified as a case of intertextuality. The narrator's recount of the dog's happy behaviour, his friendship with Cerberus, and warm feelings towards the monster is in conflict with the content of the original myth. Yet it is this very discrepancy that makes an impact on a reader.

It is an autodiegetic narrative; the first-person narrator (Heracles) is both the experiencing-I and the narrating-I. Within Genette's theory, it is a case of fixed internal focalization, representing events through the perception of a single focal character. "You should have seen his faces" implies a narratee on the level of fictional communication. The shift from past to present tense forms ("And I was afraid, / for when the fit comes, I kill those I love, / as the gods know") draws a reader into the act of the narration and at the same time foregrounds the experiencing-I.

The narrator is overt: he is an acting character in the story, he addresses a narratee directly ("You should have seen his faces"), expresses his opinions ("acting tough, / a real performance"; "as the gods know"), and articulates his feelings ("I had a friend: the first I'd ever had"; "I was afraid"; "kissed his three muzzles, wept").

The author changes the original text of the myth, altering its theme: now the story is not about overpowering a monster but about friendship, kindness, and sadness of parting.

*

The technique of changing the plot of recognizable stories, while retaining names, places, characters' qualities, with the resulting effect of altering the original theme is also employed in *Not what I Meant*, *A Legend of the Flood*, *The Wolf-man*, and *Journey of the Magi* (Michael Swan, 2011).

In *Not what I Meant* (Michael Swan, 2011: 6), the man on a desert island ("I had a little house / made from the boat's timber") sees a ship on the horizon and waves a flag ("a shirt on a stick") only because he wants to show others the beauty of the place ("The only sadness: / such a beauty / and no one to share").

In *A Legend of the Flood* (Michael Swan, 2011: 21), an overt homodiegetic narrator tells a sad story of his family life that started with an unlawful act and is going to end with a punishment: "I ran off with a sea-king's daughter"; "For forty days and nights it has rained / till not a roof can be seen, not a spire. / And now I stand on the highest rock. / Weed floats on the water like her hair, / and I wait for the sea". The precedent-related phenomena ("Flood"; a forty-day-long rain; the sea engulfing the land) clearly indicate a connection with the story of the biblical flood (Genesis 7. King James Version, n.d.). Though, the plot of the poem (taking the bride to a "high country", having two children with "grey-green eyes", the wife's death), is distinctly different from the biblical text.

The type of the narrator in *The Wolf-man* (Michael Swan, 2011: 26) is closer to the covert end on the overt/covered scale. He/she is a member of a community that have adopted a strange boy: "When they brought him / we could see he would do no harm, / though the dogs were not easy with him". The narrator, who is not I-as-protagonist but I-as-witness, explicitly presents him-/herself as the articulator of the story only by mentioning his/her belonging to the community: "we could see"; "Our doors were always open"; "he would greet us like strangers". The precedent-related phenomena that refer to Rudyard Kipling's (2009 [1894]) character, Mowgli, are the title (*The Wolf-man*) and the indication of the character's destination and behaviour in the final stanza of the poem: "One day he took a bus / south, to the edge of the jungle; / went sniffing along the trails". The plot of the poem is "modernized" in comparison with Kipling's tale: "He liked to watch TV"; "Scientists come constantly, / measured him, / attached wires / with small pieces of plaster".

Journey of the Magi (Michael Swan, 2011: 29) has the same title as the poem by T. S. Eliot (2023 [1927]). Both poems are first-person narratives; both authors

change the original biblical description of the Three Kings's journey across the desert. T. S. Eliot "offers the suggestion that the magi could not possibly have understood the profundities of the unfolding mystery that they were there to witness in its initial manifestation" (Murphy, 2007: 278). On the other hand, the central theme of Michael Swan's poem is the inter-relationship among nature, humans, and the divine: power of kings is shown as inferior to the laws of God and nature ("The desert put us all in our places"; "ten thousand frozen stars ignored us"; "the sun kept its own counsel / indifferent rocks cracked in the heat"; "wind from the beginning of time / wiped out our footprints"; "a sand-cat killed and ate a viper / two yards from me, as if I was nothing. / And this baby, Lord of Humankind? / Kings don't count for much here"). We consider *Journey of the Magi* by Michael Swan primarily as a poem containing precedent-related phenomena ("Magi"; "baby, Lord of Humankind"; "Kings") that refer to the Gospel of Matthew (Matthew 2. New King James Version, n.d.). Intertextual reference to T. S. Eliot's poem is secondary because in our cultural tradition the Bible is "regarded as a predecessor text that establishes a pattern [...] for the perception and evaluation of cultural objects" (Devdiuk, Kobuta, Huliak, 2024: 30).

*

Marco Polo (Michael Swan, 2011: 8) has a more complex narrative structure than the poems discussed above:

I was talking to Marco Polo.

*He said
Yes, OK,
he went over the top a bit
in the book
to push up the sales.*

But it was mostly true.

*The years on the road.
Turkey, Armenia, Persia, Afghanistan, ...*

*Disease,
and a year to recuperate
in Badakhshan.*

*Bandits,
sandstorms and spirit voices
in the Gobi.*

*The Pamirs were the worst
he said,
with the bloody horses dying
below the high passes
where your bones froze.*

*You know
I said
I was in China yesterday.
(True enough.
We hit Terminal 3
at 7.20 this morning.)*

*I had expected disbelief,
but he understood pretty well
what we can do.*

I had not expected pity.

There are two protagonists in the poem; the first one, our contemporary, recounts his dialogue with a famous medieval explorer, whose tale is a story within the story. The fictional situation – the talk of two people – is a homodiegetic narrative internally focalized through the mind of the first protagonist ("I was talking to Marco Polo"; "I had expected disbelief, / but he understood pretty well / what we can do. // I had not expected pity"). This narrator is overt since he has his own story to tell ("You know / I said / I was in China yesterday") and expresses his feelings ("I had expected disbelief"; "I had not expected pity"). The bulk of the poem, though, is given over to Marco Polo's tale (reproduced by the first protagonist). It is also an internally focalized first-person narrative: the overt narrator describes his experience and expresses his feelings; for example, "The Pamirs were the worst / [...] / with the bloody horses dying / below the high passes / where your bones froze".

The choice of the two protagonists presupposes temporal world-switches: "[t]he poem implies that the temporal deictic centre is the [first] narrator's time-zone, which means Marco Polo's transference from his very distant past to our epoch" (Kulchytska, Erlikhman, Tron, 2023: 22–23). The theme of the poem, as we see it, is juxtaposition of contemporary and ancient experiences, their gains and the prices paid. Thus, we suggest that the two narrators are of equal status, the two stories are equally important, and the poem is the case of variable internal focalization as the conception of travelling is presented from the point of view of two focal characters.

The lines "Yes, OK, / he went over the top a bit / in the book / to push up the sales. // But it was mostly true" indicate transtextual rather than intertextual relations: they refer to *The Travels of Marco Polo* by Rustichello da Pisa (Bressanin, 2024), the traveller's contemporary, to whom Marco Polo is believed to dictate his tales. The name "Marco Polo" in combination with some familiar toponyms (e.g., "Persia", "the Gobi", "the Pamirs", "China") may be regarded as precedent-related phenomena.

In this poem the author does not actually change the plot of *The Travels of Marco Polo* because

Michael Swan's character just names the regions through which the real traveller passed and speaks about the hardships on his way east. Instead, the poem tells a different story with a plot and themes of its own: modern world's dependence on advanced technologies and their (dis)advantages.

*

In all six poems, which are transtextually, intertextually, and precedentially related to literary works of different epochs and cultures, the author changes or shifts the themes of the original texts. His themes are loneliness and friendship (*The Twelfth Labour*), relations between humans and nature (*Not what I Meant*), taking what is not meant to be yours (*A Legend of the Flood*), otherness (*The Wolf-man*), comprehending one's place in the world (*Journey of the Magi*), price paid for experience and advanced technological achievements (*Marco Polo*). These poems are the kind of contemporary free verse, whose reception is "shaped more by text-worlds and themes than by readers' cultural backgrounds due to globalization" (Kulchytska, Malyshevskaya, 2022: 88). They aim at general human themes, which makes them both deep and enjoyable.

Conclusion. Michael Swan plays with outstanding familiar stories. He demonstrates how, thanks to their inherent complexity, these discourses can give rise to new plots and new themes, and allow the possibility of alternative interpretations. Swan's narratives are fictional worlds. The author is definitely not a specific textual entity in *The Twelfth Labour*, *Not what I Meant*, *A Legend of the Flood*, *The Wolf-man*, and *Journey of the Magi*. The voices of his homodiegetic narrators are not the voice of the author. As to *Marco Polo*, it is very tempting to suggest that there is some part of Michael Swan in the first protagonist; it appears that there is a textual cue as to the personality of the author. *The Travels of Marco Polo* by Rustichello da Pisa is not likely to be popular among average readers of today; the implication is that the first narrator in the poem belongs to the category of people who appreciate history, literature, and cultures. The same can be stated about the author.

In all the poems discussed, the choice of homodiegetic narrator may be explained by the author's intention to tell the story from the position of insider. Despite the fictionality of the narrators, their experiences are still supposed to be *first-hand*. It is first-handedness that can make readers feel closer to the narrators and immerse in their stories.

While the narrator and the author are obviously two different agencies in Michael Swan's poems, the trace of the author can be detected through the analysis of his recurrent narrative strategies: (i) choosing remarkable stories, (ii) employing transtextuality, intertextuality, and precedent-related phenomena, (iii) presenting his stories from the perspective of

homodiegetic narrators; using fixed/variable internal focalization; (iv) changing plots of preceding stories or shifting the focus of attention within their plots, which brings about changes of themes in Swan's poems.

These features reveal the personality of the author who takes a different perspective on familiar and well-studied literary/cultural phenomena, asserts importance of individual interpretation, exercises artistic creativity through building text-worlds that are alternatives to the worlds of preceding texts.

As to further research, the Free Indirect Discourse narrative technique in Michael Swan's poetry appears to be a promising area for investigation.

BIBLIOGRAPHY

1. Birke D., Köppe T. Author and Narrator: Problems in the Constitution and Interpretation of Fictional Narrative. In D. Birke, T. Köppe (Eds.). *Author and Narrator: Transdisciplinary Contributions to a Narratological Debate*. Berlin, München, Boston : De Gruyter, 2015 a. pp. 1–12. <https://doi.org/10.1515/9783110348552.1>.
2. Birke D., Köppe T. (Eds.). *Author and Narrator: Transdisciplinary Contributions to a Narratological Debate*. Berlin, München, Boston : De Gruyter, 2015 b. 280 p.
3. Bressanin A. The Travels of Marco Polo: The True Story of a 14th-Century Bestseller. *BBC*. 2024. <https://www.bbc.com/travel/article/20240107-the-travels-of-marco-polo-the-true-story-of-a-14th-century-bestseller>.
4. Chatman S. *Story and Discourse: Narrative Structure in Fiction and Films*. Ithaca and London : Cornell University Press, 1978. 277 p.
5. Childs P., Fowler R. *The Routledge Dictionary of Literary Terms*. London : Routledge, 2006. 272 p.
6. Defoe D. *The Life and Adventures of Robinson Crusoe Written by Himself*. Ware, Hertfordshire : Wordsworth Editions Limited, 1995. 242 p.
7. Devdiuk I., Kobuta S., Huliak T. Aldous Huxley's "Brave New World" and "Gulliver's Travels" by Jonathan Swift in the Light of Intertextual Dialogue. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Vol. 14 (1, Special Issue XLII). pp. 28–33. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11820754>.
8. Doichyk O., Yurchyshyn V., Velykoroda Y. Intertextual Satire in Media Discourse: Conceptual Blends. *Review of Cognitive Linguistics. Published under the auspices of the Spanish Cognitive Linguistics Association*. 2024. Advanced online publication. <https://doi.org/10.1075/rcl.00183.doi>.
9. Eliot T. S. *Journey of the Magi*. *Academy of American Poets*. 2023 [1927]. URL: <https://poets.org/poem/journey-magi>.

10. Fludernik M. An Introduction to Narratology. London and New York : Routledge. 2009 p. 200 p.
11. Genette G. Narrative Discourse: An Essay in Method. Translated by Jane E. Lewin. Ithaca, New York : Cornell University Press, 1980 [1972]. 285 p.
12. Genette G. Narrative Discourse Revisited. Translated by Jane E. Lewin. Ithaca, New York : Cornell University Press, 1988 [1983]. 175 p.
13. Genette G. Fiction and Diction. Translated by Catherine Porter. Ithaca : Cornell University Press, 1993. 155 p.
14. Genette G. Palimpsests: Literature in the Second Degree. Translated by Channa Newman and Claude Doubinsky. Lincoln and London : University of Nebraska Press, 1997 [1982]. 490 p.
15. Herman D. (Ed.). The Cambridge Companion to Narrative. Cambridge : Cambridge University Press, 2007. 310 p.
16. Hillebrandt C. Author and Narrator in Lyric Poetry. In D. Birke, T. Köppe (Eds.). *Author and Narrator: Transdisciplinary Contributions to a Narratological Debate*. Berlin, München, Boston : De Gruyter, 2015. pp. 213–234. <https://doi.org/10.1515/9783110348552.213>.
17. Genesis 7. King James Version. *Bible Gateway*. n.d. URL: <https://www.biblegateway.com/passage/?search=Genesis%207&version=KJV>.
18. Kipling R. The Jungle Book. London : Collector's Library, (2009 [1894]). 215 p.
19. Kjerkegaard S. In the Waiting Room: Narrative in the Autobiographical Lyric Poem, Or Beginning to Think about Lyric Poetry with Narratology. *Narrative*. 2014. Vol. 22. No. 2. pp. 185–202. <https://doi.org/10.1353/nar.2014.0008>.
20. Kristeva J. Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art. New York : Columbia University Press, 1980. 305 p.
21. Kulchytska O., Malyshevskaya I. A Contemporary Free Verse from American and Ukrainian Readers' Perspectives. *Respectus Philologicus*. 2022. No. 42 (47). pp. 76–93. <http://dx.doi.org/10.15388/RESPECTUS.2022.42.47.110>.
22. Kulchytska O., Erlikhman A., Tron A. Temporal World-Switches in Three Texts of Different Genres. *Inozemna Philologia*. 2023. Iss. 136. pp. 18–28. <http://dx.doi.org/10.30970/fpl.2023.136.4196>.
23. Mellenthin J., Shapiro S. O. Mythology Unbound: An Online Textbook for Classical Mythology. n.d. URL: <https://uen.pressbooks.pub/mythologyunbound/chapter/the-twelve-labors-of-heracles/>.
24. Matthew 2. New King James Version. *Bible Gateway*. n.d. URL: <https://www.biblegateway.com/passage/?search=Matthew%202&version=NKJV>.
25. Mintsys E. Poetics of Natural Elements in Joseph Conrad's Marine Prose. In *Interaction of Philology, Pedagogy, Culture, and History as a Way of Integrating Learning*. Boston : Library of Congress Cataloging-in-Publication Data. 2024. pp. 121–134. <https://doi.org/10.46299/ISG.2024.MONO.PED.1.4.1>.
26. Murphy R. E. Critical Companion to T. S. Eliot. New York : Facts On File, 2007. 614 p.
27. Parks W. The Traditional Narrator and the 'I Heard' Formulas in Old English Poetry. *Anglo-Saxon England*. 1987. Vol. 16. pp. 45–66. URL: <http://www.jstor.org/stable/44510822>.
28. Wales K. A Dictionary of Stylistics. 3rd ed. London and New York : Routledge, Taylor & Francis Group, 2014. 478 p.
29. Watkins V. Introduction. In D. Thomas. *Adventures in the Skin Trade*. New York : A New Directions Paperbook, 1969 [1964]. 178 p.
30. Костенко Г. М. Від Конрада до Набокова: білінгвізм та бікультурність як творчий імпульс : монографія. Запоріжжя : ЗНТУ, 2011. 407 с.

SOURCE

1. Michael Swan. The Shapes of Things. South Pool, Nr Kingsbrigde, Devon : Oversteps Books, 2011. 52 p.

ОНТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ

Валентина Малик

викладач іноземних мов

кафедри української та іноземних мов,

Вінницький національний аграрний університет

ORCID ID 0000-0002-3291-4347

valentyna51malyk@gmail.com

Ключові слова:

*термін, онтологія,
агрономія, напрямки
сільськогосподарської лексики.*

Актуальність даної статті обумовлена тим, що науково-технічний прогрес призвів до стрімкого розвитку науки про знання, створивши можливість легко зберігати, систематизувати та поширювати інформацію, завдяки чому розробляються моделі збереження та передачі знань та методи використання знань для різних потреб, у т.ч. побудова систем штучного інтелекту та квазіінтелектуальних систем зв'язку та прийняття рішень. Для представлення знань найчастіше використовують такі моделі як онтології та термінології. Сукупність термінів становить основу будь-якої терміносистеми, тому збір і опис термінів є основою термінологічної роботи в будь-якій галузі. Вибір термінів із писемних та усних мовних джерел є дуже складним, трудомістким і багатим на помилки завданням. Успіхи останніх років в автоматизації обробки текстової інформації призвели до збільшення активності в напрямку розробки автоматизованих систем обробки термінів. Використання термінології для передачі знань вимагає введення додаткової інформації та, за необхідності, зміни структури її подання, що і сприяло появі та поширенню застосування онтологій, що являють собою детальний опис конкретної предметної області.

Мета статті: дослідження ролі термінології аграрної сфери в представленні знань, аналіз основних термінологічних одиниць.

У результаті проведеного наукового дослідження було отримано такі результати: охарактеризовано такі моделі представлення знань як онтології та термінології; зазначено, що онтології поділяються на різні типи залежно від призначення та залежно від складності самих понять; розглянуто термінологічні особливості аграрної галузі, що підтверджує новизну обраного напрямку.

Таким чином, зробивши онтологічний аналіз аграрної галузі, ми дійшли висновку про те, що залежно від призначення розрізняють застосовні онтології, онтології конкретних предметних областей, генеративні онтології та онтології представлення. Найбільш яскравим прикладом є онтології певних галузей, які забезпечують їх опис.

ONTOLOGICAL ANALYSIS OF THE AGRARIAN INDUSTRY

Valentyna Malyk

Lecturer of Foreign Languages

*at the Department of Ukrainian and Foreign Languages,
Vinnytsia National Agrarian University*

Key words: *term, ontology, agronomy, directions of agricultural vocabulary.*

The relevance of this article is due to the fact that scientific and technical progress has led to the rapid development of the science of knowledge, creating an opportunity to easily store, systematize and distribute information, thanks to which models of knowledge preservation and transfer and methods of using knowledge for various needs are being developed, including construction of artificial intelligence systems and quasi-intelligent communication and decision-making systems. Models such as ontologies and terminologies are most often used to represent knowledge. A set of terms is the basis of any terminological system, therefore the collection and description of terms is the basis of terminological work in any field. The selection of terms from written and oral linguistic sources is a very difficult, time-consuming and error-prone task. Successes in recent years in the automation of processing textual information have led to increased activity in the direction of the development of automated term processing systems. The use of terminology for the transfer of knowledge requires the introduction of additional information and, if necessary, changes in the structure of its presentation, which contributed to the emergence and spread of the use of ontologies, which are a detailed description of a specific subject area.

The purpose of the article: study of the role of the terminology of the agrarian sphere in the presentation of knowledge, analysis of the main terminological units.

As a result of the conducted scientific research, the following results were obtained: such models of knowledge representation as ontologies and terminology were characterized; it is stated that ontologies are divided into different types depending on the purpose and depending on the complexity of the concepts themselves; terminological features of the agricultural industry are considered, which confirms the novelty of the chosen direction.

Thus, having made an ontological analysis of the agricultural sector, we came to the conclusion that depending on the purpose, applicable ontologies, ontologies of specific subject areas, generative ontologies and representation ontologies are distinguished. The most striking example is the ontologies of certain fields that provide their description.

Вступ. Однією з рушійних сил, що забезпечує розвиток будь-якої мови, є вплив іноземної мови. Лексика є найбільш чутливою підсистемою іншомовного запозичення, адже поступово, протягом багатьох століть, складався словник тієї чи іншої мови.

Зазвичай термінологія розглядається як «...належність до мови науки, найважливіша, значуща та інформативна частина лексичної системи мови науки».

На відміну від «повсякденних» слів, терміни, як правило, унікальні у своєму термінологічному діапазоні: одне і те ж слово може бути терміном із різних галузей знань, але це не полісемія, а скоріше омонімія. Терміни також відрізняються від загальної лексики в тому сенсі, що вони

стосуються конкретної наукової концепції: вони відображають результати наукових досліджень і їх теоретичне осмислення (Войтенко, 2010).

Метою статті є дослідження ролі термінології аграрної сфери в представленні знань, аналіз основних термінологічних одиниць.

Матеріали та методи. Дослідженням у схожому напрямку присвятили свої праці відомі вітчизняні науковці, серед яких варто назвати Войтенко К. І., що розглядала особливості перекладу аграрної літератури та загальні принципи перекладу термінологічних запозичень у галузі рослинництва, Карабан В. І., який працював над перекладом англійської науково-технічної літератури українською мовою, Олійник А. Д., що аналізував роль запозичень-англіцизмів у розвитку

сучасної української мікроекономічної термінології, Тішечкіна К. В., праці якої присвячені етимології та особливостям перекладу сільськогосподарської термінології та ін., використано метод лінгвістичного спостереження; описовий метод, класифікації і систематизації.

Результати та обговорення. Для продуктивного обміну знаннями певної галузі найчастіше користуються двома моделями представлення знань: онтологіями та термінологіями (Guarino, & Giarretta, 1995: 14–21). Онтології представлені як простими класифікаторами, побудованими за принципами імітації, так і складними багаторівневими концептуальними системами, при цьому термінології обмежені рамками галузевої лексики. З точки зору репрезентації знань термінології бракує систематичності, тоді як в онтологіях термінологічний компонент представлений дуже слабо.

Зазначимо, що терміни – це лексичні одиниці, які використовуються в обмежених сферах і служать для точного та стислого визначення знань.

Проте однієї тільки термінології недостатньо для передачі або поширення знань, оскільки знання культурно визначені в людському суспільстві (Акімова, 2001; Акімова, 2007; Акімова, 2008). Отже, для представлення зв'язків інформаційних одиниць (представлених у термінах) потрібні загальноновживані слова, що вимагає використання природної мови та призводить до появи двозначності під час їх використання. Це найбільш помітно, коли інформація передається в багатомовному середовищі (Кравець, 2022; Волошина, 2023; Кондратюк & Малик, 2024).

Для вирішення нових завдань, пов'язаних із використанням систем представлення знань, необхідні нові підходи до організації та представлення інформації. Одним із таких підходів є компіляція та власне використання онтологій (Gruber, 1993: 199–220).

Термін онтологія зараз часто використовується в контексті представлення знань, але його використання може призвести до непорозуміння. Значення, яке стародавні греки надавали цьому поняттю, добре відоме (дослідження природи або сутності існуючих речей), але в області штучного інтелекту цей термін часто використовується в зовсім іншому значенні (формальне представлення набору понять у певній сфері).

У системі представлення знань під онтологією розуміють детальний (концептуальний) опис конкретної предметної області. Концептуальність є фундаментальною в онтології. Концептуальність включає сукупність понять (предметів, подій, станів речей, переконань) і відповідних відносин між ними. Онтологія забезпечує повний опис концепцій і зв'язків за допомогою формальної мови.

Онтологічний аналіз окремої області включає концептуалізацію (встановлення понять і зв'язків між ними), а також складання відповідного словника для опису. Коли для створення словника використовується повсякденна мова, в результаті концептуалізації ми отримуємо словник із конкретними значеннями. Такий повний і формалізований опис цінностей дає можливість робити судження і доповнювати обсяг знань за допомогою штучних систем, що сприяє створенню та підтримці онтологій і баз знань.

Залежно від призначення розрізняють застосовні онтології, онтології конкретних предметних областей, генеративні онтології та онтології представлення. Найбільш яскравим прикладом є онтології певних областей, які забезпечують їх опис. Генеративні онтології містять опис співвідношення загальних понять у термінах часу та простору. Онтології представлення описують способи представлення знань.

Онтології відрізняються за глибиною, від простого списку до розгалужених мереж. Розрізняють термінологічні онтології (словники, класифікатори), інформаційні онтології (записи в базах даних) і онтології знань (Heijst, Schreiber, & Wielinga, 1997: 183–292).

На складність онтології вказує набір зв'язків між поняттями. Найважливішим типом відносин є часткові / загальні відносини. Такий тип зв'язку дає можливість побудувати ієрархію структур і застосувати механізм імітації, що спрощує опис. Іншим параметром, який вказує на складність онтології, є рівень окремих понять. Найпростіші онтології, представлені поняттями у формі слів, більш складні можуть бути представлені поняттями у формі ситуацій або подій.

І в термінології, і в онтології вони виконують однакову функцію – представляють концептуальні поняття з конкретної області у формі, яка дозволяє обмінюватися або передавати знання в комплексній формі. Обидві системи представляють знання підвищеної складності у формі, яка усуває (або зменшує) залежність від мови. Обидві системи використовують комп'ютерні засоби для зберігання, керування та представлення інформації.

Якщо для визначення окремих термінів (понять) у термінології використовується звичайна мова (Малик, 2023), то для побудови онтологій використовується спеціальна, формалізована мова, що дозволяє уникнути двозначності.

Було зроблено декілька спроб наблизити термінологічні бази даних до онтологій. Наприклад, можна згадати італійський проект *Blueterm*, де кожен елемент словника представлений у вигляді поняття, яке займає комірку в базі даних, яка містить всю необхідну інформацію. Це є тлумаченням терміна та його синонімів іншими мовами.

Тлумачення терміна дає інформацію про відношення даного терміна як поняття (концепту) до інших. Тут також зазначено, у якій сфері використовується термін, а також контекстуальна (наводяться приклади вживання) і граматична інформація. Крім того, надається інформація про походження терміна, його визначення (Малик, 2023). Незважаючи на таку повноту, є й недоліки. До них відносяться неможливість прямого доступу до концептуальної інформації; єдиний спосіб отримати до нього доступ – за алфавітом, через термінологію. Неможливо знайти концептуально споріднені терміни. Також неможливо перевірити підключення системи після введення нової інформації.

Інший відомий проект KBS Hyperbook був розроблений у Німеччині. Це сукупність гіпертекстових документів, згрупованих за принципом онтологій. Частина онтології написана спеціальною об'єктно-орієнтованою мовою O-Telos і служить метаінформацією, яка допомагає структурувати та зв'язувати дані. Цей підхід має багато схожості із семантичним моделюванням, що використовується в гіпертексті, але відрізняється можливістю розділяти метадані (онтології) і дані (документи). Кожна концепція має візуальну форму екранної сторінки, розділеної на дві частини, так що одна частина містить інформацію про концепцію, а друга частина показує зв'язок цієї концепції з іншими в системі. Недоліками системи є: простота онтологічної частини – вона служить лише для зв'язку понять і вказує тип зв'язку. Крім того, кожна концепція має невелику кількість атрибутів (Ярема, 2004).

Розробка термінологічної бази передбачає виявлення та фіксацію онтологічних відношень між окремими поняттями. Наукова мова використовує іменники для позначення предметів і явищ. Кожен із предметів чи явищ має певні властивості, може вступати у зв'язок з іншими предметами та явищами, що описується за допомогою прикметників, які означають:

- а) властивості об'єкта, що виражають його участь у певному явищі, процесі чи іншому об'єкті, зокрема в неперехідній дії;
- б) здатність або призначення об'єкта діяти активно;
- в) пасивна здатність або рішучість суб'єкта, на якого спрямована дія;
- г) стан об'єкта в результаті триваючого впливу на нього;
- д) стани об'єкта, зумовлені завершеною дією (Ярема, 2004).

Предмети та явища також можуть мати часові обмеження завдяки причинно-наслідковим зв'язкам. Крім того, явища виникають у часі і можуть мати особливості, що характеризують

їх перебіг. Тому дієслова та їх сполучення вживаються з іншими частинами мови, які визначають причинно-наслідкові зв'язки та часові властивості явищ і предметів.

Зрозуміло, що при побудові системи подання знань на основі термінології необхідно суттєво розширити описову частину термінологічної інформації. При цьому кожен термін має бути описаний не лише семантично, синтаксично, а й онтологічно, тобто містить певну інформацію, може бути описаний, має семантичні, причинно-наслідкові та інші зв'язки.

Структура онтологічного представлення визначається сферою, для якої вона створена, і термінологією, яка використовується для представлення знань у цій галузі. Він може бути закритим (обмеженим лише певною галуззю) або відкритим. Він може містити окремі об'єкти різної спільності та терміни, що їх описують: класи, зв'язки, функції, константи об'єктів. Це дає можливість описати кожен термін додатковими параметрами, які визначають його місце в ієрархії онтології, успадкування властивостей та їх обмеження (Gruber, 1991: 601–602).

Розглянемо термінологічні особливості сільськогосподарської галузі більш детально. Враховуючи те, що сільськогосподарська література належить до науково-технічної літератури, можна стверджувати, що риси науково-технічної літератури притаманні безпосередньо сільськогосподарській галузі, про що детально йтиметься далі (Войтенко, 2010).

Найбільш типовою рисою агрономічної та загальнонауково-технічної літератури є насиченість тексту термінами та термінологічними словосполученнями, а також наявність лексичних конструкцій і скорочень. Однією з важливих вимог до адекватності перекладу таких текстів і загалом роботи з ними є вибір перекладачем простих синтаксичних конструкцій, які не відволікають увагу від змісту письмового мовлення. Якщо стиль автора нейтральний, то враховується лише тема повідомлення, а не манера викладу.

Сільськогосподарський термін – емоційно нейтральне слово (словосполучення), що передає назву чітко визначеного поняття, яке стосується аграрного сектору. Термінологічна лексика допомагає якомого точніше та зрозуміліше викласти зміст цієї теми і забезпечити правильне розуміння тексту. У сільськогосподарській літературі терміни несуть найбільше смислове навантаження і посідають основне місце серед інших загальнолітературних та службових слів. З точки зору синтаксичної будови англійські тексти агрономічної спрямованості відрізняються конструктивною складністю. Вони багаті дієприслівниковими, інфінітивними і герундієвими зворотами

та іншими суто книжковими конструкціями, що у свою чергу ускладнює розуміння тексту (Войтенко, 2010).

Понятійна насиченість є однією з основних характеристик агрономічних текстів. Термінологічна лексика становить не більше 25% і основну частину лексики складають загальнонаукові, загальнотехнічні та загальновживані слова. На відміну від загальних термінів професійно спрямована лексика характеризується тим, що це не визначає поняття та об'єкти аграрного сектору, але відрізняє його від загальновживаного, що функціонує виключно в науково-технічній сфері і разом із термінами визначає особливості науково-технічного стилю (Войтенко, 2010).

Великий пласт загальнотехнічної лексики є типовим і для сільськогосподарської літератури та характеризується відносно високою частотністю вживання у вигляді окремих слів, словосполучень, «блоків слів» і часто речень (Карабан, 1997: 148).

Розкриття змісту мовної одиниці в агрономічній термінології відбувається через уміння зрозуміти текст, що перекладається, скласти загальне уявлення про складність і насиченість термінології, вміння вдало підібрати відповідний термін у контексті (Олійник, 2002: 6–7).

Однією з характерних рис науково-технічного (агрономічного) стилю є його стислість подання матеріалу, що виражається в досить широкому застосуванні еліптичних структур. Неправильне розуміння такого типу конструкції може призвести до помилок перекладу.

Для цього наукового стилю характерне часте вживання іменників у множині (plants, seeds, oils, wood) (Карабан, 1997: 115).

Зазначені особливості науково-технічних (агрономічних) текстів мають певний вплив на тип матеріалу, який буде відтворено під час перекладу.

Значну роль у словниковому складі мови відіграє термінологічна лексика. Зазвичай у розвинених мовах близько 90% нової лексики складають науково-технічні терміни. Останнім часом стрімко розвиваються такі наукові напрями, як інформатика, економіка, агрономія, ветеринарія тощо. Це супроводжується появою нових термінів, які також замінюють застарілі. Науково-технічна термінологія характеризується відсутністю емоційного забарвлення, чіткістю, ясністю і лаконічністю викладу, переосмисленням загальновживаної лексики, що є одним із продуктивних прийомів формування поняття, відсутністю ідіоматичних конструкцій і низькою частотністю слів з основного словникового запасу для використання. Науково-технічна термінологія складається з: великої кількості загальновживаних слів, які, крім

основного значення, набувають специфічних значень для кожної галузі науки і техніки; загально-технічні терміни, що використовуються в різних галузях науки і техніки; спеціальні терміни, що стосуються лише однієї галузі науково-технічних знань; терміни, які мають два або більше значень в одній предметній області (Карабан, 1997: 94).

Науково-технічні терміни можна характеризувати як мовні символи, що репрезентують поняття конкретної професійної галузі. Наука чи технологія є невід'ємною частиною науково-технічних текстів і однією з їхніх головних труднощів перекладу через його багатозначність, відсутність перекладних еквівалентів, неологізми (Карабан, 1997: 371).

Значна кількість науково-технічних термінів, у даному випадку в термінології рослинництва, є латинськими та грецькими запозиченнями, оскільки найбільш популярним і виправданим способом є утворення термінів шляхом запозичень з інших мов. На різних етапах становлення суспільства терміни запозичуються з різних мов, що зумовлено різними історичними умовами. Так, музична та комерційна термінологія провідних європейських мов має переважно італійське походження (Legato, Adagio, Andante, Bank, Avizo, Loro, Alpari), театральна та поштова термінологія має французьке походження (Antermission, Parterre, Poster), спорт – англійська (футбол, спорт, чемпіон, ринг), сільське господарство, ветеринарна медицина, фармакологічні – латинські (Matiola, Mesembrianthemum, Cardia). Звідси в науково-технічній літературі з'являється поняття термінологічного запозичення.

Сільськогосподарська лексика становить більшу частину словникового запасу кожної мови, проте у зв'язку з тим, що лінгвісти не приділяють цьому виду лексики належної уваги, на сьогоднішній день комплексного вивчення цієї лексики немає.

Загалом всю сільськогосподарську лексику можна поділити на кілька напрямків:

- землекористування – land use;
- ґрунтознавство – soil science;
- галузі сільського господарства – agricultural industries:

а) рослинництво (зернові, технічні, овочеві, кормові, плодові та ягідні культури) – crop production (grain, industrial, vegetable, fodder, fruit and berry crops);

б) тваринництво (велика рогата худоба, свинарство, вівчарство, птахівництво) – animal husbandry (cattle breeding, pig breeding, sheep breeding, poultry farming);

в) виробництво кормів – feed production;
– сільськогосподарська техніка – agricultural machinery;

– технологія виробництва (обробка ґрунту, посів, збирання врожаю, внесення добрив, зрошення тощо) – production technology (soil cultivation, sowing, harvesting, fertilizing, watering, etc.) (Vdovenko, 2020).

Найбільш важливим рівнем сільськогосподарської лексики є терміни, пов'язані із землею та сільським господарством. До них можуть належати, наприклад, такі слова: кадастровий (*land cadastre*), ділянка (*land plot*), земельна ділянка (*land area*), поле (*field*), сад (*garden*), канава (*moat*), яри (*ravines*), рельєф (*relief*), ландшафт (*landscape*), розташування (*location*), садова ділянка (*garden area*), навколишнє середовище (*surrounding area*), конфігурація (*configuration*), мікрорельєф (*microrelief*), фіксоване розташування (*solid array*), території (*territories*), рівнинні ділянки (*flat areas*), зарості (*areas of growth*), раціональне використання землі (*rational use of land*) тощо (Vdovenko, 2020).

Розділ «Ґрунти» численний за своїм складом. Основні типи ґрунтів: чорноземи (*chernozems* (*black soil*)), глинисті ґрунти – *loamy soils* (легкі суглинки, середні суглинки, важкі суглинки – *light loam, medium loam, heavy loam*), глинисті ґрунти – *clay soils*, піщані ґрунти – *sandy soils* (легкі піски та супіщані ґрунти – *light sandy and sandy loam*), підзоли – *podzols*, сіроземи – *gray soils*, болотні ґрунти – *swampy soils*, засолені ґрунти – *saline soils*, лісові ґрунти – *forest soils*, жовто-бурі лісові ґрунти – *yellow-brown forest soils*, дерново-підзолисті ґрунти – *sod-podzolic soils*, підзолисті ґрунти – *podzolic soils*, сірі ґрунти – *gray soils*, бурі ґрунти – *brown soils*, жовті ґрунти – *yellow soils*, червоноземи – *red soils*, бурі ґрунти – *brown soils*, каштанові ґрунти – *chestnut soils*, сіро-бурі ґрунти – *gray-brown soils*, темно-сірі лісові чорноземи – *dark gray forest chernozems*, лугові чорноземи – *meadow-chernozem*, лугові ґрунти – *meadow soils*, лугові чорно-зелені ґрунти – *meadow-black-green soils*, заплавні лугові ґрунти – *floodplain meadow soils*, глеєві ґрунти – *gley soils*, вилужені ґрунти – *leached soils*, типові ґрунти – *typical soils*, звичайні ґрунти – *common soils*, карбонатні ґрунти – *carbonate soils*, комкові ґрунти – *slability soils*, алювіальні ґрунти – *alluvial soils* та ін. (Vdovenko, 2020).

При описі ґрунтів часто вживають такі терміни: важкі, холодні, погано дреновані ґрунти – *heavy, cold, low-permeable soils*; верхній шар ґрунту – *topsoil*; плідний – *fertile*; глибокі горизонти ґрунту – *deep soil horizons*; гранулометричний склад ґрунту – *soil granulometric composition*; агрономічна оцінка ґрунту – *agronomic assessment of soil*; вирощування – *cultivation*; втома ґрунту – *soil fatigue*; ґрунтовий профіль – *soil profile*; непридатний для вирощування – *unsuitable*

for cultivation; структурований – *structured*; не структурований – *nonstructured*; вміст глинистих частинок – *clay particle content*, сприятливий повітряний баланс – *favorable air regime*, скелетна структура ґрунту – *soil skeletal*; вміст карбонатів у ґрунті – *soil carbonate content*; точка кипіння – *boiling*; засолення ґрунтів – *soil salinity*, засолення – *salinization*, співвідношення гранулометричних фракцій – *granulometric fraction ratios*; опромінені – *irradiated*, техногенно перетворені ґрунти – *technogenically transformed soils*, ґрунти чорноземного типу – *chernozem-type soils*, чорноземи південні – *southern chernozems*, пухкі, бідні гумусом ґрунти – *loose, lowhumus soils*, ґрунти з водним балансом, що не вилугується – *soils with non-leaching water regime*; материнські породи – *parent rocks*; водопроникність – *water permeability*; вологоємність – *moisture capacity*, зв'язність – *connectivity*; поглинальна здатність – *absorption capacity*, мікроелементи (алюміній, залізо, мідь, магній, цинк, молибден, кобальт, калій, азот, йод, марганець, фтор, фосфор, кремній, бром, ванадій) – *trace elements (aluminum, iron, copper, magnesium, zinc, molybdenum, cobalt, potassium, nitrogen, iodine, manganese, fluorine, phosphorus, silicon, bromine, vanadium)*, карбонати – *carbonates*, шкідливі лужні солі – *harmful alkaline salts* та ін. (Vdovenko, 2020).

Наступні групи термінів характеризують деякі процеси в ґрунтознавстві: продуктивність ґрунту – *soil productivity*, деградація ґрунту – *soil degradation*, аерація ґрунту – *soil aeration*, щільність ґрунту – *soil density*, вплив ґрунтових умов – *effects of soil conditions*, агрономічна оцінка – *agronomic assessment*, оцінка впливу ґрунтових умов – *assessment of the influence of soil conditions*, властивості ґрунту – *soil properties*, родючість ґрунту – *soil fertility*, випробування ґрунту – *survey*, засолення ґрунтів – *salinity of soils*; реакція ґрунтового розчину (нейтральна, слаболужна, сильнолужна) – *reaction of soil solution (neutral, slightly alkaline, strongly alkaline)*; перезволоження ґрунтів, агрохімічні дослідження ґрунту, боніт, гумус – *waterlogging of soils, agrochemical soil survey, bonitet, humus* (Vdovenko, 2020).

Процеси в сільському господарстві зазвичай включають такі поняття: розвиток – *development*, продуктивність сільськогосподарських культур – *plant productivity*, зміна мікроклімату – *changes in the microclimate*, зимостійкість – *winter hardiness*, умови проростання – *conditions for growth*, зростання – *growth*, накопичення і зберігання води – *accumulation and retention of water*; інфільтрація – *infiltration*; потепління – *warming up*; поживний режим – *nutrient regime*; зниження продуктивності – *reduction of productivity*;

розміщення садів на нових територіях – *placement of gardens in new territories*; викорчовування саду – *uprooting of the garden*; вирощування – *cultivation*; посадка – *planting*; вологостійкість – *moisture capacity*; лужна реакція (вапняний хлороз) – *alkaline reaction (calcareous chlorosis)*; сульфатне засолення – *sulfate salinization*; допустима концентрація – *permissible concentration*; заболочування – *waterlogging*; ґрунтово-гідрологічні умови – *soil and hydrological conditions*, глибина карбонатності – *depth of carbonates*, консолідація піщаних ґрунтів – *consolidation of sandy soils*, засолення шарів, заселених корінням – *salinization of the root-inhabited strata* (Vdovenko, 2020).

При описі галузей сільського господарства використовується широка лексика. У сфері рослинництва сільськогосподарські культури поділяються на зернові – *cereals*, технічні культури – *industrial crops*, овочі – *vegetables*, фрукти – *fruit* та кормові культури – *fodder* (Vdovenko, 2020).

У цій галузі сільського господарства вживаються такі терміни: культура – *crop*, рослини – *plants*, сільськогосподарські культури – *crops*, коренева система – *root system*, зростання – *growth*, вегетація – *vegetation*, кореневе розмноження – *root extension*, посадки – *plantings*, плодоношення – *fruiting*, посухостійкість – *drought resistance*, сходи – *seedlings*, сорти – *cultivars*, розвиток – *development*, хвороби – *diseases*, зниження стійкості до хвороб – *reduced resistance to diseases*, опіки – *burns*, відмирання – *death*, вегетативне зростання – *vegetative growth*, низьке зростання дерев – *low growth of trees*, посилення зараженості падилю – *increased carrion*, поява шкідників – *the appearance of pests*, зниження врожайності – *reduced yield*, зниження продуктивності – *reduced productivity*, посуха – *dryness*, зниження активності листового апарату та кореневої системи – *reduced activity of the leaf apparatus and root system*, заморозки – *freezing*; сильна зараженість шкідниками – *strong pest infestation*; хлороз листя – *leaf chlorosis*; невибагливий урожай – *an unpretentious crop*; вологолюбні – *moisture-loving*, солестійкі – *salt-tolerant*, світлолюбні рослини – *lightloving plants* (Vdovenko, 2020).

До зернових культур належать: пшениця – *wheat*, жито – *rye*, ячмінь – *barley*, овес – *oats*, рис – *rice*, гречка – *buckwheat*, кукурудза – *corn*, просо – *millet* (Vdovenko, 2020).

До технічних культур належать культурні рослини, які вирощує людина для виробництва технічної сировини. Це прядильні культури – *spinning crops* (льон – *flax*), луб'яні – *bast crops*, олійні – *oilseeds* (соняшник, льон, маслина – *sunflower, flax, olives*), цукрові культури – *sugar crops* (цукрові буряки, тростина – *sugar beet, cane*), фарбувальні – *dye plants*, каучуконосні – *rubber plants*. У світі

відомі такі овочеві культури: огірки – *cucumbers*, помідори – *tomatoes*, баклажани – *eggplants*, кабачки – *zucchini*, картопля – *potatoes*, капуста – *cabbage*, морква – *carrots* та ін. (Vdovenko, 2020).

До плодово-ягідних культур належать: яблуня – *apple*, груша – *pear*, слива – *plum*, вишня – *cherry*, черешня – *cherry*, абрикос – *apricot*, персик – *peach*, айва – *quince*, виноград – *grapes* та ін. (Vdovenko, 2020).

До кормових культур належать: багаторічні трави – *perennial grasses* (люцерна, райграс, люпин – *alfalfa, ryegrass, lupine*) та однорічні трави – *annual grasses*: кормові коренеплоди – *forage root crops* (буряк, морква, ріпа та ін. – *beets, carrots, turnips, etc.*) (Vdovenko, 2020).

Галузь тваринництва включає такі підгалузі: скотарство – *cattle breeding*, свинарство – *pig breeding*, вівчарство – *sheep breeding* (овець і кіз – *sheep and goats*), птахівництво – *poultry farming*, тваринництво – *animal husbandry* (Vdovenko, 2020).

У сільському господарстві переважають такі сільськогосподарські машини: трактори – *tractors*, комбайни – *combines*, сівалки – *seeders*, культиватори – *cultivators*, борони – *harrows*, агрегати для поливу сільськогосподарських культур – *aggregates for irrigation of agricultural crops* тощо (Vdovenko, 2020).

Технологія виробництва включає обробіток ґрунту – *tillage*, посів – *sowing*, збирання врожаю – *harvesting*, внесення добрив – *fertilizing*, полив – *watering*, оранку – *plowing*, боронування – *harrowing* (Vdovenko, 2020).

При цьому можна використовувати такі терміни: посів – *sowing*, посадковий матеріал – *planting material*, глибина – *depth*, міжрядний обробіток – *row-to-row tillage*, садіння – *planting*, розкорчовування – *uprooting*, прийоми обробки – *processing techniques*, елементи живлення – *nutrition elements*, площа живлення рослин – *plant nutrition area*, насіння – *seeds*, саджанці – *seedlings*, щеплення – *grafting*, крона – *crown*, посадковий шар – *plantage layer*, ріст – *growth*, добрива – *fertilizers*, система удобрення – *fertilizer system* (органічні та мінеральні добрива – *organic and mineral fertilizers*), аміачна селітра – *ammonium nitrate (N)*, суперфосфат – *superphosphate (P)*, хлористий калій – *potassium chloride (K)*.

Крім того, існують такі категорії, як-от: органо-мінеральні добрива – *organo-mineral fertilizers*, мікродобрива – *microfertilizers*, бактеріальні добрива – *bacterial fertilizers*, добрива тривалої дії – *long-acting fertilizers*, ґрунтоутворюючі – *soil-forming* (гумусоутворюючі – *humus-forming*) та ін. (Vdovenko, 2020).

Добрива, отримані безпосередньо в господарствах, називають місцевими (*local fertilizers*),

(гній, компост, торф, зола – *manure, compost, peat, ash*), а промислові (*industrial fertilizers*) – виготовляють на хімічних підприємствах (*chemical enterprises*) (Vdovenko, 2020).

До зрошення належать: поливно-вологозапасний – *irrigation-moisture reserve*, баланс вологи – *moisture balance*, інфільтрація – *infiltration*, режим живлення – *nutritional regime*, баланс вологи для нормального розвитку – *moisture balance for normal development*, меліорація – *reclamation*, біологічна меліорація – *biological reclamation*, норми поливу – *irrigation norms*, глибина зволоження – *wetting depth*, перезволоження – *excessive moisture*, осушення – *drainage* та ін. (Vdovenko, 2020).

До умов росту, розвитку і плодоношення рослин відносяться такі слова: накопичувати – *to accumulate*; фізіологічно активні речовини – *physiologically active substances*; необхідна потужність кореневого шару – *the required power of a root layer*, скорочення розмаху коренів – *reducing the range of roots*, посушливі умови – *dry conditions*, рівень залягання гіпсового горизонту – *the level of occurrence of gypsum horizon*, умови значного зволоження – *the conditions of significant moisture*, помірного теплового режиму – *moderate heat mode*, критичний рівень ґрунтової солоності – *the critical level of ground saline water*; глибина – *depth*; екологічний оптимум – *ecological optimum*; реакція середовища – *reaction environment*; умови вирощування сільськогосподарських культур – *growing conditions of crops* тощо (Vdovenko, 2020).

Переклад термінологічних запозичень здійснюється за допомогою різних прийомів, а саме за допомогою міжмовних трансформацій – лексичних, лексико-семантичних та лексико-граматичних. Завдання перекладача полягає в тому, щоб під час перекладу правильно вибрати той чи інший прийом і якомога точніше передати значення терміна (Тішечкіна, 2016).

Одним з найпростіших прийомів перекладу терміна є прийом **транскодування** (Карабан, 1997: 152). Транскодування – це звукова та / або графічна передача вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту цільової мови. Даний прийом являється нетиповим винятком у практиці технічного перекладу (наприклад, *Matthiola* – *матиола*, *Anemone* – *анемона*). Перекладаючи методом транслітерації, не можна забувати про «фальшивих друзів перекладача», метод перекладу яких – транслітерація – призводить до грубих спотворень сенсу.

Терміни не підлягають різному лексичному прийому перекладу: відстеження – перенесення звукового і комбінаторного складу слова, коли компоненти слова (морфеми) або словосполучення (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу (Карабан, 1997: 160).

Даний прийом застосовується при перекладі складних за структурою термінів. Наприклад: *a standard key-combination* – стандартна комбінація клавіш, *трояндова вода* – *rose water*.

Також переклад термінів-запозичень можливий шляхом **опису значення** (Карабан, 1997: 165). Цей прийом використовується при перекладі новітніх авторських термінів – неологізмів, які зазвичай беруться в лапки. Також при перекладі термінологічних запозичень використовується трансформація виділення (посилення значення слова при перекладі) і нейтралізація, що має протилежне виділенню значення. У випадку, якщо словник не містить точного еквівалента певного терміна або якщо використання кальки, транслітерації чи описового перекладу є недоречним, також можливі інші методи перекладу.

До інших трансформаційних прийомів, що застосовуються при перекладі термінів можна віднести **конкретизацію** та **генералізацію** (Карабан, 1997: 192).

Конкретизація – це процес передачі одиниці з більш повним конкретним змістом у мові перекладу як одиниці конкретного змісту. Його також можна використовувати при перекладі термінів. **Генералізація** вихідного поняття відбувається в тих випадках, коли має місце міра інформаційного порядку вихідної одиниці, що є вищою за ступінь упорядкованості одиниці, яка відповідає її змісту мовою перекладу. Однак вибір засобу перекладу також може визначатися контекстом – так працює термінологічне запозичення. Тому в даному випадку необхідно чітко визначити, про який із прийомів йдеться та до яких стилів належить текст і на яких читачів вона розрахована.

Таким чином, ми можемо зробити **висновок** про те, що у сучасній науці використовується велика кількість сільськогосподарських термінів. Аналіз основних термінів за темою «сільське господарство» дозволив зробити висновки про необхідність систематизації цього типу лексики.

Пропонована стаття містить лише частину термінів, які використовуються в сільському господарстві. Потрібне більш глибоке вивчення цього питання, що і обумовлює напрямок подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акімова О. В. Мотивація досягнення у структурі творчої діяльності студентів. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2001. № 8. С. 3–9.
2. Акімова О. В. Психологічні засади розвитку творчого мислення. *Психологічні перспективи*. 2007. Вип. 10. С. 18–23.

3. Акімова О. В. Рефлексивна основа розвитку творчого мислення. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія* : зб. наук. праць. 2008. Вип. 22. С. 190–196.
4. Войтенко К. Особливості перекладу аграрної літератури та загальні принципи щодо перекладу термінологічних запозичень галузі рослинництва. *Матеріали конференції «Соціокультурні та етнологічні проблеми галузевого перекладу в парадигмі євроінтеграції»*, 2010.
5. Волошина О.В. Формування інформаційно-комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови в аграрному закладі вищої освіти. *Молодь і ринок*. 2023. № 6–7 (214-215). С. 138–151. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.287904>
6. Карабан В.І. Довідник для перекладу англійської науково-технічної літератури українською мовою. К.: Темпус, 1997. 317 с.
7. Кондратюк А. Л., Малик В.М. Застосування інноваційних освітніх технологій при викладанні іноземної мови для здобувачів вищої освіти. *Молодь і ринок*. 2024. № 5 (225). С. 54 – 60. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.304923>
8. Кравець Р.А. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології в професійній діяльності викладача іноземної мови. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2022. Вип. 57. Том 1. С. 316–322. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-1-47>
9. Малик В.М. Лексична семантика англомовних термінів в агрономії. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Випуск 31. С. 49–55. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.31.9>
10. Олійник А.Д. Роль запозичень-англіцизмів у розвитку сучасної української мікроекономічної термінології: автореф. дис. канд. філолог. наук: 10.02.01. Київ, 2002. С. 6–7.
11. Тішечкіна К.В. Сільськогосподарська термінологія: етимологія та особливості перекладу. URL: <https://is.gd/u2XxzG>
12. Ярема С. Структура термінного гнізда та термінні прикметники. *Проблеми української термінології*: зб. наук. праць. Львів: Ліга-Прес, 2004. 228 с.
13. Gruber Thomas R. The Role of Common Ontology in Achieving Sharable, Reusable Knowledge Bases. *Principles of Knowledge Representation and Reasoning: Proceedings of the Second International Conference, Cambridge, MA: Morgan Kaufmann, 1991*. P. 601–602.
14. Gruber Thomas R. A Translation Approach to Portable Ontology Specifications. *Knowledge Acquisition*, 1993. 5(2). P. 199–220.
15. Guarino N., Giaretta P. Ontologies and Knowledge Bases. Towards a Terminological Clarification. *Towards Very Large Knowledge Bases. IOS Press, Amsterdam, 1995*. P.14–21.
16. van Heijst G., Schreiber A., Wielinga B. Using explicit ontologies in KBS development. *International Journal of Human and Computer Studies*, 1997. 46(2/3). P.183–292.
17. Vdovenko T. Agricultural terms in modern English. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія «Філологічні науки»*, 2020. Вип. 47. С. 18-22.

ПЕРИФРАЗИ ЯК ВИЯВ ОЦІННОСТІ В ПОЛІТИКО-ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ДМИТРА ДОНЦОВА

Оксана Микитюк

*кандидат філологічних наук, доцент катедри української мови,
Національний університет «Львівська політехніка»*

ORCID ID 0000-0003-3922-4610

Scopus Author ID 57867428400

*Researcher ID <https://www.researchgate.net/profile/Oksana-Mykytyuk>
MykytyukStek@ukr.net*

Ключові слова: дискурс
(публіцистично-політичний
дискурс), експресія, екстра-
та інтерлінгвальні чинники,
ідіостиль, мовна картина
світу, оцінність, перифраз,
текст.

Основою сучасних мовознавчих досліджень є антропоцентризм, який передбачає вивчення ідіостилю культурно-політичних діячів. Актуальність дослідження вмотивована потребою аналізу перифраз політико-публіцистичного дискурсу Дмитра Донцова. У статті доведено, що специфіка перифраз полягає у вмінні політичної мовної особистості Д. Донцова через ці мовні одиниці надавати оцінності сказаному та творити експресію тексту.

Встановлено, що студіювання дискурсу Д. Донцова передбачає знання внутрішньомовних (інтерлінгвальних) та зовнішніх (екстралінгвальних) чинників мовної ситуації. Інтерлінгвальні чинники передбачають опис моделей мовної поведінки Д. Донцова (характеру, традицій, навчання, психологічних особливостей). Екстралінгвальні чинники пов'язані з розвитком культурної та політичної складової суспільства.

Проілюстровано, що численні перифрази стосуються характеристики людей (керівної чи підвладної верстви), де стратегія політичної мовної особистості полягає в творенні образу війни чи землі. У дослідженні подано перифрази, що називають російських культурних чи політичних діячів, реалії советського часу, які містять елементи мовної гри і є синтезом креативності автора. Простежено, що в ідіостилі Д. Донцова часто є нанизування перифраз, які згущують інформацію.

На прикладі дискурсивної практики Д. Донцова доведено, що перифрази відтворюють погляди Д. Донцова та є основою суспільно-політичного навантаження тексту. Подано контекст функціонування перифраз як тло для показу мовної дійсності. З'ясовано, що всі перифрази мають оцінний відтінок: для показу реалій українського світу маємо позитивну конотацію, для російського – негативну.

Виявлено, що мовна картина світу Д. Донцова є сегментом у вивченні обширної мовної картини світу культурно-політичних діячів кінця XIX – середини XX ст. Доведено, що ідіостиль Д. Донцова насичений перифразами, які є наслідком інтерпретації дійсності та маркерами ментальних особливостей різних народів. Доведено, що на основі перифраз можна досліджувати важливі аспекти минулого та проєктувати їх на майбутнє.

PERIPHRASES AS A MANIFESTATION OF EVALUATION IN THE POLITICAL AND JOURNALISTIC DISCOURSE OF DMYTRO DONTSOV

Oksana Mykytyuk,

*PhD in Linguistics, Associate Professor
Lviv Polytechnic National University*

Key words: *discourse (journalistic and political discourse), expression, extra- and interlingual factors, idiostyle, linguistic worldview, evaluation, periphrasis, text.*

The basis of modern linguistic research is anthropocentrism, which involves the study of the idiostyle of cultural and political figures. The relevance of the study is motivated by the need to analyse the periphrases of Dontsov's political and journalistic discourse. The article proves that the specificity of periphrases lies in the ability of Dontsov's political language personality to evaluate what is said and create the text expression through these linguistic units.

It is established that the study of Dontsov's discourse involves the knowledge of the internal (interlingual) and external (extralingual) factors of the linguistic situation. Interlingual factors involve a description of Dontsov's behavioural patterns (character, traditions, education, psychological characteristics). The extralingual factors are related to the development of the cultural and political component of society.

It is illustrated that numerous periphrases refer to the characterisation of people (ruling or subordinate strata), where the strategy of a political language personality is to create an image of war or land. The study presents periphrases referring to Russian cultural or political figures, the realities of the Soviet era, which contain elements of language play and are a synthesis of the author's creativity. It is traced that Dontsov's idiostyle often contains stringing of periphrases that condense information.

On the example of Dontsov's discursive practice, it is proved that periphrases reproduce Dontsov's views and are the basis of the socio-political text. The context of the functioning of periphrases as a background for the reproduction of linguistic reality is presented. It is found that all periphrases have an evaluative connotation: to show the realities of the Ukrainian world we have a positive connotation, for the Russian world – a negative one.

It is revealed that Dontsov's linguistic worldview is a segment in the study of the vast linguistic worldview of cultural and political figures of the late nineteenth – mid-twentieth centuries. It is proved that Dontsov's idiostyle is saturated with periphrases, which are the result of the interpretation of reality and markers of the mental characteristics of different peoples. It is shown that important aspects of the past can be studied and projected into the future on the basis of periphrases.

Вступ. Антропоцентризм як основа сучасних мовознавчих досліджень є основою для всебічного вивчення мовної особистості (далі – МО) в площині її дискурсивної практики. Мовна картина світу поповнюється ідіолектом низки культурно-політичних діячів. Аналіз їхніх когнітивних навиків та комунікативних стратегій можливе на основі дискурсивної практики. Важливо наголосити, що дослідження дискурсу Д. Донцова було заборонено в часи колоніального минулого України, відтак нема мовознавчих праць, які присвячені політичній мовній особистості (далі – ПМО) Д. Донцова, що й вмотивовує актуальність дослідження. Сьогодні, у час російсько-української війни, є потреба опису політичного дискурсивного простору, що обслуговує ідеологічну сферу життя людини.

Вивчення дискурсу ПМО невіддільно пов'язане з низкою мовознавчих дисциплін, зокрема з психолінгвістикою, прагматикою, політичною лінгвістикою та ін. Теоретичні основи української психолінгвістики проаналізувала Т. Космеда (Космеда, 2022), а її психоакцентуаційну складову – В. Папіш (Папіш, 2022). Прагматику як цінність для визначення психотипу МО подали українські науковці в монографії «Семантика й прагматика дискурсивного слова та його потенціал для діагностики психотипу мовної особистості: аспектуальний опис» (Космеда, Олексенко, Павлова, 2019). Аспект рекламного дискурсу як психолінгвістичний вплив розглянула Н. Кутуза (Кутуза, 2018). Важливою є характеристика перифразу як концептосфери українського простору (Копусь, 2013).

Опис масово-інформаційного дискурсу на основі періодики здійснила К. Серажим (Серажим, 2003). Вагомими є праці О. Сахарової, яка дискурсивну практику драматургії МО відтворила на основі психологічних та соціальних чинників (Сахарова, 2020). Сьогодні особливо активно розпочалося вивчення політичного дискурсу (Кондратенко, Стрій, Билінська, 2019), комунікативних стратегій політичної лінгвістики (Завальська, 2023); елітарної мовної особистості, що часто пов'язана з політичною складовою (Романченко, 2011, 2028) та харизматичної МО політиків на основі німецького та українського дискурсу (Петлюченко, 2009).

Чільним у дослідницькому ракурсі українських учених є аналіз перифраз у дискурсивній практиці (Л. Булаховський, І. Кобилянський, А. Коваль, М. Пилинський, О. Пономарів та ін.). У період теперішньої російсько-української війни характеристика перифразу як викривального маркера певних дій чи реалій стало особливо злободенним (Космеда, 2024; Степаненко, 2019).

Опис дискурсу Д. Донцова передбачає розгляд мовної картини світу, яка бере свій початок від праць М. Гайдеггера та В. фон Гумбольдта. Мова конкретної МО є завжди змінюваною, оскільки відображає історичну правду, відтак дає розуміння минулого, щоб впливати на майбутнє. Ідіостиль мовної особистості віднаходить своє вираження в мовній картині світу, яка є в полі зору українських мовознавців (Вільчинська, 2011; Голубовська, 2004; Єрмоленко, 2009; Лисиченко, 2009; Ткаченко, 2006; Яворська, 2024; Яремко, 2015).

Предметом нашого дослідження є експресивні елементи стилю ПМО Д. Донцова, зокрема, перифрази, що реалізовані в його політико-публіцистичній дискурсивній практиці.

Мета: простежити специфіку перифраз як вияву емоційності в мовній картині світу Д. Донцова. Поставлена мета передбачає необхідність розв'язку таких завдань:

- охарактеризувати політико-публіцистичний дискурс ПМО Д. Донцова;
- визначити екстра- та інтерлінгвальні чинники творення перифраз у дискурсі ПМО Д. Донцова;
- відтворити оцінність та образність перифраз в текстах Д. Донцова;
- показати потребу у вивченні мовної картини світу ПМО Д. Донцова.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом для роботи є дискурсивний простір текстів Д. Донцова, який зібрано в десяти томовому виданні його творів (Донцов, 2011–2016, т. 1–10), а також тексти «Дух нашої давнини» (Донцов, 2011) та «Літературна есеїстика» як знакові праці мислителя (не увійшла до видання з огляду на їхній великий обсяг та семантичну цілісність).

Теоретико-методологічною основою дослідження є поєднання антропоцентризму, що дозволяє описати національну мовну картину світу на основі дискурсивної практики ПМО Д. Донцова. Вихідними принципом є екзистенційні (світоглядові), орієнтири, що стосуються лінгвокогнітивістики та прагматики. Для роботи використано такі методи: функційний (перифраз як єдине ціле формує державницьке мислення); інформаційно-смісловий (крізь політико-публіцистичну складову простежуємо позицію Д. Донцова), дискурсивний (важливий є аналіз дійсності на тлі суспільних факторів); контекстуальний (гарантує знання про текстове оточення перифразу).

Результати та обговорення. Суб'єктивний чинник вивчення дискурсивного простору пов'язаний з прагматикою, яка дозволяє отримати знання про наміри адресанта, його комунікативні вміння, що читач розуміє через контекст (Бацевич, 2008).

Політико-публіцистичний дискурс стосується всіх царин життя (культури, літературознавства, політики тощо), він практично є наскрізним у часопросторі, оскільки вивчення будь-якої події неможливе без акцентів «автор – читач / слухач» та суспільної уваги до злободенного питання. «Феномен публіцистичного дискурсу – ефект постійної присутності автора» (Супрун, 2007: 7).

Творення мовної картини світу ПМО Д. Донцова можливе лише на основі поєднання внутрішньомовних (інтерлінгвальних) елементів національно-культурного простору України та зовнішніх (екстралінгвальних) чинників. Інтерлінгвальні чинники дають розуміння мотивів діяльності ПМО Д. Донцова, що пов'язані з його індивідуальними поведінковими моделями в царині творення самостійної України. Д. Донцов бачив силу та впевненість українців, водночас гостро реагував на нерішучість чільних представників свого народу, вважав за значну ваду невміння українців «добити ворога». Такі поведінкові моделі характеру Д. Донцова пов'язані з його рішучим характером, психологічними особливостями як особи, родинними традиціями (дідо по маминій лінії був козаком), типом навчання (а це ранній вихід у за межі родинного оточення та освіта в Мелітополі, Петербурзі, Відні, Львові), включеність до політичної діяльності. Екстралінгвальними чинниками, які вплинули на творення МО Д. Донцова, є тодішній рівень культури в суспільстві, знання про національно-культурне й суспільно-політичне життя українців, Перша та Друга світові війни, емігрантське середовище (понад половину життя був поза Україною), наукове оточення (викладав українську літературу в Монреальському університеті Канади).

Усі образні мовні одиниці дискурсивного простору Д. Донцова (епітети, максими, перифрази) творять ідіостилю ПМО Д. Донцова, розширюють розуміння національної картини світу та роблять тексти впізнаваними.

Особливим типом метафоризованої словосполуки в дискурсі ПМО Д. Донцова є **перифраз**, який часто є контекстуальним синонімом до основного найменування та підкреслює певні риси предмета (чи явища). Перифраз може слугувати засобом прикрашання тексту (оцінно-образна функція), пом'якшення негативної оцінки (евфемійна функція), зацікавлення (імпресивна функція), називання (номінативна функція), згущування сказаного (компресивна функція), задовування смислу (атракційна функція), оцінно-підсилювальної оцінки (аксіологічна функція) (Janczura, 2020: 405).

Перифрази Д. Донцова передусім містять експресивну й оцінну складову і є виразниками його образного мислення. Дослідники вважають, що «перифрази – у свідомості реципієнта корелюють із певною ознакою референта, однак часто містять контекстуальні (індивідуально-авторські) конотації, що порушує їхню спільність із денотатом, вербалізуючи нові мислеобрази» (Савчук, 2020: 165). Наприклад, лексична одиниця *каста нового типу людей* подана через перифраз, який є позитивною характеристикою предмета та водночас підсилений лексемами «*божесвільний хаос нинішнього дня*». Тобто *каста нових людей* – це *єдиний маяк у божесвільному хаосі нинішнього дня* (Донцов, 2011: 6). У цьому перифразі актуалізовано сему «рятивна сила», бо відбувається апелювання до маяка, що є рятує людей. Водночас перифраз *єдиний маяк у божесвільному хаосі нинішнього дня* стверджує про надважкі завдання, оскільки довкола *божесвільний хаос*, тобто ідея творення держави є непростим завданням. Оскільки керівництво державою є вагомим, то *володарська каста* подана численними перифразами, зокрема, це *люди шаблі й булави; святі лицарі; люди, зроблені з «варяжської сталі, з візантійської міді»; оборонці землі* тощо. Варто звернути увагу, що основою цих перифраз є семи, що стосуються «війни» і «могутності», які актуалізовано словами *лицар, сталь, оборонець*. Верству підвладну відтворюють інші перифрази: *хлібороби, орачі свого лану, люди ідилії безтурботного працюючого розніженого субстрата* (Донцов, 2011: 96–147). Отож підсилення перифразу відбувається завдяки зверненню до семи «хліборобство».

В ідіостилі Д. Донцова є чимало перифраз, пов'язаних з реаліями російського світу. Чітку негативну оцінку дають перифрази, які називають їхніх діячів: *Ленін – це: кремлівський Мойсей* (Донцов, 2012, т. 3: 72), *кремлівський папа* (Донцов,

2012, т. 3: 116), *кремлівський Іва Калита* (Донцов, 2012, т. 3: 188), *комуністичний паралітик у Кремлі* (Донцов, 2012, т. 3: 328). *С. Булгаков – це крикливиця російського месіанізму* (Донцов, 2013, т. 5: 21). *Мойсей російської культури* – В. Белінський (Донцов, 2015, т. 8: 124), *божок і герольда московської культури* – Л. Толстой (Донцов, 2015, т. 8: 125). *СРСР у мислителя – це червоний Великий Інквізитор* (Донцов, 2014, т. 6: 126). Численні перифрази в Д. Донцова стосуються Росії (Московії). *Ця ворожа країна це одвічний ворог всього християнства і жасливий тиран* (Донцов, 2015, т. 9: 150–151), *одвічний ворог всякої свободи* (Донцов, 2015, т. 9: 34), *московський ведмідь* (Донцов, 2015, т. 9: 152), *московська потвора* (Донцов, 2015, т. 9: 151), *потворна імперія* (Донцов, 2015, т. 9: 166), *сильний ворог, грізний не тільки для Німеччини, а й для всього Заходу* (Донцов, 2015, т. 9: 150).

Важливим для показу креативності ПМО Д. Донцова є нанизання прізвищ Дзержинські, Леніни та Сталіни, які потім буде об'єднано в один перифраз – це в Д. Донцова *воюючі апостоли Сатани* (Донцов, 2015, т. 9: 97). Гостро негативно Д. Донцов характеризує *Лігу націй*, яка у його дискурсі отримує перифраз: *Ліга галюцинацій* (Донцов, 2014, т. 6: 154). Отож маємо викривальну позицію МО Д. Донцова, яка є важливою для нас, бо «розуміти минуле це – аналогічно – чути його у тому, що воно нам хоче повідомити як істину» (Гадамер, 1998: 377–378).

Перифрази Д. Донцова слугують виразником позиції та світогляду ПМО Д. Донцова. Такого типу перифрази можна трактувати як мовну гру: «Метафоричне чи метонімічне перифразування з аплікацією низки прагматичних маркерів та з можливим моделюванням виразної сполучуваності для актуалізації пейоративних смислів, посилення експресії, актуалізації різних типів мовної гри виразно простежується в лінгвокреативності українців» (Космеда, 2024: 113). Наприклад, думки «Пушкіна, Толстого, Достоевського, Блока» Д. Донцов відтворює перифразом зі сатиричним контекстом, бо ці письменники доводили, що «*розбій – це свобода, що душоубство – це любов, що рівність – це бунт проти Бога, що краса – це бруд і свинство*» (Донцов, 2015, т. 9: 32). Цитуючи цих письменників, Д. Донцов показує «чудернацьку здібність душі москаля», що не усвідомлює життєвих та моральних цінностей.

Увиразнювальні перифрази у дискурсі ПМО Д. Донцова ілюструють любов до *Києва*, бо це *місто-світоч, місто-маяк, культурно-політичний смолоскип* (Донцов, 2009: 383), *носії історичної місії України на межі християнської культури* (Донцов, 2009: 389). Перифрази на позначення ідеологем відтворюють політичні переконання Д. Донцова, наприклад, націоналізм – *єдина*

осоружна і грізна сила Москві (Донцов, 2015, т. 9: 140), демократичний соціалізм – велика брехня нашого часу (Донцов, 2014, т. 6: 77).

Усі перифрази містять оцінні компоненти, що є призвою для розуміння емоційного стилю письма Д. Донцова, культурно-політичних особливостей його світосприймання, власного досвіду, знань, закладених в дитинстві та набутих за час життя тощо.

Отож мовна картина світу Д. Донцова, створена через перифрази, є наслідком політичної інтерпретації дійсності. Крім того, перифрази змогу відтворити погляди Д. Донцова крізь вектор минулого (те, що простежуємо на основі дискурсивної практики ПМО Д. Донцова) та майбутнього (оскільки політико-дискурсивний простір завжди читає проєктує на сучасну ситуацію). Важливою є думка І. Голубовської, яка вважає, що мовна картина світу – це «виражене засобами мови світовідчуття і світорозуміння етносу, вербалізована інтерпретація мовним соціумом навколишнього світу і себе самого в цьому світі» (Голубовська, 2004: 29).

Вивчення дискурсу національної політичної лінгвоперсони Д. Донцова – це елемент загальної мовної картини світу кінця XIX – середини XX ст., яка дозволяє описувати мовну дійсність та мовну свідомість.

Висновки. На матеріалі політико-публіцистичного дискурсу Д. Донцова, який ілюструє взаємодію автора та читача, простежено специфіку перифраз у мовній картині світу Д. Донцова. Вибір перифраз у дискурсі ПМО Д. Донцова пов'язаний з інтерлінгвальними (навчання в різних державах, психологічні особливості) та екстралінгвальними (культурні й соціальні моделі поведінки українців, політична атмосфера, еміграція, викладацьке оточення в Канаді) аспектами його життя. Численні перифрази стосуються керівної та підвладної касти, яка відтворена через знакові для українців поняття війни та землі. Перифрази, що є описовими назвами власних назв, мають чітку конотацію та є маркерами ментальних особливостей українців.

Доведено, що перифрази характерні для творчої манери ПМО Д. Донцова, вони формують його ідіостиль, завжди містять оцінні експресивні компоненти, які є позитивними для маркерів українського світу та негативним для – російського. Перифрази дискурсу Д. Донцова дозволяють показати його інтенції, охарактеризувати його мовно-політичний світогляд та культурну й суспільно-політичну позицію.

Перспективою роботи є вивчення ідіостилу Д. Донцова на рівні оксиморону, що є емоційно-експресивним елементом передачі мовної картини світу. Важливо також розглянути мовну

картину світу ПМО на основі різних елементів креативно-образного рівня, зокрема, політичних максим, політичних антитез тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Дискурсивна прагматика: проблемне поле, дослідницька одиниця. *Studia Linguistica*: збірник наукових праць. Київ : Київський університет ім. Тараса Шевченка. 2008. Т. 1. С. 4–10.
2. Вільчинська Т. Мовно-концептуальна картина світу: становлення поняття. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія : Мовознавство. 2011. Вип. 2 (19). С. 6–13.
3. Гадамер Г.-Г. Що є істина? *Возняк Т. Тексти та переклади*. Харків : Фоліо, 1998. С. 363–379.
4. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу : монографія, 2-е вид., випр. і доп. Київ : Логос, 2004. 284 с.
5. Донцов Д. Вибрані твори: в 10 т. / Упоряд., передм., комент. О. Баган. Т. 1–10. Дрогобич : Відродження, 2011–2016.
6. Донцов Д. Дух нашої давнини. Львів–Київ : Накладом Юрія Криворучка, 2011. 160 с.
7. Донцов Д. Літературна есеїстика / відп. ред. і упорядник О. Баган. Дрогобич : Відродження, 2009. 688 с.
8. Єрмоленко С. Мінлива стійкість мовної картини світу. *Мовознавство*. 2009. № 3/4. С. 94–103.
9. Завальська Л.В. Президентський дискурс як вияв політичної комунікації: сутнісні характеристики. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 30. Закарпаття : Вид-ий дім «Гельветика». 2023. С. 26–31. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.30.4>.
10. Кондратенко Н., Стрій Л., Билінська О. Лінгвопрагматика політичного дискурсу: типологія мовленнєвих жанрів : монографія / За заг. ред. Н. В. Кондратенко. Одеса : Астропринт, 2019. 236 с.
11. Копусь О. Перифрази як елемент концептуальної картини світу в романах Олеся Гончара. *Дивослово*. 2013. № 1. С. 33–37.
12. Космеда Т. Семантико-прагматичне навантаження номінації двоголовий орел: моделі перифраз в українському інтернет-дискурсі періоду російсько-української війни. *Нова лінгвістична парадигма: напрями і перспективи*. Колективна монографія / За ред. Н. В. Кондратенко. Одеса : ТВОРИ, 2024. С. 111–124.
13. Космеда Т. Теорія лінгвоперсонології: граматичні параметри діагностики психотипу мовної особистості. *Acta Universitatis*

- Wratislaviensis. Slavica Wratislaviensia.* № 4093. Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2022. T. CLXXV. S. 139–153.
14. Космеда Т., Олексенко О., Павлова І. Семантика й прагматика дискурсивного слова та його потенціал для діагностики психотипу мовної особистості: аспектуальний опис : монографія / За наук. ред. проф. Т. Космеди. Вінниця – Харків – Познань : Харківське історико-філологічне товариство, 2019. 308 с.
 15. Кутуза Н. В. Комунікативна сугестія в рекламному дискурсі: психолінгвістичний аспект : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго. 2018. 736 с.
 16. Лисиченко Л. А. Лексико-семантичний вимір мовної картини світу. Харків : Вид. група «Основа», 2009. 192 с.
 17. Папіш В. А. Лінгвопсихоакцентуація елітарної мовної особистості: теорія, історія, дискурсивна практика : монографія / передне слово, наук. ред. проф. Т. А. Космеди. Вінниця-Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2022. 456 с.
 18. Петлюченко Н. В. Харизматика: мовна особистість і дискурс : монографія. Одеса : Астропринт, 2009. 464 с.
 19. Романченко А. П. Елітарна мовна особистість: критерії виокремлення. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. Вип. 3. 2018. С. 219–222.
 20. Романченко А. П. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти : монографія. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. 2011. 542 с.
 21. Савчук Р. Л. Стилiстичні засоби у заголовках сучасних медіатекстів: психолінгвістичний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 34. Том 4. С. 161–170. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/34-4-24>
 22. Сахарова О. В. Мовна особистість у сучасному українському драматургічному дискурсі: автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2020. 38 с.
 23. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного простору (методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти: на матеріалі політичного різновиду українського масово-інформаційного дискурсу): автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.01.08. Київ, 2003. 32 с.
 24. Степаненко М. І. Динамічні процеси в перифрастичній сфері: 2018 – 2019 рр. *Українська мова: Науково-теоретичний журнал*. Київ, 2019. № 4. С. 32–46. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2019.04.032>
 25. Супрун Л. Дискурсивні категорії публіцистики Сергія Єфремова. Вінниця : Глобус-Прес, 2007. 62 с.
 26. Ткаченко О. Б. Мова і національна ментальність (Спроба сучасного синтезу). Київ : Грамота, 2006. 240 с.
 27. Яворська Г. Дискурс війни (кілька методологічних питань). *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика*. 2024. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго. С. 211–228. <https://doi.org/10.61913/burago-publishing-house-23.6>.
 28. Яремко Я. Концептуальні поняття сучасної політології: лінгвокогнітологічний аспект: автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.02.01. Одеса, 2015. 36 с.
 29. Janczuga D. Власна назва як об'єкт перифрази й основа її моделювання (на матеріалі сучасних публіцистичних текстів). *Slavia orientalis*. Tom LXIX. Nr 2. 2020, с. 395–406.

ПОШУКИ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПРОСТОРАХ ПАМ'ЯТІ (НА ОСНОВІ РОМАНІВ МАРІ-ФРАНС КЛЕР ТА ВІКТОРІЇ БЕЛІМ)

Елла Мінцис

*старший викладач кафедри англійської філології,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID ID 0000-0002-1891-4658
ella.mintsys@pnu.edu.ua*

Наталія Яцків

*кандидат філологічних наук,
професор кафедри французької філології,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID ID 0000-0002-2895-4370
nataliia.yatskiv@pnu.edu.ua*

Ключові слова: ідентичність, історична, індивідуальна пам'ять, спогади, автобіографічний роман, національні та сакральні символи.

Статтю присвячено аналізу проблеми ідентичності у творах письменниць з українським корінням, зокрема у романі Марі-Франс Клер «П'ять майорців для мого незнайомця» та Вікторії Белім «The Rooster House: A Ukrainian Family Memoir». Методологією дослідження слугує феноменологія пам'яті, запропонована Полем Рікером та розроблена Аляйдою Ассман. Крізь призму автобіографічних романів письменниці розгортають власні спогади про родину, таким чином через індивідуальну пам'ять прагнуть осмислити історичну дійсність України, пережити травматичний досвід родинних таємниць, щоб увиразнити свою ідентичність, пройти складний шлях самоідентифікації для віднайдення себе. У геополітичному просторі мультикультуралізму особистість шукає тих символів, маркерів, концептів, які допомагають не втратити зв'язок з предками, не розгубити цінності, не озлобитися й не розчинитися серед різних культурологічних, суспільних чи інших реалій. Вибір творів Марі-Франс Клер та Вікторії Белім зумовлений тим, що обидві авторки переживають схожий травматичний досвід, обидві вибудовують свої твори у формі спогадів, звертаються до драматичних історичних моментів України й прагнуть неупереджено, але при цьому не менш емоційно, простежити складний процес самоідентифікації українок та знайти примирення з собою, прийняти своє українське коріння. Їх досвід, зафіксований у формі художніх творів, стає частиною культурної пам'яті українського народу та допомагає розкрити специфіку української ідентичності різними мовами, а отже – донести до представників іншого мультикультурного середовища сутність української трагедії, допомогти зрозуміти причини необхідності остаточної перемоги у боротьбі за незалежність.

SEARCHING FOR IDENTITY IN THE DOMAIN OF MEMORY (BASED ON THE NOVELS OF MARIE-FRANCE CLERC AND VICTORIA BELIM)

Ella Mintsys

*Assistant Professor at the English Philology Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Nataliia Yatskiv

*PhD in Philology,
Professor at the French Philology Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Key words: *identity, individual memory, memoirs, autobiographical novel, national and sacred symbols.*

The article is devoted to the analysis of the issue of identity in the Marie-France Clerc's novel *Five Zinnias for My Stranger* and Victoria Belim's novel *The Rooster House: A Ukrainian Family Memoir*, the writers of Ukrainian origin. The research methodology is based on the phenomenology of memory proposed by Paul Ricoeur and developed by Aleida Assmann. Through the lens of autobiographical novels, the writers unfold their personal memories of the family, thus seeking to comprehend the historical reality of Ukraine through individual memory, relive the traumatic experience of family secrets, and clarify their identity. This allows them to undergo a complex process of self-identification in order to discover themselves. In the geopolitical space of multiculturalism an individual is looking for the symbols, markers, and concepts which help preserve values, avoid becoming bitter, not lose connection with ancestors, and not get lost in the midst of various cultural, social, or other realities. The choice of works by Marie-France Clerc and Victoria Belim results from the fact that both authors experience a similar traumatic past. Both construct their works in the form of memoirs, referring to dramatic historical events in Ukraine and seeking, in an unbiased yet equally emotional way, to trace the complex process of Ukrainian women's self-identification, and to find reconciliation with themselves, embracing their Ukrainian roots. Their experience, recorded in the form of literary works, becomes part of the cultural memory of the Ukrainian people and helps to reveal the peculiarities of Ukrainian identity in various languages, French and English. Thus, it conveys to representatives of other multicultural environments the essence of the Ukrainian tragedy and helps them understand the need for a definitive victory in the struggle for independence.

Вступ. Сучасний геополітичний простір з відкритими кордонами, змішуванням народів та культур поставив під сумнів проблему національної ідентичності на користь мультикультуралізму, водночас загостривши поняття ідентифікації у наукових дослідженнях різних галузей знань. «Ідентичність транскультурна, національна, етнічна, соціальна, громадянська, гендерна, психологічна, постколоніальна, постмодерна, особистісна», ідентичність у творах художньої літератури, на думку авторів колективної монографії «Ідентичність: текстуальні виміри», – це ті аспекти складової проблеми ідентичності, які перебувають у колі жвавих дискусій і потребують науково аналізу (Ідентичність, 2021: 5). Під ідентичністю розуміємо осмислене ототожнення особою себе з іншими об'єктами чи

суб'єктами в цілісності і ненастанності власних змін (ЛЕ, 2007: 402), що передбачає балансування між тотожністю / відмінністю, своїм / чужим, особистою самістю Я та безликим узагальненням, відчуттям приналежності / солідарності до певної спільноти чи відмежування / відчуження себе у суспільстві, яке мислиться ворожим. Тому проблема самоідентичності, пошуку шляхів розпізнавання себе у мультикультурному просторі через реконструювання подій минулого стає однією з поширених постколоніальних проблематик автобіографічних творів. Художня проза автобіографічного характеру, чи побудована на автобіографічному матеріалі, порушує проблеми екзистенційно-метафізичні, адже власна історія у наративі переломлюється крізь призму віднайдення своєї сутності, сенсу екзистенції, пошуку

трансцендентності (Яцків, 2022: 45). Пошук ідентичності в автобіографічних творах відбувається через реконструкцію спогадів, феномен пам'яті застосовується як необхідний фактор, що бере участь у процесах самоідентифікації та само-рефлексії особистості в наративі.

Матеріали та методи. *Актуальність* статті зумовлена тим, що матеріалом дослідження вперше виступають твори Марі-Франс Клер «П'ять майорців для мого незнайомця» (*Marie-France Clerc, Cinq zinnias pour mon inconnu, 2016*) та Вікторії Белім «The Rooster House: A Ukrainian Family Memoir» (2024), авторок, які прагнуть відновити свою ідентичність через зв'язок з попередніми поколіннями, через спогади та пам'ять зрозуміти себе й трагедію багатьох українців, які змушені покинути свою Україну в пошуках кращої долі. Вибір методів дослідження зумовлений специфікою трактування проблеми ідентичності, з одного боку, та роллю пам'яті та спогадів у процесі самоусвідомлення, з другого, адже темпоральний зв'язок з подіями минулого свідчить про важливість осмислення минулого для визначення власного майбутнього. В обох творах спостерігаємо, як авторки крізь призму спогадів з власного життя відтворюють історичну та культурну пам'ять народу, країни, епохи. У статті спираємося на феноменологію пам'яті Поля Рікера (Ricoeur, 2000) та теорію пам'яті Аляйди Ассман (Ассман, 2000), які пропонують аналіз функцій, засобів та носіїв пам'яті для формулювання методологічних принципів дослідження спогадів у художніх творах. Роздумуючи над проблемами герменевтики, П. Рікер, зауважує, що пам'ять: 1) хоронителька часу (ми впевнені в тому, що щось відбулося до того, як ми про це оповідаємо, саме тому, що ми про це згадуємо); 2) пам'ять потребує мови, як засобу вираження, оповідь. Пам'ять виконує функцію свідчення про події, які відбувалися в часі, а оповідь дозволяє структурувати пам'ять (Ricoeur, 2000: 5). Феномен пам'яті розгортається від спогаду через пригадування до пам'яті себе. Отож, спогади про власне минуле розгортаються в часі, таким чином індивідуальна пам'ять накладається на пам'ять історичну чи колективну, а усвідомлення через пригадування є важливим елементом у процесі реалізації ідентичності людини, у процесі розпізнавання себе та іншого.

Результати та обговорення. Романи М.-Ф. Клер та В. Белім розкривають проблеми емігрантів, хоч їх авторки провели свідому частину свого життя в іншому мультикультурному просторі, події Майдану 2013–2014 років спонукали їх до роздумів над власною ідентичністю. Французьку письменницю М.-Ф. Клер можна вважати емігранткою опосередковано, адже вона

народилася у родині українських емігрантів третього покоління, про українське коріння в родині не прийнято було говорити, щоб не ятрити сумних спогадів. Якщо в дитинстві вона не звертала уваги на недомовки родичів, на родинні таємниці, на інші традиції, яких дотримувалися мовчазно її дідусь та бабуся, що передусім прагнули, щоб їх нащадки асимілювалися у французькому суспільстві й користувалися всіма правами та привілеями вільних громадян, то саме події Майдану та смерть матері підштовхнули ліричну героїню роману Наталі, за образом якої ховається авторка, до відкриття родинних таємниць, до занурення у сімейні драми, історія який виходить далеко за межі родини та зачіпає трагедію всього українського народу.

Вікторія Белім, українсько-американська авторка і журналістка, теж опосередковано належить до емігрантів, бо народилася у багатонаціональній сім'ї, де розмовляли українською, російською, ромською, вірменською, польською, їдиш та іншими мовами. Її життя за кордоном, знайомство з долею емігрантів, а також події в Україні, спонукали до роздумів та пошуків відповідей на численні питання самовизначення. Вікторія була впевнена, що війна, яку розв'язала Росія проти України, не зможе розірвати «переплетене коріння», що створювало і підтримувало «людську мозаїку» її родини (Belim, 2024: 9). Вдома усі розмовляли російською мовою окрім Асі і Сергія, її прабабусі і прадіда, які були україномовними. Батько ж Вікторії та його брат Владімір, які були етнічними росіянами, краще декламували поезію Тараса Шевченка ніж її мама, етнічна українка. Кожна з національностей привносила особливі відтінки барв та культур у різнобарвну палітру сім'ї Вікторії Белім. Її не вчили розрізняти людей за їх етнічністю, мовою чи расою, тому вона не ідентифікувала себе з жодною національною групою. Коли Вікторії виповнилось п'ятнадцять років, вона з батьками виїхала до Чикаго і «увібрала ідею «melting pot» (змішання культур) та багатогранної ідентичності» (Belim, 2024: 10). Через цей факт, а також відкрите і толерантне ставлення її рідних до різноманіття націй, у неї не виникало потреби визначити свою ідентичність, яку Вікторія досі вважала туманною.

Усе змінилося раптово, коли в 2014 році Росія анексувала Крим, і Вікторія Белім повернулася в Україну з Брюсселю (куди вона переїхала з Чикаго зі своїм чоловіком) з метою віднайти свою ідентичність і країну, яку вона вважає рідною, «відродити те, що належало їй та було частиною її» (Belim, 2024: 8). Як каже сама письменниця, вперше в житті вона була змушена зробити вибір, «стати на чийсь бік і позначити себе ярликом», проте досі не могла «висмикнути

українські чи російські нитки з візерунку своєї ідентичності» (Belim, 2024: 12). Іншим поштовхом до повернення було непереборне бажання Вікторії дізнатися про долю Никодима, брата її дідуся, про якого в дідусевому записнику вона знайшла лише одне речення: *«Брат Никодим зник в 1930х роках у боротьбі за вільну Україну»* (Belim, 2024: 31). Пошуки правди про зниклого родича заглибили її в історію своєї родини, буремного минулого і теперішнього України та провели її крізь двері «Rooster House», який, будучи в минулому штабом НКВД, наводив жах на всіх мешканців Полтави.

Схожа родинна історія надихає героїню роману М.-Ф. Клер на пошуки інформації про українських родичів, і зрештою, теж оприявнюється через дослідження розсекречених архівів НКВД. Спогади та «Лідина книга» – щоденник матері реконструюють родинну історію, яка розгортається на тлі буремних подій першої світової війни, революційних переворотів, встановлення незалежності української держави та її крах через недостатність опору, відсутність злагоджених дій та зраду союзників. Встановлення радянської влади на українських землях принесло численні страждання народу, серед яких Голодомор та репресії. За допомогою українських друзів, вивчення офіційних архівів та родинних фото Наталі вдається упізнати останки дідусевого брата Костянтина, страченого у в'язниці за доносом односельця. Допоміг упізнанню орнамент вишитою сорочки, такий самий як на родинному рушникові дідуся Зиновія, який колись йому подарувала сестра.

Феноменологія пам'яті за теорією А. Ассман розрізняє пам'ять як мнемотехніку (зберігання) та пам'ять як мистецтво сили. «Поминання покійних, посмертна слава й історична пам'ять – це три форми ставлення до минулого, які виокремились у період нової історії й виступають як функції культурної пам'яті» (Ассман, 2012: 27). Культурна пам'ять охоплює епохи й спирається на нормативні тексти. Культури й індивідууми «організують свою пам'ять інтерактивно шляхом комунікації через мову, зображення та ритуальні повторення» (Ассман, 2012: 28). Для того, щоб факти історичного чи особистого досвіду стали надбанням нащадків, потрібно їх зафіксувати у записях (в широкому значенні), бо без них неможливо створити пам'ять. Хоча інформація, яка залишається у пам'яті читачів після прочитання твору, не може бути достовірною та однозначною, адже вона засновується на читацьких очікуваннях та реконструкціях.

У романах В. Белім та М. Ф. Клер невиразні спогади про минуле, родинні таємниці живлять пам'ять нараторів та спонукають до пізнання свого роду, своєї ідентичності. У автобіографічному

романі *The Rooster House: A Ukrainian Family Memoir*, який охоплює чотири покоління, Вікторія Белім описує, як вона віднайшла свою ідентичність через пошуки інформації про її родича Никодима в архівних документах, через спогади про дитинство і свою родину, через роздуми про українську культуру, через аналіз кровавої історії Радянського Союзу, злочини НКВД та стійкість і витривалість українського народу.

Дочка українських емігрантів у третьому поколінні М.-Ф. Клер під впливом подій, які розгортаються на Майдані Незалежності у Києві нарешті звертає увагу на родинні символи (вишитий рушник, перстень дідуся Зиновія з вигравіюваним тризубом) та прагне зрозуміти своє походження. Новини з України спонукають до розгадування тих таємниць із минулого, про які у родині воліли мовчати (*«і пам'ять про ці літа з минулого єднається із сьогоденням, щоб освітити темний колодязь заборонених спогадів»*) (Клер, 2021: 13). Індивідуальна пам'ять (спогади про канікули у дідусевому будинку, який чомусь називали хатою, відчуття спокою і затишку, картини жнив, збору урожаю, навіть деталі побуту – звуки примхливого крану водогону) через візуально-оптичні та акустичні маркери розбурхує уяву та поживляє асоціативні зв'язки.

Спільним для обох романів є використання інтертекстуальних елементів для підживлення спогадів. Оскільки події обох романів відбуваються на території України (В. Белім повертається до бабусі на Полтавщину, а М.-Ф. Клер ще тільки планує відвідати землю своїх предків), письменниці не оминають історичних реалій, прагнуть осмислити події минулого, відкрито проговорити ті трагедії, які принесла на українські землі радянська влада. Навіть після проголошення Незалежності в Україні дуже неспівісно говорили про Голодомор, про розкуркулення, про депортацію українців до Сибіру, про підступні суди та знищення інтелігенції. Для висвітлення цих подій авторки вдало використовують документальні факти, репортажі, фільми, які знаходяться у відкритому доступі, тому згадки про них збагачують документальне тло, тим самим розширюючи смислове поле тексту.

На сторінках про Голодомор в Україні Вікторія Белім поєднує інформацію, яку вона почерпнула з історичних джерел зі спогадами її бабусі Валентини, що додає спогадам емотивності та перетворює трагедію цілого народу на особисту. Вікторія наводить сумнозвісні та брутальні слова Сталіна про нікчемність людського життя, які виправдовували Голодомор в Україні: *«Смерть одної людини від голоду це трагедія, смерть мільйонів – це лише статистика»* (Belim, 2024: 130). Валентина розповіла Вікторії зі слів своєї

матері Асі, як радянська влада за допомогою голоду намагалася поставити український народ на коліна. Селянам було заборонено збирати врожай з колгоспних полів для власних потреб. З цією метою навколо полів стояли сторожові вежі з вартовими. Дівав так званий закон «п'яти колосків пшениці» згідно з яким будь-кого, навіть дитину, могли одразу розстріляти. На очах усього села члени реквізичійної бригади жорстоко побили Асіну сусідку Орішу за те, що вона підняла з землі декілька зерен після загального збору врожаю. Після цього вони її вивезли, і вона зникла назавжди. Кожен восьмий мешканець Радянської України став жертвою Голодомору, що становило три мільйони людей. Кожного дня Ася швидко бігла додому з роботи, намагаючись не дивитися на трупи померлих від голоду людей на узбіччі. Асі вдалося вижити лише завдяки тому, що вона вийшла заміж за Сергія, «принципового більшовика у вишиванці» (Belim, 2024: 131). Сергій був директором школи, в якій вона працювала вчителькою. Він отримував продовольчі картки та одного дня приніс Асі цілий буханець хліба, освідчився їй і отримав згоду.

Документальні факти також допомагають М.-Ф. Клер розказати про штучно спровокований масовий голод для знищення українців, про цілеспрямований терор голодом. Документальні підтвердження геноциду української нації, свідчення про політику Сталіна, його імперські прагнення (ціною приєднання території та винищення її населення) допомагають сфокусувати оповідь на історичному контексті, однак не перенасичують історією художнє тло. Авторка відсилає до документів, спонукає до висновків, актуалізує історичні події з метою перегляду історії. Жахливі документальні свідчення адресовані передусім франкомовним читачам, які мали б краще зрозуміти те, чому скільки років українці не можуть змиритися з радянським (російським) домінуванням, прагнуть відновити історичну справедливість і побудувати незалежну державу.

Мозаїка ідентичності автобіографічних творів М.-Ф. Клер та В. Белім вибудовується поступово на основі індивідуальної пам'яті. В обох творах авторки фокусують увагу на дрібних деталях, важливих для персонажів, адже вони живлять пам'ять нараторів, спонукають до пізнання свого роду, своєї ідентичності. Центральним образом обох творів є образ Дому, причому це не якийсь конкретний дім, а збірний образ, який формується у спогадах і оживає в пам'яті, наповнюючись новими сенсами. У романі «П'ять майорців для мого незнайомця» образ Дому стає смисловим стержнем, довкола якого згруповуються всі колізії (Яцків, 2021: 147). Цей багатогранний образ трансформується з реального дому, де родина

проводить літні канікули, в образ минулого – спогади про дім бабусі й дідуса, який називали хатою, й простягається глибоко далше – в уявний дім українських предків, який Наталі бачить у сні: «*Ніби я живу у великому будинку з дивним дахом...Половина цього даху зруйнована. На ньому не було черепиці, і можна було побачити зовсім порожнє горище...*» (Клер, 2021: 69). Травматичне минуле родини незагоєною раною нагадує про муки предків, про смерть родичів з обох сторін тільки через те, що вони були українцями, насмілилися любити свою землю, берегли та поважали свої традиції.

Дім у романі В. Белім згортається до дому бабусі Валентини в маленькому містечку Крутий Берег Полтавської області, який вона вважала своїм другим домом (після Києва, де народилася), куди переїхала у віці восьми років. Бабуся Валентина відмовлялася згадувати минуле через біль і страждання, які вона і її сім'я зазнали в радянську епоху та під час другої світової війни. Проте, збираючи крихти своїх власних спогадів, розглядаючи предмети, які оточували її в бабусиному будинку, Вікторія поступово складала мозаїку своєї ідентичності. Так, символічним є «*садок вишневий коло хати*», який засадила ще її прабабуся Ася і який «*годував і одягав їх та допоміг пережити хаос початку дев'яностих*» (Belim, 2024: 26) після розпаду Радянського Союзу. Вікторія протягом усього роману згадує вишневий сад, який займав чи не найважливіше місце у житті її бабусі Валентини, надавав сенс її життю. Еволюція сприйняття цього саду Вікторією Белім є віддзеркаленням формування її ідентичності. У дитинстві він був місцем відпочинку, де вона поглинала романи Жуль Верна, а тихий шелест листя дерев супроводжував її у літературних подорожах. Пізніше, в далекій Америці, її спогади про нього набули романтичного забарвлення, сповненого красою квітучих дерев та запашних квітів. Лише повернувшись в Україну і почавши допомагати бабусі білити дерева, Вікторія почала сприймати сад як реальну і невід'ємну частину життя.

Будинок у Крутому Березі став символом ідентичності для В. Белім, він залишився таким, яким закарбувався у пам'яті. Поспіхом побудований солдатами Червоної Армії в 1945 році, він ще довго «переслідував» його мешканців своєю недосконалістю. Малесенька спальня, кухня (крижана взимку та задушлива влітку), нерівні підлоги, двері, які досі голосно скрипіли, та годинник, що досі пробивав годину з запізненням у п'ятнадцять хвилин. Над кухонним столом висіла фотографія Паші, пра-прабабусі Вікторії, яка єдиною з їх родини залишилася у Березі «захищати містечко» від німців. У кімнаті були ті самі меблі

з книжковими полицями з працями Леніна, як нагадування про радянську епоху. Пройшовши стежкою вглиб саду, Вікторія натрапила на сарай, який вона називає «палац пам'яті», де зберігалися усі речі членів сім'ї: її шкільна форма, мамин одяг, газети 1970х років, бабусина бальна сукня, військова форма дідуся Бориса, який був інженером і директором авіаційного заводу. Улюбленим місцем Вікторії була маленька хатинка на краю саду, так звана літня кухня (в якій нічого не готували). Такі хатинки, збудовані з очерету та глини, стають рідкістю в українських селах. Змальовуючи таке близьке її серцю місце, авторка з боєм зауважує, що *«кожен куточок у цьому будиночку нагадує про життя, які жорстоко змарнувала недбала держава»* (Belim, 2024: 58).

Дім як сукупність наявних у ньому предметів – це родинні обереги, які передавали від батьків до дітей, щоб зберегти пам'ять і сакральний зв'язок із предками. Прикладом таких сакральних атрибутів в обох романах є вишитий рушник. Орнамент вишитої рушника, який дідусь Зиновій отримав у подарунок від сестри перед тим як поїхав з України, допоміг Наталі у романі «П'ять майорців для мого незнайомця» упізнати невинно страченого дідусевого брата на фото з Вінницького архіву КДБ, і цим відновити історичну справедливість, адже упізнати останки – це врятувати від другої смерті, від забуття. Смерть Костянтина і те, що за стільки часу *«не було кому опізнати його, порятувати від цієї другої смерті, від забуття»* (Клер, 2021: 234), свідчить про те, що нікого з їх великої родини не залишилось в живих.

Про сакральне значення вишитої рушника в романі В. Белім розповідає пані Ольга у церкві Святого Миколая, адже рушник супроводжує українців протягом усього життя, він обрамляє ікони у церкві, в нього загортають новонароджених дітей, він символізує вічний союз молодят. Найдовший рушник підтримує труну, коли її опускають в землю. Пані Ольга читала вишивки на рушниках, як книги, *«розкриваючи повідомлення і емоції, зашифровані в узорах та кольорах»* (Belim, 2024: 89) та пояснювала, як рушники та вишиванки поступово перетворюються на мотиви-символи: дерево життя; півень, як символ каяття; калина; символ вільної України – тризуб. Вікторія Белім з цікавістю розглядала вишиті речі, наче намагаючись знайти *«докази того, що краса і мистецтво можуть вижити в найдраматичніших потрясіннях історії»* (Belim, 2024: 100).

Символи української ідентичності (вишитий рушник, вишневий садок, хата, тризуб, вигравіюваний на перстні Зиновія) присутні у романі «П'ять майорців для мого незнайомця» і розкривають механізм спогаду. *«Справді, я схожа на них, цих утікачів з України! – визнає Наталі, – І те,*

що їхнього живе у мені, неможливо передати словами. Передавати те, ким ми є, означає черпати з глибин підсвідомості більше, ніж знаємо про себе: можливо, в цьому і полягає магія живого спогаду?» (Клер, 2021: 95). Крізь призму автобіографічних романів письменниці розгортають власні спогади про родину, таким чином через індивідуальну пам'ять прагнуть осмислити історичну дійсність України, пережити травматичний досвід родинних таємниць, щоб увиразнити свою ідентичність, пройти складний шлях самоідентифікації для віднайдення себе.

Висновки. У геополітичному просторі мультикультуралізму особистість шукає тих символів, маркерів, концептів, які допомагають не втратити зв'язок з предками, не розгубити цінності, не озлобитися й не розчинитися серед різних культурологічних, суспільних чи інших реалій. Марі-Франс Клер та Вікторія Белім переживають схожий травматичний досвід, обидві вибудовують свої твори у формі спогадів, звертаються до драматичних моментів історії України й прагнуть неупереджено, але при цьому не менш емоційно, простежити складний процес самоідентифікації українок та знайти примирення з собою, прийняти своє українське коріння. Вікторія Белім каже, що вона повернулася в Україну у пошуках інформації про зниклого брата її прадіда. Насправді ж вона повернулася, щоб віднайти себе, свою ідентичність, тим самим заповнивши порожнечу, відновивши баланс, який вона втратила, коли поїхала з країни. І їй це вдалося. Через призму спогадів вона побачила свій рідний дім, історію, культурні та релігійні традиції народу і почула голос прапрадідів. Вона зрозуміла, що вся її родина виросла зі *«спільного кореневища»* і все її минуле – віддзеркалення не лише *«вtrat і болю, але й життєстійкості та надії»* (Belim, 2024: 282). Марі-Франс Клер відкрила для себе Україну з подіями на Майдані, прислухалася до голосу крові й почала писати, щоб зрозуміти себе, своїх предків, віднайти своє коріння й передати його своїм нащадкам. Віднайшовши своє місце в українській родині, героїня роману «П'ять майорців для мого незнайомця» усвідомлює, *«що тепер її серце повністю належить цій іншій родині»* (Клер, 2021: 251), а тому планує відвідати Україну з дітьми та онуками. Досвід М.-Ф. Клер та В. Белім, зафіксований у формі художніх творів, стає частиною культурної пам'яті українського народу та допомагає розкрити специфіку української ідентичності різними мовами, а отже – донести до представників іншого мультикультурного середовища сутність української трагедії, допомогти зрозуміти причини необхідності остаточної перемоги у боротьбі за незалежність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. К.: Ніка-Центр, 2012. 440 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Aleida_Assmann/Prostory_spohadu.pdf.
2. Ідентичність: текстуальні виміри: колективна монографія / за ред. О. Бігун. Івано-Франківськ: видавець Кушнір Г.М., 2021. 294 с.
3. Клер М.-Ф. П'ять майорців для мого незнайомця / Пер. з французької Я. Вестель та М. Перетятка. Київ : Дух і літера, 2021. 256 с.
4. Літературознавча енциклопедія: у двох томах. Т.1 / Авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. К.: ВЦ «Академія», 2007. 608 с.
5. Яцків Н.Я., Цюпа Л.В. Образ Дому у романі Марі-Франс Клер «П'ять майорців для мого незнайомця». *Закарпатські філологічні студії*, 2021. Вип. 17. Т. 2. С. 143–148. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.17-2.27>.
6. Яцків Н.Я., Григорук Ю.Б. Пошук власної ідентичності у романі Марі Франс Клер «П'ять майорців для мого незнайомця» *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Том 33 (72). № 4. С. 45–52. <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.4.2/08>.
7. Belim V. The Rooster House: A Ukrainian Family Memoir. L.: Virago Press. 2024. 286 p.
8. Paul Ricoeur, *La memoire, l'histoire, l'oubli*, Paris, Seuil, 2000. 680 p.

БІБЛІЙНИЙ ГЛОКАЛІЗМ У ПОВІСТІ ЮЗЕФА ВІТТЛІНА «СІЛЬ ЗЕМЛІ»

Тетяна Монолатій

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької філології,*

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID 0000-0002-9336-0819

tetiana.monolatii@pnu.edu.ua

Ключові слова:

*польська література,
інтертекстуальність,
біблійний глокалізм, біблійні
стилізації, «австрійський
міф», Перша світова війна,
Юзеф Віттлін.*

У статті на підставі аналізу роману Юзефа Віттліна «Сіль землі» досліджується специфіка біблійного глокалізму в художньому тексті. З'ясовано, що досліджувана повість є прикладом авторської нарації алюзійних та інтертекстуальних біблійних паралелей. Встановлено, що епічність «Солі землі» досягається й біблійними стилізаціями через синтез історичних подій та життєвих колізій героїв твору. Запропоновано тезу, що застосування Юзефом Віттліном біблійних стилізацій не перетворює повість «Сіль землі» на стилізований «біблійний» твір, оскільки виступає тільки одним із певних прийомів художніх засобів, які містять латентну та іманентну присутність біблійного тексту, його тем, мотивів і образів. Обґрунтовано висновок про те, що біблійний глокалізм у повісті Юзефа Віттліна «Сіль землі» дає можливість реактуалізувати релігійні, культурні та історичні коди, представлені у Біблії, які сприяють «закоріненню» реципієнта в епоху, представлену в тексті повісті, а також реалізувати біблійні стилізації в національній мові, зокрема польській. Дослідження показало адекватність використання сучасної теорії біблійного глокалізму для демонстрації біблійних стилізацій у художньому творі. Специфіка біблійних стилізацій, представлена у повісті «Сіль землі», засвідчила намагання Юзефа Віттліна створити сакральну «картину світу», позначену пошуками у своїй творчості своєрідної юдео-християнської традиції відчитування Святого Письма, стилізувати сюжети Старого і Нового Заповітів для пояснення історико-міфологічної конотації авторського тексту як «есхатологічного». Висновується, що біблійні стилізації у повісті «Сіль землі» можна вважати проявом взаємодії літературної традиції та інтертекстуальності у польській літературі міжвоєнного періоду, актуалізації «австрійського міфу» в творах євреїв, уродженців пізньогабсбурзької Галичини.

BIBLICAL GLOCALISM IN JOSEPH WITTLIN'S NOVEL "THE SALT OF EARTH"

Tetiana Monolatii

*PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the German Philology Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Key words: *Polish literature, intertextuality, biblical glocalism, biblical stylizations, «Austrian myth», World War I, Józef Wittlin.*

Based on the analysis of Joseph Wittlin's novel «The Salt of the Earth», the article examines the specificity of biblical glocalism in the literary text. It was found that the story under study is an example of the authors narration of allusive and intertextual biblical parallels. It has been established that the epicness of «The Salt of the Earth» is also achieved by biblical stylizations through the synthesis of historical events and life conflicts of the heroes of the work. The thesis is proposed that Joseph Wittlin's use of biblical stylizations does not turn the novel «The Salt of the Earth» into a stylized «biblical» work, as it is only one of certain techniques of artistic means that contain the latent and immanent presence of the biblical text, its themes, motifs and images. The conclusion is substantiated that biblical glocalism in Joseph Wittlin's novel «The Salt of the Earth» makes it possible to reactualize the religious, cultural and historical codes presented in the Bible, contribute to the «rooting» of the recipient in the era presented in the text of the story, as well as to implement biblical stylizations in the national language, particularly Polish. The study showed the adequacy of using the modern theory of biblical glocalism to demonstrate biblical stylizations in an artistic work. The specificity of biblical stylizations, presented in the novel «The Salt of the Earth», testified to the efforts of Joseph Wittlin to create a sacred «map of the world», marked by the search in his work for a peculiar Judeo-Christian tradition of reading the Holy Scriptures, to stylize the plots of the Old and New Testaments to explain the historical and mythological connotation of the author's text as «eschatological». It is concluded that the biblical stylizations in the novel «The Salt of the Earth» can be considered a manifestation of the interaction of literary tradition and intertextuality in the Polish literature of the interwar period, the actualization of the «Austrian myth» in the works of Jews, natives of late Habsburg Galicia.

Вступ. Дослідження категорії «sacrum» постійно знаходить своє художнє відображення в історико-культурному просторі різних епох (Набитович, 2009: 27–28). Метафоризація сакрального простору в художньому тексті дозволяє з'ясувати певні ознаки фрактальної структури, зокрема у студіях над Біблією, адже співвідношення біблійних конотацій та семантики, пов'язані, з одного боку, із єврейсько-християнською традицією відчитування Святого Письма, а з другого – із концептами сфери сакрального, надаючи текстові глибинного смислу та розгалуженого семантичного звучання. А оскільки Біблія – це багатоплановий і багатоглибинний сакрохронотоп, то біблійний глокалізм – «багатоаспектне сприйняття біблійними наративами мистецького втручання, адсорбція й трансформація традицій, культури, менталітет того чи іншого народу та постання художніх творів, створених на основі Біблії» (Набитович, 2008: 98). Відтак біблійний глокалізм охоплює й літературну традицію й інтертекстуальність за рахунок

творення нових художніх смислів, їх трансформації та розвитку на різних типологічних рівнях – жанровому, морфологічному, стильовому, поетикальному (Маєнова, 2000: 348–349). Зокрема, яскравим виявом біблійного глокалізму є біблійні стилізації, які у художньому творі несуть у собі своєрідне, особливе смислове навантаження, відіграють важливу роль у творенні ідіостилю автора.

Ця особливість притаманна творам польського й американського письменника, поета та перекладача єврейського походження Юзефа Вітліна. Контекстуальними чинниками художньої творчості Ю. Вітліна, як і решти представників «австрійського міфу» в польській літературі (Woldan, 2002: 133–134, 251–253), стали історичні події періоду розпаду імперій, світоглядні патерни, політичні переконання й уявлення, а також «габсбурзький міф», артикульований у його творах. Постійний пошук між фікцією та реальністю, неприхована експресіоністична пристрасть до стилізації, спричинилися, зокрема, й до

написання ним повісті «Sól ziemi» («Сіль землі») (1936), яка ставилася в один ряд із творами про війну Е. М. Ремарка, А. Барбюса та Дж. Дос Пассоса, а 1939 р. була номінована на здобуття Нобелівської премії (Rzera, 2013: 187). У повісті Ю. Вітлін на тлі персональної історії гуцула Пйотра Невядомського зображує кінець «габсбурзького світу», що розпочинається у серпні 1914 р. внаслідок Першої світової війни, стилізуючи поетику твору есхатологічною перспективою біблійних «останніх днів» (Woldan, 2002: 251).

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом дослідження послугувала повість «Сіль землі» (Wittlin, 1936). Для розкриття теми використані методи контекстуально-інтерпретаційного аналізу, рецептивно-естетичні підходи, а також, з огляду на нерозробленість проблематики біблійного глокалізму в творчості представників «габсбурзького міфу», сучасні інтерпретації та методологічні стратегії літературознавчих досліджень категорії «sacrum», зокрема праці з царини теоретичної поетики (Meurowa, 2000) та фрактальної природи сакрального в художній літературі (Набитович, 2008). Досі науковці вивчали цю повість з огляду на експресивні (Jakowska, 1972: 62–63, 66, 69) та іронічні (Szewczyk-Haake, 2015: 24–25; Wośław, 2011: 24) фігури твору; стереотипізацію та фікціоналізацію «гуцульського міфу» та епосу (Choroszy, 2021: 46; Tischner, 2012: 94–95); тілесність (маскулінність) війни, антропологічні та аксіологічні параметри воєнної проблематики (Koper, 2016: 14–15; Маркова, Радченко, 2021: 126). Подібною у інтерпретаціях була й критика (Chabiera, 2013: 51–52; Rzera, 2013: 192–193, 196–197). Натомість проблема біблійного глокалізму, зокрема й біблійних стилізацій у повісті Ю. Вітліна «Сіль землі», досі залишалася поза увагою літературознавців, незважаючи на окремі студії над міфологічно-ритуальним контекстом повісті (Siwor, 2018: 16–18).

Результати. Оскільки біблійні стилізації як один із важливих виявів фрактальної природи «sacrum» і явища біблійного глокалізму можуть реалізовуватися в прозових творах в певній національній мові (Набитович, 2008: 102), продуктивним буде погляд на польську літературу міжвоєнної, твори якої укладають систему координат «габсбурзького міфу», особливостей його функціонування на постімперському просторі (Woldan, 2002: 273, 276). Зокрема, польський поет і літературний критик Є. Стемповський так оцінював повість Ю. Вітліна, певною мірою натякаючи на її фрактальну, інтертекстуальну природу: «Сіль землі» – повість про війну, в якій використовується величезний, дуже добре продуманий матеріал спостережень. Наче на гігантській фресці, автор розгортає перед нами, зібрані в органічну

єдність, тисячі мальовничих деталей, традицій, жестів, рефлексів, манер, способів буття, зацікавлень, порядків та організаційних зв'язків, які складають Стару Австрію» (Chabiera, 2013: 53).

Для авторів міжвоєнного періоду, уродженців підавстрійської Галичини, зокрема й Ю. Вітліна, Перша світова війна становила не лише умовний Рубікон, а й власне «австрійську» тему, якій зазвичай бракувало оптимізму в художньому описі, перетворюючи її в ілюзію та фікцію. Відтак історико-міфологічна конотація письменницького тексту як «есхатологічного» охоплює все, що було перед кінцем «габсбурзького» світу. Щоправда, це було не завершення індивідуальної історії протагоніста, а тільки заперечення глобального кінця і проєкція майбутнього для людей «чистого серця», «солі землі» (Woldan, 2002: 134, 251).

Авторська нарація у повісті Ю. Вітліна адаптується до біблійної нарації як на початку, так і наприкінці тексту – для збереження семантичного та культурного поля стилізації. Повість починається цитатою з Євангелії від св. Матвія (Wittlin, 1936: 5) (*«Ви – сіль землі. Коли сіль ізвіміє, то чим насолити її? Не придасться вона вже нінащо, хіба щоб надвір була висипана та потоптана людьми»*) (Мт. 5: 13, тут і далі перекл. І. Огієнка), а завершується алюзією до вірша Євангелії від св. Івана (*«Споконвіку було Слово...»*) (Ів. 1 : 1), однак із художнім вимислом автора: «На початку було Слово. Слово, що розгладжує хвилі, слово, на звук якого настає смертельна тиша» (Wittlin, 1936: 341–342). Зрозуміти цей вимисел дозволяє завершальний акорд цитат у повісті – описом думок фельдфебеля Рудольфа Бахматюка, того «хто панує над реальністю» (Wośław, 2011: 27) і, водночас, антипода головного героя повісті: «Ідеальна тиша, народжена його словами, дзвеніла в його вухах. Він вдихав солодкий запах покори й страху. І був щасливий. У цей перший день Творіння, коли він заволодів душами найстарших ландшафтників, він уже бачив своє діло, доведеним до кінця. І побачив, що було добре» (курсив мій. – Т. М.) (Wittlin, 1936: 343).

Ця Вітлінова фіналізація має дві особливості: по-перше, стилізується ним під цитату із Книги Буття про створення світу (*«І був [...] день перший. [...] І Бог побачив, що добре воно»*) (Бут. 1: 5, 10), а Бахматюк наділяється рисами божественного начала; по-друге, відбувається авторський поворот від Нового до Старого Заповіту – з кінця до початків світу.

Про генезу світотворення маємо кілька авторських алюзійних повернень до «тексту-основи» (Біблії) у формі Старого Заповіту, зокрема П'ятикнижжя Мойсеевого: віру протагоніста в «початок світу» (Wittlin, 1936: 147) (пор. Бут. 1 : 1–3); його переконання в те, що «Бог створив людину на

власний образ і подобу» (Wittlin, 1936: 321) (пор.: Бут. 1: 26); той факт, що Пйотр Невядомський своєю голізною подібний до «Адама після споживання плодів із дерева пізнання добра і зла» (Wittlin, 1936: 87) (пор.: Бут. 2: 9); його твердження, що «Бог Передвічний (в оригіналі маємо введення в авторський текст українського вислову «Boh Peredwicznyj». – Т. М.) не є аж таким мстивим» (Wittlin, 1936: 252) (пор. Повтор. 33: 27). Як бачимо, використання такого стильового прийому Ю. Віттліном показує, що тут біблійні стилізації є інформацією, скажімо, другого ступеня, асимілюючи вирази і мовні форми Біблії, призводячи до особливій художньої ампліфікації, розширюючи смислові простори тексту, однак вже для «своєї» історичної та культурної епохи.

Тож цілком не випадково сучасні дослідники, з огляду на міфічно-ритуальний контекст повісті «Сіль землі», риторично запитують про головного героя: «Куди прямує Пйотр Невядомський?» (Siwor, 2018: 3). Адже, з одного боку, письменник змальовує його цілком невинним простолодином, який через своєрідний ритуал ініціації (перехід з мирного життя у буття призовника), усвідомлює своє хистке місце у мінливому світі на початку Першої світової війни, а з другого – усвідомлення героєм свого місця у тогочасному світі призводить до бунту, який завершується самоусвідомленням, однак не досягає своєї мети – бути відповідальним за зло у реальному світі (Siwor, 2018: 15–18).

Відтак протагоніст є лише почасти прикладом численних фігур «невідомої людини» у Першій світовій війні, про яку Ю. Віттлін говорить так: «Незнаним є Невідомий воїн» (Wittlin, 1936: 34), перекидаючи біблійними стилізаціями місток у наші часи, Новий Заповіт, стверджуючи про «людину, яка вийшла з темряви», де «темрява була її вітчизною і часткою, так як часткою риби є вода, а часткою крота – земля» (Wittlin, 1936: 37–38). Цією людиною і був Пйотр Невядомський («Як кріт пробивався Петро через темряву» (Wittlin, 1936: 38), який, услід за євангелістом Іваном, спочатку, за задумом наратора, перебував у темряві, а потім вийшов на світло («... люди ж темряву більш полюбили, як світло, – лихі бо були їхні вчинки! [...] А хто робить за правдою, той до світла йде...» (Ів. 3: 19, 21).

Звертання Ю. Віттліна до образу крота, зокрема порівняння з ним протагоніста, на нашу думку, не є випадковим. Адже тут маємо приклад семіотико-семантичної багатозначності «тексту-основи», коли біблійний вірш із книги пророка Ісаї («Покине людина того дня божків своїх [...] що собі наробила була, щоб вклонятись кротам і кажанам») (Іс. 2: 20) починає звучати у новому «відлунні». Відтак, як повідомляє наратор,

головний герой постає у новій іпостасі – людини, що вийшла із темряви на світло – «[Пйотр] як риба, викинена на сушу, нестямно хапав устами ласкаве повітря» (Wittlin, 1936: 38). Зважмо й на новозавітний образ риби (у порівнянні з старозавітним образом крота), що є прикладом відомого євангельського образу («Не кожне тіло однакове тіло, але ж інше в людей [...] та інше у риб» (1 Кор. 15: 39), авторським переосмисленням образної системи запозичених із Біблії фразеологізмів, лексем і виразів. До того ж, маємо тут ще й приклад тілесності під час воєнного конфлікту (Koper, 2016: 13–14).

Якщо на мікрорівні є в цілому позитивне представлення трансформації протагоніста, поряд із його стражданнями, наповненими щоденними викликами життям, що лише на позір нагадує тип євангельської людини – блаженного, не позбавленого земних гріхів (Tischener, 2012: 88–91; Szewczyk-Haake, 2015: 14–15), то на макрорівні – у триб розміреного життя гвалтовно втручається Перша світова війна (Маркова, Радченко, 2021: 125–126; Jakowska, 1972: 52–53; Woldan, 2002: 251–252). Відтак маємо не лише приклад зіткнення конфліктної взаємодії категорій «sacrum» і «profanum», а й зіткнення людини з цивілізацією, конфлікт людини з історією, патріархального укладу з сучасністю.

Початок «кінця світу» – це Віттлінове метафоричне нашестя сарани, лихий передвісник будь-якої катастрофи, знаної ще з біблійних часів: «На світанку на всі міста напала сарана. З темряви останньої ночі виринули сині шкідники: багатоніжки, що жалють багнетами, оси, озброєні смертоносними жалами» (Wittlin, 1936: 24). Як бачимо, письменник звертається до Старого Заповіту з його книгами пророків, зокрема Йоїла (Йоїл. 1: 4, 2: 2–11), не кажучи вже про П'ятикнижжя Мойсееве (Вих. 10: 13–15), де сарана уподібнюється воїнам ворожої армії, що нищать землю («габсбурзький світ»), а відтак і життя (Wittlin, 1936: 51–52, 57–58). Натомість новозавітні «останні дні», про які, власне, й повість «Сіль землі», корелюються ще й з нашестям сарани, описаним у Об'явленні св. Івана Богослова (Об. 9: 3–12), завуальовано натякаючи на російську навалу (Wittlin, 1936: 122).

Своєрідний набір біблійних образів доповнюється й затемненням сонця, що, звісно, є лиховісним знаменням, якщо додамо й смерть папи римського Пія Х, (Wittlin, 1936: 161–162, 167–169), яке письменник ототожнює також із насильницькою смертю намісника піддавстрійської Галичини графа Анджея Потоцького (Wittlin, 1936: 170). Про те, що «сонце гасне» повідомляє сам Пйотр Невядомський (Wittlin, 1936: 173), а наратор описує так:

«Сонце майже зовсім згасло і світ темнішав перед очима, наче вкритий траурним крепом. Страх напав на все Покуття, хоч багато гуцулів знали, що це сонячне затемнення. [...]»

– Кінець світу! – волали гуцули в Топорах і в Чернелиці. З обох Заповітів, що їх знали досить добре, [...] примарилися потворні картини знищення, захоплюючи гуцульську уяву, що роками живилася виключно тією книгою, якої навіть не вміли прочитати. У вимираючих душах мале село Топори перемінилося на біблійний Содом, а Чернелиця – на Гоморру, і багатьом людям долина Пруту, котра літніми вечорами віддихувала м'ятою, – була Йосафатовою долиною. Усі пам'ятали зі Святого Письма – єгипетську темряву і пам'ятали, що у хвилиночку, коли на Голгофі розпинали Спасителя, сонце згасло і ніч запала в білий день, так само, як і нині. І був у снятинському повіті плач і скрегіт зубів. [...] Так розпочинається кара Божя. Все вірно: страшна війна на цілому світі, повсюдно ллється християнська кров, москалі підходять вже під самий снятинський повіт... а то надійшов останній день: папа римський замкнув очі, а Пан Біг опустил завісу з темряви. Тепер диявол, князь темряви, має розв'язані руки і може робити зі світом все, що йому заманеться. Будь-коли посипляться з неба моровиці і Антихрист явиться на вогняній колісниці. [...] Здавалося, що гори луснуть і заваляться [...] все поглине грішне плем'я, як поглинуло Корея. Легкодухі вже зачули у повітрі запах сірки та смороду, а в протязливому реві власних корів – апокаліптичних bestій. [...] Темрява щораз ставала гущіша. Почалася пекельна мука очікування найгіршого. Втомлена уява відмовлялася працювати і поволі гуцульські душі охопило оніміння приречених. У суцільній паніці ніхто не дивився на годинник. Помежи пільмою, так само спокійно, як і тоді коли ясно, час крокував собі далі» (Wittlin, 1936: 173–176).

Вочевидь, сюжети і мотиви, пов'язані із зустріччю людини з інфернальним світом у контексті більш широкої проблеми – зіткнення добра і зла в людській екзистенції – мають своє розв'язання у повісті Ю. Віттліна. Адже «кінець світу», пророкований лірниками-сліпцями на ярмарках та відпустах, настав 21 серпня 1914 р. (Wittlin, 1936: 118). Біблійні стилізації тут надзвичайно експресивні: вигадане село протагоніста стає Содомом, а існуюча й нині Чернелиця – Гоморрою (Бут. 18: 20; 19: 4, 24), долина Пруту – долиною Йосафата (Йоїл. 4: 2), місцевих грішників, найімовірніше, очікуватиме доля Корея, який збунтував проти Мойсея (Числ. 16: 1). Експресії цій вигаданій письменником інфернальності додає й фінал сонячного затемнення – кари Господньої, що її змалював і пророк Ісаїя під час суду над народами у Старому Заповіті (Іс. 13: 10).

Додатково Ю. Віттлін вдало використав біблійні стилізації як певний смислетворчий засіб пояснення «останніх днів», зокрема на прикладі суспільних і політичних збурень, які принесла Перша світова війна, своєрідна «кара Господня» і «суд над народами» небесних сил. Тут вже не допомагають запевнення Пйотра Невядомського самому собі, мовляв, «цісар – добрий, Пан Біг – справедливий, і кривди своїм людям не зроблять» (Wittlin, 1936: 45), не рятують святі образи над його ліжком – Матері Божої Пречистої, Матері Божої Почаївської, Ісуса з Милятина та інші (Wittlin, 1936: 47).

Натомість «земною» інстанцією, яка заслуговує на довіру, а відтак може врятувати «грішний» світ наприкінці його існування, яке може нагло закінчитися війною, є імператор Франц Йосиф, адже «цісар є на небесах, невидимий, як Господь, якого теж ніхто не бачив власними очима» (Wittlin, 1936: 116). У роздумах протагоніста переплітаються і віропідданство, і австролоялізм, і страх Божий: «– Всеньке на цьому світі – цісарське. Або Боже, – міркував Пйотр. – Земля і небо, Прут і Черемош, Карпати і корови, пси, люди належать Богові. Вся залізниця, усі вагони і локомотиви, будки і шлагбауми, навіть кавалок іржавого дроту, навіть згнила рельсова балка є цісарською власністю. [...] Цісар дає чоловіку гроші, так як Пан Біг дає життя. І перше, і друге – лише позичка. Цісар робить з Паном Богом різні інтереси і для цього має право забрати у людини життя, яке йому Пан Біг позичив. – Ну, тоді я піду до війська – промовив Невядомський» (Wittlin, 1936: 73).

Відтак герой повісті пробує описати і пояснити «свою» реальність у перші дні війни, зокрема під час вербунку до війська. Наратор, використовуючи цитати з Біблії (однак трансформуючи їх у власний текст) (Мт. 10: 30; Лк. 21: 18), описує процес обрізання волосся рекрутам – і євреям, і християнам, адже «чітко написано, що без волі Бога нікому волосина з голови не впаде» (Wittlin, 1936: 304). Як показує Віттліновий текст, це відбувається виключно з волі Бога, який хоче набору новобранців, а наратор цим сюжетом показує проблему теодицеї. Зокрема використовуючи відому євангельську формулу, письменник актуалізує питання, чому Господь не втручається у плинність зла, яке вже відбувається і не запобігає лихові, яке вже діятиметься за хвилиночку (Szewczyk-Naake, 2015: 24).

У повісті Ю. Віттліна можна відшукати й інші докази біблійних стилізацій. Зокрема ті, що позначені іронією протагоніста. Наприклад, у описі тогочасної залізниці («колійовий Синай»), поясненні перших букв латинки наперекір «святим гебрейським літерам Тори і Талмуду», трактуванні друкованого слова як винаходу диявола,

або ж «важкуватості віри» в те, що «Мадярщина – Свята Земля» (Wittlin, 1936: 51, 66–67, 92, 210). Варто зауважити й наявність у «Солі землі» покликань на всесвітню історію, зокрема історію «грішного» світу, його конфліктність (Wittlin, 1936: 141–143, 176).

Висновки. Віттлінова повість через присутність у ній біблійних стилізацій є прикладом авторської нарації алюзійних та інтертекстуальних біблійних паралелей. Епічність «Солі землі» досягається й біблійними стилізаціями через синтез історичних подій та життєвих колізій героїв твору. Застосування Ю. Віттліном біблійних стилізацій не перетворює повість «Сіль землі» на стилізований «біблійний» твір, оскільки виступає тільки одним із певних прийомів художніх засобів, які містять латентну та іманентну присутність біблійного тексту, його тем, мотивів і образів. Біблійний глокалізм у повісті Ю. Віттліна «Сіль землі» дає можливість реактуалізувати релігійні, культурні та історичні коди, представлені у Біблії, які сприяють «закоріненню» реципієнта в епоху, представлену в тексті повісті, а також реалізувати біблійні стилізації в національній мові, зокрема польській. Відтак повість «Сіль землі» можна вважати певною спробою вербалізації світу, представленого у рамках Першої світової війни, художньою відповіддю на проблеми воєнного часу, застосуванням особливих, стилістичних засобів, осмисленням біблійних паралелей і виходом їх у проблематику людини ХХ ст. Біблійні стилізації у повісті «Сіль землі» є проявом взаємодії літературної традиції та інтертекстуальності у польській літературі міжвоєнного періоду, актуалізації «австрійського міфу» в творах євреїв, уродженців пізньогабсбурзької Галичини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно перекладена. Переклад проф. Івана Огієнка. Київ : Українське біблійне товариство, 2018. 1229 с.
2. Маркова М. В., Радченко О. А. Візія війни в повісті Юзефа Віттліна «Сіль землі». *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 20, том 1. С. 125–130.
3. Набитович І. Категорія *sacrum* і художня література. *Слово і Час*. 2009. № 6. С. 27–39.
4. Набитович І. Універсум *sacrum*'у в художній прозі (від модернізму до постмодернізму). Дрогобич – Люблін : Посвіт, 2008. 600 с.
5. Chabiera M. Jerzy Stempowski o *Soli ziemi* Józefa Wittlina. *Colloquia Litteraria*. 2013. Vol. 1. S. 51–66.
6. Choroszy J. A. Między stereotypem a mitem – huculski Józef Wittlin. *Teka Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych*. 2021. Tom 6, Nr. 16. S. 35–48.
7. Jakowska K. „Sól ziemi” Wittlina a ekspresjonistyczna literatura o wojnie. *Pamiętnik Literacki*. 1972. Vol. 63/2. S. 51–85.
8. Koper B. „Ciało” na wojnie. Wokół *Soli ziemi* Józefa Wittlina. *Polonistyka. Innowacje*. 2016. Nr. 3. S. 13–21.
9. Mayenowa M. R. Poetyka teoretyczna: zagadnienia języka. Wrocław – Warszawa – Kraków : Ossolineum, 2000. 435 s.
10. Rzepa J. *Sól ziemi* Józefa Wittlina: o recepcji „pozapolskiej” powieści. *Przekładaniec*. 2013. Nr. 27. S. 186–200.
11. Siwor D. Where Is Piotr Niewiadomski Headed? The Protagonist of *The Salt of the Earth* in a Mythic-Ritual Context. *Konteksty Kultury*. 2018. Zeszyt specjalny. S. 3–19.
12. Szewczyk-Haake K. O ironii jako figurze retorycznej i postawie moralnej (z odniesieniem do Wittlina i Kierkegaarda). *Przestrzenie Teorii*. 2015. Nr. 24. S. 13–29.
13. Tischner Ł. „Sól ziemi”, czyli tęsknota do eposu. *Pamiętnik Literacki*. 2012. Vol. 1. S. 87–109.
14. Wittlin J. *Sól ziemi*. Powieść o cierpliwym piechurze. Warszawa : Towarzystwo wydawnicze „Rój”, 1936. 343 s.
15. Wocław W. S. W żywiole ironii... O bohaterach *Soli ziemi* Józefa Wittlina. *Konteksty Kultury*. 2011. T. 7. S. 22–34.
16. Woldan A. Mit Austrii w literaturze polskiej. Kraków : Międzynarodowy Centrum Kultury, 2002. 281 s.

ТОНАЛЬНОСТІ «КАЗОК БАРДА БІДЛА» ЯК ВИЯВ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПЕРЕКЛАДУ

Роксолана Назарчук

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики,
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID ID 0000-0002-0482-2883
roksolana.z.nazarchuk@2023@lpnu.ua*

Софія Лисяк

*студентка магістратури,
Інститут комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID ID 0009-0004-4384-1755
sofia.lysiak.mflpl.2023@lpnu.ua*

Ключові слова: *сентимент-аналіз, LIWC, позитивна тональність, негативна тональність, текст оригіналу, текст перекладу.*

Запропоновану статтю присвячено аналізу особливостей перекладу «Казок барда Бідла» на українську мову. Зокрема, увагу зосереджено на сентимент-аналізі окремих оповідань зі збірки Дж. К. Роулінг: «Чаклун і стрибучий казанок», «Фонтан фортуни» та «Волохате серце мага» в оригіналі та їхньому українському перекладі В. Морозова за редакцією О. Негребецького та І. Малковича. Визначено прикметні риси перекладу згаданих оповідань відповідно до показників тональності. Закцентовано увагу на залежності тональності від відповідності перекладу, вибору лексики та вжитку трансформацій, а також від самого жанру досліджуваного матеріалу. Узагальнено комплекс теоретичних питань, пов'язаних із постановкою та розвитком сентимент-аналізу, тлумаченням поняття тональності тексту, зокрема окреслено завдання, поставлені перед аналізом думок, та методи їх досягнення. Визначено поняття сентимент-аналізу як сукупності методів комп'ютерної лінгвістики, що спрямовано на виявлення присутності емоційних настроїв у текстах. Описано загальні характеристики та можливості програмного забезпечення LIWC-22, а також особливості останньої версії у порівнянні до попередніх. За допомогою застосування проаналізовано три оповідання разом із доданими до них коментарями «Албус Дамблдор коментує...» у їхньому оригіналі та перекладі на українську. Визначено й протлумачено кількісні показники, які відрізняють оригінал і переклад, категорій позитивно та негативно забарвленої лексики, а також лайки, яка не належить до жодної з цих груп. У статті наведено графіки для чіткого окреслення результатів, а також додано середні показники позитивної та негативної тональності в оповіданнях для порівняння з отриманими результатами. Обґрунтовано перспективи дослідження текстів з використанням сентимент-аналізу та функцій програмного забезпечення LIWC-22.

THE TONES OF ‘THE TALES OF THE BARD OF BEADLE’ AS A MANIFESTATION OF TRANSLATION PECULIARITIES

Roksolana Nazarchuk

*PhD in Linguistics, Associate Professor,
Lviv Polytechnic National University*

Sofia Lysiak

*Master's student,
Institute of Computer Science and Information Technologies,
Lviv Polytechnic National University*

Key words: *sentiment analysis, LIWC, positive tone, negative tone, source text, target text.*

The proposed article is devoted to the analysis of the peculiarities of the translation of ‘The Tales of the Bard of Beadle’ into Ukrainian. In particular, the attention is focused on the sentiment analysis of individual stories from J.K. Rowling's collection ‘The Tales of the Bard of Beadle’: ‘The Wizard and the Hopping Pot’, ‘The Fountain of Fair Fortune’ and ‘The Warlock’s Hairy Heart’ in the original and their Ukrainian translation by V. Morozov, edited by O. Negrebetsky and I. Malkovych. The distinctive features of the translation of the mentioned stories in accordance with the tone indicators are determined. Attention is focused on tone dependence on the translation's relevance, the choice of vocabulary and the use of transformations, and the genre of the material under study. A set of theoretical issues related to the emergence and development of this field, the interpretation of the concept of text tone are summarised, and the tasks set for the analysis of opinions and the methods of their achievement are outlined. The article defines the concept of ‘sentiment analysis’ as a set of computer linguistics methods aimed at detecting the presence of emotional moods in texts (emotionally coloured vocabulary). The general characteristics and capabilities of the LIWC-22 software are described, as well as the improvements of the latest version compared to the previous ones. Using this application, three short stories were analysed together with the attached comments ‘Albus Dumbledore on...’ in their original and Ukrainian translations. The quantitative indicators of the categories of positively and negatively coloured vocabulary, as well as swearing that do not differ significantly between the original and the translation, are identified and analysed. The article provides graphs to outline the results clearly and includes average indicators of positive and negative tones in the stories for comparison with the results obtained. Prospects for the study of texts using sentiment analysis and the functions of the LIWC-22 software are substantiated.

Вступ. Через зростання кількості текстів загалом й літературних творів зокрема, а також постійну потребу в їхньому відтворенні різними мовами виникає нагальна необхідність відбору та відстеження якості перекладу. Одним з ефективних методів оцінки є порівняння тональності текстів перекладу та оригіналу, що дає змогу виявити відмінності в емоційній насиченості, стильових особливостях, підібраній лексиці та точності передачі сенсу. Щоб забезпечити таку оцінку, використовують сучасні лінгвістичні прийоми й методики, які автоматизують аналіз великих текстів. Це дає змогу не лише порівнювати оригінал і переклад, але й здійснювати процес з високим рівнем об’єктивності та точності. Тлумачимо

застосування LIWC (Linguistic Inquiry and Word Count) як один із можливих прийомів зіставлення мови оригіналу та перекладу, що спрощує процес аналізу та підведення підсумків стосовно якості перекладу за допомогою автоматично підрахованих кількісних показників.

Матеріал і методи дослідження. Сентимент-аналіз – галузь лінгвістики, яка зародилася минулого сторіччя та з початку цього набрала великих обертів як у теоретичному, так і практичному аспектах. Серед сучасних досягнень машинного навчання в аналізі тональностей є ряд програмного забезпечення, що уможливорює швидкі та точні кількісні підрахунки (Pennebaker et al., 2022; Pennebaker, 2007). З-поміж важливих

напрямків розвитку галузі, якими зацікавлені закордонні дослідники, стало дослідження алгоритмів машинного навчання та опрацювання новаторських підходів для аналізу відгуків споживачів та інших текстів (Б. Ліу (Liu, 2010; Liu, 2012), аналіз настроїв у масивах даних (Л. Лей та Д. Ліу (Lei, 2021)), використання комбінованих моделей машинного навчання та покращення інтерпретації текстових даних (К. Іглесіас та А. Морено (Iglesias, 2019)). Об'єктом зацікавлення українських колег є дослідження впливу культурних та мовних особливостей на результати настроєвого аналізу (Дарчук, 2019), проблематика автоматизованого розпізнавання настроїв у різних жанрах текстів та вдосконаленні алгоритмів для обробки неформального та мікротексту (Немеш, 2015; Онищенко, 2004).

Тональність літературного перекладу має вирішальне значення для передачі емоційного забарвлення тексту, яке забезпечує автентичне сприйняття читачем. За перекладу оповідань важливо не лише передати зміст, а й зберегти тональність, що дозволяє відтворити ефект оригінального твору, дублюючи усі його особливості та новаторства автора. Використання інструментів автоматизованого аналізу, зокрема програми LIWC дає можливість вимірювати емоційне наповнення тексту та порівнювати його з оригіналом.

Мета статті – на матеріалі оповідань «Чаклун і стрибуний казанок», «Фонтан фортуни» та «Волохате серце мага» зі збірки «Казки барда Бідла» Дж. К. Роулінг у перекладі В. Морозова за редакцією О. Негребецького та І. Малковича зіставити тональності оригінального й перекладного текстів й таким чином простежити особливості перекладу.

Результати та обговорення. Термін настроєвий аналіз використовують для позначення методів опрацювання текстової інформації, що застосовують з метою виявити емоційний тон або настрій, виражений в тексті. Б. Ліу дає цьому терміну більш вичерпне пояснення, стверджуючи, що «аналіз тональності – це низка методів, прийомів й інструментів для виявлення та вилучення суб'єктивної інформації з мови, наприклад, думок, настроїв, оцінок, ставлень та емоцій людей щодо організацій, проблем, послуг» (Liu, 2010: 1; Liu, 2012: 7), а також ототожнює його із поняттям дослідження думок (opinion mining). Т. Насукава був першим, хто у 2003 році вжив термін настроєвий аналіз та позначив його як «завдання з'ясувати почуття авторів, виражені в позитивних чи негативних коментарях, запитаннях і проханнях, шляхом аналізу великої кількості документів» (Nasukawa, 2003: 2; Kanayama, 2004: 494). Аналіз тональності сягає своїм корінням ще ХХ століття й був застосований на початку 1940-х років для дослідження

громадської думки (Lei, 2021), проте його розквіт припадає на ХХ століття й, за підрахунками М. Ментулє, здійсненими в 2018 році, 99% із понад 5000 опублікованих результатів досліджень датовані після 2005 року (Mäntylä, 2018).

Настроєвий аналіз виражають зазвичай у повністтю полярних термінах: позитивних (сприятливих) та негативних (несприятливих) (Lei, 2021: 1). Н. Дарчук згадує про третій – проміжний показник, що визначає нейтральне ставлення автора (Дарчук, 2019: 10). Отож настроєвий аналіз передбачає ідентифікацію вираження почуттів, полярності та сили висловлювань, а також ставлення до суб'єкта (Nasukawa, 2003: 2).

Аналіз тональностей – конструкція з багатьма прибудовами та надбудовами, адже вимагає вирішення різноманітних задач опрацювання природної мови, а саме аналізу мікротексту, вияв сарказму, вилучення концепцій, виокремлення аспектів розпізнавання анафор, тлумачення суб'єктивності, розпізнавання іменованих сутностей та особистості, а також профілювання користувачів (Cambria, 2017). Настроєвий аналіз застосовує два основні типи методів: «на основі лексики, які часто називають неконтрольованим машинним навчанням (unsupervised machine-learning), і контрольоване машинне навчання (supervised machine-learning), а також існує можливість поєднання цих двох шляхів, тобто гібридний метод» (Lei, 2021: 14).

Суттєвим у тлумаченні тональності є жанр текстів. По-перше, не у всіх текстах зустрічається феномен тональності. По-друге, «у текстах можуть бути множинними не лише автори та їхні оцінки, а й об'єкти, а також ситуації, що значно ускладнює процес автоматичного аналізу тональності, як і багатозначність оцінної лексики, яка значною мірою залежить від контексту» (Дарчук, 2019: 10). Н. Дарчук пропонує звертати увагу на чотири моменти за аналізу настроїв: «1) суб'єкт тональності – автор повідомлення (може надавати характеристику об'єктам висловлювання цілісно в той чи інший спосіб і зводиться до позитивного/негативного представлення тональності); 2) об'єкт тональності – про що йде мова (зміст написаного, що визначається, за ключовими словами); 3) аспект тональності – характеристика об'єкта; 4) оцінка тональності – настроєве ставлення автора до описуваного предмета, аспекту, властивостей» (Дарчук, 2019: 10).

Основне завдання цього дослідження – оцінити роль настроєвого аналізу у визначенні якості перекладу та відповідності використаної лексики, адже автор Дж. К. Роулінг та перекладач В. Морозов пишуть для різних мовних аудиторій, пристосовуючись до їхніх реалій. Для цієї оцінки використано прийоми, які може запропонувати лексикон LIWC-22.

LIWC (Linguistic Inquiry and Word Count) – програма для аналізу тексту, що вперше з'явилася як дослідницький проєкт у 1992 році й стала рішенням для невдач ранніх комп'ютерних методів (Pennebaker, 2022). Основне завдання застосування – вивчати зразки усного та письмового мовлення. Згодом після першої версії вийшли друга (LIWC2001), третя (LIWC2007), четверта (2015), а тепер і п'ята (LIWC-22) версії (Pennebaker et al., 2022). Кожного разу оригінальну програму оновлювали, що впливало на складніший програмний дизайн та кількість одиниць у словниках, розширювало діапазон можливостей (з 2015 р. додано й український словник, сформований С. Засєкіним). До прикладу, найновіший внутрішній словник містить понад 12 000 слів, словосполук, фраз й вибраних емотиконів, коли третя версія містила лише 4500 одиниць (Pennebaker et al., 2022; Pennebaker, 2007). Остання версія LIWC-22 суттєво змінила не лише словник, а й програмні опції, щоб відобразити нові напрямки в аналізі текстів. Як і попередні версії, програму призначено для швидкого та ефективного аналізу окремих або декількох мовних файлів. Водночас застосунок надає можливість користувачеві досліджувати вживання слів різними способами, адже вихідні дані LIWC містять ім'я файлу, загальну кількість і відсоток слів, що були захоплені в тексті для кожного мовного виміру (вибір яких здійснюється самостійно) (Pennebaker et al., 2022).

Проаналізовані оповідання Дж. К. Роулінг «Чаклун і стрибутий казанок», «Фонтан фортуни» та «Волохате серце мага» досить короткі за обсягом, тому їх можна досліджувати повністю

або сегментувати для вияву місць перекладацьких трансформацій. Цікавим є те, що українські тексти коротші від англійських приблизно на 700 слів кожен. Запропоновані оповідання представляють жанр казки й рясніють забарвленою лексикою, що робить їх хорошим матеріалом для отримання показників різних категорій та вивчення тональності загалом. Варто згадати й те, що кожна казка має своєрідний додаток – рубрику «Албус Дамблдор коментує казку...», що також було проаналізовано з метою визначити, як відрізняються сентименти самої казки та її трактування та як це впливає на загальні показники.

Для оцінки тональності завантажено файли з казками та їхніми обговореннями. Це зроблено окремо для англійських та українських варіантів, адже здійснення аналізу вимагає обирати словники, що збігаються з мовою матеріалу. Як вже було згадано раніше, український словник утворено у 2015 році, а тому він не є таким обширним і оновленим, як англійська версія LIWC-22. Отож показники для відстеження відібрано **tone_pos**, **tone_neg** для англійської мови та **posemo**, **negemo** для української, які відображають не стільки емоції, як настрої твору. Вони обидва містять слова з позитивними (*well, love, новий, хороший*) та негативними (*too much, hate, поганий, помилковий*) емоціями. Відповідно до цих двох категорій наведено графіки (рис. 1, 2), де відображено частки позитивних чи негативних лексем твору, що в оповіданнях англійською мовою не перевищують 4.00% та 5.00% українською мовою (застосунок використовує відсотковий спосіб відображення показників). Номери 1, 2 та 3 відповідають

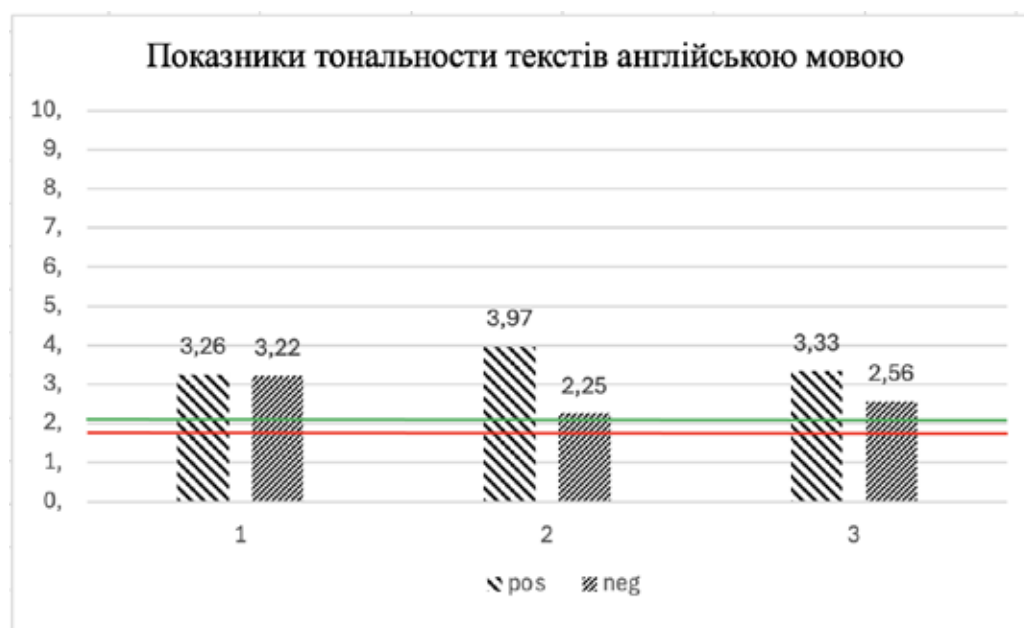

Рис. 1. Показники тональності текстів англійською мовою

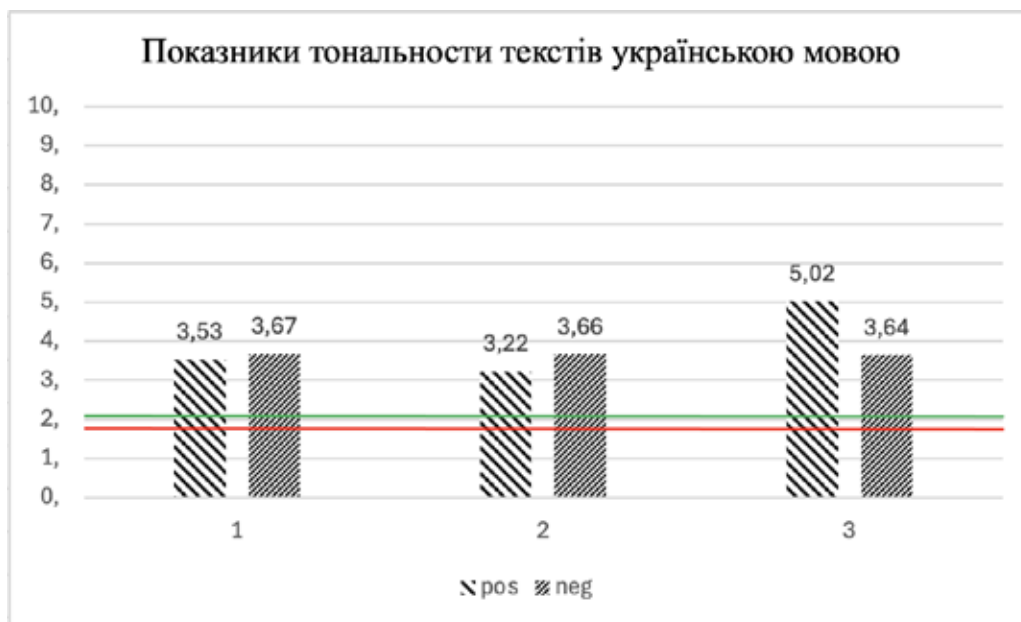

Рис. 2. Показники тональності текстів українською мовою

послідовності розташування казок у збірці: 1 – «Чаклун і стрибучий казанок», 2 – «Фонтан фортуни» та 3 – «Волохате серце мага». Варто зауважити, що тональність текстів різниться: переклад першої казки (posemo – 3.53%, negemo – 3.67%) практично відповідає оригіналові (tone_pos – 3.26%, tone_neg – 3.22%) зі зсувом у кілька десятків відсотків; щодо двох інших, то у них є певні розбіжності. У казці «Фонтан фортуни» мовою оригіналу позитивна тональність переважає (tone_pos – 3.97%, tone_neg – 2.25%), коли у мові перекладу навпаки (posemo – 3.22%, negemo – 3.66%). В оповіданні «Волохате серце мага» кількісні показники перекладу (posemo – 5.02%, negemo – 3.64%) перевищують показники оригіналу (tone_pos – 3.33%, tone_neg – 2.56%), але позитивна тональність переважає у двох варіантах.

Для порівняння у документації LIWC розташовано таблиці зі середніми значеннями для всіх категорій текстів, які можна надавати обчисленням у програмі (романів, твітів, блогів, імейлів, оповідань та ін.), що дає змогу встановити, наскільки висока чи низька тональність досліджуваного матеріалу. Зелена лінія на графіках – середнє число позитивних показників, яка дорівнює 2.18% та червона – негативних – 1.75%. Порівнюючи показники досліджуваних текстів оригіналу та їхнього перекладу із середніми значеннями, представленими LIWC-22 на базі Test Kitchen Corpus для жанру казки, спостерігаємо, що позитивна, а також негативна тональність «Казок барда Бідла» дещо вища.

Варто зауважити, що лайливі слова як окрему підпорядковану групу не вміщено до складу

одиниць, що формують категорії tone_positive/tone_negative чи posemo/negemo. Їх виділено в окрему категорію для зручності підрахунку елементів специфічної лексики. Очевидним є те, що у казках вони не траплятимуться або ж будуть зафіксовані зрідка, про що й свідчать показники: у цьому випадку вони присутні в оригіналі 0.00, 0.08 та 0.05 % у першому, другому та третьому оповіданні відповідно та 0.14, 0.11 та 0.00 % у перекладі. Їхня абсолютна частота близька до нуля та становить приблизно 1–2 слова на текст.

Висновки. Отож важливу роль у зіставних дослідженнях тональності оригінальних та перекладних текстів відіграють кількісні методи та алгоритми машинного навчання, що є напрацюванням комп'ютерної лінгвістики і постали як відповідь на потребу виявлення й окреслення категорій сентиментів. Програмне забезпечення LIWC, зокрема його остання версія LIWC-22, набуло своєї популярності у визначенні тональності різножанрових текстів. Його вважають одним з найточніших лексиконів, призначених для студій над зразками емоційних, когнітивних, структурних та технологічних текстових компонентів. Дослідження оригінальних оповідань Дж. К. Роулінг та їхніх перекладів В. Морозова виявило особливості передачі емоційного забарвлення згаданих текстів. Показники негативної та позитивної тональності «Казок Барда Бідла» дещо вищі, ніж середні показники тональності жанру, представлені програмою LIWC-22. Кількісні показники позитивної тональності досліджених оповідань

мовою оригіналу переважають показники негативної; у мові перекладу домінування позитивного настрою виявлено лише у третьому оповіданні. Крім того, показники тональностей перекладів українською мовою є загалом децю вищі, ніж такі у мові оригіналу, проте виявлена незначна різниця не свідчить про порушення тонального балансу між оригіналом і перекладом, а, навпаки, засвідчує успішність його збереження. На нашу думку, деякі кількісні коливання у показниках тональностей зумовлені впливом мовних і культурних факторів на процес перекладу, а також намаганням перекладача відтворити не лише змістову частину твору, але й спроектувати відповідні емоційно-експресивні домінанти в цільовій мові.

Запропонована у статті методика вивчення перекладів художньої прози відкриває перспективу для дослідження в такому руслі інших текстів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дарчук Н. П. Лінгвістичні засади автоматичного настрою-аналізу українськомовного тексту. *Science and Education a New Dimension Philology*. Budapest, 2019. № 55. С. 10–13.
2. Немеш О., Романюк А., Теслюк В. Аналіз тональності тексту: основні поняття та приклади застосування. *Людина. Комп'ютер. Комунікація: зб. наук. праць*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. С. 47–49.
3. Онищенко І. В. Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпро, 2004. 22 с.
4. A Practical Guide to Sentiment Analysis / ed. by E. Cambria, S. Bandyopadhyay, A. Feraco. Stirling: Springer International Publishing, 2017. Vol. 5. 196 p.
5. Iglesias C., Moreno A. Sentiment analysis for social media. *Applied Sciences*. Basel, 2019. № 9. P. 1–4.
6. Kanayama H., Nasukawa T., Watanabe H. Deeper Sentiment Analysis Using Machine Translation Technology. *COLING*: in proc. of the 20th International Conference, Geneva, Aug 23–Aug 27 2004 Geneva, 2004. P. 494–500.
7. Lei L., Liu D. Conducting Sentiment Analysis. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. 106 p.
8. Liu B. Sentiment Analysis and Opinion Mining. Williston-London: Morgan&Claypool Publishers, 2012. 168 p.
9. Liu B. Sentiment Analysis and Subjectivity. *Handbook of Natural Language Processing*. 2nd ed. / ed. by N. Indurkha., F. J. Damerau. Boca Raton, 2010. P. 627–667.
10. Mäntylä M. V., Graziotin D., Kuutila M. The Evolution of Sentiment Analysis – A Review of Research Topics, Venues, and Top Cited Papers. *Computer Science Review*. 2018. Vol. 27. P. 16–32.
11. Nasukawa T., Yi J. Sentiment analysis: Capturing favorability using natural language processing. *K-CAP03*: in proc. of the Second International Conferences, 23 October 2003. Sanibel Island FL, 2003. P. 70–77.
12. Pennebaker J. W., Francis M. E., Booth R. J. Linguistic Inquiry and Word Count (LIWC). Operator's Manual. Austin, TX: University of Texas at Austin, 2007. 11 p.
13. The Development and Psychometric Properties of LIWC-22 / J. W. Pennebaker et al. Austin, TX: University of Texas at Austin, 2022. 49 p.

УДК 81-119

DOI <https://doi.org/10.32782/fohium/2024.5.15>

ЛЕКСИЧНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КЛІКБЕЙТИНГУ (НА МАТЕРІАЛІ ЗАГОЛОВКІВ З ІНДУСТРІЇ КРАСИ)

Тетяна Пастернак

кандидат філологічних наук, доцент,

Національна академія Служби безпеки України

ORCID ID 0000-0003-0589-6881

tanya.pasternak@gmail.com

Ключові слова: клікбейтинг, заголовок, лексично-стилістичні особливості, маніпулятивна стратегія, медіа-комунікації, індустрія краси.

У статті розглядаються лексично-стилістичні особливості клікбейтингу на прикладі заголовків відео з індустрії краси, опублікованих на платформі YouTube. У зв'язку зі зростаючою популярністю соціальних медіа та переходом аудиторії від традиційних ЗМІ до онлайн-контенту, виникає потреба у детальному аналізі інструментів залучення уваги, таких як клікбейтинг. Дослідження базується на аналізі понад 200 заголовків, сформованих на основі тематичних запитів: «beauty tips», «beautiful face» та «beauty industry». Стаття обґрунтовує важливість заголовків як перших елементів, що формують уявлення про зміст контенту, а також висвітлює, як сучасні практики маркетингу використовують маніпулятивні стратегії клікбейтингу для залучення користувачів. Автор аналізує типові характеристики клікбейтингових заголовків, а саме: використання іменників, прикметників, числівників, а також порушення граматичних норм як складову стилістичної стратегії. Результати дослідження свідчать про домінування іменникових сполучень, використання позитивних прикметників та імперативних форм дієслів. Акцент на відомих особистостях та використання числівників також створюють ефект авторитетності та конкретики в заголовках. Крім того, порушення граматичних норм розглядається як засіб спрощення і лаконізації, що підвищує інформативну привабливість заголовків. Таким чином, робота пропонує новий погляд на клікбейтинг як важливий елемент сучасних медіа-комунікацій, визначаючи його вплив на формування очікувань користувачів та сприйняття контенту. Дослідження відкриває нові горизонти для подальших наукових розвідок у галузях лінгвопрагматики та медіакомунікацій.

LEXICAL AND STYLISTIC FEATURES OF CLICKBAITING (BASED ON HEADLINES FROM THE BEAUTY INDUSTRY)

Tetiana Pasternak

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
National Academy of the Security Service of Ukraine*

Key words: *clickbaiting, headline, lexical and stylistic features, manipulative strategy, media communications, beauty industry.*

The article examines the lexical and stylistic features of clickbaiting using the headlines of videos from the beauty industry published on the YouTube platform. Given the growing popularity of social media and the audience's shift from traditional media to online content, there is a need for a detailed analysis of attention-grabbing tools such as clickbaiting. The study is based on the analysis of over 200 headlines based on thematic queries: «beauty tips», «beautiful face», and «beauty industry». The article establishes the importance of headlines as the first elements that shape perceptions of content, and highlights how contemporary marketing practices use manipulative clickbaiting strategies to attract users. The author analyzes typical characteristics of clickbait headlines, namely: the use of nouns, adjectives, numerals, as well as the violation of grammatical norms as a component of stylistic strategy. The research results indicate a dominance of noun phrases, the use of positive adjectives, and imperative verb forms. Emphasis on well-known personalities and the use of numerals also create an effect of authority and specificity in the headlines. Furthermore, the violation of grammatical norms is viewed as a means of simplification and conciseness, enhancing the informational attractiveness of the headlines. Thus, the work offers a new perspective on clickbaiting as an essential element of modern media communications, determining its impact on shaping user expectations and content perception. The research opens new horizons for further academic explorations in the fields of linguo pragmatics and media communications.

Вступ. Соціальні медіа як платформа для споживання та розповсюдження інформації набувають все більшого значення, оскільки люди переходять від традиційних засобів масової інформації, таких як телебачення або газети, до онлайн- та мобільних ЗМІ. Щоб стабілізувати або збільшити рівень аудиторії і щоб залишатися прибутковими, більшість організацій та приватних підприємців суттєво збільшили свою присутність або повністю перейшли до комунікації у соціальних мережах. Популярним інструментом, що довів свою ефективність у сучасних реаліях для збільшення кількості відвідувачів на сторінках комерційних і приватних сайтів, став клікбейтинг – маніпулятивна стратегія використання клікабельних заголовків (Пастернак, 2024). Однак, це явище ще недостатньо досліджене з точки зору лінгвопрагматики: як вибір певної лексичної категорії впливає на дії читача; які саме частини мови є найбільш продуктивними і які стилістичні засоби використовує клікбейтинг?

Заголовки, як текстова категорія, були предметом вивчення багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників, таких як Гусак О. О. (Гусак, 2013), Євграфова А. О. (Євграфова, 2003), Калиниченко А. (Калиниченко, 2018), Кухаренко В. А.

(Кухаренко, 2004), Шевченко С. П. (Шевченко, 2014), ван Дейк Т. (Van Dijk, 1988), Дор Д. (Dor, 2003) та ін.

Вітчизняна дослідниця А. Євграфова стверджує, що заголовок у тексті виступає однією з найсуттєвіших ознак, є авторським концептом і конденсатом усього змісту і забезпечує смислову та емоційну єдність усього тексту статті чи повідомлення. Загалом, заголовок актуалізує всі типи текстової інформації: змістовно-фактуальної, змістовно-концептуальної та змістовно-підтекстової (Євграфова, 2003: 141–147).

Зарубіжний вчений-лінгвіст Теун ван Дейк, досліджуючи новинний дискурс, зауважив, що заголовки суб'єктивно виражають найважливішу інформацію або тему тексту. Вони визначають ситуацію і, таким чином, програмують читача на наперед визначений план запропонованого повідомлення та його інтерпретацію. На думку дослідника, саме в заголовках актуалізується найважливіша інформація статті. Таким чином, заголовки наділені прагматичною установкою, що відображає комунікативний намір адресанта (Van Dijk, 1988: 226–230).

Даніель Дор резюмує, що заголовки створені для оптимізації релевантності інформації для

читача: вони забезпечують оптимальне співвідношення між контекстним ефектом і зусиллями з обробки та спрямовують читачів до побудови оптимального контексту для інтерпретації. Автор пояснює, що створення успішного заголовка потребує розуміння знань, переконань і очікувань читача, а також когнітивних стилів, оскільки досвідчений читач витрачає більшу частину часу на перегляд заголовків, а не на читання статей (Dor, 2003).

Мета. У цій статті ми розглянемо лексично-стилістичні особливості клікбейтингу на матеріалі заголовків з індустрії краси, розміщених на платформі YouTube.

Матеріал і методи дослідження. Матеріал дослідження складає понад 200 заголовків до англomовних відео з YouTube за тематичними пошуковими словами: «beauty tips», «beautiful face», «beauty industry». Ми використовуємо методику лінгвопрагматичного дослідження: метод суцільної вибірки, аналіз даних і узагальнення отриманих результатів.

Результати та обговорення. Будь-якому відео чи статті в ютубі передують заголовки, що дає уявлення про зміст і питання, які будуть розглядатися, таким чином наперед визначаючи потенційно зацікавленого читача. Однак в сучасних умовах жорсткої конкуренції у цифровому просторі й боротьби за перегляд комерційного контенту, звичайні заголовки поступаються місцем клікбейнгу. Клікбейтинг – це маніпулятивна стратегія створення тексту заголовка, який призначений для привернення уваги та спонукання користувачів переходити («натискати») за посиланням та читати, переглядати або слухати пов'язаний фрагмент онлайн-контенту, який, як правило, є оманливим, сенсаційним або вводять в оману. Клікбейтингові заголовки, як правило, обіцяють щось нове, сенсаційне або несподіване. Такі заголовки ретельно розроблені, щоб викликати нашу цікавість і вивільнення дофаміну, використовуючи центр задоволення нашого мозку.

Ми проаналізували й узагальнили типові характеристики клікбейтингових заголовків:

1. *Неповна або інтригуюча інформація*, що створює когнітивний дисонанс – розрив між тим, що ми знаємо, і тим, що ми хочемо знати. Ця інформаційна прогалина перетворюється на психологічний свербіж, який «можна подрпати», лише натиснувши на посилання та заповнивши відсутні фрагменти.

2. *Гіперболізовані обіцянки й пропозиції* передбачають використання гіперболи; прямих, часто провокативних запитань; сміливих багатообіцяючих заяв, щоб посилити елемент несподіванки. Такі фрази, як «*Шокуюча правда про уколи молодості розкрита*», покликані стимулювати нашу

природну цікавість або обіцяють ексклюзивну інформацію.

3. *Створення відчуття терміновості або ексклюзивності.* Страх, що інші можуть бути причетні до цінної або сенсаційної інформації, спонукає людей імпульсивно натискати, керуючись бажанням залишатися в курсі подій і не пропустити трендову тему. Це впливає на наш страх залишитися позаду і змушує нас діяти швидко, перш ніж така можливість зникне. Навіть коли виникає скептицизм щодо достовірності інформації, страх пропустити може перекрити раціональне мислення, що призводить до імпульсивних кліків, зумовлених потребою бути частиною розмови. Наприклад, заголовок, який кричить: «*Вчені розкрили секрет вічної молодості. Всім це доступно – перевір, що вже ти можеш зробити*», змушує користувачів натискати, підсилюючи страх.

Привабливість невідомого в поєднанні з обіцяною приємної дофамінової лихоманки робить клікбейтинг ефективним інструментом для захоплення нашої уваги в переповненому цифровому просторі.

Ми проаналізували понад 200 клікбейтингових заголовків до англomовних відео з ютубу, обраних за тематичними пошуковими словами: «beauty tips», «beautiful face», «beauty industry». Лексично-стилістичний аналіз матеріалу виявив, що найбільш продуктивною категорією є **іменник** у наступних конфігураціях (ми розташували нумерацію за частотністю уживання):

1. 2-компонентні сполучення **іменник+іменник**: *Makeup Repair, Makeup Products, Makeup Transformation, skincare tips, Makeup Art, Insider Beauty, Beauty Secrets, Castor Oil, beginners guide, school skincare, glass skin* (ми зберегли оригінальне написання, оскільки уживання великої літери є також стилістично маркованим і типовим для клікбейтингу).

2. 2-компонентні сполучення **прикметник+іменник**: *Cosmetic Restoration, Super Model, Glowing Skin, Daily Routine, Glowing Complexion, Essential Products, Busy Women, Radiant Skin, honest review, POPULAR PRODUCTS, oily skin, amazing transformation*.

3. 2-компонентні сполучення **займенник+іменник**: *this foundation, your makeup, MY SKIN, Your Cosmetics, the same person*.

4. **Одноосібні іменники**: *gasp, Skincare, beetroot, Life*.

5. 3-компонентні сполучення **іменник+іменник+іменник**: *BEAUTY HAND ROUTINE, MAKEUP TUTORIAL LOOKS*.

Найчастіше у заголовках використовувались 2-компонентні сполучення **іменник+іменник** та **прикметник+іменник**, більшість з яких є усталеними фіксованими єдностями. Уживання

таких сполучень спрощує сприйняття інформації, оскільки місткі, знайомі і зрозумілі терміни співпадають з пошуковими запитами. Характерним є уживання іменників у функції прикметників (*Insider Beauty*) та якісних прикметників з позитивною конотацією (*amazing transformation*, *Radiant Skin*).

Аналіз також виявив типове для клікбейтингових заголовків використання власних назв компаній та імен відомих і впливових, зокрема, у сфері краси особистостей: *Eva Longoria's «Hottest Mom» Makeup Routine*; *Jennifer Lopez's Guide to Glowing Skin & Face Contour*; *Hailey Bieber's skincare routine for a super glowy complexion | Vogue France*; *Kylie Jenner's New Classic Beauty Routine | Beauty Secrets | Vogue*. Цей стилістичний прийом підсилює заголовок, створює ефект авторитетності і надійності.

Менш частотним ніж іменник ми виявили уживання **прикметника** у таких сполученнях:

1. **Прикметник+іменник+іменник**: *Relaxing Sleep triggers, Favorite Cosmetics Products, Full Cosmetic Restoration, Favorite Makeup Products, Satisfying Makeup Repair, VIRAL BEAUTY HACK, A TRUE beginners guide, Korean skincare routine*.

2. **Прикметник+іменник**: *Old Makeup, Best highlighter, Simple Tips, amazing transformation, POPULAR PRODUCTS*.

3. **Прикметник+прикметник**: *From Drab To Fab, clean and beautiful, Quick as Possible*.

4. **Прикметник+прикметник+іменник**: *Amazing trending makeup*.

5. **Прикметник+прикметник+іменник+іменник**: *Most Profitable Cosmetic Business Ideas*.

Найтиповішим сполученням з прикметниками виявилася конфігурація **прикметник+іменник+іменник**, а також **прикметник+іменник**, а більш громіздкі 3-4 компонентні сполучення менш частотними. Характерною особливістю є уживання переважно **якісних прикметників** у позитивному ступені, однак інколи використовується вищий ступінь порівняння (*Best highlighter, Most Profitable ... Ideas*).

Ми виявили, що уживання **дієслова** у клікбейтингових заголовках є відносно менш частотним явищем (30% від усіх досліджуваних випадків) і виокремили наступні стилістичні особливості:

1. Уживання **імперативних форм** дієслова: *Transform And Fix; EXCUSE ME; look beautiful; Achieve Radiant Skin*.

2. Уживання **інфінітиву** для вираження мети: *to look more clean; to makeup; When to SPEND & when to SAVE; to really improve; To Bring Your Old Makeup Back To Life*.

3. Уживання **модальних структур і дієслів** зі значенням **повинності** (або її відсутності): *Skincare doesn't have to be so complicated; примусу:*

Makeup Can Make You Look Like Jennie! 19 Amazon Items MY MOM Made Me Try!!! рекомендації: every girl should know.

4. Використання таких часових форм як **Present Continuous** для ілюстрації безпосередньої дії: *I'm trying to recreate Leah Halton's makeup look*; для демонстрації тенденції *your makeup is AGING YOU*; **Present Indefinite** для ствердження достовірних фактів, досвіду: *I LOVE this foundation! These 8 products never fail me*; **Past indefinite** для підтвердження досвіду і результату: *HOW I CLEARED MY SKIN*.

Типовим і поширеним виявилось використання **числівників**: *Top 10 Most Profitable ... Ideas*; ... *Easy DIY Fixes For Old Makeup #479; my 51 year old mom; 5 at-home skincare tips...*; *These 8 products never fail me; 19 Amazon Items MY MOM Made Me Try!!! 5 LIFE CHANGING Beauty Hacks...*; ... *Using Only 3 Essential Products; Top 7 Glam Makeup Essentials...*; *5 Simple Steps for a Glowing Complexion*.

У всіх наведених прикладах числівники конкретизують і підсилюють задекларовані переваги, стимулюючи зацікавленість і отримання вигоди для споживача.

Вживання **дієприкметників** (*Satisfying skincare, Most-Hyped Products*) та прислівників (*EVER, Sooner, never*) є найменш продуктивним, однак виправданим для створення більш емоційної оцінки чи ілюстрації обставин.

Ми також виявили порушення граматичних норм, що вважаємо стилістичною особливістю клікбейтингових заголовків: *How much total?* (неповне парцельоване речення без дієслова); *Want it all 4 cheaper?* (відсутнє допоміжного дієслова у питальній формі); *clean girl makeup* (порушення граматичної норми присвійного відмінка); *more clean* (порушення утворення порівняльної форми односкладового прикметника). Виявлені порушення апелюють до спрощення й лаконізації повідомлення для досягнення більшої інформативності заголовка.

Висновки. Дослідження лексико-стилістичних особливостей клікбейтингу на матеріалі заголовків з індустрії краси демонструє, що сучасний контент у соціальних медіа адаптується до швидко змінюваного інформаційного середовища, у якому внесення інновацій в способи залучення уваги споживачів стає критично важливим. Проаналізувавши понад 200 заголовків з YouTube, ми визначили основні характеристики клікбейтингових заголовків, що покликані привертати увагу та стимулювати інтерактивність користувачів.

Отримані результати свідчать про домінування іменникових сполучень, які забезпечують сприйняття інформації через зрозумілі та усталені терміни, що віддзеркалюють ключові поняття

в індустрії краси. Використання прикметників, особливо у позитивному ступені, та дієслів у імперативній формі, підкреслює динамічність і емоційність представлення інформації, що націлює на створення у читача враження терміновості й непередбачуваності.

Типовою особливістю клікбейтингу є залучення відомих особистостей з індустрії краси, що надає заголовкам авторитетності й солідності. Окрім того, вживання числівників надає заголовкам конкретики й привабливості.

Дослідження також показало, що порушення граматичних норм виступають як стилістичний прийом, що фокусує увагу на простоті та лаконічності повідомлення. На основі цього матеріалу можна стверджувати, що клікбейтинг виконує не лише функцію залучення, але й впливає на формування очікувань користувачів, створюючи змішане враження інформативності та розваги.

Отже, у нашій статті вперше систематизовано лексично-стилістичні особливості клікбейтингу на матеріалі заголовків з індустрії краси, що дає новий погляд на потенціал клікбейтингу у сучасних комунікаціях. Це дослідження може слугувати базою для подальших досліджень у галузі лінгвопрагматики, медіакомунікацій та реклами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гусак О. О. Заголовок як інструмент збільшення відвідуваності сайту інтернет-ЗМІ. *Держава та регіони*. Серія: Соціальні комунікації. 2013. № 2(14). С. 70–73.
2. Євграфова А. О. Заголовок як актуалізатор текстової інформації. *Стиль і текст*: зб. Наук. Ст. 2003. № 4. С. 141–149.
3. Калиниченко А. Заголовок як важливий інструмент привернення уваги до новини в онлайн-ЗМІ. *Science Online: International Electronic Scientific Journal*. 2018. № 12. URL: <https://nauka-online.com/ua/publications/sotsialnye-kommunikatsii/2018/12/zagolovok-kak-vazhnyj-instrument-privlecheniya-vnimaniya-knovosti-v-onlajn-smi/> (дата звернення: 14.09.2024)
4. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту: Навчальний посібник для студентів старших курсів факультетів англійської мови. Вінниця, Нова Книга. 2004. 272 с.
5. Пастернак Тетяна. Прагмалінгвістичні особливості стратегії клікбейтингу у заголовках навчальних відео з ютубу. *Studia methodologica. Філологічні студії*. № 57. 2024. С. 174–179.
6. Шевченко С.П. Заголовок у сучасних інтернет-виданнях. *Український інформаційний простір: науковий журнал інституту журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв*. 2014. Вип. 2. С. 241–247.
7. Dor D. On Newspaper Headlines as Relevance Optimizers. *Journal of Pragmatics*. 2003. Vol. 35 (5). P. 695–721.
8. Van Dijk Teun. News Analysis: Case Studies of International and National News in the Press. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates. 1988. 325 p.

УДК 004.923(=111):578.834COVID-19]004.738.5:316.77
DOI <https://doi.org/10.32782/folium/2024.5.16>

АНГЛОМОВНІ ІНТЕРНЕТ-МЕМИ ПРО COVID-19: КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

Наталія Пилячик

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології,*

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID 0000-0002-0642-6745

Scopus Author ID 57834764300

Web of Science Researcher ID HLH-3077-2023

natalia.pyliachik@pnu.edu.ua

Ольга Артиш

асистент кафедри англійської філології,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID 0000-0002-5684-6086

olga.artysh@pnu.edu.ua

Тетяна Меленюк

магістрантка кафедри англійської філології,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID 0009-0004-8831-7957

meleniuk7@gmail.com

Ключові слова: *інтернет-мем, комунікативно-прагматичний аспект, COVID-19, інтернет-комунікація, пандемія, культурний дискурс, англомовний мем.*

Стаття присвячена дослідженню англомовних інтернет-мемів про COVID-19 у контексті комунікативно-прагматичного аспекту, з акцентом на їхню роль у соціальній комунікації під час глобальної пандемії. У цей період мемі стали важливим інструментом для вираження суспільних настроїв, емоцій і думок. Вони виконують функції інформування, розваги, соціальної критики та створення гумористичних інтерпретацій реальності. Стаття аналізує різні аспекти мовної гри, іронії та сатири, які використовуються в мемах як ефективні засоби впливу на аудиторію. Такі досліджувані комунікативні стратегії допомагають суспільству адаптувати складні або стресові ситуації в більш доступні для сприйняття та осмислення форми. Наше дослідження виявляє, що англомовні мемі не лише відображають соціокультурні та психологічні реакції на пандемію, а й відіграють активну роль у формуванні колективної пам'яті про цей період. Вони становлять невід'ємну частину сучасного медіадискурсу, сприяючи глибшому розумінню комунікативних процесів у часи глобальних криз. У цьому контексті мемі слугують як джерелом підтримки для суспільства, так і ефективним інструментом для розповсюдження інформації в онлайн-середовищі. Дослідження англомовних мемів про COVID-19 показує різноманітність лексичних груп, які активно використовуються в цьому жанрі. Неологізми, скорочення та сленгові вирази надають мемам про COVID-19 емоційної виразності та гумору, формуючи специфічну культурну реакцію на кризу. Стилистичний аналіз демонструє, як мовні та візуальні засоби в мемах застосовуються для досягнення різних ефектів на аудиторію. У центрі уваги опиняються такі теми, як носіння масок, соціальне дистанціювання та критика заходів управління пандемією.

ENGLISH-LANGUAGE INTERNET MEMES ABOUT COVID-19: A COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC ASPECT

Nataliia Pyliachyk

*PhD in Linguistics, Associate Professor,
Associate Professor at the English Philology Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Olha Artysh

*Assistant at the English Philology Department
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Tetiana Meleniuk

*Master's student at the English Philology Department
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Key words: *Internet meme, communicative and pragmatic aspect, COVID-19, Internet communication, pandemic, cultural discourse, English-language meme.*

The article is dedicated to the study of English-language internet memes about COVID-19, focusing on their communicative and pragmatic aspects, with an emphasis on their role in social communication during the global pandemic. During this period, memes became an important tool for expressing public sentiments, emotions, and opinions. They serve functions such as informing, entertaining, offering social critique, and providing humorous interpretations of reality. The article analyzes various aspects of wordplay, irony, and satire used in memes as effective tools to influence the audience. These communicative strategies help society adapt complex or stressful situations into more accessible and understandable forms. Our research reveals that English-language memes not only reflect the sociocultural and psychological reactions to the pandemic but also play an active role in shaping collective memory of this period. They are an integral part of modern media discourse, contributing to a deeper understanding of communicative processes during global crises. In this context, memes act as both a source of support for society and an effective tool for disseminating information online. The study of English-language memes about COVID-19 highlights the diversity of lexical groups actively used in this genre. Neologisms, abbreviations, and slang expressions give COVID-19 memes emotional intensity and humor, shaping a specific cultural reaction to the crisis. A stylistic analysis demonstrates how linguistic and visual means in memes are employed to achieve various effects on the audience, focusing on topics like mask-wearing, social distancing, and criticism of pandemic management measures.

Вступ. Сучасний світ зазнає унікальних змін, адже жоден інший період історії не характеризується такою динамікою світогляду та залежністю від інформаційних потоків, що долають кордони з безпрецедентною швидкістю. Комунікація сьогодні наочно демонструє ці глобальні перетворення. Інноваційні технології, які змінили стиль і спосіб спілкування, назавжди вплинули на людство, а інтернет дозволив миттєво обмінюватися інформацією. Спілкування все частіше переміщується з реального світу у віртуальний простір, що має свої особливості та закономірності. Це викликає інтерес лінгвістів до дослідження інтернет-дискурсу, враховуючи його значущість

і ключову роль у житті сучасної людини. Меми, як важливий елемент інтернет-спілкування, відіграють важливу роль у цьому контексті. Їх вивчення є актуальним через недостатню кількість досліджень, динаміку мовних засобів їх вербалізації, а також значущість у національно-культурному просторі певної країни й вплив глобалізації. У сучасному медійному дискурсі комунікативна прагматика виступає ключовим аспектом, що визначає ефективність і сприйняття повідомлень цільовою аудиторією. Вона охоплює широкий спектр тактик і стратегій, спрямованих на досягнення комунікативних цілей, таких як переконання, вплив і розвага.

Англомовні інтернет-меми стали яскравим проявом комунікативної прагматики та невіддільною частиною онлайн-культури. Вони використовуються для швидкої й ефективної передачі ідей, емоцій і соціокультурних концепцій, залучаючи аудиторію через гумор, іронію та сатиру, і таким чином сприяють інтерактивному спілкуванню та взаємодії в цифровому середовищі. Дослідженням особливостей мемів присвячені роботи українських вчених: Л. Безуглої (Безугла, 2023), О. Дзюбіної (Дзюбіна, 2016), В. Неклесової (Неклесова, 2017), Т. Поди (Пода, 2017), О. Чернікової (Чернікова, 2015), Н. Пилячик (Bilyk et al., 2022) та інших. Серед іноземних науковців меми досліджували Дж. Берджесс (Burgess, 2008), Д. Кристал (Crystal, 2017) та інші.

Матеріал і методи дослідження. Інтерес науковців до інтернет-комунікації зумовлений її здатністю впливати на літературну мову, а також виявляти й демонструвати потенціал мовних засобів, які виникають у процесі віртуального спілкування. Водночас вони сприяють появі цілої низки цікавих для дослідження мовних одиниць, що відображають явище мовної гри, яке є цінним об'єктом вивчення в комунікативно-прагматичному контексті.

Матеріалом дослідження є збір англомовних інтернет-мемів про COVID-19, які циркулювали в соціальних мережах, на форумах, в групах, що присвячені пандемії. Це такі платформи, як Twitter, Facebook, Instagram, Reddit, TikTok тощо. **Методами дослідження** є такі: *комунікативно-прагматичний аналіз* для дослідження, як меми передають значення, наміри та як вони впливають на аудиторію. Включення аналізу прагматичних стратегій, таких як іронія, сарказм, сатиричні елементи та мовна гра. *Контент-аналіз* – кількісний та якісний аналіз змісту мемів для виявлення основних тем, емоційних тональностей та способів комунікації. *Дискурс-аналіз* для вивчення того, як меми формують та відображають культурний дискурс про COVID-19, включаючи роль мемів у соціальній комунікації та вплив на формування колективної пам'яті.

Результати та обговорення. Сучасний світ характеризується тенденцією до інформатизації, що означає трансформацію суспільства завдяки широкому доступу до інформації. Одним із основних засобів обміну інформацією є інтернет, який створює новий вимір існування людства з власними правилами та особливостями. Окрему увагу приділяють мові інтернету, що має унікальні риси. Для цього специфічного виду мовлення характерна поява нових функціональних одиниць, що активно поширюються мережею і підкреслюють унікальність інтернет-комунікації. Однією з таких одиниць є мем, який на сьогодні є однією

з найбільш популярних форм віртуального спілкування. Прагматичні функції мемів забезпечуються текстом (вербальний мем), зображенням (невербальний мем) або їх поєднанням. Це стосується комплексних вербально-візуальних мемів або так званих креолізованих мемів (Чернікова, 2015: 151).

Спалах пандемії у 2019 році кардинально змінив звичний уклад життя по всьому світу, вплинувши на всі сфери людської діяльності: від охорони здоров'я та економіки до психосоціального благополуччя та політики. COVID-19 перетворився не лише на медичну проблему, але й на глибокий культурний феномен, який знайшов відображення в масовій культурі, мистецтві, мемах і сучасній мові.

Меми про COVID-19, які стали важливою складовою культурного дискурсу, відіграють ключову роль у формуванні та поширенні різноманітних ідей, стереотипів і уявлень про пандемію. Вони не тільки розважають і знімають напругу, але й можуть справляти прагматичний вплив на суспільну свідомість і поведінку. При аналізі цього явища на лексичному рівні варто зауважити, що лексема «mem» зустрічається в невеликій кількості випадків, як, наприклад, на рис. 1 та рис. 2.

Досліджуючи лексику англомовних мемів, присвячених COVID-19, варто відзначити наявність різних синонімів основного терміна, серед яких виділяємо «Coronavirus», «pandemic», «corona», «virus» і «Covid» (Bilyk et al., 2022).

З початком пандемії COVID-19 у 2020 році світ вступив у непередбачувану боротьбу з новим вірусом, що вимагала не лише адаптації систем охорони здоров'я, а й запровадження соціальних обмежень для уповільнення поширення захворювання. У цьому контексті ключову роль почали відігравати певні лексеми, які знайшли своє місце й у англомовних мемах, зокрема: «mask», «social distancing», «lockdown», «hand washing», «disinfection», «contact avoidance» і «shutdown» (рис. 3 і рис. 4).

Під час пандемії COVID-19 у світі спостерігалися апокаліптичні сцени, які вторглися в наше повсякденне життя. Глобальна криза створила відчуття загрози, невидимої, але всюдисущої, перетворюючи міста на майже порожні простори, а людей – на ізольованих борців із невидимим ворогом. Страх захворіти та невизначеність майбутнього стали частиною повсякдення, викликаючи асоціації з зомбі та апокаліптичними сценаріями. Це підтверджує і стаття С. Король та Л. Климанської, де зазначено: «COVID-19 – асоціюється ... хіба із зомбі апокаліпсисом» (Король & Климанська, 2021: 24). Ця тема також відображена у мемах (рис. 5 і рис. 6).

"In the year 2020 humanity was threatened with extinction. Panic spread across the planet like never before"

"What were you doing grandpa?"

"Just sending memes to friends and stuff"

Laughing at corona memes like

Рис. 1, 2. Прагматичний вплив мемів на суспільну свідомість і поведінку

Рис. 3, 4. Лексичне наповнення мемів про COVID-19

Лексика мемів про COVID-19 також охоплює економічні аспекти кризи. Слово «есопоту» підкреслює економічні наслідки пандемії, що впливають на фінансовий стан населення. Інші важливі слова, як-от «government» і «corrupt industry», вказують на критику політичних рішень і дій окремих індустрій. У деяких мемах використовуються математичні терміни «Linear Scale» і «Logarithm Scale» (рис. 7), що дозволяють візуально порівнювати статистичні дані про поширення вірусу, підкреслюючи науковий підхід до аналізу та презентації даних.

Через те, що під час пандемії багато людей працювали і навчалися дистанційно, в англійських мемах зустрічається лексема «Zoom», що стала символом адаптації до нових умов життя.

Її використання в мемах підкреслює важливість сучасних технологій для підтримки соціальних зв'язків в умовах фізичного дистанціювання.

Під час пандемії з'явилися нові лексичні одиниці, такі як «gona» і «quaranTUNE». Неологізм «gona» використовується для гумористичного акцентування на страхах перед зараженням (рис. 8). Неологізм «quaranTUNE» поєднує слова «quarantine» і «tune», відображаючи нові культурні практики, як-от складання плейстів під час ізоляції (рис. 9).

В англійських мемах тема носіння масок і дотримання соціальної дистанції відображається у лінгвістичному компоненті через лексему «PPE» (Personal Protection Equipment) та гасло «Hands, Face, Space». У візуальному компоненті ця тема

Рис. 5, 6. Асоціативне представлення COVID-19

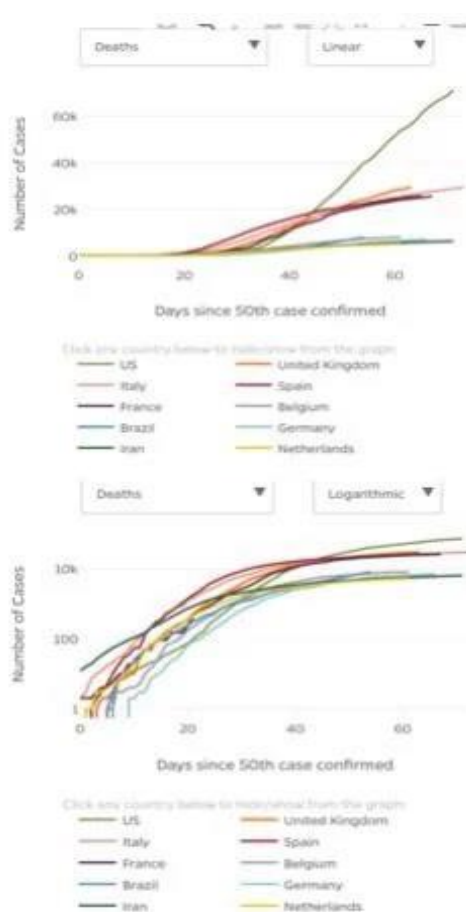

Рис. 7. Вербальне представлення мемів про COVID-19

представлена зображеннями масок. Рематична частина пресупозиції здебільшого ілюструється через зображення Бориса Джонсона та членів його кабінету, які не дотримуються необхідних заходів для захисту населення. Наприклад, у мемі

(рис. 10), присвяченому впровадженню обмежувальних заходів, можна побачити ілюстрації, що відповідають гаслу «Hands, Face, Space».

У першій частині тексту, що стосується «Hands», Борис Джонсон зображений

Рис. 8, 9. Представлення мемів COVID-19 за допомогою неологізмів

Рис. 10. Представлення COVID-19 через PPE лексему

у карикатурній манері, сидячи на стільці з руками під собою, що є візуальною метафорою ідіоми «to sit on your hands» (буквально «сидіти на руках», що означає бездіяльність). Друга частина «Face» показує Джонсона, який закриває обличчя руками, демонструючи небажання звертати увагу на негативну статистику. У третій частині «Space» висловлюється думка про управління Джонсоном країною: він стоїть на значній відстані від трибуни, ніби дотримуючись соціальної дистанції, і таким чином не впливає на політичне життя.

Тема дотримання заходів безпеки, таких як носіння масок і соціальна дистанція, в англійських мемах часто пов'язується з рему, пов'язаною з рухом проти маскового режиму. Відмова від носіння масок спостерігається як серед окремих громадян через їхні особисті переконання, так і серед законодавців деяких штатів, переважно республіканців. У кількох мемах з вибірки

соціальна критика спрямована на рішення губернатора Аризони Дага Дьюсі скасувати вимогу носити маски. У мемі під назвою «Arizona Bull» зображено родео, де бик, якого намагаються приборкати, має напис «COVID-19». Біля одного з глядачів, яким є губернатор Дьюсі, стоїть кошик із написом «Dump masks here». Ідея несвоєчасності такого рішення передається за допомогою зображення щита з написом «7,221 latest death count», що інформує про кількість померлих від коронавірусу в Арізоні. Таким чином, рема цього мема підкреслює, що в США кожен штат має своє законодавство, і правила, ухвалені у штатах під керівництвом республіканців, значно відрізняються від законів у сфері охорони здоров'я в ліберальних штатах (рис. 11).

Аналіз англійських мемів про COVID-19 демонструє значну різноманітність лексичних груп, що активно використовуються в цьому жанрі,

Рис. 11. Прагматичний вплив мемів на суспільну свідомість і поведінку

зокрема ключові терміни, пов'язані з пандемією та її соціальними наслідками, які домінують у меметичному контенті і підкреслюють актуальність теми. Неологізми, скорочення та сленгові вирази додають мемам емоційного насичення і гумористичного вираження, сприяючи формуванню специфічної культурної реакції на кризову ситуацію. Стилистичний аналіз виявляє, як мовні та образні засоби в мемах використовуються для досягнення різних ефектів на аудиторію, акцентуючи теми, такі як носіння масок, соціальна дистанція та критика управління пандемією. Більшість науковців вважають, що розважальна функція є основною для мемів (Смола, 2019: 92) проте безсумнівно вони також висловлюють психологічні, етичні, політичні та побутові проблеми. Мемам притаманна низка функцій, таких як інформативна, самоідентифікаційна, експресивна, оцінювальна тощо. Їх прагматика включає також встановлення міжкультурного спілкування, що можливе завдяки використанню англійської мови як мови міжнародного спілкування. Це дозволяє обміну мемами між користувачами з різних культур, інтегруючи їх у глобальну інтернет-культуру.

Висновки. Отже, меми є потужним інструментом, який відображає різноманітні аспекти сучасного життя та забезпечує доступ до актуальної інформації, що робить їх важливим об'єктом дослідження в соціолінгвістиці та суміжних науках. Функціонування схожих мемів в англійській та українській культурах свідчить про глобалізацію, прийняття уніфікованих культурних цінностей і глобальної ментальності. Це також підкреслює важливість перекладу мемів для створення спільного інформаційного простору в епоху інформатизації.

Аналіз англійських інтернет-мемів про COVID-19 в контексті комунікативно-прагматичного аспекту демонструє їх важливу роль як засобу медійного дискурсу, що впливає на масову аудиторію в умовах глобальної кризи. Інтернет-меми, завдяки своїй мультимодальності та здатності швидко адаптуватися до культурних та соціальних трендів, стали важливим інструментом для вираження громадських настроїв, емоцій та соціальних коментарів під час пандемії. Дослідження показало, що англійські меми активно використовують лексичні та образні засоби для досягнення різних комунікативних цілей, включаючи підкреслення важливості носіння масок, соціальної дистанції та критики управління пандемією.

З огляду на значення англійських мемів в сучасній медіа-культурі, перспективним є подальше дослідження їх комунікативних стратегій у нових контекстах, зокрема, під час військових конфліктів. Це дозволить краще зрозуміти специфіку їх впливу на глобальну аудиторію та роль у формуванні соціальних та культурних реакцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безугла Л. Р. Лінгвопрагматичні властивості мемів. *Міжособистісна комунікація та перекладознавство: сучасні перспективи розвитку*: збірник тез та доповідей I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Черкаси, 12 квітня 2023 р.). Кременчук, 2023. С. 9–10.
2. Дзюбіна О. І. Класифікація, структура та функціонування інтернет-мемів в соціальних мережах Twitter та Facebook. *Young Scientist*. 2016. № 2 (29). С. 375–379.

3. Король С., Климанська Л. COVID-19: загрозовий імідж в українському медіапросторі. *Соціологія – соціальна робота та соціальне забезпечення – регулювання соціальних проблем* : матеріали XI Міжнародної наукової конференції (м. Львів, 13-14 травня 2021 р.). Львів, 2021. С. 23–25.
4. Неклесова В. Ю. Мемі як частина онімного простору. *Записки з ономастики*. 2017. Вип. 20. С. 210–222.
5. Смола Л. Мем як інструмент інформаційної війни. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. 2019. С. 91–95.
6. Пода Т. А. Інтернет-мемі як феномен інформаційного суспільства. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2017. № 1. С. 117–120.
7. Чернікова О.І. Вербальний, невербальний та комплексний мемі: класифікація за способом подання та сприйняття інформації в інтернет-середовищі (на матеріалі англомовних кіномемів). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*. Том 18. № 1. 2015. С. 151–156.
8. Bilyk, O., Bylytsia, U., Doichyk, O., Ivanotchak, N., & Pyliachyk, N. (2022). COVID-19 Metaphoric Blends in Media Discourse. *Studies about Language/Kalbu Studijos*. 2022. № 40.
9. Burgess J. All Your Chocolate Rain Are Belong to Us? Viral Video, YouTube and the Dynamics of Participatory Culture. *Video Vortex Reader: Responses to YouTube*. 2008. P. 101–109.
10. Crystal D. Language and the Internet. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. 272 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. COVID Memes: Why we're using laughter to get us through a pandemic. Copyhackers. URL: <https://copyhackers.com/2020/06/covid-memes/> (дата звернення: 02.09.2024)
2. Laughing During A Crisis: The Best Coronavirus Memes. *Forbes*. URL:
3. <https://www.forbes.com/sites/rebeccabellan/2020/03/19/laughing-during-a-crisis-the-best-coronavirus-memes/> (дата звернення: 02.09.2024)

УДК 37.016:81'243:811.111'06]004.774.6БЛОГ(=111):28-442
DOI <https://doi.org/10.32782/folium/2024.5.17>

ВИКОРИСТАННЯ АНГЛОМОВНИХ ВЛОГІВ ПРО ЇЖУ У ВИКЛАДАННІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Наталія Пилячик

*кандидат філологічних наук,
доцент, доцент кафедри англійської філології,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID ID 0000-0002-0642-6745
Scopus Author ID 57834764300
Web of Science Researcher ID HLH-3077-2023
natalia.pyliachik@pnu.edu.ua*

Любов Михайлюк

*старший викладач кафедри англійської філології,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID ID 0000-0002-8044-7771
liubov.mykhailiuk@pnu.edu.ua*

Марта Костишин

*магістрантка кафедри англійської філології,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID ID 0009-0005-5295-1849
martakostisin011@gmail.com*

Ключові слова: викладання англійської мови, влоги про їжу, автентичні відеоматеріали, інтерактивне навчання, культурна обізнаність.

Стаття присвячена дослідженню використання англومовних влогів про їжу як інноваційного інструменту у викладанні сучасної англійської мови. Аналізуються переваги інтеграції автентичних відеоматеріалів у навчальний процес, акцентуючи увагу на їхньому впливі на розвиток навичок аудіювання, розширення словникового запасу та покращення культурної обізнаності щодо англومовних країн. Влоги про їжу надають студентам унікальну можливість ознайомитися з різними мовними акцентами, стилями мовлення та сучасною лексикою, що активно використовується носіями мови. Це підходить для розвитку не лише мовних, а й комунікативних та креативних навичок студентів. Використання влогів про їжу в навчанні англійської мови дозволяє створити динамічне і мотивуюче середовище, яке підвищує ефективність засвоєння мовного матеріалу. Окрім цього, дослідження показує, що такі медіапродукти формують сучасні гастрономічні тенденції, а також впливають на культуру споживання їжі, сприяючи взаємодії мови, культури та кулінарних тенденцій у віртуальному просторі. У відеоблогах про їжу блогери часто виражають обурення або захоплення, щоб підкреслити свої емоції та враження від процесу приготування страв. Вони використовують жартівливий тон, додають особисті коментарі та поради, що надає контенту більшого емоційного залучення. Прикладами таких популярних каналів є You Suck at Cooking, канал Джеймі Олівера та Babish Culinary Universe. Окремо варто відзначити рецептурні відео, в яких комунікація здійснюється лише через візуальний ряд, без використання слів, за винятком підписів до відео.

THE USE OF ENGLISH-LANGUAGE FOOD VLOGS IN TEACHING MODERN ENGLISH

Nataliia Pyliachyk

*PhD in Linguistics, Associate Professor,
Associate Professor at the English Philology Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Liubov Mykhailiuk

*Assistant Professor at the English Philology Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Marta Kostyshyn

*Master's student at the English Philology Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Key words: *English language teaching, food vlogs, authentic video materials, interactive learning, cultural awareness.*

The article explores the use of English-language food vlogs as an innovative tool in teaching modern English. It analyzes the advantages of integrating authentic video materials into the learning process, focusing on their impact on developing listening skills, expanding vocabulary, and enhancing cultural awareness of English-speaking countries. Food vlogs offer students a unique opportunity to familiarize themselves with different accents, speech styles, and contemporary vocabulary actively used by native speakers. All this fosters not only language skills but also communicative and creative abilities. Using food vlogs in the English language teaching helps create a dynamic and motivating environment that enhances the effectiveness of language acquisition. Additionally, the research shows that such media products shape modern gastronomic trends and influence food consumption culture, facilitating the interaction between language, culture, and culinary trends in the virtual space. In food vlogs, vloggers often express frustration or excitement to highlight their emotions and impressions of the cooking process. They use a humorous tone, add personal comments and advice, making the content more emotionally engaging. Examples of such popular channels include You Suck at Cooking, Jamie Oliver's channel, and Babish Culinary Universe. Notably, some recipe videos communicate solely through visuals, without spoken words, relying only on video captions.

Вступ. Через швидкий розвиток медіа все більшої популярності набувають так звані влоги, які є різновидом блогів, проте містять одну принципово відмінну складову. Згідно визначень, які можна знайти в словниках, влог чи більш ширше відеоблог – це «запис ваших думок, вражень чи досвіду, який ви знімаєте та публікуєте в Інтернеті» (Cambridge Dictionary Online); Merriam-Webster Dictionary пропонує дещо спрощене визначення та описує згадане поняття як «блог, що містить записане відео», власне етимологія поняття vlog це злиття слів video та blog. Концепція відеоблогів виникла в 2000 році, коли Адам Контрас завантажив перше відео для блогу. Це було лише 15-секундне відео як частина більшої публікації, яка описувала його подорож по США. Сьогодні відеоблоги дуже популярні та

перетворилися на складні матеріали на різні теми. Щохвилини відеоблогери завантажують в Інтернет 500 годин відео.

Якщо в цілому проаналізувати формат блогу та влогу, то можна припустити, що для блогів характерний текстовий формат, оскільки основна форма вираження в блозі – письмовий текст. Фото та відео використовуються для доповнення текстових публікацій. Блоги статичні, адже інформація в блозі може залишатися незмінною протягом тривалого часу. Для влогів (відеоблогів) основним є відеоформат, оскільки влогери записують свої повсякденні життєві ситуації, враження, подорожі або інші події на камеру. Часто влоги відображають життя в реальному часі та реальних умовах. Вони можуть бути більш особистими та емоційними, оскільки глядачі отримують можливість

пережити деякі моменти разом з влогером. Блоги та влоги можуть доповнювати одне одного, дозволяючи блогерам виражати свої ідеї та інтереси у різних форматах. Важливо враховувати, що обидва ці формати спрямовані на взаємодію з аудиторією та створення власного унікального образу в онлайн-просторі, який можна успішно використовувати у методиці викладання англійської мови.

Матеріал та методи дослідження. Матеріалом дослідження є різноманітні відеоблоги, в яких розповідається про процеси приготування їжі, її подачі, оформлення, замовлення тощо, які є найбільш популярними на Інтернет каналі YouTube. Одними із основних методів дослідження є *комунікативно-прагматичний аналіз* для дослідження, як відеоблоги передають значення, наміри та як вони впливають на цільову аудиторію, та *контент-аналіз* – якісний аналіз змісту влогів для виявлення основних тем, емоційних тональностей та способів комунікації з аудиторією.

Відеоблоги насправді є монологами, і використовують концепцію «уявних реципієнтів» (Goffman, 1981) схожу на те, як це відбувається у телевізійному та радіоетері. Це підкреслює ідею, що відеоблогери взаємодіють із своєю майбутньою аудиторією, яка зараз не існує. Деякі зі стратегій, які використовуються для визначення статусу учасників, «нагадують ті, які використовуються під час взаємодії лицем до лиця; [тоді як] деякі дуже специфічні для жанру vlog, оскільки вони адаптовані до технічних обмежень» (Frobenius, 2014: 70). Використовуючи ці стратегії, наприклад, різні звернення, запитання та пряму мову; використання специфічних рухів очима та жестів тощо, – ведучий відеоблогу взаємодіє з глядачами, хоча й асинхронно. Фробеніус підкреслив складність спостереження за аспектом співучасті та переговорів у розподілі ролей; тому він також проаналізував письмові коментарі під відеоблогами у своєму наборі даних, щоб оцінити сприйняття ролі глядачами. Він виявив, що глядачі справді «зрозуміли зміну статусу участі» і відповіли на прохання «взаємодіяти через коментарі» (Frobenius, 2014; 61–69). Сучасний англомовний медіапростір наповнений різноманітним контентом, який покликаний розважати, мотивувати, інформувати чи повчати потенційних споживачів даного контенту. Ніша влогів, в яких головним об'єктом дискурсу є їжа – достатньо велика і не обмежується матеріалом, що містить кулінарні рецепти та поради щодо приготування їжі.

Результати та обговорення. Взявши до уваги інформацію зі сайтів про їжу, ми виокремили ті, які тематично найбільше захоплюють глядачів. Першими та найбільш популярними є відеоблоги, що спеціалізуються на рецептах (recipe-based

vlogs). Автори подають детальні та структуровані інструкції щодо приготування різних страв, використовуючи словесні пояснення та візуальні демонстрації. Техніка візуальної демонстрації включає в себе показ кожного етапу приготування, від вимірювання інгредієнтів до кінцевого вигляду готового блюда. Використання камер, що забезпечують чітке та докладне зображення, важливе для того, щоб глядачі могли чітко сприймати процес та наслідувати його. Щодо лексики, відеоблогери активно використовують терміни та вирази, специфічні для гастрономічного світу. Це включає терміни, які описують методи готування, типи інгредієнтів, техніку обробки та вимірювання. Вони також можуть використовувати загальні вирази для вираження смакових відчуттів, такі як “sweet”, “sour” чи “spicy”, щоб дати глядачам уявлення про смакові аспекти страви. У процесі комунікації відеоблогери часто використовують вирази обурення чи захоплення, щоб підкреслити свої емоції та враження від приготування конкретного блюда. Вони можуть використовувати жартівливий тон, а також надавати особисті коментарі та поради, що додає особистісного звучання та взаємодії до контенту. Прикладами таких каналів є *You Suck at Cooking* (3,05 млн. підписників), канал шеф-кухаря *Джеймі Олівера* (5,83 млн. підписників), *Babish Culinary Universe* (10,1 млн. підписників). Окремої уваги заслуговують рецептурні відео, в яких комунікація з глядачем відбувається на рівні сприймання візуального ряду, тобто повністю відсутня вербальна складова, окрім як підписи до відео. Наприклад, канал з назвою *Men With a Pot* налічує понад мільйон підписників, проте на відео спостерігаємо тільки яскраву картину приготування страв на свіжому повітрі, здебільшого це м'ясні страви, а по руках кухаря, які подекуди потрапляють у кадр, можна здогадатись, що готує чоловік, власне саме це глядачам говорить і назва влогу. Прикметним є те, що підписи до відео містять емоджі та відсилки до відомих персонажів, як от хобіти, а в самих відео відсутній будь-який музичний супровід, що дозволяє глядачу повністю зануритись у процес приготування завдяки чітко виділеним звукам притаманним для приготування їжі: смаження, шарудіння, шкварчання тощо (рис. 1).

Не менш популярними є відеоблоги про специфіку національної кухні (cuisine-specific vlogs). Такі влоги зосереджуються на певній кухні, як-от французькій, італійській або мексиканській, і розповідають про традиційні рецепти та техніку приготування. У таких роботах відеоблогери часто намагаються втілити відчуття автентичності та емоційності в кожному відео. Вони можуть використовувати особисті історії, згадки про свої подорожі або родинні традиції, щоб підсилити

Bacon and Smashed
Potatoes 🔥 Hobbit Vibes...

Taco Burger 🔥 your next
Favourite thing 😊 #shorts...

Рис. 1. Приклад підпису до відео з каналу *Men with a Pot*

зв'язок з аудиторією та додати емоційного забарвлення, вони також послуговуються спеціалізованою автентичною лексикою, що з одного боку підкреслює оригінальність контенту, а з іншого виконує важливо соціокультурну роль, оскільки дозволяє глядачам краще пізнати традиції інших держав. Яскравим прикладом таких відеоблогів є *French Cooking Academy* (752 тис. підписників) чи *English Heritage* (1,34 млн. підписників), який хоча і присвячений англійському мистецтву та історії вцілому, на даний момент містить 82 відео, які об'єднані темою *The Victorian Way*, в яких глядачі мають можливість зануритись в атмосферу автентичного приготування традиційних англійських страв. Додамо, що в даному сегменті представлена і українська кухня, зокрема англійський канал українського шеф-кухаря *Євгена Клопотенка* (*Yevhen Klopotenko – Chef from Ukraine*), хоча канал налічує поки що трохи більше 2000 підписників, зважаючи на те, що коментарі під відео англійською, можемо припустити, що популяризація національного через кулінарію успішна.

Своєрідним продовженням влогів про національну кухню є так-звані кулінарні влоги про подорожі (*travel food vlogs*). Вони занурюють глядачів у кулінарну подорож, яка виходить за межі кухні, захоплюючи демонструючи різноманіття культур через їхні унікальні гастрономічні пропозиції. Глядачі спостерігають за свого роду дослідженням, в якому відкриваються характерні смаки, що визначають кожне місце. У таких відеоблогах ведучі діють як культурні амбасадори, безперервно сплітаючи розповіді, які пов'язують історію, традиції та людей, які стоять за приготуванням їжі. Мова, яка використовується в цих відеоблогах, часто пронизана ентузіазмом і справжнім хвилюванням, оскільки відеоблогери

діляться своїм особистим досвідом і реакцією на їжу, яку вони зустрічають. Описові терміни, як-от “mouth-watering” чи “sumptuous”, зазвичай використовуються, щоб передати багатство смаків, тоді як такі вирази, як “culinary exploration” та “food odyssey”, підкреслюють авантюрний дух відеоблогерів під час їхньої навігації через різноманітні харчові ландшафти (Blood, 2011). Крім того, відеоблогери використовують поєднання розмовної та спеціальної кулінарної термінології, щоб знайомити з місцевими інгредієнтами та технікою приготування, таким чином вони конструюють навчально-розважальний досвід для своїх глядачів. Зауважимо, що візуальна складова таких відеоблогів має вирішальне значення, оскільки камера стає вікном у світ кулінарії приймаючої країни, знімаючи гарячу вуличну їжу, яскраві ринкові сцени чи ретельну майстерність вишуканих страв, блогери докладаються до створення позитивного іміджу країни. Зважаючи на цей аспект, використання відеоблогів для просування гастрономічного туризму стає все більш популярним. Для прикладу можемо назвати такі імена як *Mark Wiens* (10,3 млн. підписників) чи *The Food Ranger by Trevor James* (5,84 млн. підписників). Зауважимо, що влоги такого типу відрізняються від інших тривалих відео, яке здебільшого триває близько години.

Відеоблоги з відгуками про ресторани (*restaurant review vlogs*) – це динамічний перетин кулінарної критики та захоплюючої оповіді. Кулінарні відеоблогери, озброєні вибагливим смаком і пристрастю досліджувати гастрономічні чудеса, вирушають у подорожі до різноманітних закладів харчування, куштуючи різноманітні страви. Часто такі влоги перетинаються з попередньою категорією або доповнюють одна одну. Ці відеоблогери

не тільки оцінюють смак страви, вони охоплюють всю атмосферу, якість обслуговування та загальне ставлення, надаючи глядачам повне уявлення про представлені ресторани. Коли справа доходить до безпосередньої оцінки кулінарних пропозицій, у деяких випадках відеоблогери можуть заглиблюватись у кулінарну філософію шеф-кухаря чи пошук інгредієнтів, додаючи глибини своїм оглядам. Використання переконливих мовленевих конструкцій та прийомів оповідання є характерною рисою відеоблогів із оглядами ресторанів. Відеоблогери поєднують об'єктивну критику та суб'єктивні враження, створюючи привабливий наратив, який резонує з власними уподобаннями глядачів щодо їжі. Ділячись своїм справжнім досвідом, відеоблогери встановлюють зв'язок зі своєю аудиторією, впливаючи на кулінарну цікавість і надихаючи досліджувати нові гастрономічні напрямки. Наприклад, *Alexander the Guest* (більше 100 тис. підписників) чи *Brennen Taylor* (3,65 млн. користувачів) пропонують своїм глядачам професійний огляд ресторанів з цілком конкретними порадами, як оцінити заклад.

Популярною є думка, що кулінарні блоги, а тепер і влоги, надають простір глядачам, щоб поділитися своїми творіннями та отримати відгук. Деякі з них досягають професійного визнання та публікують кулінарні книги (наприклад, Клотільда Дюсале з *Chocolate & Zucchini*) або мемуари, пов'язані з їжею (наприклад, Моллі Візенберг з *Orangette*), а деякі самі по собі стають знаменитостями з власними кулінарними шоу (Рі Драммонд з *The Pioneer Woman Cooks*) (Lofgren, 2013). Цікавим було дослідження, проведене у 2016 році у Великій Британії, з аналізу блогів про їжу за допомогою методів корпусної лінгвістики. У ході дослідження були ретельно проаналізовані лексико-граматичні аспекти блогів про їжу з метою визначення того, як часто та наскільки ведучі таких блогів використовують професійну мову і в яких випадках вони вдаються до більш популярного стилю дискурсу. Результати дослідження вказують на постійний перехід фуд-блогерів між роллю експертів та поціновувачів їжі з метою уникнення лекційного стилю, який може відсторонити пересічного користувача (Cesiri, 2016). Провівши комплексний аналіз мови фуд-блогерів, відстежуючи коментарі прихильників та думки експертів, Т. Ханса довела, що фуд-блогери вплинули на своїх підписників та імідж ресторанів, оскільки підписники їм довіряли і зверталися до їхніх рекомендацій перед відвідуванням будь-якого місця (Khansa, 2018).

У сучасному медіапросторі англomовні блоги та влоги про їжу виступають як значущий вимір в онлайн-спільнотах, впливаючи на культуру, гастрономічні тенденції та сприйняття їжі. Ці

в/блоги не лише висвітлюють різноманітні кулінарні аспекти, але й стають місцем для обміну думками, рецептами, та кулінарним мистецтвом, відображаючи трансформації віртуальної гастрономічної області. Англomовний дискурс в цих в/блогів віддзеркалює сучасні тенденції споживання, підкреслюючи значущість візуального аспекту та розкриваючи нові шляхи сприйняття їжі в онлайн-середовищі. У цьому контексті, вивчення дискурсу в/блогів про їжу стає важливим завданням для розуміння взаємодії мови, культури та кулінарних тенденцій у віртуальному просторі.

У методиці викладання англійської мови, англomовний дискурс влогів про їжу може бути використаний як сучасний і мотивуючий інструмент для покращення мовних навичок студентів, зокрема навичок говоріння, оскільки «розвиток цієї компетентності є першочерговим для відтворення реальних життєвих комунікативних ситуацій» (Bilyk et al., 2023). Оскільки влоги представляють собою живий і актуальний формат, їх використання в класі дозволяє студентам зануритися в реальний медіапростір, що сприяє розвитку комунікативних навичок та автентичного сприйняття мови. Використання влогів дозволяє їм знайомитися з термінами, специфічними для кулінарного контексту, такими як методи готування (наприклад, “bake”, “grill”, “fry”), типи інгредієнтів, а також виразами для опису смакових відчуттів (“tangy”, “savory”, “bitter”). Крім того, студенти можуть вивчати повсякденні вирази і сленг, які використовують влогери, що допомагає адаптуватися до реальної мови. Англomовні влоги є джерелом для інтерактивних завдань та творчих проєктів. Студенти можуть створювати свої власні відеорецепти або презентації, використовуючи вивчену лексику та фрази. Це не тільки покращує мовні навички, а й розвиває креативність та навички роботи з медіа контентом (Chen, 2008). Окрім того, влоги покращують навички критичного мислення та комунікації у різних мовленнєвих ситуаціях. Аналіз різних стилів подачі інформації у влогах, таких як вербальна (з використанням словесних інструкцій) і невербальна (тільки візуальні інструкції), допомагає студентам розуміти різноманітні способи комунікації. Наприклад, на **Jamie Oliver's Channel** Джеймі розмовляє з британським акцентом і його ненав'язливий та дружній стиль поєднується із такими розмовними фразами “whack it in the oven” or “give it a good stir.” Це є хорошим прикладом для студентів, як використовувати неофіційну Британську англійську і місцеву кулінарну термінологію у спілкуванні: “Right guys, today we're gonna knock up a lovely bit of pasta—super simple, super tasty.”

Аналіз влогів, подібних до *Men With a Pot*, де відсутні вербальні інструкції, сприяє розвитку здатності до інтерпретації візуальних даних та емоційного сприйняття через медіа.

Висновки. Використання влогів про їжу в методиці викладання англійської мови сприяє розвитку різних мовних навичок. Влоги, що спеціалізуються на рецептах, містять чіткі і структуровані інструкції, які можна використовувати для тренування аудіювання. Студенти можуть слідувати за інструкціями, розуміти контекст і специфічну лексику, що стосується приготування їжі, а також розвивати здатність розуміти мову носіїв у природному темпі. За допомогою влогів студенти збагачують свій лексичний запас. На заняттях англійської мови викладач робить акцент на культурних особливостях різних націй. Влоги про їжу часто містять культурні відсилки та традиційні рецепти, що дозволяє студентам не лише вивчати мову, а й ознайомлюватися з культурою англomовних країн. Це сприяє формуванню глобального мислення та розуміння культурного контексту.

Таким чином, інтеграція влогів про їжу у процес навчання англійської мови сприяє створенню динамічного та актуального навчального середовища, що підтримує розвиток усіх мовленнєвих навичок і задовольняє інтереси сучасних студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bilyk O. et al. Ways of Engaging First-Year Students in Discussions Through Small Group Work. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2023. 10, 1 (Apr. 2023), P. 76–86. DOI: <https://doi.org/10.15330/jpnu.10.1.76-86>.
2. Blood R. Weblogs: A History and Perspective. *We've Got Blog: How Weblogs Are Changing Our Culture*. Basic Books, 2011. P. 7–16.
3. Cesiri D. The blog is served: crossing the 'expert/non-expert' border in a corpus of food blogs. *Colloquium: New Philologies*, 1 (1), 2016. P. 47–62.
4. Chen W., Bonk C.J. The use of weblogs in learning and assessment in Chinese higher education: Possibilities and potential problems. *International Journal on E-learning*. 2008. Vol. 7.1, 2008. P. 41–65.
5. Frobenius M. Audience design in monologues: How vloggers involve their viewers. *Journal of Pragmatics*, 2014. 72. P. 59–72.
6. Goffman E. *Forms of Talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1981.
7. Khansa Tala El. A Critical Discourse Analysis on the Language of Food Bloggers in Lebanon. 2018. URL: https://laur.lau.edu.lb:8443/xmlui/bitstream/handle/10725/8589/Tala_El_Khansa_Thesis_Redacted.pdf
8. Thesis_Redacted.pdf
9. Lofgren J. Food Blogging and Food-related Media Convergence. *M/C Journal*, 2013. 16(3).

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Top 10 Food Vloggers on YouTube. *Haulpack Daily*. URL: <https://www.haulpack.com/blog/top-food-vloggers-on-youtube/> (дата звернення: 03.09.2024)
2. What is a Vlog? URL: <https://www.socialpilot.co/social-media-terms/vlog> (дата звернення: 05.09.2024)

КОНТЕНТ-МАТРИЦЯ ТЕКСТІВ АНГЛО- ТА НІМЕЦЬКОМОВНИХ ДЕРЖАВНИХ ГІМНІВ

Анатолій Приходько

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри іноземної філології та перекладу,
Національний університет «Запорізька політехніка»*

ORCID ID 0000-0001-5051-8711

aprykhod777@gmail.com

Ключові слова: державний гімн, контент-матриця, фрейм, лакунарність, слот облігаторний, слот узуальний, слот позафреймовий, дублювання, субституція.

Пропонована праця присвячена з'ясуванню шляхів і способів інформаційного наповнення текстів дискурсивного жанру «державний гімн» англо- та німецькомовних країн під кутом зору фреймового моделювання їх контенту. Встановлено, що контент-матриця являє собою своєрідний патерн їх (текстів) змістової організації, суть якої може бути наочно представленою в термінах фреймової семантики. Ретельне обстеження понад 40 текстів АДГ і НДГ дозволило з'ясувати, що алгоритм їх конституювання базується на оптимально достатньому семичастинному фреймі з такими облігаторними слотами, як «країна: яка вона» і «пафос ідеологічних настанов» та узуальними слотами («завдання влади», «завдання народу», «ворог: який він», «мета розвитку країни», «клятва вірності країні»). При цьому перший являє собою тематичну вершину фрейму, надаючи об'єктивну інформацію про країну, якій він присвячений, шляхом використання топонімічної, валоративної та дескриптивної лексики, а інший – ідеологічну інформацію про дух епохи, заснований на патріотизмі (монархоцентричному, націоналістичному, емоційному, романтичному), релігійності та консьюмеризмі. Оведено, що кожен із термінальних слотів обох типів – облігаторного і термінального – може набувати в текстах АДГ і НДГ як повного, так і лакунарного вигляду. В окремих випадках лакунарність / вакантність може усуватися за допомогою позафреймових слотів шляхом їх дублювання або субституції. Між цими типами слотів немає відношень підпорядкування, а є відношення взаємної підтримки і взаємного доповнення (симбіоз). Конвенційність фреймової структури текстів гімнів, з одного боку, визначає типові моделі їх конституювання, а з іншого, – не накладає заборони на їх заповнення неконвенційною інформацією.

CONTENT-MATRIX OF TEXTS OF ENGLISH AND GERMAN NATIONAL ANTHEMS

Anatoliy Prykhodko

Doctor of Philology, Professor,

Professor at the Foreign Philology and Translation Department,

Zaporizhzhia Polytechnic National University

Key words: *national anthem, content matrix, frame, lacunarity, mandatory slot, usual slot, out-of-frame slot, duplication, substitution.*

The proposed work is dedicated to finding out the ways and methods of information filling of the texts of the discursive genre «national anthem» of English- and German-speaking countries on the subject of frame modeling of their content. It was established that the content matrix is a kind of pattern of their (texts) content organization, the essence of which can be visually represented in terms of frame semantics. A careful examination of more than 40 anthem texts made it possible to find out that the algorithm of their constitution is based on an optimally sufficient seven-part frame with such mandatory slots as «the country: what is it like» and «the pathos of ideological guidelines» and usual slots («tasks of the government», «the task of the people», «the enemy: what is he», «the goal of the country's development», «the oath of loyalty to the country»). At the same time, the first is the thematic top of the frame, providing objective information about the country to which it is dedicated, through the use of toponymic, evaluative and descriptive vocabulary, and the second – ideological information about the spirit of the era, based on patriotism (monarchocentric, nationalist, emphatic, romantic), religiosity and consumerism. It is stated that each of the terminal slots of both types – obligatory and terminal – can acquire both a complete and a lacunar form in the texts of anthems. In some cases, lacunarity / vacancy can be eliminated with the help of extra-frame slots by duplicating or substituting them. Between these types of slots there is no relationship of subordination, but there is a relationship of mutual support and mutual complementation (symbiosis). The conventionality of the frame structure of hymn texts, on the one hand, determines the typical models of their constitution, and on the other hand, does not impose a ban on filling them with non-conventional information.

Вступ. Текстотип «державний гімн» (ДГ) постає в уявленні філологів як когнітивно-комунікативний феномен, у якому сходяться і взаємодіють мова і мислення, мова і пізнання, людина і суспільство, влада і народ. Найвищою метою текстів цього дискурсивного жанру є встановлення кооперативної взаємодії між агентами і клієнтами дискурсу, до якого й належить цей художній твір. Потрапляючи у фокус дії політичної, ідеологічної, патріотичної комунікації, такий дискурс, набуває гібридного характеру.

Тексти ДГ являють собою малоформатні віршовані твори політичної лірики, що становлять собою певного роду програмний документ (Приходько 2024б: 102), наділений можливостями прагматично-сугестивного впливу, що проявляється в таких його властивостях, як офіційний статус, спрямованість на управління колективними образами (територія, історія, сьогодення, майбутнє), стандартизованість заради підвищення керівності великою уявною спільнотою (Хорошилов 2021: 218). Політологи особливо підкреслюють,

що всі ДГ не викладають об'єктивну інформацію, а «виступають концентрованим проявом етнонаціональних стереотипів, демонструючи високий потенціал до маніпуляції масовою свідомістю своїх adeptів» (Хорошилов 2021: 219).

Останнім часом тексти ДГ все частіше стають об'єктом уваги лінгвістичної науки. Вона вже володіє досвідом вивчення їх тематико-ідіографічних преференцій (Silaghi-Dumitrescu, 2020), лексико-стилістичного аналізу (Baranova, Rozhenko, 2016), прагмасемантичного устрою (Приходько, 2024а), концептуальної організації (Приходько, 2024б; Mayo-Harp, 2002; Pavković, 2020) тощо. Проте ці та деякі інші праці свідчать і про те, що певні аспекти проблеми залишаються все ще поза увагою дослідників. Це стосується, зокрема і фреймового моделювання смислів (контенту), які в обов'язковому порядку підлягають вербальному висвітленню в текстах ДГ.

Матеріал і методи дослідження. Об'єктом цієї розвідки є художній простір текстів державних гімнів, а предметом – їх фреймове моделювання.

Мета роботи – з'ясування шляхів і способів контентного наповнення текстів ДГ відповідною інформацією за певним алгоритмом (фреймом). Матеріалом цієї розвідки слугували понад 40 текстів чинних і нечинних англо- та німецькомовних державних гімнів (далі – АДГ і НДГ). Аналіз здійснювався в межах когнітивно-дискурсивної парадигми, у межах якої використовувалися такі конкретні лінгвістичні методи, як описовий, зіставний і фреймове моделювання контенту, а також процедури числових підрахунків.

Результати та обговорення. Як і будь-який інтелектуальний продукт, ДГ існує та функціонує не в останню чергу завдяки своєму інформаційному наповненню, виконаному за певним когнітивним шаблоном. Для зручності будемо його називати контент-матрицею. **Контент-матриця** текстів АДГ і НДГ є алгоритмом їх наповнення відповідною інформацією, призначеною для кінцевого користувача – клієнта дискурсу. Зрештою контент-матриця становить собою своєрідний патерн (формулу, модель, схему, зразок) змістової організації ДГ, суть якої може бути наочно представлена в термінах фреймової семантики.

Зазвичай **фрейм** тлумачать як певну смислову рамку, використовувану людиною для розуміння певних інтелектуальних продуктів. Крім того, фрейм є тим когнітивно-семантичним субстратом, який сприяє конвенціоналізації знань (Ніконова, 2007: 20) та організує взаємні очікування учасників інтеракції (Dijk, 1981: 21). У цьому сенсі контент-матриця текстів АДГ і НДГ корелює з відомим фреймовим каркасом «такий — дещо — є (існує) / робить так — тут — зараз» (Жаботинська, 2004: 83), в якому поєднуються субстанційні (такий, дещо), акціональні (робить) і сірконстантні (тут, зараз) компоненти. Однак контент-матриця не збігається з цією моделлю, оскільки має свої власні, жанрово-дискурсивні особливості.

Контент-матриця, яка лежить в основі фрейму, є структурно організованим феноменом. Її структура задається конститuentами низхідного порядку – позиційними комірками, які належить заповнити певною інформацією. Такі компоненти називають слотами, терміналами і термінальними вузлами. Найчастіше фахівці користуються першим терміном, слідувати чому будемо і ми. Безсумнівно, когнітивно-семантична структура фрейму є багатокомпонентною, але його п'ятичастинність (системи С.А. Жаботинської та Е.Ю. Воробйової) є не зовсім достатньою для вичерпного осягнення такого текстового феномену, яким є гімн. Специфіка ДГ передбачає іще декілька конститутивно важливих компонентів їх тематично-ідіографічної організації. Зупиняючись на кількісній стороні слотової структури фрейму АДГ і НДГ, доцільно

зазначити, що вона певним чином корелює з гіпотезою глибини В. Інґве (Yngve, 1961) та відомою аксіомою щодо обмеженості оперативної пам'яті людини числом 7 ± 2 . Це число виявилось оптимальним і для контент-матриці текстів АДГ і НДГ.

Спостереження над емпіричним матеріалом дозволяє довести кількість оптимально важливих інформаційних блоків фрейму ДГ до семи: ① країна: яка вона є — ② завдання влади — ③ завдання народу — ④ ворог: який він є — ⑤ мета розвитку країни — ⑥ клятва вірності країні — ⑦ пафос ідеологічних настанов. Така семислотовая структура гімнового фрейму уможливорює умовне розрізнення в ньому облігаторних (слоти ① і ⑦) і узуальних (слоти ② – ⑥) термінальних вузлів.

Облігаторні слоти становлять собою тематичну вершину гімнографічного фрейму, оскільки містять обов'язкову інформацію про країну, якій гімн присвячено, та про ідеологічні настанови, якими автор оперує під час створення тексту (лояльність, відданість, любов до батьківщини, країни, рідного краю) і які власне і є наріжним каменем будь-якого гімну.

Облігаторний слот ① «країна: яка вона є» являє собою своєрідний «паспорт» територіально-адміністративної одиниці, якій власне й присвячено гімн. Найменування є одночасно й важливим актом гімнодії, тому що здійснює презентацію країни, вводячи її ім'я у тканину художньої нарації. Вона (нарація) охоплює щонайменше три смислових компонента, пов'язаних з іменем країни: топонімічний (пряма номінація): *Das Land, das heißt Borussia* /Боруссія 1814/; *Nigeria, we hail thee* /Нігерія 2024/; валоративний (непряма номінація через ціннісний заміник топоніма): *Land, reich an Ruhme, wo Luther erstand* /Студентський гімн 1945/; *This glorious land of liberty* /Ліберія 1847/; дескриптивний (опис специфічних особливостей країни): *Our land abounds in Nature's gifts | Of beauty rich and rare* /Австралія 1984/; *Die Fahne schwebt mir weiß und schwarz voran* /Пруссія 1830/. Решта презентаційних засобів є кількісно та якісно довільними, ніяк не обмеженими у плані авторської фантазії.

Облігаторний слот ⑦ «пафос ідеологічних настанов» представлено з різним ступенем експліцитності в кожному без винятку ДГ. Зазвичай ідеологія задається формою державного правління – відповідно, й гімнографія орієнтується на неї. Так, монархоцентричне світосприйняття має своїм ідеологічним підґрунтям любов і лояльність короні, вірнопідданість, вдовolenість владою – все те, що умовно можна назвати монархічним гедонізмом маленької людини. Такий гедонізм повною мірою виявляється в англійському ДГ 1619 (*Save the King: | Send him victorious, | Happy and glorious, | Long to reign over us*) та у всіх

п'яти імператорських гімнах Австро-Угорщини 1797-1918 рр. з їх безумовною та беззастережною підтримкою монарха: *Gott erhalte Franz den Kaiser, | Unsern guten Kaiser Franz!*. Майже повсюди закоріненою в ДГ ідеологічною настановою є патріотизм. Так, твердо й голосно звучать патріотичні мотиви на славу кайзера у ДГ Німеччини 1871 *Heil dir im Siegerkranz, | Herrscher des Vaterlands*. Він гучно заявляє про себе в гімні Ірландії 1818 (*Never till the latest day shall the memory pass away, | Of the gallant lives thus given for our land. Vaterlands! | Heil, Kaiser, dir!*).

Задаючись формою державної влади, ідеологічні настанови АДГ і НДГ в різні відрізки історії коливаються в межах щонайменше двох соціокультурних величин – патріотизму і релігійності. Перша може набувати при цьому рис монархоцентричного, націоналістичного, емпатійного, романтичного, квалітативно-життєвого світосприйняття. Чітка вираженість релігійної лінії в ідеології ДГ є радше винятком, ніж правилом (ДГ Швейцарії 1981, ДГ Н. Зеландії 1977). Правилу є їх злиття в певного роду релігійно-монархічний (ДГ Великої Британії 1619 та всі гімни Австро-Угорщини) або в релігійно-патріотичний гібрид (АДГ народів Глобального Півдня). Обидва ідеологічні напрями можуть своєрідно зливатися воедино у лірико-героїчному пафосі, як, наприклад, у ДГ США 1931 «*The Star-Spangled Banner*». Тож ідеологічний субстрат ДГ зумовлюється певною соціофілософською ідеєю, що є актуальною для відповідної країни (свобода, незалежність, єдність, рідний край, патріотизм, монархія, Бог) і що в окремих випадках набуває особливого сакрального звучання.

Узуальні слоти призначені для свого заповнення варіативною інформацією щодо агентів (слот ②) і клієнтів (слот ③) дискурсу на предмет накладуваних на них обов'язків у державотворенні, Пор.: ② *God keep our land, glorious and free* /Канада 1980/; *Was der Bürger Fleiß geschaffen | Schütze treu des Kaisers Kraft* /Австро-Угорщина 1854/; ③ *Wir alle stehen dann | Mutig für einen Mann | Kämpfen und bluten gern | Für Thron und Reich!* /Німеччина, 1871/; *But on the cause must go, amidst joy and weal and woe, | Till we make our Isle a nation free and grand* /Ірландія 1818/; ④ *May he sedition hush, | And like a torrent rush, | Rebellious Scots to crush* /В. Британія, 1619/; *Schlagen wir des Volkes Feind* /НДР 1949/.

Особливу увагу тут слід звернути на слот ②, який порівняно з іншими виявляється виписаним найменш чітко, подекуди навіть **амбівалентно**. Складається враження, що будучи натхненником і замовником гімну, влада не поспішає, а то й сторониться брати на себе які-небудь зобов'язання щодо державного будівництва. Така тенденція

простежується від гімнів монархічних до гімнів новітніх демократичних країн. Вищим ступенем амбівалентності, непрозорості та розпорошеності є завдання держави у АДГ Великої Британії 1619, де все закручено навколо монарха як начала всіх начал. Тож і завдання влади – це власне й не завдання їй, а завдання Богові берегти короля (*God save the King*), осипати його милостями (*Thy choicest gifts in store, On him be pleased to pour*) і охороняти заради законів (*Long may he reign: | May he defend our laws*).

Контент-матриця містить і комірки для заповнення певними комплементарними смислами – такими, як мета (⑤) і клятва (⑥). Перша втілюється в побажаннях країні, які нерідко отожднюються з програмою її розвитку (*Knowledge send us, heavenly Father, | Grant true wisdom from above. Justice, | Truth be ours forever, | Jamaica, land we love* /Ямайка 1967/), а друга – клятву громадян боротися за ідеали і плани країни на майбутнє (*We pledge our firm allegiance, | Our promise we renew* /Гамбія 1965/; *Einig lass in Jubelchören, | Vaterland, dir Treue schwören* /Австрія 1947/). І в тому, і у іншому випадках обов'язковий слот зараз (у системі С.А. Жаботинської) в текстах АДГ і НДГ спеціально не виокремлюється, оскільки ідея часу – світлого майбутнього, коли це все настане, – виявляється розчиненою серед інших слотів.

Позафреймові слоти. Фреймова структура ДГ-текстів відбиває лише окремий оптимум, окреслений числом сім, що зайвий раз нагадує про ще одну особливість – здатність слоту бути пропущеним у тексті чи бути заміненим інформаційним блоком іншого ґатунку залежно від ситуації спілкування. У текстах АДГ і НДГ ця здатність доволі помітна. Вона навіть дозволяє говорити про таку рису слотів, як вибіркова необов'язковість, що допускає **лакунарність** окремих термінальних позицій. Подібний «фреймовий лібералізм» має своїм наслідком те, що серед аналізованих текстів лише слот (②) набуває повного фреймового вияву. Натомість вони (тексти) можуть мати й декілька лакунарних слотів, що спростовує очікування щодо обов'язковості заповнення термінальних позицій строго окресленою інформацією. Для художнього тексту, яким є гімн, це було б занадто просто. Насправді ж заповнення таких позицій відбувається за принципом доцільності й преферентності художньо зумовленого добору інформації. Найпоширенішими серед них є дублювання та субституція.

Дублювання – таке препарування кластеру інформації, при якому вона виявляється релевантною відразу для декількох слотів, тобто пристосованою до них одночасно (переважно таке трапляється зі слотами ② і ③). Так, у пасажах

Beneath our radiant southern Cross, | We'll toil with hearts and hands; | To make this Commonwealth of ours Renowned | of all the lands /Австрія 1984/ або *Lasst uns pflügen, lasst uns bauen, | Lernt und schafft wie nie zuvor* /НДР 1949/ важко визначити, до якого слоту слід уналежнити інформацію щодо завдань, але зрозуміло, що вона призначена для обох – і для влади (агентів дискурсу), і для народу (клієнтів дискурсу). Слотове дублювання інформації ставить дослідника перед дилемою: чи слід тут вважати інформаційно закритим лише один із слотів, чи обидва слоти слід вважати заповненими конвенційною інформацією попри те, що це одна й та ж інформація, повторена у кількох слотах (своєрідний «слотовий плагіат»)? Однозначної відповіді на це питання немає.

Субституція – заповнення лакуарного слоту некондиційною інформацією: узуально «пустий» слот заповнюється незуальною інформацією. Поява деяких нових смислових вузлів, узуально не закріплених у контент-матриці, спостерігається в текстах АДГ і НДГ доволі регулярно. У такій ролі часто опиняються історичні ретроспекції, повчально-виховні інтенції, моралізування, обігравання якоїсь мудрості. Приміром, ДГ США 1931 замінює ним вакантні слоти ② і ③): *Blest with vict'ry and peace, may the Heav'n rescued land | raise the Power that hath made and preserved us a nation!* Доволі часто в ННГ трапляються компенсаторні пасажи про щастя, свободу, любов, які матеріалізуються як усвідомлена необхідність (*Frei lebt, wer sterben kann, | Frei, wer die Heldenbahn | Steigt als ein Tell hinan* {замість ②} /Швейцарія 1811/; неминучість любові та вірності (*Alles wechselt im Getriebe | Vielbewegter Erdenwelt; | Doch erprobter Treu und Liebe | Ward die Dauer beigesellt* {замість ①} /Австро-Угорщина 1835/. У цілому кількість слотових субституцій є незначною (вони переважають у слоті ③ в АДГ і у слоті ⑦ в НДГ), щоб вважати їх статистично релевантними. Очевидно, додатковими субститутивно-компенсаторними блоками інформації можна було б вважати молитви та благання. Проте вони виступають у текстах АДГ і НДГ не окремими блоками, а виявляються тісно вплетеними в узуальні кластери інформації. Попри своє перебування осторонь облігаторності та узуальності, субституційні слоти є інформаційно заповненими, а тому подаються в таблиці 1 у рубриці «Заповнено експліцитно».

Слотова лакуарність може бути й абсолютною: термінальна позиція ніби й є, а інформації для неї немає. Такі слоти слід вважати **вакантними**, тобто довічно пустими, такими, що вже ніколи не будуть заповненими – як, наприклад, слот ⑥ у гімні Боруссії 1814 та Великої Британії 1619 (чому тут і там було б не навести клятву

вірності?). Або слот ④ у більшості АДГ чи у НДГ 1922 колишньої войовничої Німеччини? Найчастіше «вакантні» позиції виникають там, де тексти гімнів було піддано більш пізнім художньо-композиційним переробкам з метою скорочення чи, навпаки, розширення або просто удосконалення. Так, у ДГ Австро-Угорщини довгі роки (1797, 1826, 1835) вакантним залишався обов'язковий за нинішніми мірками слот ① країна: яка вона є, але у версії 1854 ця вада усувається. Те ж саме й зі слотом ⑥ клятви вірності країні, що був відсутнім в австрійських гімнах з 1797 по 1946 рр., і з'явився в 1947 р. у ДГ Австрійської республіки. ДГ Великої Британії 1619 через своє формальне скорочення з шести строф до двох (сьогодні переписується урочисте виконання лише 1-ї та 3-ї строф) втратив слоти ① країна: яка вона є, ③ завдання народу ④ ворог: який він є та ⑥ клятви вірності країні. Інші приклади: ДГ ФРН 1952, прийнятий як усічена до однієї строфи версія ДГ Німеччини 1922, втратив слоти ④ ворог: який він є та ⑥ клятви вірності країні. Прямо протилежне відбулося з ДГ Нігерії, який у версії 1978 мав цілих чотири слотових «вакансії», дві із яких (слоти ④ і ⑥) було закрито у версії 2024.

Канонічна контент-матриця текстів АДГ і НДГ не є ані кількісно, ані якісно жорстко заданою, а є потенційно відкритою для свого (до)заповнення неканонічними інформаційними блоками. У результаті маємо список гімнів, які складають тексти зі слотами доволі різноманітних констеляцій, що забезпечує розмаїття їх текстових реалізацій і несхожість одного гімну з іншим. Нехтуючи одними смислами та підключаючи інші, контент-матриця виявляється в текстах АДГ і НДГ вельми гнучким когнітивно-семантичним субстратом з відносно сталим ядром (слоти ① і ②) та з доволі рухливим узусом (слоти ③ – ⑦).

Міра наповненості слотів інформацією є приблизно однаковою для АДГ і для НДГ, що певним чином засвідчує схожі принципи гімнотворення у двох лінгвокультурах. Міра заповненості слотів складає 66% для АДГ і 69% для НДГ, а незаповненості – 34% і 31% відповідно (див. табл. 1), що і в тому, і в іншому випадку є максимально наближеним до принципу **Золотого перетину**. З одного боку, це засвідчує вільне чи довольне прагнення гімнографічної практики до гармонізації конструктивних частин своїх текстів, а з іншого, – її супротив усіляким упорядкуванням і стандартизаціям, вільний дух творчості.

При цьому найбільш високою є наповненість слотів ⑦ «Пафос ідеологічних настанов» для обох лінгвокультур (100%), ① «Країна: яка вона є» (95% для НДГ і 66% для АДГ) і ⑤ «Мета розвитку країни» (81% АДГ і 66% НДГ) /див. табл. 1/. Найнижча заповненість інформацією відмічається

у слотів ② «Завдання влади» (76%) і ⑥ «Клятва вірності країни» (57% в НДГ). Концепт вірність був самозрозумілою категорією в монархічні часи, а в умовах сучасних європейських демократій він став, очевидно, зайвим як деякий романтичний пережиток минулих часів.

Зазначені слоти гімнографічного фрейму не слід вважати абсолютно обов'язковими і невід'ємними компонентами системи. Вони є радше конвенційними орієнтирами гімнотворення. Проте певна їх кількість все ж таки має бути врахованою чи збереженою у кожному випадку створення конкретного гімну. Інакше виникає ризик виплеснути з водою дитину.

Конвенційність фреймової структури досліджуваних гімнів, з одного боку, визначає типові моделі їх конституювання, а з іншого, – не накладає заборони на їх заповнення неконвенційною інформацією. Так, автори по-різному створюють тексти АДГ і НДГ, надаючи одні дані та опускаючи інші. Зокрема, у слоті ① ці тексти можуть містити конкретну інформацію про країну (тільки її назву – скажімо, *Canada* чи *Prussia*) або навіть взагалі її не містити (як у добрій половині гімнів Австро-Угорщини), а можуть подавати її у розсипах епітетів (*deutsches Vaterland, heiliges Vaterland, Herrmannsland, Land, reich an Ruhme, wo Luther erstand* /Студент. гімн 1945/). Можуть вони репрезентувати країну й через ритмічні анафоричні повтори. Пор.: *Dear land of Guyana, Green land of Guyana, Great land of Guyana* /Гаяна 1966/ або *vielgerühmtes Österreich, vielgeprüftes Österreich,*

vielgeliebtes Österreich /Австрія 1947/. Слот ④ «ворог: який він є» може бути лакунарним (ДГ Канади 1980, Австралії 1984, ФРН 1952, Бельгії 1860 та ін.), а може, як колишній ДГ Швейцарії 1811, наводити конкретну (*Zerstörer*), і абстрактну (*Verderben*) інформацію про ворога.

Тож художню тканину аналізованих текстів утворюють інформаційні блоки-константи і блоки-перемінні, що уможлиблює кількісне та якісне варіювання змісту. При цьому термін «константа» тут вельми умовний, оскільки кожен такий компонент може виявитися опущеним у тому чи іншому ДГ. Тут йдеться радше про системно задані та/або преферентні слоти, а у випадку з перемінними – про пусті / вакантні слоти, що їх можна заповнити. Такі термінальні флуктуації пов'язані з ентропією системи – мірою відхилення певної частини гімнів від свого жанрово-дискурсивного канону. І хоча ця міра навряд чи може бути визначеною в якомусь формалізованому вигляді, вона у змозі надати пояснення системи гімнотворення залежно від певних екстралінгвальних чинників: історичної панорами, зміни влади, плину художніх смаків, рекомендацій клієнтів дискурсу тощо. Цим же пояснюється й перманентна практика перероблення та доопрацювання текстів ДГ.

Висновки й перспективи. Наповнення текстів АДГ і НДГ позамовною інформацією відбувається не хаотично, а за певним когнітивним алгоритмом, зумовленим соціальним устроєм, формою правління та комунікативною культурою суспільства. Цей алгоритм корелює з когнітивно-семантичним

Таблиця 1

Кількісні дані щодо наповненості слотів у текстах АДГ

	Назва країни	Завдання влади	Завдання народу	Наявність ворога	Мета розвитку / побажання	Клятва вірності	Пафос та ідеологічні настанови	Разом	
	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦		
Слоти в тестах АДГ (разом – 21 текст)								147 / 100%	
Заповнено експліцитно	20	1	4	8	17	10	21	81/55%	97 / 66%
Заповнено амбівалентно	1	1	1			1		4 / 3%	
Заповнено дублюванням		3	4		3	2		12 / 8%	
Незаповнено (вакансія)		16	12	13	1	8		50 / 34%	
Слоти в тестах НДГ (разом – 21 текст)								147 / 100%	
Заповнено експліцитно	14	8	9	8	14	9	21	83/56%	101 / 69%
Заповнено амбівалентно	3	1		6			-	10 / 7%	
Заповнено дублюванням		4	4				-	8 / 6 %	
Незаповнено (вакансія)	4	8	8	7	7	12	-	46 / 31 %	

феноменом «фрейм» – своєрідною контент-матрицю змістової організації текстів, внутрішня структура якого конститується сьома інформаційними блоками-слотами.

Семислотова структура фрейму текстів АДГ і НДГ умовно поділяється на два блоки – облігаторний і узувальний, кожен із яких може набувати повного і лакунарного вигляду. До облігаторного блоку належать слоти ① «країна: яка вона» є і ② «пафос ідеологічних настанов». Він являє собою тематичну вершину фрейму, надаючи об’єктивну інформацію про країну, якій він присвячений, шляхом використання топонімічної, валоративної, та дескриптивної лексики. Другий блок надає ідеологічну інформацію про дух епохи, заснований на патріотизмі (монархоцентричному, націоналістичному, емоційному, романтичному), релігійності чи консюмеризмі.

Контент-матриця державних гімнів є константною величиною й для гімнів двох близькоспоріднених лінгвокультур – англійської та німецької. Вона виступає як спільний орієнтир, як єдиний для них обох алгоритм гімнотворення. Не виключено, що подальші розвідки можуть показати її придатність і для фреймового моделювання гімнів інших лінгвокультур. Іншою перспективою лінгвістичного пошуку в галузі гімнографії можуть бути як традиційні рівневі (фонетика, граматики, лексика), так і новітні (лінгвокогнітивні, -концептуальні, -прагматичні, -поетичні) наукові рефлексії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жаботинська С. А. Концептуальний аналіз мови: Фреймові мережі. *Мова*. Одеса: Астропринт, 2004. № 9. С. 81–92.
2. Ніконова В.Г. Трагедійна картина світу в поезії Шекспіра. Дніпропетровськ: ДУЕП. 2007. 364 с.
3. Приходько А.М. Прагмасемантична організація текстів дискурсивного жанру «державний гімн»: англійсько-німецькі паралелі. *Англістика та американістика*. Дніпро: Ліра, 2024а. Вип. 21. С. 42–55. DOI: <https://doi.org/10.15421/382407>
4. Приходько А.М. Концептосистема німецькомовних текстів дискурсивного жанру

«державний гімн». *Лінгвістичні студії*. Вінниця: ДонДУ ім. В. Стуса. 2024б. Вип. 47. С. 101–113 DOI: <https://doi.org/10.31558/1815-3070.2023.47.8>

5. Хорошилов О.Ю. Естетичний інструментарій формування уявних спільнот: феномен національного гімну. *Міжнародні та політичні дослідження*. Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечнікова, 2021. № 34. С. 212–231. URL: <http://heraldiss.onu.edu.ua/article/view/229966/240831>.
6. Baranova S., Rozhenko O. Lexical and Stylistic Features of English-Speaking National Anthems in the Aspect of Ideological Discourse. *Філологічні трактати*. Суми: СумДУ, 2016. Т. 8. № 2. С. 80–87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Filtr_2016_8_2_11.
7. Dijk T.A., van. Studies in the pragmatics of discourse. The Hague: Mouton de Gruyter. 1981. 331 p.
8. Mayo-Harp M.I. National Anthems and Identities: The Role of National Anthems in the Formation Process of National Identities. *National Library of Canada*. Ottawa. 2002. 170 p. URL: <https://library-archives.canada.ca/eng/services/services-libraries/theses/Pages/item.aspx?idNumber=1006676332>
9. Pavković A. National identity in the anthems of the states emerging from SFR Yugoslavia. *National Identities*. 2020. No 22. Iss. 5. P. 499–517. <https://doi.org/10.1080/14608944.2019.1666097>.
10. Silaghi-Dumitrescu R. Topics in national anthems. *Language & Literature*. 2020. No 20. 288 p. <https://doi.org/10.24071/joll.v20i2.2541>.
11. Yngve V.H. The depth hypothesis. Structure of language and its mathematical aspect. *Proceedings of the Symposia in Applied Mathematics*. N.Y.: Providence, R.I.: American Mathematical Society. 1961. Vol. XII. P. 130–138.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Тексти гімнів: https://uk.wikipedia.org/wiki/Категорія:Гімни_країн_Європи.
2. Liste der Nationalhymnen. URL: https://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Nationalhymnen.
3. Nationalanthems Info URL: <https://nationalanthems.info/gb.htm>.

УДК 821.111.09'378

DOI <https://doi.org/10.32782/fohium/2024.5.19>

ЗНИЩЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДУМКИ: КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ СТРАТЕГІЇ ПАРТІЇ В РОМАНІ ДЖОРДЖА ОРВЕЛЛА «1984»

Роксолана Тюшко

магістр,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID 0009-0007-2651-9029

roksolana.tiushko.23@pnu.edu.ua

Данило Рега

кандидат філологічних наук, доцент,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID 0000-0002-8569-4501

danylo.reha@pnu.edu.ua

Ключові слова: *влада, внутрішня партія, думки, колективний розум, новомова, тоталітаризм.*

У статті розглянуто стратегію партії в антиутопічному романі Джорджа Орвелла «1984». Проаналізовано мотивацію Внутрішньої Партії Ангсоцу в цілому і зокрема її ціль знищення думки як основної загрози, те, як партія використовує різні методи для досягнення цих цілей, а також деякі аспекти новомови як основної зброї, яку партія використовує в надії знищити свого головного ворога – незалежну думку. У дослідженні проаналізовано новомову як основний інструмент, яким послуговується Партія заради досягнення своєї мети. Тоталітарна влада Океанії планує встановити контроль над усією інформацією, доки реальність не стане такою, якою її називає партія – для цього вона використовує свою найсильнішу зброю – новомову, яка полягає у спрощенні мови, щоб політично не вигідні думки більше не були можливими. Роман висвітлює руйнівні наслідки суспільства, яке надає перевагу послушності та конформізму над індивідуальністю та емоційними зв'язками. У цьому розумінні роман є попередженням про небезпеку тоталітаризму та закликом до людей чинити опір і давати відсіч таким системам контролю. Встановлено, що розглядаючи Партію як колективний розум, як частину одного цілого організму, можна визначити її основні цілі і методи їх досягнення за допомогою новомови. У цьому випадку першочерговим завданням партії є не просто утримання влади, а забезпечення власного виживання та увіковічнення. У цьому сенсі метою партії є усунення будь-яких потенційних загроз її існуванню шляхом контролю нарративу, придушення інакомислення та усунення будь-яких опозиційних ідей. Це класичний приклад механізму самозбереження, коли партія намагається забезпечити власне виживання шляхом усунення будь-яких потенційних джерел небезпеки. Розуміючи методи, які використовувала партія, ми можемо розпізнавати ознаки тоталітаризму, розвивати навички критичного мислення та сприяти утвердженню індивідуальної свободи.

THE DESTRUCTION OF INDEPENDENT THOUGHT: A CRITICAL ANALYSIS OF THE PARTY'S STRATEGY IN ORWELL'S 1984

Roksolana Tyushko

Master,

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Danylo Rega

PhD in Linguistics, Associate Professor,

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Key words: *Power, Inner Party, Hivemind, Thoughts, Newspeak, Totalitarianism.*

The article deals with the party's strategy in George Orwell's dystopian novel 1984. It analyzes the motivation of the Inner Party in general and in particular its goal of destroying thought as the main threat; how the party uses various methods to achieve these goals; and some aspects of the novel as the main weapon the party uses in hopes of destroying its main enemy, an independent thought. The study analyzes Newspeak as the main tool used by the Party to achieve its goals. The totalitarian government of Oceania plans to establish control over all information until reality is what the party says it is – to do this, it uses its most powerful weapon, the novel, which consists of simplifying language so that politically unfavorable thoughts are no longer possible. The novel highlights the destructive consequences of a society that prioritizes obedience and conformity over individuality and emotional connections. In this sense, the novel is a warning about the dangers of totalitarianism and a call for people to resist and fight back against such systems of control. It is concluded that considering the Party as a collective mind, as a part of one whole organism, it is possible to determine its main goals and methods of achieving them with the help of Newspeak. From this perspective, the party's goal is to eliminate any potential threats to its existence by controlling the narrative, suppressing dissent, and eliminating any opposition ideas. This is a classic example of a self-preservation mechanism where the party tries to ensure its own survival by eliminating any potential sources of danger. By understanding the methods used by the party, we can recognize the signs of totalitarianism, develop critical thinking skills, and promote individual freedom.

Вступ. Роман-антиутопія Джорджа Орвелла «1984» змальовує моторошну картину тоталітарного режиму, який застосовує різноманітні стратегії для збереження абсолютного контролю над своїми громадянами. Партія, очолювана загадковим Великим Братом, використовує стеження, пропаганду та психологічні маніпуляції, щоб придушити інакомислення та змінити реальність. Ця дослідницька робота має на меті дослідити багатогранні стратегії, які використовує партія для консолідації та увічнення своєї влади. Розуміння стратегії партії не лише дає змогу зрозуміти критику Орвелла щодо тоталітаризму, а й пропонує певну інтерпретаційну лінзу для аналізу сучасних загроз свободі та демократії. Мета статті – дослідити стратегію Внутрішньої Партії Ангсоцу, її світогляд та методи, які вона застосовує для досягнення своїх цілей в романі Джорджа Орвелла «1984». Об'єктом цієї статті є роман Джорджа Орвелла «1984». Предметом дослідження

є стратегія Внутрішньої Партії у романі «1984». Актуальність дослідження. Дослідження стратегії Партії у «1984» є актуальним і сьогодні, оскільки слугує попередженням про небезпеку тоталітаризму та загрозу втрати свободи особистості. Розуміючи методи, які використовувала партія, ми можемо розпізнавати ознаки тоталітаризму, розвивати навички критичного мислення та сприяти утвердженню індивідуальної свободи. Проблема тоталітарної влади у романі «1984» є актуальною як у дослідженнях українських науковців, так і зарубіжних, зокрема можна виділити праці М. Іконнікової (Іконнікова, 2009) та М. аль-Субайхі і Ханіти Х. (Al-Subaihi, M. & Hanita H., 2020). Серед праць, присвячених саме мотивації та методам Внутрішньої Партії, можна виділити дослідження Дубняка З. (Dubniak, 2023) та Арслана З. (Arslan, 2007).

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом дослідження став роман Джорджа Орвелла

«1984». Методи дослідження – теоретичний, аналітичний, описовий, метод герменевтики.

Результати та обговорення. Досліджуючи особливості Океанії, важливо розуміти головні цілі Партії. Цілі партії багатогранні та далекосяжні. Кінцевою метою партії є збереження влади і контролю над населенням.

Для досягнення цієї мети у Партії є дві основні цілі: перша – це світове панування. Партія прагне завоювати всю поверхню Землі, усунувши будь-яку опозицію і встановивши єдиний, уніфікований уряд. І друга – це винищення незалежної думки: Партія прагне викоринити можливість незалежної думки, гарантуючи, що громадяни підкорятимуться їхній ідеології та відкидатимуть будь-яку форму інакомислення чи спротиву.

Основними проблемами тоталітарних держав Орвелл вважає абсолютизацію ідей, їхнє присвоєння державою та примусове розчинення індивідів усередині держави.

В центрі філософії Партії знаходиться влада. Окрім бажання до влади через відмову від власної індивідуальності, будь які емоції відкидаються як непотрібні, їх розглядають як злочини проти партії.

*«When we are omnipotent we shall have no more need of science. There will be no distinction between beauty and ugliness. There will be no curiosity, no enjoyment of the process of life. All competing pleasures will be destroyed. But always—do not forget this, Winston—always there will be the intoxication of power, constantly increasing and constantly growing subtler. Always, at every moment, there will be the thrill of victory, the sensation of trampling on an enemy who is helpless. If you want a picture of the future, imagine a boot stamping on a human face—*for ever.» (Orwell, 1950: 337)

Новомова – це основний інструмент, який використовує Партія для підкорення свого населення, відповідаючи на питання «як». Вінстон розуміє це з самого початку роману, оскільки бере в ньому безпосередню участь, працюючи в Міністерстві Правди. Однак, він не розуміє остаточної мети:

The past not only changed, but changed continuously. What most afflicted him with the sense of nightmare was that he had never clearly understood why the huge imposture was undertaken. The immediate advantages of falsifying the past were obvious, but the ultimate motive was mysterious. He took up his pen again and wrote:

I understand HOW: I do not understand WHY (Orwell, 1950: 101)

Наприкінці оповіді Вінстон знаходить відповідь і на питання «чому» і записує її у своєму щоденнику: *When he did recall it, it was only by consciously reasoning out what it must be: it did not come of its own accord. He wrote:*

GOD IS POWER (Orwell, 1950: 350)

Повстання Вінстона проти тоталітарної влади також починається саме з випадкової думки: *«The first step had been a secret, involuntary thought, the second had been the opening of the diary. He had moved from thoughts to words, and now from words to actions. The last step was something that would happen in the Ministry of Love. He had accepted it».* (Orwell, 1950: 201)

Партія не зацікавлена у скоєних злочинах, у поверхневих діях. Все, що їх турбує – це сама думка. Вони не знищують своїх ворогів, а змінюють їх: *We are not interested in those stupid crimes that you have committed. The Party is not interested in the overt act: the thought is all we care about. We do not merely destroy our enemies, we change them. Do you understand what I mean by that?* (Orwell, 1950: 319)

Внутрішня Партія добре проаналізувала історію попередніх режимів і причини їх занепаду – О'Браєн пояснює їх Вінстону у Міністерстві Любові. Інквізиція Середніх Віків вбивала своїх ворогів відкрито, коли ті не могли зректися своїх істинних вірувань. Інквізиція вбивала своїх ворогів відкрито, і вбивала їх доки вони були все ще нерозкаяними: фактично, вона вбивала їх саме тому, що вони були нерозкаяними. Тим самим вони створювали мучеників, і вся слава діставалася саме жертвам Інквізиції, а разом з тим увага зосереджувалася саме на їх ідеях. Пізніше, у двадцятому сторіччі, виникли тоталітарні режими нацистів та комуністів. І вони начебто засвоїли уроки з помилок минулого. Вони знали, що в жодному разі не повинні створювати мучеників. Перш ніж виставляти своїх жертв на публічний суд, вони навмисно та свідомо знищували вщент їх гідність. Вони мучили їх тортурами та самотністю допоки вони не ставали зовсім жалюгідними і зізнавалися у будь-чому, звинувачували та прикривалися один одним, скиглили про пощаду. А проте лише через декілька років та сама річ трапилася ще раз і знову – мерці перетворювалися на мучеників і їх зізнання не бралися до уваги. Адже було очевидно, що ці зізнання були вирвані силоміць та неістинні.

Can you not understand, Winston, that the individual is only a cell? The weariness of the cell is the vigour of the organism. Do you die when you cut your fingernails? (Orwell, 1950: 333)

'I told you, Winston,' he said, 'that metaphysics is not your strong point. The word you are trying to think of is solipsism. But you are mistaken. This is not solipsism. Collective solipsism, if you like. But that is a different thing: in fact, the opposite thing. All this is a digression,' he added in a different tone. 'The real power, the power we have to fight for night and day, is not power over things, but over men.' He paused, and

for a moment assumed again his air of a schoolmaster questioning a promising pupil: 'How does one man assert his power over another, Winston?' (Orwell, 1950: 336)

О'Брасна можна сприймати як антагоніста; однак він розглядає себе як невід'ємну частину колективу, Партії. Таким чином, сама Партія постає як жива істота, персонаж і справжній антагоніст. Якщо партія свідомо помітила, що все навколо зрештою приходить до кінця, то для неї, як і для людини, було б розумно докласти всіх зусиль, щоб уникнути своєї загибелі, свого нещасливого кінця.

Якщо розглядати партію як певний колективний розум, а разом з тим і як єдину живу істоту, то її небажання помирати зумовлює бажання знищити заради цього свого основного ворога – думку.

Ворогами Партії постають саме не люди, – а концепції, думки. Для них нестерпним є сам факт існування неправильної думки будь-де у цьому світі, хай там яка потаємна та безсила вона може бути. Навіть у випадку смерті, жодна найменша думка про повстання проти Партії не може просковзнути непоміченою. Вони не збираються повторювати помилок інших тоталітарних режимів: *«It is intolerable to us that an erroneous thought should exist anywhere in the world, however secret and powerless it may be. Even in the instant of death we cannot permit any deviation. In the old days the heretic walked to the stake still a heretic, proclaiming his heresy, exulting in it. Even the victim of the russian purges could carry rebellion locked up in his skull as he walked down the passage waiting for the bullet. But we make the brain perfect before we blow it out. The command of the old despotisms was 'Thou shalt not'. The command of the totalitarians was 'Thou shalt'. Our command is 'THOU ART'»*. (Orwell, 1950: 322) Останнє речення – це цікава граматична конструкція, яку, звісно, цілком неможливо відтворити за допомогою новомови.

На додаток до вичерпного змісту «Книги» Голдштейна, в тексті є ще один уривок, який обґрунтовує їхнє прагнення до виживання як головної мети, де вони прямо визначають смерть як найбільшу невдачу: *«Alone-free-the human being is always defeated. It must be so, because every human being is doomed to die, which is the greatest of all failures. But if he can make complete, utter submission, if he can escape from his identity, if he can merge himself in the Party so that he IS the Party, then he is all-powerful and immortal.»* (Orwell, 1950: 333)

Партію, як колективний суб'єкт, можна розглядати як живу істоту з власними цілями та мотиваціями. У цьому випадку першочерговим завданням партії є не просто утримання влади,

а забезпечення власного виживання та увіковічення.

Влада Океанії чітко усвідомлює, що навіть найменші дії та думки можуть мати значний вплив на населення. Таким чином, навіть найдрібніша деталь сприймається як загроза з боку партії, як суб'єкта.

У цьому сенсі метою партії є усунення будь-яких потенційних загроз її існуванню шляхом контролю нарративу, придушення інакомислення та усунення будь-яких опозиційних ідей. Це класичний приклад механізму самозбереження, коли партія намагається забезпечити власне виживання шляхом усунення будь-яких потенційних джерел небезпеки.

Ця ідея нагадує концепцію «онтологічної безпеки», яка стосується потреби індивідів і груп підтримувати відчуття стабільності та безперервності свого існування. У випадку з партією, її онтологічній безпеці загрожує можливість незалежної думки, яка може призвести до її власної загибелі.

Прагнення партії знищити незалежну думку призводить до тоталітарного режиму, де кожен аспект життя громадян контролюється і відстежується. Це стосується їхніх думок, дій і навіть емоцій. *No emotion was pure, because everything was mixed up with fear and hatred* (Orwell, 1950: 159)

Шляхом знищення незалежної думки партія, по суті, намагається запобігти власній «смерті» або, точніше, власному зникненню. Якщо люди можуть вільно мислити і ставити під сумнів ідеологію партії, вони можуть зрештою дізнатися правду про наміри і дії партії, що може призвести до її знищення.

Страх партії перед незалежною думкою ґрунтується на її бажанні зберегти контроль і владу. За рахунок знищення незалежної думки партія може зберігати контроль над населенням і запобігати будь-яким потенційним загрозам своїй владі.

«Nothing exists except an endless present in which the Party is always right.» (Orwell, 1950: 195) Це відображається і в граматиці новомови: не існує минулого чи майбутнього часу в новомові, тому що не існує і минулого часу, в тому вигляді в якому його пам'ятає Вінстон.

Сайм – філолог, один з експертів, що займався розробкою словника, у своїй розмові з Вінстоном пояснює основну функцію новомови: *'You think, I dare say, that our chief job is inventing new words. But not a bit of it! We're destroying words—scores of them, hundreds of them, every day. [We're cutting the language down to the bone]. The Eleventh Edition won't contain a single word that will become obsolete before the year 2050.* (Orwell, 1950: 65)

Так, наприклад, у новомові немає слова *thought*, ні в його значенні як окремого іменника,

ні в значенні минулого часу неправильного дієслова: «think – thought – thought». Це можна пояснити тим, що слово «think» – це щось, що не може існувати поза суб'єктом, на відміну від слова «thought». Єдиний випадок, де в новомові використовується слово «thought» – це в слові «thoughtcrime».

Цікавою є також ця характеристика граматики новомови: «*The second distinguishing mark of Newspeak grammar was its regularity. Subject to a few exceptions which are mentioned below all inflexions followed the same rules. Thus, in all verbs the preterite and the past participle were the same and ended in -ED. The preterite of STEAL was STEALED, the preterite of THINK was THINKED, and so on throughout the language, all such forms as SWAM, GAVE, BROUGHT, SPOKE, TAKEN, etc., being abolished.*» (Orwell, 1950: 381) Навіть у цьому контексті можна побачити їх прагнення до одноманітності. Наведений приклад зі словом **think** стає особливо цікавим в контексті цього дослідження, оскільки вона сприяє досягненню їх основної мети – знищення самої «думки».

Відповідно, у терміні «goodthinker» акцент робиться на людині, – яку можна контролювати. Однак, окрему думку або ідею, ізольовано, – контролювати неможливо. І в цьому Партія вбачає свою значну вразливість. Подібне правило в граматиці відображає їх прагнення усунути думку як щось таке, що може існувати незалежно від суб'єкта.

Думка яка зможе існувати незалежно від того, хто її промовляє, або ж не промовляє – це найстрашніший розвиток подій для Партії, і всі її дії спрямовані саме на його унеможливлення.

Сайм – другорядний персонаж, але він відіграє важливу роль у «1984». Він використовується насамперед для того, щоб пояснити читачеві поняття новомови. Він також важливий як приклад того типу людей, які, піддавшись впливу цієї ідеології, не можуть довго вижити у світі, змальованому в «1984». Головний герой Вінстон Сміт вже на початку роману визначає, що Сайм занадто розумний для свого ж блага, і врешті-решт буде знищений через своє надто складне розуміння новомови. Той факт, що він підтримує те, що робить Партія, не має значення; він відкрито і прямо говорить про їхні плани, спрямовані на усунення слів і обмеження здатності людей думати і висловлювати свої думки.

Самого лише завзяття не достатньо для Партії: «*Zeal was not enough. Orthodoxy was unconsciousness.*» (Orwell, 1950: 71)

Партії потрібно, щоб Сайм щиро вірив у свої сили, інакше для них існує ризик поразки. Їх головна мета – уникнути цієї поразки, на відміну від інших режимів, які переймаються різними

іншими цілями. Фундаментальною метою партії від початку завжди було виживання, досягнення того, що не вдалося жодному з попередників».

Новомова – це ключовий інструмент для здобуття партією своїх цілей. І разом з тим новомова відображає їх основну філософію – брехню настільки сміливу, що в неї повірять і вони самі. Амбіцію збудувати режим який не зруйнується ніколи – певним чином амбіцію заради амбіції, гри заради гри, гордість і неймовірна віра в власну правоту. Разом з тим, ця віра не передбачає визнання того, що партія – зла. Навіть якщо це є очевидним, заперечувати очевидне – філософія партії. Партія не прийматиме навіть тих, хто захоплюється цим злом – оскільки на них не до кінця діє дводумство. А отже, навіть якщо вони щиро захоплюються ідеалами партії – вони слідуєть ним не до кінця. Якщо вони занадто розумні – це небезпечно. Якщо вони занадто самовпевнені – це небезпечно. Якщо вони захоплюються своєю роботою – це небезпечно, бо все це передбачає можливість існування свого «я». І тут в приклад можна взяти не тільки Сайма, але і самого Вінстона який від початку певним чином захоплюється своєю роботою – і від цього можливо в нього починає виникати занадто багато думок, адже його робота передбачає розуміння філософії партії.

В кінці роману Вінстон все ще має надію зберегти свою думку спротиву, навіть якщо це буде остання секунда його життя. Але і цю надію, цю думку, він змушений з усіх сил тримати в таємниці навіть від самого себе, оскільки йому добре відомі можливості влади Океанії.

Він хоче померти як мученик, щоб зберегти думку і завдати їм поразки. Чи був в такому разі його інтерес до гри в шахи в кінці роману викликаний тим, що він хотів грати на боці партії, чи навпаки?

В останньому розділі відбувається своєрідна метафорична гра: Вінстон намагається зберегти думку живою, в той час як Партія прагне її знищити. Для нього навіть незначна миттєва думка про спротив перед самою смертю була єдиною надією.

Оскільки це було б остаточним і беззаперечним доказом того, що партія дійсно може програти, якщо вони можуть випустити з поля зору хоч одну-єдину думку. Як вже згадувалось раніше, вся стратегія Партії будується на намаганні запобігти саме подібному сценарію.

До цього моменту їм вдалося зламати його майже повністю, однак «майже» – це ніколи не достатньо для партії. Останнє, що ще залишалося в Вінстона як в індивідуальності – це його любов до Джулії.

Як тільки буде досягнута кінцева мета використання незалежної думки, потреба в критичному

мисленні відпаде. Отже, ця суспільна несвідомість, організована Партією в конфлікті між здоровим глуздом і божевіллям, призведе до перемоги останнього.

Вони прагнули побачити результат, кинути виклик тій природі речей, яку вони спостерігали в історії інших тоталітарних держав. І разом з тим ними керувала шалена відданість ідеї – і змагатися з нею за право на існування, рівноцінно, повинна була бути теж ідея. Ідея – це та ж думка; відповідно, їхнім ворогом номер один стає саме будь-яка інша ідея, себто думка. Вони вирішили запровадити подібну систему, вірячи в результат і очікуючи задоволення від власної перемоги. Тут недарма в кінці зображена сцена гри в шахи. І перемога в цьому випадку – триумф їх сили.

Роман міг би закінчитися іншим чином, але це не відповідало б меті Орвелла – застерегти людство від похмурого майбутнього. Він вважає за краще зробити його кінець шокуєче загадковим, ніж використовувати щасливий фінал.

Щоб перемогти його партія змусила його зневажати себе, спочатку поставивши під сумнів його моральну позицію через аудіозапис з його обіцянкою вчиняти жахливі злочини заради Братства, а пізніше – змусивши його зрадити і відректися від Джулії, використавши його найгірший страх проти нього, і знищили його думку про повстання. Його останньою думкою була не ненависть, а любов до Великого Брата. Таким чином вони перемогли.

Висновки. Отже, в суспільстві, подібному до Океанії, люди мають дуже мало контролю над власним життям, і навіть найособистіші та найінтимніші аспекти їхнього існування підпорядковані державному контролю. Тоталітарна влада Океанії планує встановити контроль над усією інформацією, доки реальність не стане такою, якою її називає партія – для цього вона

використовує свою найсильнішу зброю – новомову, яка полягає у спрощенні мови, щоб політично невігідні думки більше не були можливими. Роман висвітлює руйнівні наслідки суспільства, яке надає перевагу послуху та конформізму над індивідуальністю та емоційними зв'язками. У цьому розумінні роман є попередженням про небезпеку тоталітаризму та заклик до людей чинити опір і давати відсіч таким системам контролю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жаданов Ю.А. Роман Джорджа Оруелла «1984» у контексті антиутопії першої половини XX століття : Автореф. дис. канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 1999. С. 19.
2. Іконнікова М. В. «Особистість VS тоталітаризм у романі Дж. Орвелла 1984. *Наукові записки Національного університету Острозької академії. Сер.: Філологічна II*). Острог, 2009. С. 622–625.
3. Al-Subaihi Mohammad Nusr, Hanita Hanim Ismail. Orwell's 1984 and the concept of Powerlessness. *International Journal of English, Literature and Social Sciences* 5. South Sulawesi, 2020. P. 289–297.
4. Arslan Zeynep. Paradoxical politics of power, language, and truth In Orwell's Nineteen Eighty-Four. MS thesis. Ankara, 2007. P. 289–297.
5. Dubniak Zlatyslav. 1984 After February 24th: A Philosophical Rereading of Orwell's Novel. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*. Київ, 2023. P. 50–57. DOI: 10.18523/kmhj270983.2023-10.49-67
6. Kazin A. Not One of Us. *The New York Review of Books*. V. 31. № 10. New York, 1984. P. 15.
7. Leys S. Orwell: the Horror of Politics. V. 27. № 2. Quadrant, Sydney, 1983.
8. Orwell George. «1984» New York: Signet Classic. New York, 1950. P. 51–53.

‘КАРТИНА СВІТУ’: ПОНЯТІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНА ПОЛІФОНІЯ**Марія Шимянова***магістр філології,**аспірант кафедри англійської філології та лінгводидактики,**Запорізький національний університет**ORCID ID 0000-0003-0685-6486**mary28481@gmail.com*

Ключові слова: картина світу, модель світу, образ світу, уявлення про світ, антропоцентризм, культурний код.

У сучасних наукових розвідках дослідження картин світу набуває усе більшої актуальності. Вчені акцентують на різних аспектах цього феномена, тому система знань та уявлень людини про об’єктивну дійсність отримує різні назви: «картина світу», «модель світу», «образ світу». Сутність картини світу завжди пов’язана з контекстом соціокультурного змісту. Увага сучасних дослідників зосереджена на культурних явищах, які є результатом діяльності та осмислення людиною того, що відбувається у світі. Тому у наукових розвідках здебільшого акцентують на суб’єкт-об’єктній взаємодії. Продовжується пошук шляхів ідентифікації людини в просторі сучасної культури. З огляду на це, важливою видається позиція дослідника як суб’єкта пізнання та самої сфери науки, адже від цього залежить підхід до поняття «картина світу». Різноманітність трактувань картини світу слід розглядати з урахуванням таких факторів, як нестійкість явищ культури, багатоваріантність їх розвитку, вплив суб’єктів культури на соціальні процеси, які позначаються на сферах життєдіяльності людини, а також на наукових підходах. Звернення до специфіки смислового навантаження і структури досліджуваних понять дозволяє виділити спільні та відмінні риси, а також вибудувати між ними системний зв’язок. Статтю присвячено аналізу поняття «картина світу», огляду існуючих концепцій розуміння досліджуваного феномена у сучасній науці, систематизації уявлень про картину світу та визначенню особливостей взаємодії суміжних з нею понять, виявленню базисних характеристик досліджуваних конструктів. Результати дослідження підтвердили тезу про те, що картина світу утворена у процесі еволюційного розвитку суспільства. Досліджуваний феномен вирізняється динамічністю, що зумовлює його постійну адаптацію до особливостей формування індивідуальної та колективної свідомості людства.

‘WORLDVIEW’: CONCEPTUAL AND TERMINOLOGICAL POLYPHONY

Mariia Shymianova

*Master of Philological Sciences,
Postraduate Student at the Department of English Philology
and Linguodidactics,
Zaporizhzhia National University*

Key words: *worldview, model of the world, image of the world, anthropocentrism, cultural code.*

In modern scientific research, the study of worldview is gaining more and more relevance. Scientists emphasize different aspects of this phenomenon, therefore the system of human knowledge and ideas about objective reality receives different names: ‘worldview’, ‘model of the world’, ‘image of the world’. Such separation of terms causes different interpretation of the worldview. The essence of the worldview is always connected with the context of socio-cultural content. The attention of modern researchers is focused on cultural phenomena that are the result of human activity and understanding of what is happening in the world. Therefore, in scientific intelligence, the emphasis is mostly on subject-object interaction. The search for ways to identify a person in the space of modern culture continues. Considering this, the position of the researcher as a subject of knowledge and the field of science itself seems important, because the approach to the concept of ‘worldview’ depends on it. The variety of interpretations of the picture of the world should be considered taking into account such factors as the instability of cultural phenomena, multivariate development, the influence of cultural subjects on macro-social processes that affect the spheres of human life, as well as scientific approaches. Turning to the specifics of the semantic load and the structure of the studied concepts allows us to identify common and special features, as well as to build a systemic connection between them. The article is devoted to the analysis of the concept of ‘worldview’, the review of existing concepts of understanding the studied phenomenon in modern science, the systematization of ideas about the world picture and the determination of the features of the interaction of concepts related to it, the identification of the basic characteristics of the studied constructs. The results of the study confirmed the thesis that the picture of the world is formed in the process of evolutionary development of society. The studied phenomenon is distinguished by its dynamism, which determines its constant adaptation to the peculiarities of the formation of individual and collective consciousness of mankind.

Вступ. Основоположний принцип антропоцентризму та поліпарадигмальний характер сучасної гуманітаристики стимулювали бурхливий розвиток наукових понять та термінів. У галузі мовознавства спостерігаємо ускладнення категорійного поля, зокрема в дослідженні картин світу. Насамперед це пов’язано зі зростанням уваги до мови як ефективного інструмента у процесах пізнання та інтерпретації світу, а також розвитком міждисциплінарних напрямків (лінгвокогнітології, лінгвокультурології, етнолінгвістики), об’єкт дослідження яких становить мова як втілення етнічного світовідчуття, світогляду людини, сприйняття та оцінки дійсності.

Актуальність дослідження картин світу обумовлена необхідністю виявити глибинні механізми мислення та комунікації – ключових аспектів культурних і соціальних процесів. Синергія

наук і міждисциплінарний підхід дозволяють поглибити розуміння взаємозв’язків між мовою, мисленням і культурою, а також виявити закономірності у розвитку мовних і культурних систем.

Матеріал і методи дослідження. Розвідку здійснено на матеріалі праць вітчизняних та зарубіжних вчених. У дослідженні застосовано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення, а також елементи компонентного аналізу та контекстуальний метод для уточнення значень термінів, уживаних дослідниками.

Результати та обговорення. Картина світу – спільний об’єкт природничих (Lehner, 2012; Delisle, 2019; Chen, 2020) та гуманітарних (Midgley, 2011; Davies, 2022; Brainard, 2017) досліджень. Попри те, що аналізу цього феномена приділено значну увагу, окремі питання залишаються у фокусі наукової полеміки. Спостерігається

понятійно-термінологічна поліфонія внаслідок розбіжності позицій мовознавців щодо змістового наповнення та формальної репрезентації понять («картина vs модель vs образ світу»). Відповідно немає згоди стосовно дефініції поняття картини світу, співвідношення між мовною та концептуальною картинами світу тощо. Аналіз сучасної наукової літератури з питань картини світу дозволяє визначити два підходи: наближення і протиставлення понять картини, моделі та образу світу.

Послідовники першого, інтегративного, підходу пояснюють поняття картини світу в термінах образу світу (Hertz 2013: 123) або моделі світу (Brainard, 2017: 16–273). Важливо зазначити, що така концепція коріниться в філософії мови В. фон Гумбольдта, хоча у працях філософа відсутнє визначення картини світу, а застосовані ним позначення неоднозначні: нім. *Weltansicht* (< нім. *Welt* «світ» та *Sicht* «погляд, точка зору, ставлення, думка»), нім. *Weltanschauung* «світогляд» (< нім. *Welt* «світ» та *schauen* «дивитися»), нім. *Weltauffassung* букв. «світоспоглядання» (< нім. *Welt* «світ» та *Auffassung* «дивитися») (Humboldt, 1963(a): 135; 1963(b): 307; 1999: 60). Очевидно, саме така неоднозначність з часом і спрямувала теорію картин світу у поліпарадигмальну площину.

В контекстах, де В. фон Гумбольдт уживає іменник *Weltansicht*, йдеться про національні особливості світогляду, закарбовані в мові. Оскільки мова залучається до структурування світу, і мови відрізняються за своєю будовою, кожна з них – дім буття картини світу, особливий погляд на світ (*Weltansicht*) (Humboldt, 1999: 60), відбиток національного духу: “Die Sprache ist aber durchaus kein blosses Verständigungsmittel, sondern der Abdruck des Geistes und der **Weltansicht** der Redenden ...” (виділено нами – М. Ш.) (Humboldt, 1963(a): 135] – «Але мова аж ніяк не є просто засобом розуміння, а швидше відбитком духу і **світогляду** мовців...» (тут і далі переклад наш – М. Ш.). Отже, в контекстах, що містять іменник *Weltansicht*, В. фон Гумбольдт акцентує на організуючій функції мови у процесах світосприйняття. Отже, припускаємо, що гумбольдтіанське поняття *Weltansicht* відповідає «моделі світу» як структурі знакової репрезентації картини світу.

Одиниця *Weltanschauung* трапляється в тезі про індивідуальні уявлення мовців про світ, тобто суб’єктивне бачення світу, яке скеровує поведінку індивіда: “Die Sprache trägt Spuren an sich, dass bei ihrer Bildung vorzugsweise aus der sinnlichen **Weltanschauung** geschöpft worden ist, oder aus dem Innern der Gedanken, wo jene **Weltanschauung** schon durch die Arbeit des Geistes gegangen war” (виділено нами – М. Ш.) (цит. за: (Manchester, 1985: 188) – «Мова несе в собі сліди того, що її

формування впливало насамперед з чуттєвого **світогляду** або з (букв. внутрішньої частини) думок, де цей **світогляд** уже пройшов через роботу духу». Зміст поняття *Weltanschauung* відповідає системі образів світу у свідомості мовців.

В. фон Гумбольдт усвідомлював важливість творчої діяльності людини у побудуванні картини світу, зокрема наукової: “Die geistliche Thatigkeit hat aber nicht blofs den Zweck ihrer innere Erhöhung. Sie wird auf der Verfolgung dieser Bahn auch nothwendig zu dem äusseren hingetrieben, ein wissenschaftliches Gebäude der **Weltauffassung** aufzuführen, und von von diesem Standpunkte aus wieder schaffend zu wirken” (виділено нами – М. Ш.) (Humboldt, 1963(b): 307) – «Але духовна діяльність має на меті не тільки внутрішнє піднесення. Йдучи цим шляхом, вона також обов’язково спрямовується назовні, до створення наукової будови **світу** (букв. **світоспоглядання**), і з цього погляду, також має творчий ефект”. На наш погляд, у цьому контексті актуалізовано інтегративний зміст поняття *Weltauffassung*, що відповідає сучасним тлумаченням картини, моделі, а також образу світу.

Хоча погляди на мову з часом змінювалися, проєктивні зв’язки між мовою і світом, встановлені В. фон Гумбольдтом, спрямували філософські концепції мови к. XIX – сер. XX ст. Гумбольдтіанське широке розуміння картини світу простежується у логіко-філософській концепції Л. Вітгенштайна: “Der Satz can der Wirklichkeit darstellen ... (Wittgenstein, 1922: 78), “Die Gesamtheit der Sätze ist die Sprache” (Wittgenstein, 1922: 60), “Der Satz ist ein Bild der Wirklichkeit. Der Satz ist ein Modell der Wirklichkeit, so wie wir sie uns denken” (Wittgenstein, 1922: 62) (виділено нами – М. Ш.) – «Пропозиція (букв. речення) може представляти дійсність. Сукупність пропозицій становить мову. Пропозиція є образом реальності. Пропозиція є моделлю дійсності, як ми її уявляємо».

Спорідненим виявляється також інклюзивне поняття «світ життя» (нім. *Lebenswelt*) у феноменології Е. Гуссерля (Husserl, 1970). Основною тезою філософа стосується єдності духовного життя, діяльності і творчості певної спільноти людей. «Життєвий світ» – це всеохоплююче поняття, яке інтегрує природне й культурне довкілля (нім. *Umwelt*) – людину, суспільство, речі, тварин, повсякденний досвід тощо. Життєвий світ впливає на нашу суб’єктивність, а також складається з індивідуального й загального (універсального) аспектів (“für Jedermann” букв. «для кожного; для всіх»), де універсальне, задане заздалегідь і може бути сконструйоване як об’єктивне. Життєвий світ включає також наші інтереси, цілеспрямовану діяльність, звички. Він завжди сприймається як єдність (“die eine seiende Welt”) всього того, що

є донауковим, завжди даним, розміщеним поряд, знайомим, прийнятим за належне, відомим і невідомим. Життєвий світ створює фундамент для всіх інших можливих світів – сфери науки, математики, релігії т. ін. Він інкорпорує нашу інтуїцію, відчуття простору та часу, відчуття фізичного тіла і способу нашого буття (цит. за: (Morgen, Cohen 2013: 241–244)).

Поняття картини, образу та моделі світу не отримали чіткого розмежування також в працях інших філософів, які розуміли картину світу дуже широко і розглядали її як світогляд людини. Л. Вітгенштайн наголошував на тому, що “картина світу є моделлю оточуючої дійсності” (Wittgenstein, 1922: 39), яка складається із сукупності вербалізованих фактів та ситуацій, що існують не лише у реальності, але й в уяві мовців. Філософ розглядав картину світу як сукупність суспільно визнаних і комунікативно важливих уявлень, переконань і суджень.

Так само пов’язував картину світу з внутрішнім світом, духовністю і системою цінностей мовців М. Гайдеггер. Оперуючи термінами нім. *Weltanschauung* букв. «погляд на світ» та *Weltbegriff* «концепція світу» (Heidegger, 1996: 229–400), філософ зазначає: “*Weltanschauung* ist immer Stellungnahme, und zwar solche, in der wir uns aus eigener Überzeugung halten, sei es aus eigener und eigens gebildeter, sei es aus solcher, die wir lediglich mit- und nachmachen, in die wir hineingeraten sind” (Heidegger, 1996: 233) (виділено нами – М. Ш.) – «Світогляд – це завжди позиція, а саме така, якої ми тримаємося з власних переконань, наших власних або спеціально сформованих, завдяки поглядам, яким ми просто слідуємо та успадковуємо, в які ми потрапили».

Співзвучною виявилася і концепція Л. Вайсгербера щодо мови як проміжного світу між дійсністю і свідомістю людини. Філософ оперує терміном нім. *Weltbild* букв. «образ, картина світу» (Weisgerber, 1953), який формується перетворенням буття (нім. *Welt*) в духовній сфері людини за допомогою мови (“*Formen des Bildes der Wirklichkeit*” (Weisgerber, 1962: 253) (виділено нами – М. Ш.) букв. «формування картини дійсності / світу»).

У сучасній теорії картин світу як у вітчизняному, так і зарубіжному мовознавстві питання про визначення ключового поняття та коректність термінології залишається відкритим. Пор. терміни: укр. *картина світу* (Голубовська, 2010; Єрмоленко, 2009; Заремська, 2011; Козлова, 2017; Манакін, 2012), *образ світу* (Єжов, 2022; Кривопишина, 2007) та *модель світу* (Широкова, 2018); англ. *worldview* (Glaz, 2021; Moreland, 2003), *image of the world* (Benton, 1975) та *model of the world* (Shaumyan, 2006).

Аналіз літератури дозволяє стверджувати, що дослідники тяжіють до широкого розуміння поняття картини світу та намагаються пояснити його через модель та/чи образ світу. В. Манакін вважає, що «картина світу – це не просто образ світу у свідомості людини. Це світ людської свідомості (колективної чи індивідуальної), світ встановлених понять, уявлень і вірувань, параметрів і цінностей, які слугують орієнтирами існування для окремої особистості чи національного колективу» (виділено нами – М. Ш.) (Манакін, 2012: 65). Вчений наголошує на тому, що картина світу не обмежується лише відображенням реальності, а виконує роль когнітивної рамки, через яку індивіди та спільноти інтерпретують події.

Схожою є думка про те, що «картину світу можна розглядати як похідну початкового **глобального образу світу**, що лежить в основі світобачення людини, як його змістову сторону, як результат духовної діяльності людини. За такого підходу картина світу постає як суб’єктивний образ об’єктивної реальності і входить в клас ідеального, яке, не припиняючи бути образом реальності, опредмечується в знакових формах, у той же час, не відображаючись повністю ні в одній із них» (виділено нами – М. Ш.) (Симоненко, 2011: 236). Картина світу виступає як рефлексивна надбудова над образом світу, яка, хоча й залишається суб’єктивною, прагне до певної об’єктивності та систематизації, створюючи більш впорядковане і концептуально оформлене уявлення про реальність. Обидва ці поняття взаємопов’язані, але відрізняються своїми функціями і рівнем узагальненості у процесі формування світобачення людини.

Поширеною є позиція, що образ світу формується на основі моделі, а обидва феномени перебувають у тісній взаємодії та не можуть існувати окремо: «образ світу повинен наповнюватися через включення у свідомість людини нових понять і сенсів ..., що передбачає активну взаємодію людини і сучасного світу як актуальної реальності в процесі створення **моделей** життєдіяльності» (виділено нами – М. Ш.) (Кремень, 2022: 80).

Занадто категоричними видаються твердження про необхідність диференціації аналізованих понять та некоректність намагань “замінити термін ‘картина світу’ на ‘модель світу’ ” (Саєвич, 2012: 39) попри їх відмінні ознаки. Картина світу характеризується образністю та аксіологічною наповненістю, а модель світу вирізняється схематичністю та конкретністю. Картина світу формується шляхом надбання емпіричного досвіду етносу (й окремого індивіда) і залежить від історично сформованого способу пізнання, а модель світу виявляється «ідеалізованою схемою,

конструктом, що осмислюється в межах наукової парадигми (зокрема структуралістської і комунікативно-функціональної)” (Саєвич, 2012: 47–48).

В подальшому дослідженні дотримуємося компромісної концепції: поняття картини, моделі та образу світу, безсумнівно, перетинаються, але “вибір того чи іншого [терміна] засвідчує відмінності у розумінні ключового поняття” (Glaz, 2013: 324). Аргументом на користь диференціації зазначених концептів може бути те, що “в основі картини світу конкретної особистості знаходяться універсальні, етнічні та групові моделі його сприйняття та осмислення” (Саєвич, 2012: 39), адже кожна культура послуговується набором універсальних категорій (час, простір тощо). Не можна не погодитися з тим, що “національно-мовні картини світу, під якими розуміється вербалізована інтерпретація етносом навколишнього світу і себе самого в цьому світі, складаються з універсальної та національно-специфічної частин” (Голубовська, 2010: 40). Отже, образ світу є результатом взаємодії національно-мовної картини світу з когнітивними процесами, що відбуваються у свідомості людини. Національно-мовні картини світу, передаючи загальноприйняті культурні, історичні та соціальні уявлення, формують базу для створення індивідуальних образів світу.

По суті усі три поняття – різні вершини одного «семіотичного трикутника» (Bartmiński, 2012: 218): образ світу є суб’єктивним конструктом, який пов’язаний зі словом та об’єктом реального світу, а картина світу є реальністю (навіть віртуальною). Виникнення образу зумовлене присутністю спостерігача та процесу споглядання за об’єктом, а картина світу є результатом фокусування на тому, “що міститься в самій мові” (Bartmiński, 2012: 76).

Висновки. Отже, у філософських концепціях поняття картини світу набуває широкого тлумачення, а терміни «картина», «образ» і «модель світу» уживаються здебільшого як взаємозамінні. Диференціація понять і термінів на їх позначення засвідчують поступово зростаючу тенденцію до аспектуалізації теорії картин світу з сер. XX ст. На наше переконання, це пов’язано зі складністю концепту «картина світу» й усвідомленням науковцями неможливості його дослідження лише з філософського погляду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голубовська І. О. Проблеми зіставно-конфронтативного вивчення національно-мовних картин світу. *Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. Вип. 21, 2010. С. 39–42.
2. Єжов С. М. Науковий образ світу. Історія. Мегасвіт: навч. посіб. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Київський університет, 2017. 126 с.
3. Єрмоленко С. Я. Мінлива стійкість мовної картини світу. *Мовознавство*. Вип. 3 (4), 2009. С. 94–103.
4. Заремська І. М. Мовна картина світу як об’єкт лінгвістичних досліджень. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Проблеми граматики і лексикології української мови*. Вип. 7, 2011. С. 396–402.
5. Козлова Т. О. Ключові концепти полієтнічної англійськомовної картини світу та критерії їх визначення. *Нова Філологія*. Вип. 71, 2017. С. 61–71.
6. Кремень В. Г. Образ світу і людини в парадигмі дигітальної культури: психолінгвістичний аналіз. *Psycholinguistics*. Вип. 31 (2), 2022. С. 78–94.
7. Кривопишина О. А. Образ світу як рефлексивне самоздійснення творчої особистості. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць*. Вип. 2(20). Ч. 1, 2007. С. 84–88.
8. Манакин В. М. Мова і міжкультурна комунікація. Навч. посібник для університетів. Київ: Академія, Серія «Альма-матер», 2012. 285 с.
9. Саєвич І. Г. Картина світу і модель світу в лінгвістичних студіях. *Мова і культура*. Вип. 15. Т. 7, 2012. С. 93–99.
10. Симоненко С. В. «Образ світу» та «Картина світу» як детермінанти індивідуальних стратегій візуально-мисленнєвої діяльності суб’єкта. *Наука і освіта : наук.-практ. журнал*. Одеса : Астропринт. Вип. 9, 2011. С. 234–243.
11. Широкова І. І. Модель, образ, картина світу: диференціація понять. *Science and Education a New Dimension. Philology*. Вип. 176 (51), 2018. С. 72–75.
12. Bartmiński J. Aspects of Cognitive Ethnolinguistics. Great Britain : Equinox, 2012. 250 p.
13. Benton A. The World in the Image of Men’s Words: Language in the Contemporary Latin American Novel. USA : University Microfilms, 1975. 470 p.
14. Brainard F. Samuel. Reality’s Fugue: Reconciling Worldviews in Philosophy, Religion, and Science. Germany: Penn State University Press, 2017. 288 p.
15. Chen F., Hsu F. How Humankind Created Science: From Early Astronomy to Our Modern Scientific Worldview. Germany : Springer International Publishing, 2020. 582 p.
16. Davies D. Worldview Religious Studies. Great Britain: Taylor & Francis, 2022. 144 p.
17. Delisle R. Charles Darwin’s Incomplete Revolution: The Origin of Species and the Static

- Worldview. Germany : Springer International Publishing, 2019. 276 p.
18. Głaz A. Linguistic Worldview(s): Approaches and Applications. Great Britain : Taylor & Francis, 2021. 240 p.
 19. Glaz A., Danaher D., Lozowski P. The Linguistic Worldview: Ethnolinguistics, Cognition, and Culture. Germany : Sciendo, 2013. 492 p.
 20. Heidegger M. Gesamtausgabe. II Abteilung: Vorlesungen 1919-1944. Band 27. Eileitung in die Philosophie. Frankfurt am Mein : Vittorio Klostermann, 1996. 405 S.
 21. Hertz H. Classical Physicist, Modern Philosopher. Netherlands : Springer Netherlands, 2013. 324 p.
 22. Humboldt W., von. 'On Language': On the Diversity of Human Language Construction and its Influence on the Mental Development of the Human Species / ed. by M. Losonsky. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. 296 p.
 23. Humboldt W., von. Schriften zur Sprachphilosophie. Werke 3 (Wilhelm von Humboldt). Werke in fünf Bänden. Tübingen : J. G. Cotta, 1963(a). 762 S.
 24. Humboldt W., von. Schriften zur Sprachphilosophie. Werke 6 (Wilhelm von Humboldt). Werke in fünf Bänden. Tübingen : J. G. Cotta, 1963(b). 640 S.
 25. Husserl E. The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology. An Introduction to Phenomenological Philosophy. Trans. David Carr. Evanston : Northwestern University Press, 1970. 405 p.
 26. Lehner C. Einstein and the Changing Worldviews of Physics. Netherlands : Birkhäuser Boston, 2012. 363 p.
 27. Manchester M. L. The Philosophical Foundations of Humboldt's Linguistic Doctrines. Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing, 1985. 216 p.
 28. Midgley M. The Myths We Live By. N.p.: Taylor & Francis, 2011. 296 p.
 29. Moreland P., Craig W. Philosophical Foundations for a Christian Worldview. USA : InterVarsity Press, 2003. 653 p.
 30. Morgen D., Cohen J. The Husserl Dictionary. London, New York : Bloomsbury Publishing, 2013. 471 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/270901919_The_Husserl_Dictionary (access date: 18.08.2024).
 31. Shaumyan S. Signs, Mind, and Reality: A Theory of Language as the Folk Model of the World. Netherlands : J. Benjamins, 2006. 315 p.
 32. Weisgerber L. Die Sprachliche Gestaltung der Welt. Düsseldorf : Pädagogischer Verlag Schwann, 1962. 455 S.
 33. Weisgerber L. Vom Weltbild der deutschen Sprache. I. Halbband. Die inhaltbezogene Grammatik. Düsseldorf : Pädagogischer Verlag Schwann, 1953. 267 S.
 34. Wittgenstein L. Tractatus Logico-philosophicus. New York, London : Harcourt, Brace & Company, INC., Kegan Paul, Tranch Trunber & Co, LTD., 1922. 189 S. URL: <https://archive.org/details/tractatuslogicop1971witt/page/n5/mode/2up> (access date: 18.08.2024).

УДК 808.51:316.77:613.86

DOI <https://doi.org/10.32782/fohium/2024.5.21>

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОМОВ TED TALKS З ПИТАНЬ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я

Віра Якимчук

викладач кафедри іноземних мов,

Буковинський державний медичний університет

ORCID ID 0000-0003-3768-1623

vira.yakymchuk@bsmu.edu.ua

Ключові слова:

комунікативно-прагматичні особливості, комунікативні стратегії, комунікативні тактики, ментальне здоров'я, TED Talks.

Статтю присвячено дослідженню комунікативно-прагматичних особливостей промов спікерів TED Talks з питань ментального здоров'я. Платформа TED Talks (<https://www.ted.com/talks>) є важливим та популярним ресурсом для доступу до актуальних відеодоповідей в мережі Інтернет. Платформа TED, що скорочено від Technology, Entertainment and Design (Технології, Розваги і Дизайн), визнана світовою ініціативою для просування нових ідей та комунікації в сучасному світі. Основною рисою виступів є їхня емотивність, інформативність та лаконічність. Спікери TED Talks ставлять перед собою конкретну комунікативну мету, яку вони досягають шляхом застосування певних комунікативних стратегій. Метою статті є визначення найбільш ефективних комунікативних стратегій у контексті промов на тему ментального здоров'я та їх потенційне застосування в інших сферах комунікації. Матеріалом для дослідження слугували транскрипти промов, віднесені до категорії «Mental health», що розміщені на онлайн-платформі TED Talks. У процесі дослідження було встановлено, що спікери активно використовують різноманітні лексичні та риторичні засоби, зокрема специфічну термінологію, загальновживану лексику, а також емоційно насичену лексику для створення емоційного контакту з аудиторією та підсилення впливу своїх виступів. Це дозволяє спікерам донести складні ідеї у зрозумілій і доступній формі, одночасно зберігаючи увагу та інтерес слухачів. Дослідження також акцентує увагу на прагматичних характеристиках виступів, таких як конкретність, лаконічність та емоційна переконливість. Спікери TED Talks у своїх промовах часто звертаються до стратегії аргументації, що включає посилання на авторитетні джерела, наукові дослідження, статистичні дані та приклади з особистого життя. Такий підхід дозволяє їм не лише переконливо обґрунтовувати свої твердження, але й встановлювати довірливий зв'язок з аудиторією, підвищуючи загальний рівень впливу своїх виступів.

COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC FEATURES OF TED TALKS SPEECHES ON MENTAL HEALTH

Vira Yakymchuk

*Lecturer at the Department of Foreign Languages,
Bukovinian State Medical University*

Key words: *communicative and pragmatic features, communicative strategies, communicative tactics, mental health, TED Talks.*

The article is dedicated to the study of the communicative and pragmatic features of TED Talks speeches on the topic of mental health. TED Talks (<https://www.ted.com/talks>) is an important and popular platform for accessing up-to-date video presentations on the Internet. The TED platform, which stands for Technology, Entertainment, and Design, is recognized as a global initiative for promoting new ideas and communication in the modern world. The key features of the speeches are their emotionality, informativeness and brevity. TED Talks speakers set specific communicative goals, which they achieve through the use of certain communicative strategies. The aim of the article is to identify the most effective communicative strategies in the context of mental health speeches and their potential application in other communication spheres. The material for the study consisted of transcripts of speeches categorized under «Mental health» on the TED Talks online platform. During the research, we observe that speakers actively use various lexical and rhetorical tools, including specific terminology, commonly used vocabulary, and emotionally charged language to establish an emotional connection with the audience and enhance the impact of their speeches. This allows speakers to convey complex ideas in a clear and accessible manner while maintaining the attention and interest of the audience. The study also emphasizes the pragmatic characteristics of the speeches, such as concreteness, brevity, and emotional persuasiveness. TED Talks speakers often use argumentation strategy that involve references to authoritative sources, scientific research, statistical data and personal life examples. This approach allows them not only to justify convincingly their points but also to build a trusting relationship with the audience, increasing the overall impact of their presentations.

Вступ. У сучасному світі, насиченому інформацією та стрімкими змінами, питання ментального здоров'я набули особливої актуальності. Щодня мільйони людей стикаються зі стресом, тривогою, депресією та іншими психічними проблемами. Враховуючи такий стан подій, промови спікерів TED Talks стали неоціненним ресурсом поширення знань для покращення розуміння та спільного вивчення питань ментального здоров'я.

Одним із найбільш важливих та найпопулярніших ресурсів для отримання актуальної інформації у відеоформаті є платформа TED Talks (<https://www.ted.com/>). TED Talks – це вебсайт, який надає безкоштовний доступ до різноманітних відеодоповідей в інтернеті. TED, як аббревіатура від Technology, Entertainment and Design (Технології, Розваги і Дизайн), є однією з найбільш впізнаваних ініціатив, що пропагують нові ідеї та способи спілкування в сучасному світі. З 2007 року міжнародна конференція TED успішно просуває гасло *ideas worth spreading* (ідеї, варті поширення) (Pierini, 2019). У 2009 році організація почала видавати ліцензії третім особам на

проведення своїх власних незалежних конференцій TEDx (Шиляєва, 2019). Однак, на жаль, дослідники досі приділяють недостатню увагу аналізу публічних виступів на TED Talks. Саме тому, промови на TED Talks стають новим об'єктом прагматично-лінгвістичних досліджень.

Сучасне мовознавство активно досліджує комунікативний аспект публічних промов з точки зору політичного, медійного, екологічного та ін. дискурсів (Тхір М. (Тхір, 2015), Спіцина В. (Спіцина, 2013), Запольських С. (Запольських, 2016), Ферч К. (Faerch, 1984), Тарон Е. (Tarone, 1981)). Аналіз різних аспектів комунікації, вивчення особливостей та характеристик цього явища розкривають перед нами важливий об'єкт дослідження – промову. Л. Шевченко, Д. Дергач та Д. Сизонов формулюють визначення промови наступним чином: “мовна діяльність, орієнтована на пропаганду тих чи інших ідей, емоційний вплив на громадян країни, спонукання їх до дій, для вироблення суспільної злагодженої позиції, прийняття та обґрунтування рішень в умовах множинності поглядів у країні” (Шевченко, 2014). Готуючи свої

промови, спікери TED Talks обирають провідну комунікативну мету. Ця комунікативна мета досягається мовцем шляхом реалізації запланованих комунікативних стратегій. Ораторам потрібно не лише зацікавити аудиторію, але й переконати слухачів в правильності своєї думки. Спікери, як правило, прагнуть надати релевантні та достатні обґрунтування для визнання важливості теми своєї галузі експертизи (Nadeem, 2023).

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом для дослідження слугували транскрипти промов TED Talks, присвячені темі ментального здоров'я, доступні на онлайн-платформі TED. Для аналізу комунікативно-прагматичних особливостей цих виступів було застосовано декілька методів, зокрема контент-аналіз, який дозволив виявити ключові теми та лексичні засоби, дискурс-аналіз для вивчення мовленнєвих стратегій і прагматичних аспектів, а також риторичний аналіз, що досліджував використання риторичних прийомів для переконання аудиторії.

Результати та обговорення. Як відомо, соціальний вплив промов розглядається як процес, за допомогою якого одна або кілька осіб, обрані ораторами, змінюють ставлення та поведінку інших людей, що є слухачами чи реципієнтами повідомлення. Цей вплив може розповсюджуватися на знання, уявлення про світ, почуття, цінності, мотивацію та ставлення до подій і явищ. Комунікативна стратегія визначає правила та послідовність дій, які комунікант використовує для досягнення конкретної комунікативної мети. У свою чергу, комунікативна тактика представляє собою набір прийомів і методів, які використовуються для виконання цієї комунікативної стратегії.

Стратегії відносяться до процесу планування і підготовки дій, тоді як тактики зазвичай вживаються на нижчому рівні в ієрархії комунікативних дій. Інакше кажучи, кількість комунікативних тактик може бути набагато більшою, ніж кількість комунікативних стратегій (Герасим, 2023). Вагома відмінність полягає в тому, що стратегії визначають загальний напрямок, в якому слід рухатися, тоді як тактики вказують на конкретні кроки та прийоми, які можна використовувати для досягнення цього напрямку. Такі тактики можуть бути різноманітними та призначатися для використання в різних ситуаціях в рамках вибраної стратегії.

Промови TED Talks є важливим інструментом для популяризації та обговорення питань ментального здоров'я. Вони поєднують в собі комунікативно-прагматичні прийоми, наукові дані та емоційний вплив, щоб сприяти розумінню та покращенню стану ментального здоров'я у глядачів. В межах комунікативно-прагматичних

прийомів постає прагматична інтенція мовця, що становить головну частину промови.

Проаналізувавши промови спікерів TED Talks, які слугували матеріалом цього дослідження, ми виділили спільні риси найпопулярніших публічних виступів у сфері питань ментального здоров'я. Основною рисою виступів є їх інформативність та лаконічність. Важливо відзначити, що час для виступу обмежено (до 20 хвилин), що змушує автора промови уважно підбирати кожне слово та утримуватися від відхилення від основної ідеї. Ця особливість проявляється у великому використанні термінологічної лексики, яка широко застосовується у межах медичного фахового контексту.

Матеріал дослідження продемонстрував наявність таких груп термінологічної лексики: медична (*neurons, optogenetic tools, synaptic plasticity, amygdala*) (Tye, 2020); психологічна (*emotions, memory, neural circuitry, mood disorders, substance-use disorders, OCD (Obsessive-Compulsive Disorder), PTSD (Post-Traumatic Stress Disorder), anorexia, depression, therapy, transdiagnostic processes, negative affect*) (Streeter Barret, 2020); фармакологічна (*opium, poppy, opioid, system, opioid receptors, synthetic or natural, therapeutic dose, physical dependence*) (Davis, 2020); освітня (*students, teachers, classroom, school, mentor, guidance counselor, psychologist, nurses, overachiever, beginning teachers, educators, funding, school*) (Godwin, 2020), емоційна (*sobbing distraught, begging, naive, misery, upset laughter*) (Albano, 2020), екологічна (*forests burning, ocean plastic, species, environmental studies, earth, water, soil, climate change*) (Lertzman, 2020).

Зазначена лексика несе чітке визначення понять, описує характеристики об'єкта або явища і не має синонімів у терміносистемі (принаймні в межах однієї науки). Вона відзначається стилістичною нейтральністю, що дозволяє використовувати її у текстах різного характеру. Більшість промов також включають загальнозживану лексику, яка також має нейтральний стиль. Цей підхід сприяє збереженню конкретності і лаконічності повідомлення. Проте такий підхід не завжди сприяє зацікавленню і переконанню аудиторії. Хоча сухий інформативний виклад може заощадити час, важко зробити лекцію привабливою для широкої аудиторії. Тому наступна прагматична характеристика промов спікерів TED Talks з питань ментального здоров'я може бути охарактеризована як емоційна персуазивність. Автори лекцій намагаються зацікавити і захопити увагу аудиторії, що можливо лише за умови наявності певної емоційності.

Емоційний вміст у промовах може виражатися через використання слів, які відображають різноманітні почуття та ставлення до реальності, такі як

радість, гнів, сум, захоплення, антипатія. Ці слова містять в собі емоційний аспект у своєму значенні та служать для якісної оцінки об'єктів та явищ.

“And I had no control. Those really hard tears, those happy tears, those overwhelming joyful tears, they had nowhere to go but out. And it was those tears, that moment, that incredible high, that inspired me to birth three more little miracles and start to help others have their own” (Mendias, 2020). В проілюстрованому уривку авторка промови вдається до використання лексичного повтору як ефективної риторичної стратегії, надаючи тексту емоційної насиченості та акцентуючи важливість власного досвіду. Ця стратегія мовної експресивності не лише підкреслює її особисті емоції, а й робить її свідчення більш пам'ятними для слухачів.

Спікер продовжує свою промову наступними словами: *“And finally, my body said it was time. And after 18 hours of feeling my body try to expel this little human that weighed about the size of a bowling ball, and hours of pushing so hard that I thought for sure this baby was stuck, within a heartbeat, my beautiful baby girl Jennifer entered the world. And I looked at her, and she cried and then I just cried. All of that emotion and pressure that I had inside just seconds before was immediately replaced with the most joyous sense of relief that I had ever felt”* (Mendias, 2020). Мовець використовує емоційну лексику, щоб описати надзвичайний досвід народження її дитини. Вирази, такі як «emotion and pressure», «the most joyous sense of relief that I had ever felt» викликають в слухачів відчуття тепла та великої емоційної сили, яку відчуває мати в цей момент. Розповідь передає момент, коли вся напруга та невпевненість змінюються на безмежну любов і радість від народження дитини. Персоніфікація «my body said it was time» підкреслює очікування та відчуття неминучості, що додає напруги і нетерпіння до промови та висвітлює важливість цих почуттів для ментального здоров'я жінки.

Риторичні питання в промовах TED Talks на тему ментального здоров'я відіграють важливу роль у створенні емоційно збагаченої та змістовно насиченої промови. Вони можуть залучити увагу аудиторії від перших секунд промови, підсилити емоційний зв'язок між спікером і аудиторією, виражаючи здивування, занепокоєння або захоплення, та викликаючи відповідні емоції у слухачів. Наприклад: *“What can we learn from children about being better humans? They're fiercely loyal to their friends, fast to defend, quick to apologize and swift to forgive. But as a past kindergarten teacher – always a kindergarten teacher at heart – I want to share with you a surprising lesson I learned from them about being asked for help”* (Kim, 2020). Питання “What can we learn from children about being better

humans?” використовується для залучення уваги слухачів та стимулювання їх роздумів над темою. Фраза «always a kindergarten teacher at heart» є прикладом метафори для вираження глибокого зв'язку автора з її минулим досвідом та відчуття постійної прив'язаності до цієї ролі.

На наш погляд, стратегія аргументації використовується найчастіше в промовах спікерів TED Talks, оскільки її цілі збігаються з цілями лекторів, які виступають перед аудиторією. Обґрунтування власних думок, цитування відомих осіб, наведення прикладів із власного досвіду та суспільного життя, звернення до авторитетних джерел слугують тактиками для реалізації стратегії аргументації.

Розглянемо приклад з промови Енн Марі Альбано “How to raise kids who can overcome anxiety”: *“Studies from my own lab and from colleagues around the world have shown a consistent trend: well-meaning parents are often inadvertently drawn into the cycle of anxiety. They give in, and they make too many accommodations for their child, and they let their children escape challenging situations”* (Albano, 2020). Згадка про власні дослідження спікера підсилює її авторитет як експерта у даній області. Це надає їй перевагу як науковцю, який має основані та досліджені погляди на проблему, яку вона обговорює. Залучення такого елементу до промови підсилює впевненість у висловлених твердженнях та робить їх більш переконливими для аудиторії.

Приклад з власного життя мовця можемо спостерігати в наступному уривку: *“The choice became very clear. In order to make a difference in the life of a child, I had to become transparent. So I made the commitment to tell my personal story. And this story is filled with people that have loved me and taken care of me and grown me. And have helped me overcome and heal. And now it's time for me to help others do the same”* (Godwin, 2020). У наведеному фрагменті з промови спікер вирішує розкрити свої особисті переживання та історію, що створює емоційний зв'язок із слухачами. Її відкритість створює враження щирості та довіри, спонукаючи аудиторію відчувати і передати їй свою підтримку. Також, важливо зазначити, що автор не лише бажає поділитися власним досвідом, а також має на меті допомогти іншим слухачам отримати схожий рівень любові і турботи, що є надважливим для ментального здоров'я людини.

Звернення до авторитетного джерела спостерігаємо в наступному уривку: *“According to the American Academy of Ophthalmology, we create 15 to 30 gallons of tears a year. I am what you would call a high-volume producer. Now even though we do create less tears as we age, I figure by the time I'm 80, I will have filled up 40 average-sized bath tubs”*

(Mendias, 2020). У наведеному контексті оратор починає свою промову з точних фактів про об'єм людських сліз в рік згідно з даними Американської академії офтальмології. Вона підкріплює це твердження використанням гумору, що спрощує технічний характер інформації та допомагає знизити бар'єри сприйняття. Образне мовлення, яке зображує об'єм сліз, перетворює суху статистику в живописний образ декількох ванн зі сльозами. Це робить інформацію цікавішою та сприйнятливою для слухачів.

Аргументаційну стратегію для визначення важливого питання ментального здоров'я спостерігаємо в наступному уривку: *"I'm going to start by saying something you think you know to be true. Your brain creates all facets of your mind. So then why do we treat mental and physical illnesses so differently, if we think we know that the mind comes from the brain? As a neuroscientist, I'm often told that I'm not allowed to study how internal states like anxiety or craving or loneliness are represented by the brain, and so I decided to set out and do exactly that"* (Tye, 2020). Ключовим аспектом цієї стратегії в проілюстрованому уривку є загальновідоме твердження. Спікер починає свою промову висловлюючи очевидне твердження: «Your brain creates all facets of your mind.» Це загальновідомий факт, який, він зазначає, є правдою для більшості людей, і він використовує його як вихідний пункт для подальших аргументів. Спікер поставляє риторичне питання, яке викликає роздуми у аудиторії: «So then why do we treat mental and physical illnesses so differently, if we think we know that the mind comes from the brain?». Це питання введено для зміни поглядів слухачів і привернення їхньої уваги до проблеми нерівності у ставленні до фізичного та ментального здоров'я. Мовець використовує особистий досвід як аргумент, стверджуючи, що йому як нейрофізіологу нерідко забороняли вивчати внутрішні стани, такі як тривожність, одержимість чи самотність. Однак, він наполегливо вирішив дослідити саме це і не піддатися стигмам та заборонам. Цей аргумент надає йому авторитет та робить його позицію більш переконливою.

Стратегія аргументації також базується на фактичних даних та дозволяє спікеру висвітлити важливість проблеми, використовуючи об'єктивні та авторитетні джерела інформації. Наприклад: *"Since 1980, accidental deaths from opioid overdose have grown exponentially in the United States, and opioid addictions have also exploded around the world. While opioid painkiller prescriptions are becoming more closely regulated, cases of overdose and addiction are still increasing, especially among younger people"* (Davis, 2020). В наведеному прикладі спікер надає історичний контекст, зазначаючи, що проблема з опіоїдами не нова, але її

масштаби почали значно рости з 1980 року. Це надає слухачам відчуття терміновості проблеми та її загальної серйозності на протязі десятиліть. Оратор посиляється на статистику про зростання випадків передозування та наркотичної залежності, особливо серед молоді, щоб підкріпити свої твердження. Це надає об'єктивне підґрунтя його ствердженням та підсилює вплив на аудиторію.

Висновки. Отже, наше дослідження розкриває важливі аспекти комунікативно-прагматичних особливостей, які властиві промовамі спікерів TED Talks з питань ментального здоров'я. Ці промови спрямовані на зміну установок і поведінки слухачів, використовуючи впливові комунікативні стратегії.

Однією з ключових цілей цих промов є використання аргументації для переконання аудиторії. Спікери вдаються до таких аргументаційних стратегій, як виправдання власних поглядів, посилення на відомих осіб, авторитетні джерела, статистичні дані, а також події з особистого досвіду та загального життя. Ці тактики допомагають краще передати своє послання аудиторії і підтримують розуміння проблем ментального здоров'я.

Також виявлено, що спікери активно користуються лексичними засобами для досягнення прагматичних характеристик, таких як конкретність, лаконічність та емоційна персуазія. Вони використовують термінологічні поняття та загальноживану лексику, а також емоційно-забарвлену лексику для підсилення враження та сприйняття інформації.

Враховуючи швидкі темпи розвитку сучасної комунікації, важливо продовжити проводити подальші дослідження у цій області, щоб розкрити нові аспекти та тенденції. Це дозволить краще зрозуміти специфіку комунікації в промовах TED Talks з питань ментального здоров'я та покращити ефективність спілкування з аудиторією в цій важливій сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарасим Т. О., Довбуш О. І., Скорейко-Свірська І. П. Ted Talks: комунікативні стратегії і тактики. *Нова філологія*. 2023. Вип. 87. С. 17–23. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-87-3>
2. Запольських С. П., Запольських А. Ю. Лінгвопрагматичні особливості англomовних публічних промов (на матеріалах доповідей конференції Technology entertainment design talks (TED-talks)). *Нова філологія*. 2016. № 68. С. 85–89.
3. Спіцина В. Є. Риторичні стратегії публічних промов першої леді США Мішель Обами. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2013. Вип. 31. С. 237–245.

4. Тхір М. Б. Реалізація комунікативної стратегії самопрезентації лінгвальними засобами в політичних промовах президента США Б. Обами. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2015. Вип. 52. С. 255–257.
5. Шевченко Л. І., Дергач Д. В., Сизонов Д. Ю. Медіалінгвістика: словник термінів та понять. К.: ВПЦ «Київський університет», 2014. 380 с.
6. Шиляєва Т. Комунікативні стратегії і тактики у риторичному дискурсі *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. Серія «Філологічні науки». 2019. Вип. 41. С. 161–166
7. Albano A. M. How to raise kids who can overcome anxiety. TED Ideas worth spreading. URL: https://www.ted.com/talks/anne_marie_albano_how_to_raise_kids_who_can_overcome_anxiety/transcript.
8. Davis M. What causes opioid addiction, and why is it so tough to combat? TED Ideas worth spreading. URL: https://www.ted.com/talks/mike_davis_what_causes_opioid_addiction_and_why_is_it_so_tough_to_combat/transcript.
9. Faerch C. Two Ways of Defining Communication Strategies. *Language Learning*, 1984. 34. p. 45–63.
10. Godwin L. How teachers can help students navigate trauma. TED Ideas worth spreading. URL: https://www.ted.com/talks/lisa_godwin_how_teachers_can_help_students_navigate_trauma/transcript.
11. Kim Ye. What kids can teach adults about asking for help. TED Ideas worth spreading. URL: https://www.ted.com/talks/yeyoon_kim_what_kids_can_teach_adults_about_asking_for_help/transcript.
12. Lertzman R. How to turn climate anxiety into action. TED Ideas worth spreading. URL: https://www.ted.com/talks/renee_lertzman_how_to_turn_climate_anxiety_into_action/transcript.
13. Mendias K. The mood-boosting power of crying. TED Ideas worth spreading. URL: https://www.ted.com/talks/kathy_mendias_the_mood_boosting_power_of_crying/transcript.
14. Nadeem N. Exploring TED Speakers' Narrative Positioning from a Strategic Maneuvering Perspective: A Single Case Study from Winch's (2014) TED Talk. *Argumentation*. 2023. 37. pp. 1–36.
15. Pierini F. The Popularization of Specialized Knowledge Through Ted Talks: The Case of Positive Psychology. *International Journal of English Linguistics*. 2019. Vol. 9. No. 4. pp. 15–27.
16. Streeter Barrett F. The neuroscience of psychedelic drugs, music and nostalgia. TED Ideas worth spreading. URL: https://www.ted.com/talks/frederick_streeter_barrett_the_neuroscience_of_psychedellic_drugs_music_and_nostalgia/transcript.
17. Tarone E. Some Thoughts on the Notion of Communication Strategy. *TESOL Quarterly*. 1981. vol. 15. no. 3. pp. 285–295. <https://doi.org/10.2307/3586754>.
18. Tye. K. M. What investigating neural pathways can reveal about mental health. TED Ideas worth spreading. URL: https://www.ted.com/talks/kay_m_tye_what_investigating_neural_pathways_can_reveal_about_mental_health/transcript.

НОТАТКИ

FOLIUM

№ 5, 2024

Комп'ютерна верстка – А.О. Філатов
Коректура – Я.І. Вишнякова

Підписано до друку: 26.11.2024.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 17,21.
Замов. № 1224/882. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
Е-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.